BIBLIOTHECA
PATRUM ECCLESIASTICORUM
LATINORUM SELECTA.

AD OPTIMORUM LIBRORUM FIDEM EDITA

CURANTE

E. G. GERSDORF.

VOL. III.

TH. C. CYPRIANI OPERA GENUINA.

PARS II.

LIPSIAE

SUMTIBUS ET TYPIS BERNH. TAUCHNITZ JUN.

1839.

TH. C. CYPRIANI

OPERA GENUINA.

AD

OPTIMORUM LIBRORUM FIDEM EXPRESSA

BREVIQUE ADNOTATIONE INSTRUCTA

CURANTE

D. I. H. GOLDHORN

PH. D. AA. M. THEOL. LIC. ET PRIV. DOC. IN UNIV. LITT.
LIPS. BIBL. PAULL. CUST. CAET.

PARS II.

TRACTATUS.

LIPSIAE

SUMTIBUS ET TYPIS BERNH. TAUCHNITZ JUN

1839.

PRAEFATIO.

Quae de altero hoc operum Cyprianicorum volumine monenda sunt, paucis absolvi poterunt, quoniam de totius editionis consilio ac ratione in prooemio priori parti praemisso satis disputatum est. Propositum fuit non nisi genuina Thascii scripta nostrae bibliothecae inserere. Quapropter omnia oportuit reiici, quaecunque ex quo Cypriani opera colligi coepta sunt, errore vel consuetudine editorum immerito cum iis coniuncta erant, et ne iis quidem parcere licuit, quae aetatem tam priscam prae se ferunt, ut Cypriano ea falso adscribi nondum omnibus persuasum sit. Hac igitur gravi sarcina, e qua iam Prudentius Maranus editionem a Baluzio inceptam absolvens, nisi se vicariam ad hoc negotium afferre operam intellexisset, nonpauca deoneraturum se fuisse significavit, prorsus abiecta, repetenda solum ea duximus, quorum originem una fere et consentiens eruditorum vox ad Cyprianum referret. In quo non veremur, ne quis vituperio nobis daturus sit, quod conatus quorundam nugis magis commentisque quam argumentis libros nemini unquam suspectos in dubium vocandi) nullius plane fecimus, praesertim quum quam*

---

*) *Cfr. ex. gr. Marcellini Molkenbuhr dissertationem, quod epistola S. Firmiliani episcopi pro rebaptizantibus adversus S.*

9877

his habere non licuit fidem, eandem, ut aequum erat, neque aliis concessimus, quibus contraria prorsus agere visum est.

Fuerunt enim, qui praeter tractatus iure vel perperam pro Cyprianicis vulgo habitos editosque etiam alios quosdam si non contenderent, tamen suspicarentur ab eodem auctore esse compositos. Duumviros dico haud profecto indoctos neque indignos, qui ad illa, quibus Italia superiori saeculo floruit, literarum ornamenta referantur, Ioannem Chrysostomum Trombellium S. Salvatoris Bononiae abbatem, atque Angelum Mariam Feltrium clericum regularem scholarum piarum et in novo collegio Calasanctio theologiae professorem publicum. Ac ille quidem in codice operum Cyprianicorum manuscripto, qui inter libros canonicorum S. Salvatoris asservatur, exhortationem Cypriani de poenitentia deprehendisse sibi visus est eamque cum aliis id genus publici iuris fecit). Et negari sane nequit, huius libelli rationem proxime accedere ad Cypriani tractatus, quibus testimoniorum adversus Iudaeos et de exhortatione martyrii tituli sunt. Nam eodem modo, quo in his loci e scriptura collecti secundum varia sua argumenta componuntur, ita etiam hoc in libro argumentum simpliciter praefixum: „per poenitentiam posse omnia peccata dimitti ei, qui ad Deum toto corde conversus sit," auctoritate sacri codicis uberius tractatur atque confirmatur. Porro haec omnia editor introductione et animadversionibus non male illustravit; attamen*

Stephanum Papam sit supposititia (Dissertationum critico-scripturisticarum etc. quintam). Monasterii Westph. 1790. 4. *Praeter alia satis inepta etiam negat auctor, libros de unitate ecclesiae atque de lapsis a Cypriano esse compositos.*

*) *Veterum patrum latinorum opuscula nunquam antehac edita. Anecdotorum a Canonicis regul. S. Salv. Tom. II. Pars I (etiam s. t. Cypriani, Hilarii, aliorumque veterum patrum latinorum opuscula a Can. reg. S. S. nunc primum edita). Bononiae.* 1751. 4.

quod principale est in eius disputatione, libellum, qui etiam in ms. Cypriani nomen prae se fert, ab eo ipso adversus Novatianorum errorem et schisma aeque atque ad defendendam disciplinam ab episcopis Romano Carthaginensique servatam exaratum esse, id tantum abest, ut prorsus persuasum habeat, ut confiteatur, et libelli auctorem versione scripturae uti longe alia atque Cyprianum, et vero etiam inter veteres scriptores nullum esse, qui libellum hunc Cypriano tribuerit vel, ut potius dici debebat, eiusmodi tractatum ab eo confectum esse prodiderit. Quae vero argumenta quo iure Trombellius continuo minime indissolubilia dicat, ego equidem non intelligo, ac licet sint, qui huius opusculi promulgatione haud contemnendam existiment Cypriani operibus accessionem contigisse), a me impetrare non possum, ut alio id loco habeam quam illos libros, qui an supposititii sint, nondum, ut supra significavimus, extra omne dubium positum est.*

*Vix aliter licebit de ea sententia iudicare, quam Feltrius protulit. Exstat in eisdem canonicorum S. Salvatoris anecdotis etiam liber, cui titulum Trombellius inscripsit: D. Hilarii Pictaviensis episcopi epistola seu libellus. Hunc libellum Hilarii esse non posse, Feltrius satis luculenter demonstravit, deinde probare conatus est, Cyprianum eius auctorem esse**), ipse tamen postremo confessus, quae dubitando magis quam asserendo proposuisset, ea opinionis limites non praetergredi. Et id quidem caute*

**) Fr. Oberthuer in epistola ad Mich. Ign. Schmidtium operum Cyprianicorum tomo priori praemissa p. XX. hunc librum censet praeteriri non posse, cumque deinde subiunxit testimoniis adversus Iudaeos. Magni etiam Oelrichs eum facit in commentariis de scriptoribus ecclesiae lat. p. 40.*

***) De epistola seu libello sub S. Hilarii Pictaviensis nomine — edito dissertatio, in qua ostenditur, epistolam illam seu libellum non Hilario Pictavorum episcopo tribuendum esse. Romae. 1762. 4. Huc praecipue pertinet p. 32 sqq.*

fecit. Etenim quoad huius loci est, de hac causa disceptare, mihi certo persuasum est, missis aliis vel solam scribendi rationem impedire, quominus Cyprianum illius libelli auctorem dicamus. Quidquid diversitatis singulis eius tractatibus e loquendi genere paratur, id in eo potissimum continetur, quod quos prius scripsit, ornate dicendi studium vel consuetudinem sapiunt, qualem in homine ab institutione artis oratoriae recenti nemo miratur, serius vero compositi simplicitate magis commendantur. At tam barbare tamque obscure, quam epistolae istius auctor, Thascius nunquam locutus est. Quid igitur multa? Neque hic libellus ad genuina Cypriani opera accedere potuit.

Sed haec sufficiant. Quod restat, nihil magis in votis est, quam ut haec qualiscunque editio iis prosit, qui antiquorum patrum lectione sive delectantur adhuc sive occupantur, sicque nostra etiam opera emolumenti aliquid sacrae disciplinae accessisse videatur.

Scr. Lipsiae mense Iun. MDCCCXXXIX.

D. I. H. Goldhorn.

THASCII CAECILII CYPRIANI OPUSCULA.

I.

AD DONATUM DE GRATIA DEI.

(Erasm. ep. II. 2. Pamel. ep. 2. Rigalt. Baluz. Pariss. ep. 1.)

I. Bene admones, Donate carissime. Nam et promisisse me memini, et reddendi tempestivum prorsus hoc tempus est, quum indulgente vindemia solutus animus in quietem solennes ac statas anni fatigantis[1]) inducias sortitur. Locus etiam cum die convenit, et mulcendis sensibus ac fovendis ad lenes auras blandientis autumni hortorum facies amoena consentit. Hic iucundum, sermonibus diem ducere et studentibus fabulis in divina praecepta[2]) conscientiam pectoris erudire. Ac ne colloquium nostrum arbiter profanus impediat, aut clamor intemperans familiae strepentis obtundat, petamus hanc sedem. Dant secessum vicina secreta, ubi dum erratici palmitum lapsus nexibus pendulis per arundines baiulas repunt, viteam porticum frondea tecta fecerunt. Bene hic studia in aures damus, et dum in arbores et in vites oblectante prospectu oculos amoenamus, animum simul et auditus instruit et pascit obtutus; quamquam tibi sola nunc gratia, sola cura sermonis est. Contemtis voluptariae visionis illecebris in me oculus tuus fixus est[3]). Tam aure quam mente totus auditor es et hoc amore, quo diligis.

II. Caeterum quale vel quantum est, quod in pectus tuum veniat ex nobis! Exilis ingenii angusta mediocritas

---

1) Male huic codicum prope omnium et editionum lectioni Baluz. ex uno libro substituit fatiscentis. Fatig. enim i. est q. iocantis, ludentis. Cfr. Chr. Gfr. Muilleri obs. ad 5 loca epist. Cypr. Gerae (1776) p. 2 sqq. 2) i. e. colloquiis, quibus res div. tractantur. Muiller. p. 5. 3) Rigaltii emendatio ab Ox. recepta: oculos tuos fixus es codicum commendatione prorsus caret.

tenues admodum fruges parit, nullis ad copiam foecundi cespitis culminibus ingravescit. Aggrediar tamen facultate, qua valeo; nam et materia dicendi facit mecum. In iudiciis, in concione pro rostris opulenta facundia volubili ambitione iactetur. Cum vero de Domino Deo vox est, vocis pura sinceritas non eloquentiae viribus nititur ad fidei argumenta, sed rebus. Denique accipe non diserta, sed fortia, nec ad audientiae popularis illecebram culto sermone fucata, sed ad divinam indulgentiam praedicandam rudi veritate simplicia. Accipe, quod sentitur, antequam discitur, nec per moras temporum longa agnitione colligitur, sed compendio gratiae maturantis hauritur.

III. Ego cum in tenebris atque in nocte caeca iacerem cumque in salo jactantis saeculi nutabundus ac dubius vestigiis oberrantibus fluctuarem vitae meae nescius, veritatis ac lucis alienus, difficile prorsus ac durum pro illis tunc moribus opinabar, quod in salutem mihi divina indulgentia pollicebatur, ut quis renasci denuo posset, utque in novam vitam lavacro aquae salutaris animatus, quod prius fuerat, exponeret et corporis licet manente compage hominem animo ac mente mutaret. Qui possibilis, aiebam, est tanta conversio, ut repente ac perniciter exuatur, quod vel genuinum situ materiae naturalis obduruit, vel usurpatum diu senio vetustatis inolevit? Alta haec et profunda penitus radice sederunt. Quando parcimoniam discit, qui epularibus coenis et largis dapibus assuevit? Et qui pretiosa veste conspicuus in auro atque in purpura fulsit, ad plebeium se ac simplicem cultum quando deponit? Fascibus ille oblectatus et honoribus esse privatus et inglorius non potest. Hic stipatus clientium cuneis, frequentiore comitatu officiosi agminis honestatus, poenam putat esse, cum solus est. Tenacibus semper illecebris necesse est, ut solebat, vinolentia invitet, inflet superbia, iracundia inflammet, rapacitas inquietet, crudelitas stimulet, ambitio delectet, libido praecipitet.

IV. Haec egomet saepe mecum. Nam ut ipse quam plurimis vitae prioris erroribus implicitus tenebar, quibus exui me posse non crederem, sic vitiis adhaerentibus obsecundans eram et desperatione meliorum malis meis veluti jam propriis ac vernaculis offavebam. (2) Sed postquam undae genitalis auxilio superioris aevi labe detersa

in expiatum pectus serenum ac purum desuper se lumen infudit, postquam coelitus spiritu hausto in novum me hominem nativitas secunda reparavit, mirum in modum protinus confirmare se dubia, patere clausa, lucere tenebrosa, facultatem dare, quod prius difficile videbatur, geri posse, quod impossibile putabatur, ut esset agnoscere, terrenum fuisse, quod prius carnaliter natum delictis obnoxium viveret, Dei esse coepisse, quod iam Spiritus sanctus animaret. Scis ipse profecto et mecum pariter recognoscis, quid detraxerit nobis quidve contulerit mors ista criminum, vita virtutum. Scis ipse, nec praedico. In proprias laudes odiosa jactatio est; quamvis non jactatum possit esse, sed gratum, quidquid non virtuti hominis adscribitur, sed de Dei munere praedicatur, ut iam non peccare esse coeperit fidei, quod ante peccatum est, fuerit erroris humani. Dei est, inquam, Dei est omne, quod possumus. Inde vivimus, inde pollemus, inde sumto et concepto vigore hic adhuc positi futurorum indicia praenoscimus. Sit tantum timor innocentiae custos, ut qui in mentes nostras indulgentiae coelestis allapsu clementer Dominus influxit[1]), in animi oblectantis hospitio justa operatione teneatur, ne accepta securitas indiligentiam pariat, et vetus denuo hostis obrepat.

V. Caeterum si tu innocentiae, si iustitiae viam teneas, si illapsa firmitate vestigii tui incedas, si in Deum viribus totis ac toto corde suspensus hoc sis tantum, quod esse coepisti, tantum tibi ad licentiam datur, quantum gratiae spiritalis augetur. Non enim, qui beneficiorum terrestrium mos est, in capessendo munere coelesti mensura ulla vel modus est. Profluens largiter spiritus nullis finibus premitur nec coercentibus claustris intra certa metarum spatia frenatur. Manat iugiter, exuberat affluenter. Nostrum tantum sitiat pectus et pateat. Quantum illuc fidei capacis afferimus, tantum gratiae inundantis haurimus. Inde iam facultas datur, castitate sobria, mente integra, voce pura, virtute sincera in medelam dolentium posse venenorum virus exstinguere, animorum desipientium labes reddita sanitate purgare, infestis iubere pacem, violentis quietem, ferocientibus lenitatem, immundos et erraticos spiritus, qui se expugnandis hominibus immerserint, ad confessionem

1) Rig. et Ox. e 2 cdd. minus apte: infulsit.

minis increpantibus cogere, ut recedant duris verberibus urgere, conflictantes, eiulantes, gementes incremento poenae propagantis extendere, flagris caedere, igne torrere. Res illic geritur nec videtur; occulta plaga, et poena manifesta. Ita quod esse iam coepimus, acceptus spiritus licentia sua potitur; quod necdum corpus ac membra mutavimus, adhuc carnalis adspectus saeculi nube caecatur. Quantus hic animi potentatus, quanta vis est, non tantum ipsum esse subtractum perniciosis contactibus mundi, ut quis expiatus et purus nulla incursantis inimici labe capiatur, sed adhuc maiorem et fortiorem viribus fieri, ut in omnem adversarii grassantis exercitum imperioso iure dominetur!

VI. (3) Atque ut illustrius veritate patefacta divini muneris indicia clarescant, lucem tibi ad cognitionem dabo, malorum caligine abstersa operti saeculi tenebras revelabo. Paulisper te crede subduci in montis ardui verticem celsiorem; speculare inde rerum infra te iacentium facies et oculis in diversa porrectis ipse a terrenis contactibus liber fluctuantis mundi turbines intuere. Iam saeculi et ipse misereberis tuique admonitus et plus in Deum gratus maiore laetitia, quod evaseris, gratulaberis. Cerne tu itinera latronibus clausa, maria obsessa praedonibus, cruento horrore castrorum bella ubique divisa. Madet orbis mutuo sanguine; et homicidium cum admittunt singuli, crimen est, virtus vocatur, cum publice geritur. Impunitatem sceleribus acquirit non innocentiae ratio, sed saevitiae magnitudo.

VII. Jam si ad urbes ipsas oculos tuos atque ora convertas, celebritatem offendes omni solitudine tristiorem. Paratur gladiatorius ludus, ut libidinem crudelium luminum sanguis oblectet. Impletur in succum cibis fortioribus corpus, et arvinae toris membrorum moles robusta pinguescit, ut saginatus in poenam carius pereat. Homo occiditur in hominis voluptatem, et ut quis possit occidere, peritia est, usus est, ars est; scelus non tantum geritur, sed et docetur. Quid potest inhumanius, quid acerbius dici? Disciplina est, ut perimere quis possit, et gloria est, quod perimit. Quid illud, oro te, quale est, ubi se feris obiiciunt, quos nemo damnavit, aetate integra, honesta satis forma, veste pretiosa? Viventes in ultroneum funus ornantur, malis suis miseri gloriantur. Pugnant ad bestias non crimine, sed furore. Spectant filios suos patres, frater in cavea est, et

soror praesto est, et spectaculi licet pretium largior muneris apparatus amplificet, ut moeroribus suis mater intersit, hoc proh dolor! mater et redimit. Et in tam impiis spectaculis tamque diris et funestis esse se non putant oculis parricidas.

VIII. Converte hinc vultus ad diversi spectaculi non minus poenitenda contagia; in theatris quoque conspicies, quod tibi et dolori sit et pudori. Cothurnus est tragicus, prisca facinora carmine recensere. De parricidiis et incestis horror[1]) antiquus expressa ad imaginem veritatis actione replicatur, ne saeculis transeuntibus exolescat, quod aliquando commissum est. Admonetur aetas omnis auditu, fieri posse, quod factum est. Nunquam aevi senio delicta moriuntur, nunquam temporibus crimen obruitur, nunquam scelus oblivione sepelitur. Exempla fiunt, quae esse iam facinora destiterunt. Tum delectat, in mimis turpitudinum magisterio vel quid domi gesserit recognoscere vel quid gerere possit audire. Adulterium discitur, dum videtur, et lenocinante ad vitia publicae auctoritatis malo, quae pudica fortasse ad spectaculum matrona processerat, de spectaculo revertitur impudica. Adhuc deinde morum quanta labes, quae probrorum fomenta, quae alimenta vitiorum, histrionicis gestibus inquinari, videre contra foedus iusque nascendi patientiam incestae turpitudinis elaboratam! Evirantur mares, honor omnis et vigor sexus enervati corporis dedecore mollitur, plusque illic placet, quisquis virum in feminam magis fregerit. In laudem crescit ex crimine et peritior quo turpior judicatur. Spectatur hic proh! nefas et libenter. Quid non possit suadere, qui talis est? Movet sensus, mulcet affectus, expugnat boni pectoris conscientiam fortiorem; nec deest probri blandientis auctoritas, ut auditu molliore pernicies hominibus obrepat. Exprimunt impudicam Venerem, adulterum Martem, Iovem illum suum non magis regno quam vitiis principem, in terrenos amores cum ipsis suis fulminibus ardentem, nunc in plumas oloris albescere, nunc aureo imbre defluere, nunc in puerorum pubescentium raptus ministris avibus prosilire. Quaere iam nunc, an possit esse, qui spectat, integer vel pudicus. Deos

1) Gronov. obs. p 31 sq. legi iubet error, quod Angli receperunt Sed obest cdd fere conspirantium auctoritas. Cfr. etiam Muillerum p. 6.

suos, quos venerantur, imitantur; fiunt miseris et religiosa delicta.

IX. (4) O si possis in illa sublimi specula constitutus oculos tuos inserere secretis, recludere cubiculorum obductas fores et ad conscientiam luminum penetralia occulta reserare; adspicias ab impudicis geri, quod nec possit adspicere frons pudica, videas, quod crimen sit et videre, videas, quod vitiorum furore dementes gessisse se negant et gerere festinant. Libidinibus insanis in viros viri proruunt. Fiunt, quae nec illis possunt placere, qui faciunt. Mentior, nisi alios, qui talis est, increpat, turpes turpis infamat, et evasisse se conscium credit, quasi conscientia satis non sit. Iidem in publico accusatores, in occulto rei, in semet ipsos censores pariter et nocentes damnant foris, quod intus operantur, admittunt libenter, quod cum admiserint criminantur. Audacia prorsus cum vitiis faciens, et impudentia congruens impudicis. Nolo mireris, quae loquuntur hujusmodi: ore illo, quidquid jam voce delinquitur, minus est.

X. Sed tibi post insidiosas vias, post dispersas orbe toto multiplices pugnas, post spectacula vel cruenta vel turpia, post libidinum probra vel lupanaribus prostituta vel domesticis parietibus obsepta, quorum quo secretior culpa, maior audacia est, forum fortasse videatur immune, quod ab iniuriis lacessentibus liberum nullis malorum contactibus polluatur. Illuc aciem tuam flecte; plura illic, quae detesteris, invenies, magis oculos tuos inde divertes. Incisae sint licet leges duodecim tabulis, et publice aere praefixo iura praescripta sint, inter leges ipsas delinquitur, inter iura peccatur, innocentia nec illic, ubi defenditur, reservatur. Saevit invicem discordantium rabies, et inter togas pace rupta forum litibus mugit insanum. Hasta illic et gladius et carnifex praesto est, ungula effodiens, equuleus extendens, ignis exurens, ad hominis corpus unum supplicia plura, quam membra [1]). Quis inter haec vero subveniat? Patronus? Sed praevaricatur et decipit. Iudex? Sed sententiam vendit. Qui sedet crimina vindicaturus, admittit, et ut reus innocens pereat, fit nocens judex. Flagrant ubique delicta, et passim multiformi genere peccandi per im-

---

1) Delevimus cum Baluzio ad multorum cdd. fidem sunt, quod facilius addi, quam omitti potuit.

probas mentes nocens virus operatur. Hic testamentum subjicit, ille falsum capitali fraude conscribit; hic arcentur haereditatibus liberi, illic bonis donantur alieni; inimicus insimulat, calumniator impugnat, testis infamat. Utrobique grassatur in mendacium criminum prostitutae vocis venalis audacia, cum interim nocentes nec cum innocentibus pereunt. Nullus de legibus metus est, de quaesitore, de iudice pavor nullus; quod potest redimi, non timetur. Esse iam inter nocentes innoxium crimen est, malos quisquis non imitatur, offendit. Consensere iura peccatis, et coepit licitum esse, quod publicum est. Quis illic rerum pudor, quae esse possit integritas, ubi qui damnent improbos, desunt, soli ibi qui damnentur, occurrunt?

XI. (5) Sed ne nos videamur eligere fortasse peiora et studio destruendi per ea oculos tuos ducere, quorum tristis atque aversandus adspectus ora et vultus conscientiae melioris offendat, iam tibi illa, quae ignorantia saecularis bona opinatur, ostendam. Illic etiam fugienda conspicies. Quos honores putas esse, quos fasces, quam affluentiam in divitiis, quam potentiam in castris, in magistratu purpurae speciem, in principatu licentiae potestatem, malorum blandientium virus occultum est, et arridentis nequitiae facies quidem laeta, sed calamitatis abstrusae illecebrosa fallacia, instar quoddam veneni, ubi in letales succos dulcedine adspersa calliditate fallendi sapore medicato poculum videtur esse, quod sumitur, ubi epota res est [1]), pernicies hausta grassatur. Quippe illum vides, qui amictu clariore conspicuus fulgere sibi videtur in purpura; quibus hoc sordibus emit, ut fulgeat, quos arrogantium fastus prius pertulit, quas superbas fores matutinus salutator obsedit, quot tumentium contumeliosa vestigia stipatus in clientium cuneos ante praecessit, ut ipsum etiam salutatum comes postmodum pompa praecederet, obnoxia non homini, sed potestati! Neque enim coli moribus meruit ille, sed fascibus. Horum denique videas exitus turpes, cum auceps temporum palpator abscessit, cum privati latus nudum desertor assecla foedavit. Tunc laceratae domus plagae conscientiam feriunt, tunc rei familiaris exhaustae damna noscun-

1) Hanc lectionem plures codd. et antiquae edd. confirmant. Alii epotatum est vel epotaveris.

tur, quibus redemtus favor vulgi et caducis atque inanibus votis popularis aura quaesita est. Stulta prorsus et vana iactura, frustrantis spectaculi voluptate id parare voluisse, quod nec populus acciperet et perderet magistratus!

XII. Sed et quos divites opinaris continuantes saltibus saltus et de confinio pauperibus exclusis infinita ac sine terminis rura latius porrigentes, quibus argenti et auri maximum pondus et pecuniarum ingentium vel exstructi aggeres vel defossae strues, hos etiam inter divitias suas trepidos cogitationis incertae sollicitudo discruciat, ne praedo vastet, ne percussor infestet, ne inimica cuiusque locupletioris invidia calumniosis litibus inquietet. Non cibus securo somnusve contingit. Suspirat ille in convivio, bibat licet gemma, et cum epulis marcidum corpus torus mollior alto sinu condiderit, vigilat in pluma, nec intelligit miser, speciosa sibi esse supplicia, auro se alligatum teneri et possideri magis, quam possidere divitias[1]), atque o detestabilis coecitas mentium et cupiditatis insanae profunda caligo! cum exonerare se possit et levare ponderibus, pergit magis fortunis angentibus incubare, pergit poenalibus cumulis pertinaciter adhaerere. Nulla in clientes inde largitio est, cum indigentibus nulla partitio, et pecuniam suam dicunt, quam velut alienam domi clausam sollicito labore custodiunt, ex qua non amicis, non liberis quidquam, non sibi denique impertiunt. Possident ad hoc tantum, ne possidere alteri liceat, et o nominum quanta diversitas! bona appellant, ex quibus nullus illis nisi ad res malas usus est.

XIII. An tu vel illos putas tutos, illos saltem inter honorum infulas et opes largas stabili firmitate securos, quos regalis aulae splendore fulgentes armorum excubantium tutela circumstat? Maior illis quam caeteris metus est. Tam ille timere cogitur, quam timetur. Exigit poenas pariter de potentiore sublimitas, sit licet satellitum manu septus et clausum ac protectum latus numeroso stipatore tueatur. Quam securos non sinit esse subiectos, tam necesse est non sit et ipse securus; ante ipsos terret, potestas sua quos facit esse terribiles. Arridet, ut saeviat, blanditur, ut fallat, illicit, ut occidat, extollit, ut deprimat. Foenore quo-

---

1) Vulgo contra cdd. auctoritatem et ant. librorum exemplum additur: atque opes.

dam nocendi quam fuerit amplior summa dignitatis et honorum, tam maior exigitur usura poenarum.

XIV. (6) Una igitur placida et fida tranquillitas, una solida et firma et perpetua securitas, si quis ab his inquietantis saeculi turbinibus extractus, salutaris portus statione fundatus[1]) ad coelum oculos tollat a terris et ad Domini munus admissus ac Deo suo mente iam proximus, quidquid apud caeteros in rebus humanis sublime ac magnum videtur, intra[2]) suam iacere conscientiam glorietur. Nihil appetere iam, nihil desiderare de saeculo potest, qui saeculo maior est. Quam stabilis, quam inconcussa tutela est, quam perennibus bonis coeleste praesidium, implicantis mundi laqueis solvi, in lucem immortalitatis aeternae de terrena faece purgari! Viderit, quae in nos prius infestantis inimici pernicies insidiosa grassata sit. Plus amare compellimur, quod futuri sumus, dum et scire conceditur et damnare, quod eramus. Nec ad hoc pretiis aut ambitu aut manu opus est, ut hominis summa vel dignitas vel potestas elaborata mole pariatur, sed gratuitum de Deo munus et facile est. Ut sponte sol radiat, dies luminat[3]), fons rigat, imber irrorat, ita se spiritus coelestis infundit. Postquam auctorem suum coelum intuens anima cognovit, sole altior et hac omni terrena potestate sublimior id esse incipit, quod esse se credit.

XV. Tu tantum, quem iam spiritalibus castris coelestis militia signavit, tene incorruptam, tene sobriam religiosis virtutibus disciplinam. Sit tibi vel oratio assidua vel lectio. Nunc cum Deo loquere, nunc Deus tecum. Ille te praeceptis suis instruat, ille disponat. Quem ille divitem fecerit, nemo pauperem faciet. Penuria esse nulla iam poterit, cui semel pectus coelestis sagina saturavit. Iam tibi auro distincta laquearia et pretiosi marmoris crustis vestita domicilia sordebunt, cum scieris te excolendum magis, te potius ornandum, domum tibi hanc esse potiorem, quam Dominus insedit templi vice, in qua Spiritus sanctus coepit habitare. Pingamus hanc domum pigmentis innocentiae, luminemus luce iustitiae. Non haec unquam procumbet in lapsum senio vetustatis, nec pigmento parietis aut auro

1) Ita opt. cdd. et edd. veteres. Rig. et Ox.: fundetur. 2) Ita omnes editiones praeter Baluz., qui nescio unde: infra. 3) Haec duo verba post Rig. ab Ox. perperam omissa sunt. In sqq. pro sole iidem: solo.

exolescente foedabitur. Caduca sunt, quaecunque fucata sunt, nec fiduciam praebent possidentibus stabilem, quae possessionis non habent veritatem[1]). Haec manet cultu iugiter vivido, honore integro, splendore diuturno. Aboleri non potest nec exstingui, potest tantum in melius corpore redeunte formari.

XVI. Haec interim brevibus, Donate carissime. Nam etsi facilem de bonitate patientiam, mentem solidam, fidem tutam salutaris auditus oblectat, nihilque tam tuis auribus gratum est, quam quod in Deo gratum est, moderari tamen dicenda debemus simul iuncti et saepius collocuturi. Et quoniam feriata nunc quies ac tempus est otiosum, quidquid inclinato iam sole in vesperam diei superest, ducamus hanc diem laeti, nec sit vel hora convivii gratiae coelestis immunis. Sonet psalmos convivium sobrium, et ut tibi tenax memoria est, vox canora, aggredere hoc munus ex more. Magis carissimos pasces, si sit nobis spiritalis auditio, prolectet aures religiosa mulcedo.

II.

DE IDOLORUM VANITATE.

QUOD IDOLA DII NON SINT ET QUOD DEUS UNUS SIT ET QUOD PER CHRISTUM SALUS CREDENTIBUS DATA SIT.

(Cypr. de id. van. s. l. 1603. 8. — Cum Minucii Felicis Octavio ed. I. Wower. Hambg. 1603. 8. ed. Rigalt. Lutet. 1643. 4. [saepius repet.] ed. Chr. Cellarius. Halae 1699. 8. [Lips. 1748. 8.] ed. Ic. Gronov. Lgd. B. 1709. 8. [Rotterod. 1743. 8.] ed. J. Gli. Lindner. Longosal. 1760. 8. [1773. 8]. — Routhii scriptorum ecclesiasticorum opusc. praecipua quaedam. I. p. 257—282. 315—325.)

I. Deos non esse, quos colit vulgus, hinc notum est. Reges olim fuerunt, qui ob regalem memoriam coli apud suos postmodum etiam in morte coeperunt. Inde illis instituta templa, inde ad defunctorum vultus per imaginem detinendos expressa simulacra, et immolabant hostias et dies festos dando honore celebrabant. Inde posteris facta

---

1) Rig. et Ox contra plures cdd. et vet. edd.: firmitatem.

sunt sacra, quae primis fuerant assumta solatia. Et videamus, an sit et[1]) haec apud singulos veritas.

II. Melicertes et Leucothea praecipitantur in maria et fiunt postmodum maris numina; Castores[2]) alternis moriuntur, ut vivant; Aesculapius, ut in deum surgat, fulminatur; Hercules, ut hominem exuat, Oeteis ignibus concrematur. Apollo Admeto pecus pavit; Laomedonti muros Neptunus instituit nec mercedem operis infelix structor accepit. Antrum Iovis in Creta visitur, et sepulcrum eius ostenditur, et ab eo Saturnum fugatum esse manifestum est; inde Latium de latebra eius nomen accepit. Hic literas imprimere, hic signare nummos in Italia primus instituit; inde aerarium Saturni vocatur. Et rusticitatis hic cultor fuit; inde falcem ferens[3]) pingitur. Hunc fugatum hospitio Ianus exceperat, de cuius nomine Ianiculum dictum est, et mensis Ianuarius institutus est. Ipse bifrons exprimitur, quod in medio constitutus annum incipientem pariter et recedentem spectare videatur. Mauri vero manifeste reges colunt nec ullo velamento hoc nomen obtexunt.

III. .nde per gentes et provincias singulas varia deorum religio mutatur, dum non unus ab omnibus Deus colitur, sed propria cuique maiorum suorum cultura servatur. Hoc ita esse[4]) Alexander magnus insigni volumine ad matrem suam scribit, metu suae potestatis proditum sibi de diis hominibus a sacerdote secretum, quod maiorum et regum memoria servata sit, inde colendi et sacrificandi ritus inoleverit. (2) Si autem aliquando dii nati sunt, cur non hodieque nascuntur? Nisi si forte Iupiter senuit, aut partus in Iunone defecit?

IV. Cur vero deos putas pro Romanis posse, quos videas nihil pro suis adversus eorum arma valuisse? Romanorum enim vernaculos deos novimus. Est Romulus peierante Proculo deus factus et Picus et Tiberinus et Pilumnus et Consus, quem deum fraudis velut consiliorum deum coli Romulus voluit, postquam in raptum Sabinarum perfidia provenit. Deam quoque Cloacinam Tatius et invenit

---

1) Ita Gron. et Routh. e plur. cdd. Vulgo: stet. 2) Ita multi cdd. et Minuc. Fel. 21 extr. Excepto Bal. omnes: Castor et Pollux. 3) Quod vulgo adiicitur senex, cum Gron. et Routh. mittendum videtur. 4) Bal. nescio cur esse eiecit.

et coluit, Pavorem Hostilius atque Pallorem. Mox a nescio quo Febris dedicata et Acca et Flora meretrices[1]). Hi dii Romani. Caeterum Mars Thracius et Iupiter Creticus et Iuno vel Argiva vel Samia vel Poena et Diana Taurica et deorum mater Idaea et Aegyptia portenta, non numina; quae utique, si quid potestatis habuissent, sua ac suorum regna servassent. Plane sunt apud Romanos et victi penates, quos Aeneas profugus advexit; est et Venus calva, multo hic turpius calva, quam apud Homerum vulnerata.

V. Regna autem non merito accidunt, sed sorte variantur. Caeterum imperium ante tenuerunt et Assyrii et Medi et Persae, et Graecos et Aegyptios regnasse cognovimus. Ita vicibus potestatum variantibus Romanis quoque ut et caeteris imperandi tempus obvenit. (3) Caeterum si ad originem redeas, erubescas. Populus de sceleratis et nocentibus congregatur, et asylo constituto facit numerum impunitas criminum; nunc ut rex ipse principatum habeat ad crimina, fit Romulus parricida atque, ut matrimonium faciat, rem concordiae per discordias auspicatur[2]); rapiunt, ferociunt, fallunt ad copiam civitatis augendam, nuptiae sunt illis rupta hospitii foedera et cum soceris bella crudelia. Est et gradus summus in Romanis honoribus consulatus. Sic consulatum coepisse videmus, ut regnum; filios interficit Brutus, ut crescat de suffragio sceleris commendatio dignitatis. Non ergo de religionibus sanctis nec de auspiciis aut auguriis Romana regna creverunt, sed acceptum tempus certo fine custodiunt. Caeterum et Regulus auspicia servavit et captus est, et Mancinus religionem tenuit et sub iugum missus est; pullos edaces Paulus habuit et apud Cannas tamen caesus est. C. Caesar, ne ante brumam in Africam navigia transmitteret, auguriis et auspiciis renitentibus sprevit, eo facilius et navigavit et vicit.

VI. Horum autem omnium ratio est illa, quae fallit et decipit et praestigiis coecantibus veritatem stultum et cre-

---

1) In edd. Grav. Pam. Rig. Ox. sequuntur: In tantum vero deorum vocabula apud Romanos finguntur, ut sit apud illos et Viduus deus, qui anima corpus viduet, qui quasi feralis et funebris intra muros non habetur, sed foris collocatur et nihilominus, quia extorris factus, damnatur potius Romana religione, quam colitur. Est et Scansus ab ascensibus dictus et Forculus a foribus et a liminibus Limentinus et Cardea a cardinibus et ab orbitatibus Orbona. — Sed haec neque in plurimis cdd. neque apud Minuc. leguntur.
2) Non oportet cum Cell. Gron. Routh. e 4 cdd. reponi *faciant* et *auspicantur*. Etiam Minuc. F. 25 haec ad regem refert.

dulum vulgus inducit. Spiritus sunt insinceri et vagi, qui posteaquam terrenis vitiis immersi sunt et a vigore coelesti terreno contagio recesserunt, non desinunt perditi perdere et depravati errorem pravitatis infundere. (4) Hos et poetae daemonas norunt, et Socrates instrui se et regi ad arbitrium daemonis praedicabat, et magis inde est ad perniciosa vel ludicra potentatus; quorum tamen praecipuus Hostanes et formam veri Dei negat conspici posse et angelos veros sedi eius dicit assistere. In quo et Plato pari ratione consentit et unum Deum servans caeteros angelos vel daemonas dicit. Hermes quoque Trismegistus unum Deum loquitur eumque incomprehensibilem atque inaestimabilem confitetur.

VII. Hi ergo spiritus sub statuis atque imaginibus consecratis delitescunt, hi afflatu suo vatum pectora inspirant, extorum fibras animant, avium volatus gubernant, sortes regunt, oracula efficiunt, falsa veris semper involvunt, nam et falluntur et fallunt, vitam turbant, somnos inquietant, irrepentes etiam spiritus in corporibus occulte mentes terrent, membra distorquent, valetudinem frangunt, morbos lacessunt, ut ad cultum sui cogant, ut nidore altarium et rogis pecorum saginati remissis, quae constrinxerant, curasse videantur. Haec est de illis medela, cum illorum cessat iniuria; nec aliud illis studium est, quam a Deo homines avocare et ad superstitionem sui ab intellectu verae religionis avertere et, cum sint ipsi poenales, quaerere sibi ad poenam comites, quos ad crimen suum fecerint errore participes. Hi tamen adiurati per Deum verum a nobis statim cedunt et fatentur et de obsessis corporibus exire coguntur. Videas illos nostra voce et operatione maiestatis occultae flagris caedi, igne torreri, incremento poenae propagantis extendi, eiulare, gemere, deprecari, unde veniant et quando discedant ipsis etiam, qui se colunt, audientibus confiteri, et vel exsiliunt statim vel evanescunt gradatim, prout fides patientis adiuvat aut gratia curantis adspirat. Hinc vulgus in odium nostri nominis cogunt, ut nos odisse incipiant homines antequam nosse, ne cognitos aut imitari possint aut damnare non possint.

VIII. (5) Unus igitur omnium dominus est Deus. Neque enim illa sublimitas potest habere consortem, cum sola omnem teneat potestatem. Ad divinum imperium etiam de

terris mutuemur exemplum. Quando unquam regni societas aut cum fide coepit aut sine cruore desiit? Sic Thebanorum germanitas rupta, et permanens rogis dissidentibus etiam in morte discordia. Et Romanos geminos unum non capit regnum, quos unum uteri cepit hospitium. Pompeius et Caesar affines fuerunt nec tamen necessitudinis foedus in aemula potestate tenuerunt. Nec hoc tu de homine mireris, cum in hoc omnis natura consentiat. Rex unus est apibus, et dux unus in gregibus, et in armentis rector unus. Multo magis mundi unus est rector, qui universa, quaecunque sunt, verbo iubet, ratione dispensat, virtute consummat.

IX. Hic nec videri potest, visu clarior est, nec comprehendi, tactu purior est, nec aestimari, sensu maior est. Et ideo sic eum digne aestimamus, dum inaestimabilem dicimus. Quod vero templum habere possit Deus, cuius templum totus est mundus? Et cum homo latius maneat, intra unam aediculam vim tantae maiestatis includam? In nostra dedicandus est mente, in nostro consecrandus est pectore. Nec nomen Deo quaeras: Deus nomen est illi. Illic vocabulis opus est, ubi propriis appellationum insignibus multitudo dirimenda est. Deo, qui solus est, Dei vocabulum totum est. Ergo unus est et ubique totus diffusus est. Nam et vulgus in multis Deum naturaliter confitetur, cum mens et anima sui auctoris et principis admonetur. Dici frequenter audimus: o Deus, et: Deus videt, et: Deo commendo, et: Deus tibi reddat, et: quod vult Deus, et: si Deus dederit. Atque haec est summa delicti, nolle agnoscere, quem ignorare non possis.

X. (6) Quod vero Christus sit, et quomodo per ipsum nobis salus venerit, sic est ordo, sic ratio. Iudaeis primum erat apud Deum gratia. Sic olim iusti erant, sic maiores eorum religionibus obediebant. Inde illis et regni sublimitas floruit, et generis magnitudo provenit. Sed illi negligentes disciplinae superbi[1]) postmodum facti et fiducia patrum inflati, dum divina praecepta contemnunt, datam sibi gratiam perdiderunt. Quam vero fuerit illis profana vita, quae contracta sit violatae religionis offensa, ipsi quo-

---

1) Vulgo: negl. et indisciplinati et sup., sed edd. auctoritate parum, ut videtur, suffragante. Restituere igitur placuit lectionem veterum edd., quae et in mss. quibusdam invenitur.

que testantur, qui etsi voce tacent, exitu confitentur. Dispersi et palabundi vagantur, soli et coeli sui profugi per hospitia aliena iactantur.

XI. Nec non Deus ante praedixerat, fore, ut vergente saeculo et mundi fine iam proximo ex omni gente et populo et loco cultores sibi allegeret Deus multo meliores obsequio et fide fortiores [1]), qui indulgentiam de divinis muneribus haurirent, quam acceptam Iudaei contemtis religionibus perdidissent. Indulgentiae igitur huius et gratiae [2]) arbiter et magister sermo et filius Dei mittitur, qui per prophetas omnes retro illuminator et doctor humani generis praedicabatur. Hic est virtus Dei, hic ratio, hic sapientia eius et gloria. Hic in virginem illabitur, carnem Spiritus sanctus [3]) induitur, Deus cum homine miscetur. Hic Deus noster, hic Christus est, qui mediator duorum hominem induit, quem perducat ad patrem. Quod homo est, esse Christus voluit, ut et homo possit esse, quod Christus est.

XII. Sciebant et Iudaei Christum esse venturum. Nam hic illis semper prophetis admonentibus adnuntiabatur. Sed significato duplici eius adventu, uno, qui exercitio et exemplo hominis fungeretur, altero, qui Deum fateretur, non intelligendo primum adventum, qui in passione praecessit occultus, unum tantum credunt, qui erit in potestate manifestus. (7) Quod autem hoc Iudaeorum populus intelligere non potuit, delictorum meritum fuit. Sic erant sapientiae et intelligentiae coecitate multati, ut qui vita indigni essent, haberent vitam ante oculos nec viderent.

XIII. Itaque cum Christus Iesus secundum a prophetis ante praedicta verbo et vocis imperio daemonia de hominibus excuteret, paralyticos restringeret, leprosos purgaret, illuminaret coecos, claudis gressum daret, mortuos rursus animaret, cogeret sibi elementa famulari, servire ventos, maria obedire, inferos cedere, Iudaei, qui illum crediderant hominem tantum de humilitate carnis et corporis, exi-

---

1) Ita quidem non nisi unus cd. apud Bal., sed 6 alii: m. melioris obsequii et fidei fortioris, id quod Routhio placuit. Vulgo: multo fideliores et melioris obsequii. 2) Sic cdd. quidam et vet. edd. Pamel. caet. priorum verb. ordine paullo mutato addiderunt: disciplinaeque. Bal.: Huius igitur gr. disciplinaeque, ut Tertull. apolog. 21. 3) Ita Bal. recte. Cfr. Nourrii obss. ad h. l. (diss. in librum de van. id. in App. crit. II. et in Lumperi hist. patr. XI. p. 116 sqq.). Antea legebatur: spiritu sancto cooperante.

stimabant magum de licentia potestatis. Hunc magistri eorum atque primores, hoc est quos et doctrina ille et sapientia revincebat, accensi ira et indignatione provocati[1]) postremo detentum Pontio Pilato, qui tunc ex parte Romana Syriam procurabat, tradiderunt crucem eius et mortem suffragiis violentis ac pertinacibus flagitantes.

XIV. Hoc eos facturos et ipse praedixerat, et prophetarum omnium testimonium sic ante praecesserat, oportere illum pati, non ut sentiret mortem, sed ut vinceret, et cum passus esset, ad superos denuo regredi, ut vim divinae maiestatis ostenderet. (8) Fidem itaque rerum cursus implevit. Nam et crucifixus praevento carnificis officio spiritum sponte dimisit et die tertio rursus a mortuis sponte surrexit. Apparuit discipulis suis qualis et fuerat, agnoscendum se videntibus praebuit simul iunctis[2]) et substantiae corporalis firmitate conspicuus ad dies quadraginta remoratus est, ut de eo ad praecepta vitalia instrui possent et discerent, quae docerent. Tunc in coelum circumfusa nube sublatus est, ut hominem, quem dilexit, quem induit, quem a morte protexit, ad patrem victor imponeret, iam venturus e coelo ad poenam diaboli et ad censuram generis humani ultoris vigore et iudicis potestate, per orbem vero discipuli magistro et Deo monente diffusi praecepta in salutem darent, ab errore tenebrarum ad viam lucis adducerent, coecos et ignaros ad agnitionem veritatis ocularent.

XV. Ac ne esset probatio minus solida et de Christo delicata confessio, per tormenta, per cruces, per multa poenarum genera tentantur. Dolor, qui veritatis testis est, admovetur, ut Christus Dei filius, qui hominibus ad vitam datus creditur, non tantum praeconio vocis, sed et passionis testimonio praedicaretur. Hunc igitur comitamur, hunc sequimur, hunc habemus itineris ducem, lucis principem, salutis auctorem, coelum pariter et patrem quaerentibus et credentibus pollicentem. Quod est Christus, erimus christiani, si Christum fuerimus imitati.

---

1) Bal. et Routh. qua de causa nescio addiderunt: insecuti sunt et.
2) Hanc 2 cdd. lectionem Lindnero et Routhio commendavit Luc. 24, 33. Ox.: iunctus. Bal.: vinctus.

III.

TESTIMONIA.

ADVERSUS IUDAEOS.

Cyprianus Quirino filio.
S.

Obtemperandum fuit, fili carissime, desiderio tuo spiritali impensissima petitione divina magisteria poscenti, quibus nos Dominus per scripturas sanctas erudire et instruere dignatus est, ut a tenebris erroris abducti et luce eius pura et candida luminati viam vitae per salutaria sacramenta teneamus. Et quidem sicut petisti, ita a nobis sermo compositus et libellus compendio breviante digestus est, ut quae scribebantur, non copia latiore diffunderem, sed quantum mediocris memoria suggerebat, excerptis capitulis et annexis necessaria quaeque colligerem, quibus non tam tractasse, quam tractantibus materiam praebuisse videamur. Sed et legentibus brevitas eiusmodi plurimum prodest, dum non intellectum legentis et sensum liber longior spargit, sed subtiliore compendio id, quod legitur, tenax memoria custodit. Complexus sum vero libellos duos pari aequalitate moderatos. Unum, quo ostendere enisi simus, Iudaeos secundum quae fuerant ante praedicta, a Deo recessisse et indulgentiam Domini, quae sibi iam pridem data et in posterum promissa fuerat, perdidisse, successisse vero in eorum locum Christianos fide Dominum promerentes et de omnibus gentibus ac de toto orbe venientes. Item libellus alius continet Christi sacramentum, quod idem venerit, qui secundum scripturas annuntiatus est, et gesserit ac perfecerit universa, quibus intelligi et cognosci posse praedictus est[1]), quae legenti tibi interim prosint ad prima fidei lineamenta formanda. Plus roboris tibi dabitur, et magis ac

---

1) Hanc editionum vett. lectionem etiam Baluz. in suis cdd. invenit. Pamel. Rigalt. Ox.: quibus intelligi et cogn. potest, quod ipse sit, qui praedictus est.

magis intellectus cordis operabitur scrutanti scripturas veteres ac novas plenius et universa librorum spiritalium volumina perlegenti. Nam nos nunc de divinis fontibus implevimus modicum, quod tibi interim mitteremus. Bibere uberius et saturari copiosius poteris, si tu quoque ad eosdem divinae plenitudinis fontes nobiscum pariter potaturus accesseris. Opto te, fili carissime, semper bene valere.

LIBER PRIMUS.

CAPITULA.

I. Iudaeos in offensam Dei graviter deliquisse, quod Dominum dereliquerint et idola secuti sint.

II. Item quod prophetis non crediderint et eos interfecerint.

III. Ante praedictum, quod Dominum neque cogrituri neque intellecturi neque recepturi essent.

IV. Quod scripturas sanctas intellecturi Iudaei non essent, intelligi autem haberent in novissimis temporibus, posteaquam Christus venisset.

V. Nihil posse Iudaeos intelligere de scripturis, nisi prius crediderint in Christum.

VI. Quod Hierusalem perdituri essent et terram, quam acceperant, relicturi.

VII. Item quod essent amissuri lumen Domini.

VIII. Quod circumcisio prima carnalis evacuata sit et secunda spiritalis repromissa sit.

IX. Quod lex prior, quae per Moysen data est, cessatura esset.

X. Quod lex nova dari haberet.

XI. Quod dispositio alia et testamentum novum dari haberet.

XII. Quod baptisma vetus cessaret et novum inciperet.

XIII. Quod iugum vetus evacuaretur et iugum novum daretur.

XIV. Quod pastores veteres cessaturi essent et novi inciperent.

XV. Quod domus et templum Dei Christus futurus esset, et cessaret templum vetus et novum inciperet.

XVI. Quod sacrificium vetus evacuaretur et novum celebraretur.

XVII. Quod sacerdotium vetus cessaret, et novus sacerdos veniret, qui in aeternum futurus esset.

XVIII. Quod propheta alius sicut Moyses promissus sit, scilicet qui testamentum novum daret et qui magis audiri deberet.

XIX. Quod duo populi praedicti sint, maior et minor, id est vetus Iudaeorum et novus, qui esset ex nobis futurus.

XX. Quod ecclesia, quae prius sterilis fuerat, plures filios habitura esset ex gentibus, quam quot synagoga ante habuisset.

XXI. Quod gentes magis in Christum crediturae essent.

XXII. Quod panem et calicem Christi et omnem gratiam eius amissuri essent Iudaei, nos vero accepturi, et quod christianorum novum nomen benediceretur in terris.

XXIII. Quod ad regnum coelorum magis gentes quam Iudaei perveniant.

XXIV. Quod solo hoc Iudaei accipere veniam possint delictorum suorum, si sanguinem Christi occisi baptismo eius abluerint et in ecclesiam transeuntes praeceptis eius obtemperaverint.

I. Iudaeos in offensam Dei graviter deliquisse, quod Dominum dereliquerint et idola secuti sint. In Exodo populus ad Aaron: Exsurge et fac nobis deos, qui nos praecedant, quia Moyses vir hic, qui nos eiecit de Aegypto, quid ei acciderit, non scimus [1]). Item illic Moyses ad Dominum: Precor, ait, Domine, deliquit populus hic delictum grande. Fecerunt sibi deos aureos et argenteos; et nunc si dimittis ei delictum, dimitte; sin autem, dele me de libro, quem scripsisti. Et dixit Dominus ad Moysen: Si quis deliquit ante me, deleam illum de libro meo [2]). Item in Deuteronomio: Sacrificaverunt daemoniis et non Deo [3]). Item in libro Iudicum: Et fecerunt filii Israel malignum coram Domino Deo patrum suorum, qui eiecit eos de terra Aegypti, et secuti sunt deos gentium, quae circa illos sunt, et offenderunt Dominum et reliquerunt Deum et servierunt

1) Exod. 32, 1. 2) Ib. 31—33. 3) Deut. 32, 17.

Baal. Item illic: Et adiecerunt filii Israel iterum facere malignum coram Domino et servierunt Baal et diis alienigenarum et reliquerunt Dominum et non servierunt illi[1]). Apud Malachiam: Derelictus est Iuda, et abominatio facta est in Israel et in Hierusalem, quoniam profanavit Iudas sancta Domini, in quibus dilexit et affectavit deos alienos. Exterminabit Dominus hominem, qui facit haec, et humilis efficietur in tabernaculis Iacob[2]).

II. Item quod prophetis non crediderint et eos interfecerint. Apud Hieremiam Dominus dicit: Misi ad vos servos meos prophetas. Ante lucem mittebam, et non audiebatis me neque intendebatis auribus vestris, dicens: Convertatur unusquisque a via sua mala et a nequissimis affectationibus vestris, et habitabitis in terra ista, quam dedi vobis et patribus vestris a saeculo et usque in saecula[3]). Nolite ambulare post deos alienos, ut serviatis eis, et ne adoraveritis eos et ne incitetis me in operibus manuum vestrarum ad disperdendos vos; et non audistis me[4]). Item in Basilion libro tertio Helias ad Dominum: Aemulando aemulatus sum Domino Deo omnipotenti, quia dereliquerunt te filii Israel, altaria tua demolierunt et prophetas tuos interfecerunt gladio; et remansi ego solitarius, et quaerunt animam meam auferre a me[5]). Item in Esdra: Desciverunt a te et abiecerunt legem tuam post dorsum suum et prophetas tuos interfecerunt, qui obtestabantur eos, ut reverterentur ad te[6]).

III. Ante praedictum, quod Dominum neque cognituri neque intellecturi neque recepturi essent. Apud Esaiam: Audi, coelum, et praebe aurem, terra, quoniam Dominus locutus est: Filios generavi et exaltavi, ipsi autem me reprobaverunt. Agnovit bos possessorem suum et asinus praesepium domini sui: Israel autem me non cognovit, et populus me non intellexit. Vae gens peccatrix, populus plenus peccatis, semen nequam, filii scelesti; reliquistis Dominum et in indignationem misistis illum sanctum Israel[7]). Item apud eundem Dominus dicit: Vade et dic populo isti: Aure audietis et non intel-

---

1) Iud. 2, 11—13. Verba tamen: et adiecer. sqq. magis libere composita, quam ex archetypo vel versione Alex. translata sunt. 2) Mal. 2, 11. 12. 3) Vulgo sequitur: item illic vel et iterum. Verba enim allata videbantur e Ier. 7, 25. 26. Sed delevimus ista cum ant. edd. 4) Ier. 25, 4—7. 5) I Reg. 19, 10. 6) Nehem. 9, 26. 7) Ies. 1, 2—4.

ligetis et videntes videbitis et non videbitis. Incrassavit enim cor populi huius, et auribus graviter audierunt et oculos suos concluserunt, ne forte videant oculis et auribus audiant et corde intelligant et revertantur, et curem illos[1]). Item apud Hieremiam Dominus dicit: Me dereliquerunt fontem aquae vivae et effoderunt sibi lacus detritos, qui non poterunt aquam portare[2]). Item apud eundem: Ecce sermo Domini factus est eis in maledictum, et non volunt illum[3]). Item apud eundem Dominus dicit: Cognovit milvus tempus suum, turtur et hirundo, ruris passeres custodierunt tempora introitus sui, populus autem meus non cognovit iudicium Domini. Quomodo dicitis: sapientes sumus, et lex Domini nobiscum est? In cassum facta est metatura falsa, scribae confusi sunt, sapientes trepidaverunt et capti sunt, quia verbum Domini reprobaverunt[4]). Item apud Salomonem: Quaerunt me mali et non invenient. Odio enim habuerunt sapientiam, sermonem autem Domini non receperunt[5]). Item in psalmo XXVII: Redde eis retributionem eorum, quoniam non intellexerunt in operibus Domini[6]). Item in psalmo LXXXI: Non cognoverunt neque intellexerunt, in umbra deambulabunt[7]). Item in evangelio cata Ioannem: In sua propria venit, et sui eum non receperunt. Quotquot eum receperunt, dedit illis potestatem, ut filii Dei fierent, qui credunt in nomine eius[8]).

IV. Quod scripturas sanctas intellecturi Iudaei non essent, intelligi autem haberent in novissimis temporibus, posteaquam Christus venisset. Apud Esaiam: Et erunt vobis hi omnes sermones sicut sermones libri, qui signatus est; quem si dederis homini scienti literas ad legendum, dicet: Non possum legere, signatus est enim. Sed in illa die audient surdi sermones libri, et qui in tenebris et qui in nebula sunt, oculi coecorum videbunt[9]). Item apud Hieremiam: In novissimo dierum cognoscetis ea[10]). Item apud Danielem: Muni sermones et signa librum usque ad tempus consummationis, quoad discant multi, et impleatur agnitio; quoniam cum fiet dispersio, cognoscent omnia haec[11]). Item in epistola Pauli ad Corinthios prima: Nolo enim vos ignorare, fratres, quia patres nostri omnes sub

1) Ies. 6, 9. 10. 2) Ier. 2, 13. 3) Ib. 6, 10. 4) Ib. 8, 7—9. 5) Proverb. 1, 28. 29. 6) Ps. 28, 4. 5. 7) Ps. 82, 5. 8) Io. 1, 11. 12. 9) Ies. 29, 11. 18. 10) Ier. 23, 20. 11) Dan. 12, 4. 7.

nube fuerunt[1]). Item in epistola ad Corinthios secunda: Obtusi sunt sensus eorum usque in hunc diem hoc eodem velamento in lectione veteris testamenti manente, quod non revelatur, quia in Christo evacuatur; et usque in hodiernum, si quando legitur Moyses, velamentum est super cor eorum. Mox autem ut conversi fuerint ad Dominum, auferetur velamentum[2]). In evangelio Dominus post resurrectionem dicit: Isti sunt sermones, quos locutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum, quia oportet adimpleri omnia, quae scripta sunt in lege Moysi et prophetis et psalmis de me. Tunc adaperuit illis sensum, ut intelligerent scripturas, et dixit illis: Quia sic scriptum est, et sic oportebat Christum pati et resurgere a mortuis tertia die, et praedicari in nomine eius poenitentiam et remissam peccatorum usque in omnes gentes[3]).

V. Nihil posse iudaeos intelligere de scripturis, nisi prius crediderint in christum. Apud Esaiam: Et si non credideritis, neque intelligetis[4]). Item Dominus in evangelio: Si enim non credideritis, quia ego sum, moriemini in peccatis vestris[5]). Fide autem stare iustitiam, et illic esse vitam, praedictum est apud Abacuc: Iustus autem ex fide mea vivet[6]). Inde Abraham pater gentium credidit; in Genesi: Credidit Abraham Deo, et deputatum est ei ad iustitiam[7]). Item Paulus ad Galatas: Abraham credidit Deo, et deputatum est ei ad iustitiam. Cognoscitis ergo, quia qui ex fide sunt, hi sunt filii Abrahae. Providens autem scriptura divina, quia ex fide iustificat gentes Deus, praenuntiavit Abrahae, quia benedicentur in illo omnes gentes. Igitur qui ex fide sunt, benedicti sunt cum fideli Abraham[8]).

VI. Quod hierusalem perdituri essent et terram, quam acceperant, relicturi. Apud Esaiam: Terra vestra deserta, civitates vestrae igni exustae; regionem vestram in conspectu vestro alieni comedent eam; et deserta et subversa a populis alienis derelinquetur filia Sion, sicut casa in vinea, et sicut custodiarium in cucumerario, quasi civitas, quae expugnatur. Et nisi Dominus sabaoth reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuissemus et quasi Gomorra similare-

---

1) I Cor. 10, 1. 2) II Cor. 3, 14—16. 3) Luc. 24, 44—47. 4) Ies. 7, 9. 5) Io. 8, 24. 6) Hab. 2, 4. 7) Gen. 15, 6. 8) Gal. 3, 6—9.

mur[1]). Item in evangelio Dominus dicit: Hierusalem, Hierusalem, quae occidis prophetas et lapidas missos ad te, quoties volui congregare filios tuos sicut gallina pullos sub alas suas, et noluisti? Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta[2]).

VII. Item quod essent amissuri lumen domini. Apud Esaiam: Venite, ambulemus in lumine Domini. Dimisit enim populum suum domum Israel[3]). Item in evangelio suo cata Ioannem: Fuit lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. In hoc mundo fuit, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit[4]). Item illic: Qui non crediderit, iam iudicatus est, quia non credidit in nomine unici filii Dei. Hoc autem est iudicium, quoniam lux venit in saeculum, et dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem[5]).

VIII. Quod circumcisio prima carnalis evacuata sit et secunda spiritalis repromissa sit. Apud Hieremiam: Haec dicit Dominus viris Iuda et qui inhabitant Hierusalem: Renovate inter vos novitatem, et ne seminaveritis in spinis; circumcidite vos Deo vestro et circumcidite praeputium cordis vestri, ne exeat sicut ignis ira mea et exurat, et non sit, qui exstinguat[6]). Item Moyses dicit: In novissimis diebus circumcidet Deus cor tuum et cor seminis tui ad Dominum Deum amandum[7]). Item apud Iesum Nave: Et dixit Dominus ad Iesum: Fac tibi cultellos petrinos nimis acutos et assidens circumcide secundo filios Israel[8]). Item Paulus ad Colossenses: Circumcisi estis circumcisione non manufacta in exspoliatione carnis, sed in circumcisione Christi[9]). Item quod Adam primus a Deo factus incircumcisus et Abel iustus et Enoch, qui Deo placuit et translatus est, et Noe, qui terris hominibusque ob delicta pereuntibus solus, in quo humanum genus servaretur, electus est, et Melchisedech sacerdos, secundum cuius ordinem Christus repromissus est; tum quod illud signaculum seminis[10]) non proficit, signo autem Domini omnes signantur.

IX. Quod lex prior, quae per Moysen data est, cessatura esset. Apud Esaiam: Tunc manifesti erunt, qui

---

1) Ies. 1, 7—9. 2) Matth. 23, 37. 38. 3) Ies. 2, 5. 6. 4) Io. 1, 9. 10. 5) Io. 3, 18. 19. 6) Ier. 4, 3. 4. 7) Deuteron. 30, 6. 8) Ios. 5, 2. 9) Col. 2, 11. 10) Pamel. Rig. Ox. sensu quidem aptissimo, sed paucis, ut videtur, codicibus adspirantibus: feminis.

signant legem, ne discant. Et dicet: Exspecto Deum, qui avertit faciem suam a domo Iacob, et fidens ero in illum[1]). Item in evangelio: Omnes prophetae et lex usque ad Ioannem prophetaverunt[2]).

X. Quod lex nova dari haberet. Apud Micheam: Quoniam lex de Sion proficiscetur, et sermo Domini de Hierusalem. Et iudicabit inter plurimos populos et revincet et deteget validas nationes[3]). Item apud Esaiam: De Sion enim procedet lex, et verbum Domini de Hierusalem, et iudicabit inter gentes[4]). Item in evangelio cata Matthaeum: Et ecce vox de nube dicens: Hic est filius meus dilectissimus, in quo bene sensi; ipsum audite[5]).

XI. Quod dispositio alia et testamentum novum dari haberet. Apud Hieremiam: Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et consummabo domui Israel et domui Iuda testamentum novum, non secundum testamentum, quod disposui patribus eorum in die, qua apprehendi manus eorum, ut educerem eos de terra Aegypti; quia non permanserunt in testamento meo, et ego neglexi eos, dicit Dominus. Quia hoc testamentum, quod disponam domui Israel post dies illos; dicit Dominus. Dans leges meas in sensum illorum scribam illas et ero illis in Deum, et ipsi erunt mihi in plebem, et non docebunt unusquisque fratrem suum dicentes: Dinosce Dominum; quia omnes scient me a minimo usque ad maximum eorum, quia propitius ero iniquitatibus eorum et peccatorum eorum non ero memor amplius[6]).

XII. Quod baptisma vetus cessaret et novum inciperet. Apud Esaiam: Nolite ergo priora meminisse, et antiqua nolite reputare. Ecce facio nova, quae nunc orientur, et cognoscetis, et faciam in deserto viam et flumina in loco inaquoso, adaquare genus meum electum, plebem meam, quam acquisivi, ut virtutes meas exponeret[7]). Item apud eundem: Si sitierint, per deserta adducet illos, aquam de petra producet illis, findetur petra, et fluet aqua, et bibet plebs mea[8]). Item in evangelio cata Matthaeum Ioannes dicit: Ego quidem vos baptizo in aqua in poenitentiam. Qui venit autem post me, fortior me est, cuius non sum idoneus calceamenta portare. Ipse vos baptizabit in Spi-

1) Ies. 8, 16. 17. 2) Matth. 11, 13. 3) Mich. 4, 2. 3. 4) Ies. 2, 3. 4. 5) Matth. 17, 5. 6) Ier. 31, 31—34. 7) Ies. 43, 18—21. 8) Ib. 48, 21.

ritu sancto et igni [1]. Item cata Ioannem: Nisi quis natus fuerit ex aqua et spiritu, non potest introire in regnum Dei. Quod enim natum est de carne, caro est, et quod natum est de spiritu, spiritus est [2].

XIII. Quod iugum vetus evacuaretur et iugum novum daretur. In psalmo secundo: Ad quid tumultuatae sunt gentes, et populi meditati sunt inania? Adstiterunt reges terrae, et principes collecti sunt in unum adversus Dominum et adversus Christum eius. Disrumpamus vincula eorum et abiiciamus a nobis iugum eorum [3]. Item in evangelio cata Matthaeum Dominus dicit: Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego vos requiescere faciam. Tollite iugum meum super vos et discite a me, quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris. Iugum enim meum bonum est et sarcina levis [4]. Apud Hieremiam: In illa die contribulabo iugum a cervice illorum et vincula illorum disrumpam; et non operabuntur aliis, sed operabuntur Domino Deo, et David regem suscitabo ipsis [5].

XIV. Quod pastores veteres cessaturi essent et novi inciperent. Apud Ezechielem: Propterea haec dicit Dominus: Ecce ego super pastores et inquiram oves meas de manibus eorum et avertam eos, ut non pascant oves meas et iam non pascent eas, et extraham oves meas de ore eorum et pascam eas cum iudicio [6]. Apud Hieremiam Dominus dicit: Et dabo vobis pastores secundum cor meum, et pascent vos pascentes cum disciplina [7]. Item apud Hieremiam: Audite verbum Domini, gentes, et nuntiate insulis, quae longe sunt. Dicite: Qui dispergit Israel, congregabit illum et custodiet sicut pastor gregem suum; quia eruit Dominus Iacob et eruit de manu fortioris illius [8].

XV. Quod domus et templum Dei Christus futurus esset, et cessaret templum vetus et novum inciperet. In Basilion secundo: Et fuit verbum Domini ad Nathan dicens: Vade et dic servo meo David: Haec dicit Dominus: Non tu aedificabis mihi domum ad inhabitandum; sed erit, cum impleti fuerint dies tui, et dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, qui erit de utero tuo, et parabo regnum eius. Hic aedificabit mihi domum in nomine

1) Matth. 3, 11. 2) Io. 3, 5. 6. 3) Ps. 2, 1—3. 4) Matth. 11, 28—30. 5) Ier. 30, 8. 9. 6) Ez. 34, 10. 16. 7) Ier. 3, 15. 8) Ib. 31, 10. 11.

meo, et erigam thronum eius in saecula, et ego ero ei in patrem, et ipse erit mihi in filium, et fidem consequetur domus eius, et regnum eius usque in saecula in conspectu meo [1]). Item in evangelio Dominus dicit: Non relinquetur in templo lapis super lapidem, qui non dissolvatur [2]). Et: post triduum aliud excitabitur sine manibus [3]).

XVI. Quod sacrificium vetus evacuaretur et novum celebraretur. Apud Esaiam: Quo mihi multitudinem sacrificiorum vestrorum? dicit Dominus. Plenus sum, holocaustomata arietum et pinguamina agnorum et sanguinem taurorum et hircorum nolo. Quis enim exquisivit ista de manibus vestris [4])? Item in psalmo XLIX: Non edam carnes taurorum aut sanguinem hircorum bibam. Sacrifica Deo sacrificium laudis et redde Altissimo vota tua. Invoca me in die pressurae, et eruam te, et clarificabis me [5]). Item in psalmo eodem: Sacrificium laudis clarificabit me, illic via est, in qua ostendam illi salutare Dei [6]). Item in psalmo quarto: Sacrificate sacrificium iustitiae et sperate in Dominum [7]). Item apud Malachiam: Non est mihi voluntas circa vos, dicit Dominus, et sacrificium acceptum non habebo ex manibus vestris. Quoniam a solis ortu et usque in occasum clarificatum est nomen meum apud gentes, et in omni loco odores incensi offeruntur nomini meo et sacrificium mundum, quoniam magnum est nomen meum apud gentes, dicit Dominus [8]).

XVII. Quod sacerdotium vetus cessaret, et novus sacerdos veniret, qui in aeternum futurus esset. In psalmo CIX: Ante luciferum genui te. Iuravit Dominus, et non poenitebit eum, tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech [9]). Item in Basilion primo Deus ad Heli sacerdotem: Et suscitabo mihi sacerdotem fidum, qui omnia, quae sunt in corde meo, faciet, et aedificabo ei domum fidelem, et transibit in conspectu christorum meorum omnibus diebus; et erit, qui remanserit in domo tua, veniet adorare in obolo pecuniae et in pane uno [10]).

XVIII. Quod propheta alius sicut Moyses promissus sit, scilicet qui testamentum novum daret et qui magis audiri deberet. In Deuteronomio Deus ad Moysen: Et dixit Do-

1) II Sam. 7, 4. 5. 12—14. 16. 2) Matth. 24, 2. 3) Marc. 14, 58. 4) Ies. 1, 11. 12. 5) Ps. 50, 13—15. 6) Ib. 23. 7) Ps. 4, 6. 8) Mal. 1, 10. 11. 9) Ps. 110, 3. 4. 10) I Sam. 2, 35. 36.

minus ad me: Prophetam excitabo eis de fratribus eorum sicut te et dabo verbum meum in ore eius, et loquetur ad eos ea, quae praecepero ei. Et quisquis non audierit, quaecunque locutus fuerit propheta ille in nomine meo, ego vindicabo[1]). De quo et Christus in evangelio cata Ioannem: Scrutamini scripturas, in quibus putatis vos vitam aeternam habere. Haec sunt, quae testimonium perhibent de me; et non vultis venire ad me, ut vitam habeatis. Nolite putare, quia ego vos accuso apud patrem. Est, qui vos accuset, Moyses, in quem vos speratis. Si enim credidissetis Moysi, crederetis et mihi. De me enim ille scripsit. Si autem illius scripturis non creditis, quomodo verbis meis credetis[2])?

XIX. Quod duo populi praedicti sint, maior et minor, id est vetus Iudaeorum et novus, qui esset ex nobis futurus. In Genesi: Et dixit Dominus Rebeccae: Duae gentes in utero tuo sunt, et duo populi de ventre tuo dividentur, et populus populum superabit, et maior serviet minori[3]). Item apud Osee: Vocabo non populum meum populum meum et non dilectam dilectam. Erit enim, quo loco dicetur non populus meus, illo loco vocabuntur filii Dei vivi[4]).

XX. Quod ecclesia, quae prius sterilis fuerat, plures filios habitura esset ex gentibus, quam quot synagoga ante habuisset. Apud Esaiam: Iucundare, sterilis, quae non paris, erumpe et exclama, quae non parturis, quia multi filii desertae magis, quam eius, quae habet virum. Dixit enim Dominus: Dilata locum tabernaculi tui et aulaeorum tuorum et fige. Noli parcere, longas fac mensuras tuas et palos tuos confirma. Adhuc in dexteram tuam et in sinistram extende, et semen tuum gentes possidebit et civitates desertas inhabitabit. Noli timere, quia revinces, neque verearis, quia maledicta es, quoniam confusionem aeternam oblivisceris[5]). Sic et Abrahae cum de ancilla natus esset prior filius, Sarra sterilis diu mansit et sero in senecta de pollicitatione peperit filium Isaac, qui fuit typus Christi. Sic et Iacob accepit uxores duas, maiorem Liam oculis infirmioribus typum synagogae, minorem speciosam Rachel typum ecclesiae, quae et sterilis diu mansit et po-

---

1) Deut. 18, 17—19. 2) Io. 5, 39. 40. 45—47. 3) Gen. 25, 23. 4) Hos. 2, 25. 1. 5) Ies. 54, 1—4.

stea peperit Ioseph, qui et ipse fuit typus Christi. Et in Basilion primo legitur Helcana habuisse uxores duas, Fenennam cum filiis et Annam sterilem, ex qua nascitur Samuel non secundum ordinem generandi, sed secundum Dei miserationem et promissionem, cum illa orasset in templo; et natus Samuel typus fuit Christi. Item in Basilion primo: Sterilis septem peperit, et quae plurimos habebat, infirmata est[1]). Filii autem septem sunt ecclesiae septem. Unde et Paulus septem ecclesiis scripsit, et Apocalypsis ecclesias septem ponit, ut servetur septenarius numerus, ut dies septem, quibus Deus mundum fecit, ut angeli septem, qui assistunt et conversantur ante faciem Dei, sicut Raphael angelus in Tobia dicit, et lucerna septiformis in tabernaculo martyrii et oculi Domini septem, qui mundum speculantur, et lapis cum oculis septem, ut Zacharias dicit, et spiritus septem et candelabra in Apocalypsi septem et columnae septem, super quas aedificavit domum sapientia apud Salomonem.

XXI. Quod gentes magis in Christum credituræ essent. In Genesi: Et dixit Dominus Deus ad Abraham: Exi de terra tua et de cognatione tua et de domo patris tui et vade in illam terram, quam tibi ostendero; et faciam te in gentem magnam et benedicam te et magnificabo nomen tuum, et eris benedictus; et benedicam, qui te benedixerit, et maledicam, qui te maledixerit, et benedicentur in te omnes tribus terrae[2]). De hoc ipso in Genesi: Et benedixit Isaac Iacob. Ecce odor filii mei sicut odor agri pleni, quem benedixit Dominus. Et det tibi Deus de rore coeli et a fertilitate terrae multitudinem frumenti et vini et olei; et servient tibi gentes, et adorabunt te principes, et eris dominus fratris tui, et adorabunt te filii patris tui; et qui te maledixerit, erit maledictus, et qui te benedixerit, benedictus[3]). De hoc ipso in Genesi: Ubi autem vidit Ioseph, quoniam superposuit pater suus manum dexteram super caput Effraim, grave illi visum est; et apprehendit Ioseph manum patris sui, auferre eam a capite Effraim ad caput Manasse. Dixit autem Ioseph ad patrem suum: Non sic, pater; hic est primitivus meus, superpone dexteram tuam super caput eius. Ille autem noluit et dixit: Scio,

---

1) 1 Sam. 2, 5. 2) Gen. 12, 1—3. 3) Ib. 27, 27—29.

fili, scio; et hic erit in populum, et hic exaltabitur, sed frater eius iunior maior illo erit, et semen eius erit in multitudinem gentium[1]). Item in Genesi: Iuda, te laudabunt fratres tui, manus super dorsum inimicorum tuorum. Adorabunt te filii patris tui, catulus leonis Iuda. De frutice, fili mi, adscendisti, recubans obdormisti velut leo et velut catulus leonis. Quis excitabit illum? Non deficiet princeps de Iuda et dux de femoribus eius, quoadusque veniant deposita illi, et ipse est spes gentium. Deligans ad vitem pullum suum et ad cilicium pullum asinae suae. Lavabit in vino stolam suam et in sanguine uvae amictum suum. Formidolosi oculi eius a vino, et candidi dentes eius magis, quam lac[2]). Inde in Numeris de populo nostro scriptum est: Ecce populus quasi populus leoninus exsurget[3]). In Deuteronomio: Eritis gentes in caput, incredulus autem populus in caudam[4]). Item apud Hieremiam: Audite vocem tubae! Et dixerunt: Non audiemus. Propter hoc audient gentes et qui pascent pecora in eis[5]). In psalmo XVII: Constitues me in caput gentium. Populus, quem non cognovi, servivit mihi, in auditu auris obedivit mihi[6]). De hoc ipso apud Hieremiam Dominus dicit: Priusquam te formarem in utero, novi te, et priusquam exires de vulva, sanctificavi te et prophetam in gentibus posui te[7]). Item apud Esaiam: Ecce testem illum nationibus manifestavi, principem et imperantem gentibus. Item apud eundem: Gentes, quae non noverunt te, invocabunt te, et populi, qui ignorabant te, ad te confugient[8]). Item apud eundem: Et erit in illa die radix Iesse, qui surget imperare omnibus gentibus; in illum gentes sperabunt, et erit requies eius honor[9]). Item apud eundem: Terra Zabulon et terra Neptalim via maris, et caeteri, qui maritima inhabitatis, et trans Iordanem gentium[10]) populus ambulans in tenebris, videte lumen magnum; qui habitatis in regione umbrae mortis, lumen lucebit super vos[11]). Item apud eundem: Sic dicit Dominus Deus Christo meo Domino; cuius teneo dexteram, ut exaudiant eum gentes; et fortitudinem regum disrumpam, aperiam ante ipsum portas, et civitates non clauden-

---

1) Gen. 48, 17—19. 2) Ib. 49, 8—12. 3) Num. 23, 24. 4) Deut. 28, 44. 5) Ier. 6, 17. 18. 6) Ps. 18, 44. 45. 7) Ier. 1, 5. 8) Ies. 55, 4. 5. 9) Ib. 11, 10. 10) In aliquot cdd. et in ed. Ox.: Galilaea gentium. 11) Ies. 8, 23; 9, 1.

tur[1]). Item apud eundem: Venio colligere omnes gentes et linguas, et venient et videbunt claritatem meam, et dimittam super eos signum et mittam ex eis conservatos in gentes, quae longe sunt, quae non audierunt nomen meum neque viderunt gloriam meam, et nuntiabunt claritatem meam in gentes[2]). Item apud eundem: Et in omnibus his non sunt conversi. Igitur extollet signum in gentes, quae sunt longe, et attrahet illos a summo terrae[3]). Item apud eundem: Quibus non est nuntiatum de eo, videbunt, et qui non audierunt, intelligent[4]). Item apud eundem: Manifestus factus sum eis, qui me non quaerunt, inventus sum ab eis, qui me non interrogabant. Dixi: Ecce sum, genti, quae non invocavit nomen meum[5]). De hoc ipso in Actibus apostolorum Paulus: Vobis primum oportuerat indicari verbum Dei. Sed quia expulistis illud, nec vos dignos vitae aeternae iudicastis, ecce convertimus nos ad gentes. Sic enim dixit per scripturas Dominus: Ecce lucem posui te inter gentes, ita ut sis in salvationem usque ad fines terrae[6]).

XXII. Quod panem et calicem Christi et omnem gratiam eius amissuri essent Iudaei, nos vero accepturi, et quod Christianorum novum nomen benediceretur in terris. Apud Esaiam sic dicit Dominus: Ecce qui serviunt mihi, manducabunt, vos autem esurietis. Ecce qui mihi serviunt, bibent, vos autem sitietis[7]). Ecce qui mihi serviunt, iucundabuntur, vos autem confundemini; vos interficiet Dominus. Eis autem, qui serviunt mihi, nomen nominabitur novum, quod benedicetur in terra[8]). Item illic: Igitur extollet signum in gentes, quae sunt longe, et attrahet illos a summo terrae. Et ecce cito leviter venient, non esurient neque sitient[9]). Item illic: Ecce itaque dominator Dominus sabaoth auferet a Iuda et ab Hierusalem valentem et validum, valentiam panis et valentiam aquae[10]). Item in psalmo xxxiii: Gustate et videte, quoniam dulcis est Dominus. Felix est vir, qui sperat in eum. Timete Dominum Deum, omnes sancti eius, quoniam non est inopia eis, qui eum metuunt. Divites eguerunt et esurierunt; qui autem

---

1) Ies. 45, 1. 2) Ib. 66, 18. 19. 3) Ib. 5, 25. 26. 4) Ib. 52, 15. 5) Ib. 65, 1. 6) Act. 13, 46. 47. 7) Verba ecce qui mihi — sitietis in aliquot cdd. et edd. desunt. 8) Ies. 65, 13. 15. 16. 9) Ib. 5, 26. 27. 10) Ib. 3, 1.

inquirunt Dominum, non indigebunt omni bono[1]). Item in evangelio cata Ioannem Dominus dicit: Ego sum panis vitae. Qui venit ad me, non esuriet, et qui in me crediderit, non sitiet unquam[2]). Item illic ipse: Si quis sitit, veniat et bibat. Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquae vivae[3]). Item illic ipse: Nisi ederitis carnem filii hominis et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis[4]).

XXIII. Quod ad regnum coelorum magis gentes quam Iudaei perveniant. In evangelio Dominus dicit: Multi venient ab oriente et occidente et recumbent cum Abraham et Isaac et Iacob in regno coelorum, filii autem regni exibunt in tenebras exteriores; illic erit ploratio et stridor dentium[5]).

XXIV. Quod solo hoc Iudaei accipere veniam possint delictorum suorum, si sanguinem Christi occisi baptismo eius abluerint et in ecclesiam eius transeuntes praeceptis eius obtemperaverint. Apud Esaiam Dominus dicit: Iam non laxabo peccata vestra. Cum extenderitis manus, avertam faciem meam a vobis; et si multiplicaveritis preces, non exaudiam vos. Manus enim vestrae sanguine plenae sunt. Lavamini, mundi estote, auferte nequitias ab animis vestris a conspectu oculorum meorum, cessate a nequitiis vestris. Discite bonum facere, exquirite iudicium, conservate eum, qui iniuriam patitur, iudicate pupillo et iustificate viduam. Et venite, disputemus, dicit Dominus; et si fuerint peccata vestra ut phoeniceum, ut nivem exalbabo; et si fuerint quasi coccinum, ut lanam inalbabo. Et si volueritis et audieritis me, bona terrae edetis. Si autem nolueritis et non audieritis me, gladius vos consumet. Os enim Domini locutum est ista[6]).

LIBER SECUNDUS.

CAPITULA.

I. Christum primogenitum esse, et ipsum esse sapientiam Dei, per quem omnia facta sunt.

---

1) Ps. 34, 9—11. 2) Io. 6, 35. 3) Ib. 7, 37. 38. 4) Ib. 6, 53. 5) Matth. 8, 11. 12. 6) Ies. 1, 14—20.

II. Quod sapientia Dei Christus est, et de sacramento incarnationis eius et passionis et calicis et altaris et apostolorum, qui missi praedicaverunt.

III. Quod Christus idem sit et sermo Dei.

IV. Quod Christus idem sit manus et brachium Dei.

V. Quod idem angelus et Deus.

VI. Quod Deus Christus.

VII. Quod Christus Deus venturus esset illuminator et salvator generis humani.

VIII. Quod cum a principio filius Dei fuisset, generari denuo haberet secundum carnem.

IX. Quod hoc futurum esset signum nativitatis eius, ut de virgine nasceretur homo et Deus, hominis et Dei filius.

X. Quod homo et Deus Christus ex utroque genere concretus, ut mediator esse inter nos et patrem posset.

XI. Quod de semine David secundum carnem nasci haberet.

XII. Quod in Bethleem nasceretur.

XIII. Quod humilis in primo adventu suo veniret.

XIV. Quod ipse sit iustus, quem Iudaei occisuri essent.

XV. Quod ipse dictus sit ovis et agnus, qui occidi haberet, et de sacramento passionis.

XVI. Quod idem et lapis dictus sit.

XVII. Quod deinde idem lapis mons fieret et impleret totam terram.

XVIII. Quod in novissimis temporibus idem mons manifestaretur, super quem gentes venirent et in quem iusti adscenderent.

XIX. Quod ipse sit sponsus ecclesiam habens sponsam, de qua filii spiritaliter nascerentur.

XX. Quod cruci illum fixuri essent Iudaei.

XXI. Quod in passione crucis et signo virtus omnis sit et potestas.

XXII. Quod in hoc signo crucis salus sit omnibus, qui in frontibus notentur.

XXIII. Quod medio die in passione eius tenebrae futurae essent.

XXIV. Quod a morte non vinceretur nec apud inferos remansurus esset.

XXV. Quod ab inferis tertio die resurgeret.

XXVI. Quod cum resurrexisset, acciperet a patre omnem potestatem, et potestas eius aeterna sit.

XXVII. Quod perveniri non possit ad Deum patrem nisi per filium eius Iesum Christum.

XXVIII. Quod ipse iudex venturus sit.

XXIX. Quod ipse sit rex in aeternum regnaturus.

XXX. Quod ipse sit et iudex et rex.

I. Christum primogenitum esse sapientiam dei, per quem omnia facta sunt. Apud Salomonem in Proverbiis: Dominus condidit me initium viarum suarum in opera sua; ante saeculum fundavit me: in principio, antequam terram faceret et antequam abyssos constitueret, priusquam procederent fontes aquarum, antequam montes collocarentur, ante omnes colles genuit me Dominus. Fecit regiones et inhabitabilia et fines inhabitabiles sub coelo. Cum pararet coelum, aderam illi, et cum secerneret suam sedem. Cum super ventos validas faceret desuper nubes et cum confirmatos ponebat fontes sub coelo, quando fortia faciebat fundamenta terrae, eram penes illum disponens. Ego eram, cui adgaudebat. Quotidie autem iucundabar ante faciem eius in omni tempore, cum laetaretur orbe perfecto [1]). Item apud eundem in Ecclesiastico: Ego ex ore Altissimi prodivi primogenita ante omnem creaturam. Ego in coelis feci, ut oriretur lumen indeficiens, et nebula texi omnem terram. Ego in altis habitavi, et thronus meus in columna nubis. Gyrum coeli circuivi et in profundum abyssi penetravi et in fluctibus maris ambulavi et in omni terra steti et in omni populo et in omni gente primatum habui et omnium excellentium et humilium corda propria virtute calcavi. In me omnis spes vitae et virtutis. Transite ad me, omnes, qui concupiscitis me [2]). Item in psalmo LXXXVIII: Et ego primogenitum ponam eum, altissimum apud reges terrae. In aeternum servabo illi misericordiam meam, et testamentum meum fidele illi, et ponam in saeculum saeculi semen eius. Si dereliquerint filii eius legem meam et in iudiciis meis non ambulaverint, si iustificationes meas profanaverint et praecepta mea non observaverint, visitabo in virga facinora eorum et in flagellis delicta eorum. Misericordiam autem meam non dispergam ab eis [3]). Item in

---

1) Prov. 8, 22—31. 2) Sir. 24, 3—6. 19 (Vulg. 5—11. 25. 26). 3) Ps. 89, 28—34.

evangelio cata Ioannem Dominus dicit: Haec autem est vita aeterna, ut cognoscant te solum et verum Deum et quem misisti Iesum Christum. Ego te clarificavi in terra, opus perfeci, quod dedisti mihi, ut faciam. Et nunc tu clarifica me apud te ipsum claritate, quam habui apud te, priusquam mundus fieret [1]. Item Paulus ad Colossenses: Qui est imago Dei invisibilis et primogenitus totius creaturae. Item illic: Primogenitus a mortuis, ut fieret in omnibus ipse primatum tenens [2]. Item in Apocalypsi: Ego sum α et ω, initium et finis. Ego sitienti dabo de fonte aquae vitae gratis [3]. Quod idem sit et sapientia et virtus Dei. Paulus ad Corinthios prima: Quoniam Iudaei signa desiderant, et Graeci prudentiam quaerunt, nos autem praedicamus Christum crucifixum, Iudaeis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, ipsis autem vocatis, Iudaeis et Graecis, Christum Dei virtutem et Dei sapientiam [4].

II. Quod sapientia dei christus, et de sacramento incarnationis eius et passionis et calicis et altaris et apostolorum, qui missi praedicaverunt. Apud Salomonem in Proverbiis: Sapientia aedificavit sibi domum et subdidit columnas septem. Mactavit suas hostias, miscuit in cratera vinum suum et paravit suam mensam et misit servos suos convocans cum excelsa praedicatione ad craterem, dicens: Qui est insipiens, declinet ad me. Et egentibus sensu dixit: Venite, edite de meis panibus et bibite vinum, quod miscui vobis. Derelinquite stultitiam et quaerite prudentiam et corrigite scientiam in intellectu [5].

III. Quod christus idem sit sermo dei. In psalmo xliv: Eructavit cor meum sermonem bonum, dico ego opera mea regi [6]. Item in psalmo xxxii: Sermone Dei coeli solidati sunt, et spiritu oris eius omnis virtus eorum [7]. Item apud Esaiam: Verbum consummans et brevians in iustitia; quoniam sermonem breviatum faciet Deus in toto orbe terrae [8]. Item in psalmo cvi: Misit sermonem suum et curavit illos [9]. Item in evangelio cata Ioannem: In principio erat sermo, et sermo erat apud Deum, et Deus erat sermo. Hic erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil, quod factum

---

1) Io. 17, 3—5. 2) Col. 1, 15. 18. 3) Apoc. 21, 6. 4) I Cor. 1, 22—24. 5) Prov. 9, 1—5. 6) Ps. 45, 2. 7) Ps. 33, 6. 8) Ies. 10, 23. 9) Ps. 107, 20.

est. In illo vita erat, et vita erat lux hominum; et lux lucet in tenebris, et tenebrae illam non comprehenderunt [1]. Item in Apocalypsi: Et vidi coelum apertum, et ecce equus albus, et qui sedebat super eum, vocabatur fidelis et verus, aequum iustumque iudicans, et proeliabatur, eratque coopertus veste conspersa sanguine; et dicitur nomen eius sermo Dei [2].

IV. Quod Christus idem manus et brachium Dei sit. Apud Esaiam: Numquid non valet manus Dei, ut salvos faciat, aut gravavit aurem, ut non exaudiat? Sed peccata vestra inter vos et Deum separant, et propter peccata vestra avertit faciem suam a vobis, ne misereatur. Manus enim vestrae inquinatae sunt sanguine, et digiti vestri in peccatis. Labia autem vestra locuta sunt facinus, et lingua vestra iniustitiam meditatur. Nemo loquitur vera, neque est iudicium verum. Fidunt in vanis et loquuntur inania, qui parturiunt dolorem et pariunt facinus [3]. Item illic: Domine, quis credidit auditui nostro, et brachium Dei cui revelatum est [4]? Item apud eundem: Sic dicit Dominus: Coelum mihi thronus, et terra suppedaneum pedum meorum. Quam mihi sedem aedificabitis, aut quis locus ad requiem mihi? Omnia enim ista fecit manus mea [5]. Item apud eundem: Domine Deus, altum est brachium tuum, et non sciebant; cum cognoverint autem, confundentur [6]. Item apud eundem: Revelavit Dominus brachium suum illum sanctum in conspectu omnium gentium. Videbunt omnes gentes ipsa suprema terrae salutem a Deo [7]. Item illic: Ecce feci te sicut rotas vehiculi triturantis novas in se retornatas [8]; et triturabis montes et extenuabis colles et sicut lanuginem pones et ventilabis, et ventus occupabit illos, et procella disperget. Tu autem iucundaberis in sanctis Israel, et exsultabunt inopes et egeni. Quaerent enim aquam, et non erit. Lingua enim eorum a siti siccabit. Ego Dominus Deus, ego exaudiam Deus Israel et non derelinquam eos, sed aperiam inter montes flumina et in mediis campis fontes. Faciam deserta in nemora aquosa, et sitientem terram in aquaeductus. Ponam in inaquosam terram cedrum et buxum et myrtum et cypressum et ulmum et populum, ut videant

---

1) Io. 1, 1—5. 2) Ap. 19, 11. 13. 3) Ies. 59, 1—4. 4) Ib. 53, 1. 5) Ib. 66, 1. 2. 6) Ib. 26, 11. 7) Ib. 52, 10. 8) Haec lectio vulgaris. Ox. e coni. Pamelii: in serras formatas.

et cognoscant et sciant et credant simul, quia manus Domini fecit ista et sanctus Israel ostendit [1]).

V. Quod idem angelus et deus christus. In Genesi ad Abraham: Et vocavit eum angelus Domini de coelo et dixit illi: Abraham, Abraham. Ille autem dixit: Ecce ego. Et dixit: Noli imponere manum tuam super puerum, neque feceris illi quidquam. Nunc enim cognovi, quoniam times Deum tuum et non pepercisti filio tuo dilectissimo propter me [2]). Item illic ad Iacob: Et dixit mihi angelus Domini in somnis: Ego sum Deus, quem vidisti in loco Dei, ubi unxisti mihi titulum lapideum et vovisti mihi votum [3]). Item in Exodo: Deus autem praeibat eos, die quidem per columnam nubis, ostendere illis iter, noctu autem in columna ignis [4]). Et postea illic: Promovit autem angelus Dei, qui praecedebat exercitum filiorum Israel [5]). Item illic: Ecce ego praemitto angelum meum ante faciem tuam ad custodiendum te in itinere, ut te inducat in terram, quam tibi praeparavi. Observa eum et obaudi eum, et ne fueris inobaudiens ei, et non deerit tibi. Nomen enim meum in illo est [6]). Unde ipse in evangelio dicit: Ego veni in nomine patris mei, et non recepistis me. Cum alius venerit in nomine suo, illum accipietis [7]). Et iterum in psalmo cxvii: Benedictus est, qui venit in nomine Domini [8]). Item in Malachia: Testamentum meum fuit cum Levi vitae et pacis, et dedi illi timorem, ut timeret me, a facie nominis mei proficisci illum. Lex veritatis fuit in ore eius, et iniustitia non est inventa in labiis eius. In pace linguae corrigens ambulavit nobiscum et multos avertit ab iniustitia. Quoniam labia sacerdotis servabunt scientiam, et legem exquirent ab ore eius, quoniam angelus omnipotentis est [9]).

VI. Quod deus christus. In Genesi: Dixit autem Deus ad Iacob: Exsurge et adscende in locum Bethel et habita illic et fac illic altare illi Deo, qui tibi apparuit, cum fugeres a facie Esau fratris tui [10]). Item apud Esaiam: Sic dicit Dominus Deus sabaoth: Fatigata est Aegyptus, et negotiatio Aethiopum et Sabaim viri alti ad te transgredientur et tui erunt servi et post te ambulabunt vincti compedibus et adorabunt te et in te precabuntur; quoniam in te

---

1) Ies. 41, 15—20. 2) Gen. 22, 11. 12. 3) Ib. 31, 13. 4) Ex. 13, 21. 5) Ib. 14, 19. 6) Ib. 23, 20. 21. 7) Io. 5, 43. 8) Ps. 118, 26. 9) Mal. 2, 5—7. 10) Gen. 35, 1.

Deus est, et non est Deus alius praeter te. Tu enim es Deus, et non sciebamus, Deus Israel salvator. Confundentur et reverebuntur omnes, qui adversantur tibi, et cadent in confusionem [1]). Item apud eundem: Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri. Omnis rivus implebitur, et omnis mons et collis humiliabitur, et erunt omnia tortuosa in directum et aspera in campum, et videbitur claritas Domini, et videbit omnis caro salutare Dei, quoniam Dominus locutus est [2]). Item apud Hieremiam: Hic Deus noster, et non deputabitur alius absque illo, qui invenit omnem viam prudentiae et dedit eam Iacob puero suo et Israel dilecto sibi. Post haec in terris visus est et cum hominibus conversatus est [3]). Item apud Zachariam Deus dicit: Et transibunt per mare angustum, et percutient in mari fluctus, et arefacient omnes altitudines fluminum, et confundetur omnis iniuria Assyriorum, et sceptrum Aegypti auferetur, et confortabo eos in Domino Deo ipsorum, et in nomine eius gloriabuntur, dicit Dominus [4]). Item apud Osee dicit Dominus: Non faciam iuxta iram indignationis meae, non sinam deleri Effraim: quoniam Deus ego sum, et non homo in te sanctus, et non introibo in civitatem, post Deum ibo [5]). Item in psalmo XLIV: Thronus tuus, Deus, in saecula saeculorum, virga aequitatis virga regni tui. Dilexisti iustitiam et odisti iniquitatem; propterea unxit te Deus Deus tuus oleo exsultationis super participes tuos [6]). Item in psalmo XLV: Vacate et cognoscite, quoniam ego sum Deus. Exaltabor in gentibus et exaltabor in terra [7]). Item in psalmo LXXXI: Non cognoverunt neque intellexerunt, in umbra deambulabunt [8]). Item in psalmo LXVII: Cantate Deo, psallite nomini eius, viam facite ei, qui adscendit in occasum, Deus nomen illi [9]). Item in evangelio cata Ioannem: In principio erat sermo et sermo erat apud Deum, et Deus erat sermo [10]). Item in eodem Dominus ad Thomam: Iniice huc digitum tuum et vide manus meas et noli esse incredulus, sed fidelis. Respondit Thomas et dixit illi: Dominus meus et Deus meus. Dicit illi Iesus: Quia vidisti me, credidisti. Felices, qui non viderunt et crediderunt [11]). Item Paulus ad Roma-

1) Ies. 45, 14—16 2) Ib 40, 3—5 3) Baruch 3, 35—37. 4) Zach. 10, 11. 12. 5) Hos. 11, 9 10 6) Ps. 45, 7 8. 7) Ps. 46, 11. 8) Ps. 82, 5. 9) Ps. 68, 5. 10) Io 1, 1 11) Ib. 20, 27—29.

nos: Optabam ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus cognatisque meis secundum carnem, qui sunt Israelitae, quorum adoptio et claritas et testamentum et legis constitutio et famulatus et promissiones, quorum patres, ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in saecula [1]). Item in Apocalypsi: Ego sum α et ω, initium et finis. Ego sitienti dabo de fonte aquae vitae gratis. Qui vicerit, possidebit ea et eorum haereditatem; et ero eius Deus, et ille erit mihi filius [2]). Item in psalmo LXXXI: Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos discernens. Et iterum illic: Ego dixi: dii estis et filii Altissimi omnes, vos autem sicut homines moriemini [3]). Quodsi iusti qui fuerint et praeceptis divinis obtemperaverint, dii dici possunt, quanto magis Christus Deus Dei filius. Sic ipse in evangelio cata Ioannem dicit: Nonne scriptum est in lege, quoniam ego dixi: dii estis? Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est, et non potest solvi scriptura, quem pater sanctificavit et misit in saeculum, vos dicitis, quoniam blasphemas, quia dixi: filius Dei sum. Quodsi non facio facta patris, nolite mihi credere; quodsi facio, et mihi non vultis credere, factis credite et cognoscite, quoniam in me est pater, et ego in illo [4]). Item in evangelio cata Matthaeum: Et vocabitis nomen eius Emmanuel, quod est interpretatum nobiscum Deus [5]).

VII. Quod Christus Deus venturus esset illuminator et salvator generis humani. Apud Esaiam: Confortamini, manus resolutae, et genua debilia, exhortamini. Qui estis pusillanimes, nolite metuere. Deus noster iudicium retribuet, ipse veniet et salvos faciet nos. Tunc aperientur oculi coecorum, et aures surdorum audient. Tunc saliet claudus sicut cervus, et plana erit lingua mutorum: quia rupta est in deserto aqua et rivus in terra sitienti [6]). Item illic: Non senior neque angelus, sed ipse Dominus liberabit illos, quia diliget eos et parcet eis, et ipse redimet eos [7]). Item illic: Ego Dominus Deus vocavi te in iustitia, ut teneam manum tuam, et confortabo te; et dedi te in testamentum generis mei, in lumen gentium, aperire oculos coecorum, producere

---

1) Rom. 9, 3—5. 2) Apoc. 21, 6. 7. 3) Ps. 82, 1. 6. 7. 4) Io. 10, 34—38. 5) Matth. 1, 23. 6) Ies. 35, 3—6. 7) Ib. 63, 9.

a vinculis vinctos et de domo carceris sedentes in tenebris. Ego Dominus Deus, hoc mihi nomen est. Claritatem meam alii non dabo neque virtutes meas sculptilibus [1]). Item in psalmo XXIV: Vias tuas, Domine, ostende mihi et semitas tuas edoce me et deduc me ad veritatem tuam et doce me, quoniam tu es Deus salvator meus [2]). Unde in evangelio cata Ioannem Dominus dicit: Ego sum lumen mundi. Qui me secutus fuerit, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vitae [3]). Item cata Matthaeum Gabriel angelus ad Ioseph: Ioseph fili David, ne metueris assumere Mariam uxorem tuam. Quod enim ex illa natum fuerit, de Spiritu sancto est. Pariet autem filium, et vocabis nomen eius Iesum. Hic enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum [4]). Item cata Lucam: Et Zacharias impletus est Spiritu sancto et prophetavit dicens: Benedictus Dominus Deus Israel, qui prospexit redemtionem populo suo et excitavit nobis cornu salutis in domo David pueri sui [5]). Item illic angelus ad pastores: Ne timueritis. Ecce enim adnuntio vobis, quoniam natus est vobis hodie salvator, qui est Christus Iesus, in civitate David [6]).

VIII. Quod cum a principio filius Dei fuisset, generari denuo haberet secundum carnem. In psalmo secundo: Dominus dixit ad me: filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula a me, et dabo tibi gentes haereditatem tuam et possessionem tuam terminos terrae [7]). Item in evangelio cata Lucam: Et factum est, ut audivit salutationem Mariae Elisabeth, exsultavit infans in utero eius: et impleta est Spiritu sancto et exclamavit voce magna et dixit: Benedicta tu inter mulieres, et benedictus fructus ventris tui. Et unde hoc mihi contingit, ut veniat mater Domini mei ad me [8])? Item Paulus ad Galatas: At ubi advenit impletio temporis, misit Deus filium suum natum de muliere [9]). Item in epistola Ioannis: Omnis spiritus, qui confitetur Iesum Christum in carne venisse, de Deo est. Qui autem negat in carne venisse, de Deo non est, sed est de antichristi spiritu [10]).

IX. Quod hoc futurum esset signum nativitatis eius, ut de virgine nasceretur homo et Deus, hominis et Dei filius. Apud Esaiam: Et adiecit Dominus loqui ad Achaz dicens:

---

1) Ies. 42, 6—8. 2) Ps. 25. 4. 5. 3) Io. 8, 12. 4) Matth. 1, 20, 21. 5) Luc. 1, 67—69. 6) Ib. 2, 10. 11. 7) Ps. 2, 7. 8. 8) Luc. 1, 41—43. 9) Gal. 4, 4. 10) I Io. 4, 2. 3.

Pete tibi signum a Domino Deo tuo in altitudinem sursum et in altitudinem deorsum. Et dixit Achaz: Non petam et non tentabo Dominum Deum meum. Et dixit: Audite itaque, domus David. Non pusillum vobis certamen cum hominibus, quoniam Deus praestat agonem. Propter hoc dabit Deus ipse vobis signum. Ecce virgo in uterum accipiet et pariet filium, et vocabitis nomen eius Emmanuel. Butyrum et mel manducabit, priusquam cognoscat, ut praeferat mala, commutabit bonum[1]). Hoc semen praedixerat Deus de muliere procedere, quod calcaret caput diaboli. In Genesi: Tunc dixit Deus ad serpentem: Quia tu hoc fecisti, maledictus tu ab omni genere bestiarum terrae. Pectore tuo et ventre repes, et erit tibi terra cibus in omnibus diebus vitae tuae. Et ponam inimicitiam inter te et mulierem et inter semen eius. Ipse tuum observabit caput, et tu observabis calcaneum eius[2]).

X. Quod et homo et deus Christus ex utroque genere concretus, ut mediator esse inter nos et patrem posset. Apud Hieremiam: Et homo est, et quis cognoscet eum[3])? Item in Numeris: Orietur stella ex Iacob, et exsurget homo ex Israel. Item illic: Procedet homo de semine eius et dominabitur multarum gentium, et exaltabitur tanquam Gog regnum ipsius, et augebitur regnum eius, et Deus eduxit eum ex Aegypto; quasi claritas unicornis ei, et edet gentes inimicorum suorum et crassitudines illorum emedullabit et balistis suis configet inimicum. Recubans requievit quasi leo et quasi catulus leonis. Quis suscitabit eum? Qui benedicunt te, benedicti sunt, et qui maledicunt te, maledicti sunt[4]). Item apud Esaiam: Spiritus Domini super me. Propter quod unxit me bene nuntiare pauperibus, misit me curare contribulatos corde, praedicare captivis remissionem et coecis visum, vocare annum Domini acceptabilem et diem retributionis[5]). Unde in evangelio cata Lucam Gabriel ad Mariam: Et respondens angelus dixit ad illam: Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit te. Quapropter quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei[6]). Item in epistola Pauli ad Corin-

---

1) Ies. 7, 10—15. Finis huius loci vulgo legitur: priusquam sciat reprobare malum et eligere bonum. Sed rationes, quibus lectio, quam ex Ox. recepimus, commendatur, sat graves videntur. 2) Gen. 3, 14. 15. 3) Ier. 17, 9. 4) Num. 24, 17. 7—9. 5) Ies. 61, 1. 2. 6) Luc. 1, 35.

thios priore: Primus homo de terrae limo, secundus homo de coelo. Qualis ille de limo, tales et qui de limo; et qualis coelestis, tales et coelestes. Quomodo portavimus imaginem eius, qui de limo est, portemus et imaginem eius, qui de coelo est[1]).

XI. Quod de semine David secundum carnem nasci haberet. In Basilion secundo: Et fuit verbum Domini ad Nathan dicens: Vade et dic servo meo David: Haec dicit Dominus: Non tu aedificabis mihi domum ad inhabitandum; sed erit, cum impleti fuerint dies tui, et dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, qui erit de utero tuo, et parabo regnum eius. Hic aedificabit mihi domum in nomine meo, et erigam thronum eius usque in saeculum, et ego ero ei in patrem, et ipse erit mihi in filium; et fidem consequetur domus eius, et regnum eius usque in saeculum in conspectu meo[2]). Item apud Esaiam: Et exibit virga de radice Iesse, et flos de radice eius adscendet; et requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiae et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiae et pietatis, et implebit eum spiritus timoris Domini[3]). Item in psalmo cxxxi: Iuravit Deus ipsi David veritatem et non reprobavit eam: De fructu ventris tui ponam super thronum meum[4]). Item in evangelio cata Lucam: Et dixit angelus ad illam: Ne timeas, Maria. Invenisti enim gratiam ante Deum. Ecce concipies in utero et paries filium et vocabis nomen eius Iesum. Hic erit magnus et filius Altissimi vocabitur, et dabit illi Dominus Deus thronum David patris sui, et regnabit super domum Iacob in saecula, et regni eius non erit finis[5]). Item in Apocalypsi: Et vidi librum in dextera Dei sedentis super thronum scriptum intus et retro, signatum signis septem; et vidi angelum fortem praedicantem voce magna: Quis dignus est accipere librum et aperire signa eius? Nec quisquam poterat neque in coelo neque super terram neque sub terra aperire librum, sed neque perspicere eum. Et ego flebam multum, quod nemo dignus repertus esset, qui aperiret librum aut videret illum. Et unus ex senioribus dixit mihi: Ne fleveris, ecce vicit leo de tribu Iuda, radix David, aperire librum et solvere septem signa eius[6]).

---

1) I Cor. 15, 47—49. 2) II Sam. 7, 4. 5. 12—14. 16. 3) Ies. 11, 1—3. 4) Ps. 132, 11. 5) Luc. 1, 30—33. 6) Apoc. 5, 1—5.

XII. Quod in Bethleem nasceretur. Apud Micheam: Et tu Bethleem domus Effrata non exigua es, ut constituaris in millibus Iuda. Ex te mihi procedet, ut sit princeps apud Israel, et processiones eius a principio, a diebus saeculi[1]). Item in evangelio: Et cum Iesus natus esset in Bethleem Iudae in diebus Herodis regis, ecce magi ab oriente venerunt Hierosolymam dicentes: Ubi est, qui natus est rex Iudaeorum? Vidimus enim stellam eius in oriente et venimus cum muneribus adorare illum[2]).

XIII. Quod humilis in primo adventu suo veniret. Apud Esaiam: Domine, quis credidit auditui nostro, et brachium Domini cui revelatum est? Annuntiavimus coram ipso sicut pueri, sicut radix in terra sitienti. Non est figura eius neque claritas; et vidimus illum, et non habuit figuram neque speciem, sed figura eius sine honore et deficiens praeter caeteros homines. Homo in plaga positus et sciens ferre imbecillitatem; quia aversa est facies eius, inhonoratus est et non est computatus. Hic peccata nostra portat et pro nobis dolet, et nos putavimus, illum esse in dolore et in plaga et in vexatione; ipse autem vulneratus est propter facinora nostra et infirmatus est propter peccata nostra. Doctrina pacis nostrae super illum, et livore eius sanati sumus. Omnes sicut oves erravimus, homo a via sua erravit. Et Deus tradidit illum pro peccatis nostris, et ipse propterea, quod vexatus est, non aperuit os suum[3]). Item apud eundem: Non sum contumax neque contradico; dorsum meum posui ad flagella et maxillas meas ad palmas, faciem autem meam non averti a foeditate sputorum, et fuit Deus auxiliator meus[4]). Item apud eundem: Non clamabit, neque audiet quis in plateis vocem eius. Arundinem quassatam non confringet et linum fumigans non exstinguet, sed in veritate proferet iudicium. Fulgebit et non quassabitur, quoadusque ponat in terra iudicium, et in nomine eius gentes credent[5]). Item in psalmo XXI: Ego autem sum vermis et non homo, maledictum hominis et abiectio populi. Omnes, qui me videbant, despiciebant me et locuti sunt in labiis et moverunt caput: speravit in Domino, eripiat eum; salvum faciat eum, quoniam vult eum. Item il-

---

1) Mich. 5, 1. 2) Matth. 2, 1. 2. 3) Ies. 53, 1—7. 4) Ib. 50, 5—7. 5) Ib. 42, 2—4.

lic: Aruit velut testa virtus mea, et lingua mea adglutinata est faucibus meis[1]). Item apud Zachariam: Et ostendit mihi Dominus Iesum sacerdotem illum magnum stantem ante faciem angeli Domini, et diabolus stabat ad dexteram eius adversari ei. Et Iesus erat indutus vestimenta sordida, et stabat ante faciem ipsius angeli, et respondit et ait ad eos, qui stabant ante faciem eius, dicens: Auferte vestimenta sordida ab eo. Et dixit ad eum: Ecce abstuli iniquitates tuas. Et induite eum poderem et imponite cidarim mundam super caput eius[2]). Item Paulus ad Philippenses: Qui in figura Dei constitutus non rapinam arbitratus est, esse se aequalem Deo, sed semet ipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo humiliavit se, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus exaltavit illum et donavit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur coelestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei patris[3]).

XIV. Quod ipse sit iustus, quem Iudaei occisuri essent. In Sapientia Salomonis: Circumveniamus iustum, quoniam insuavis est nobis et contrarius est operibus nostris et exprobrat nobis peccata legis. Promittit scientiam Dei se habere et filium Dei se nominat. Factus est nobis in traductione cogitationum nostrarum, gravis est nobis etiam ad videndum; quoniam dissimilis est aliis vita illius, et mutatae sunt viae illius. Tanquam nugaces aestimati sumus ab illo, et continet se a viis nostris quasi ab immunditiis et praefert novissima iustorum et gloriatur, patrem se habere Deum. Videamus ergo, si sermones illius veri sunt, et tentemus, quae ventura sunt illi. Contumelia et tormento interrogemus eum, ut sciamus reverentiam illius et probemus patientiam illius. Morte turpissima condemnemus eum. Haec cogitaverunt et erraverunt. Excoecavit enim illos malitia ipsorum, et nescierunt sacramenta Dei[4]). Item apud Esaiam: Videte, quomodo iustus perit, et nemo intelligit, et viri iusti tolluntur, et nemo recognoscit. A facie enim iniustitiae sublatus est iustus, et erit in pace sepultura eius[5]).

---

1) Ps. 22, 7—9. 16. 2) Zach. 3, 1. 3—5. 3) Phil. 2, 6—11. 4) Sap. 2, 12—17. 19—22. 5) Ies. 57, 1. 2.

De hoc ipso in Exodo ante praedictum: Innocentem et iustum non occides[1]). Item in evangelio: Iudas poenitentia ductus sacerdotibus et senioribus dixit: Peccavi tradens sanguinem iustum[2]).

XV. Quod ipse dictus sit ovis et agnus, qui occidi haberet, et de sacramento passionis. Apud Esaiam: Sicut ovis ad victimam ductus est, et sicut agnus coram tondente se sine voce, sic non aperuit os suum. In humilitate iudicium eius sublatum est; nativitatem eius quis enarrabit? Quoniam auferetur a terra vita eius, a facinoribus populi mei adductus est ad mortem, et dabo malos pro sepultura eius et ipsos divites pro morte eius, quia facinus non fecit neque insidias ore suo. Propterea ipse consequetur multos et fortium dividet spolia, propterea quod tradita est ad mortem anima eius, et inter facinorosos deputatus est. Et ipse peccata multorum pertulit et propter facinora illorum traditus est[3]). Item apud Hieremiam: Domine, significa mihi, et cognoscam, tunc vidi meditationes eorum. Ego sicut agnus sine malitia perductus sum ad victimam; in me cogitaverunt cogitatum dicentes: Venite, mittamus lignum in panem eius et eradamus a terra vitam eius, et nomen eius non erit in memoria amplius[4]). Item in Exodo Deus ad Moysen: Accipiant sibi singuli ovem per domos tribuum, ovem sine vitio, perfectum, masculum, anniculum erit vobis. Ab agnis et ab haedis accipietis, et occident illum omne vulgus synagogae filiorum Israel ad vesperam et accipient de sanguine eius et ponent super duos postes et super limen in domibus, in quibus eum edent in ipsis; et edent carnes ipsa nocte assatas igni et azyma cum picridibus edent. Non edetis de eis crudam neque coctam in aqua, nisi assatam igni, caput cum pedibus et interaneis; nihil derelinquetis ex eis in mane et os non confringetis ex eo. Quae autem relicta fuerint de eo usque in mane, igni crementur. Sic autem comedetis eum. Lumbi vestri praecincti, et caligae vestrae in pedibus vestris, et bacula vestra in manibus vestris; et edetis eum festinanter. Pascha est enim Domini[5]). Item in Apocalypsi: Et vidi in medio throni et quatuor animalium et in medio seniorum agnum

---

1) Ex. 23, 7. 2) Matth. 27, 3. 4. 3) Ies. 53, 7—9. 12. 4) Ier. 11, 18. 19. 5) Ex. 12, 3. 5—11.

stantem quasi occisum, habentem cornua septem et oculos septem, qui sunt septem spiritus Dei missi per orbem terrae. Et venit et accepit librum de dextera Dei sedentis in throno. Et cum accepisset librum, quatuor animalia et viginti quatuor seniores prostraverunt se ante agnum habentes singuli citharas et pateras aureas plenas odoramentis supplicationum, quae sunt orationes sanctorum, et cantaverunt canticum novum dicentes: Dignus es, Domine, accipere librum et aperire signa eius, quoniam occisus es et redemisti nos sanguine tuo ex omni tribu et lingua et populo et natione, et fecisti nos regnum Deo nostro, sacerdotesque fecisti, et regnabunt super terram [1]). Item in evangelio: Altera die vidit Iohannes Iesum venientem ad se et ait: Ecce agnus Dei, et ecce qui aufert peccata mundi [2]).

XVI. Quod idem et lapis dictus sit. Apud Esaiam sic dicit Dominus: Ecce ego immitto in fundamenta Sion lapidem pretiosum, electum, summum, angularem, honoratum; et qui crediderit in eum, non confundetur [3]). Item in psalmo cxvii: Lapis, quem reprobaverunt aedificantes, hic factus est in caput anguli. A Domino factus est iste et est admirabilis in oculis nostris. Iste dies, quem fecit Dominus; exsultemus et iucundemur in eo. O Domine, salva igitur, o Domine, dirige igitur. Benedictus est, qui venit in nomine Domini [4]). Item apud Zachariam: Ecce ego adduco puerum meum. Oriens nomen est ei: quoniam lapis, quem dedi ante faciem Iesu, super lapidem ipsum unum septem oculi sunt [5]). Item in Deuteronomio: Et scribes super lapidem omnem legem hanc manifeste nimis [6]). Item apud Iesum Nave: Et accepit lapidem magnum et statuit eum illic contra Dominum et ait Iesus ad populum: Ecce lapis iste erit in testimonium, quia iste audivit omnia, quae dicta sunt a Domino, quanta locutus est ad vos hodie; et erit ipse vobis in testimonium in novissimo dierum, quando recesseritis a Deo vestro [7]). Item in Actibus apostolorum Petrus: Principes populi et seniores Israel, audite. Ecce nos hodie interrogamur a vobis super benefacto hominis infirmi, in quo iste salvatus est. Sit vobis omnibus notum

---

1) Apoc. 5, 6—10. 2) Io. 1, 29. 3) Ies. 28, 16. 4) Ps. 118, 22—26. 5) Zach. 3, 8. 9. 6) Deut. 27, 8. 7) Ios. 24, 26. 27.

et omni populo Israel, quia in nomine Iesu Christi Nazareni, quem vos crucifixistis, quem Deus suscitavit a mortuis, in illo iste in conspectu vestro sanus adstat, in alio autem nullo. Hic est lapis, qui contemtus est a vobis aedificantibus, qui factus est in caput anguli. Non est enim nomen aliud sub coelo datum hominibus, in quo oportet salvari nos [1]). Hic est lapis in Genesi, quem ponit Iacob ad caput suum, quia caput viri Christus, et dormiens videt scalam ad coelum pertingentem, in qua constitutus erat Dominus, et angeli adscendebant et descendebant; quem lapidem consecravit et unxit sacramento unctionis Christum significans. Hic est lapis in Exodo, super quem sedit Moyses in cacumine collis, quando Iesus Nave contra Amalech dimicavit, et sacramento lapidis et stabilitate sessionis Amalech superatus est ab Iesu, id est diabolus a Christo victus est. Hic est lapis magnus in Basilion primo, super quem posita est arca testamenti, quando eam ab allophylis remissam et redditam in plaustro boves reportaverunt. Item hic est lapis in Basilion, quo David frontem Goliae percussit et occidit, significans, diabolum et servos eius inde prosterni victos [2]) scilicet ea capitis parte, quam signatam non habent; quo signo nos et tuti semper sumus et vivimus. Hic est lapis, quem cum alienigenas Israel vicisset, statuit Samuel et appellavit nomen eius Abennezer id est lapis auxiliator.

XVII. Quod deinde idem lapis mons fieret et impleret totam terram. Apud Danielem: Et ecce imago nimis magna, et contemplatio eius imaginis metuenda et elata stabat contra te; cuius caput fuit ex auro bono, pectus et brachia eius argentea, venter et femora aerea, pedes autem ex parte quidem ferrei, ex parte autem fictiles, quoadusque abscissus est lapis de monte sine manibus concidentium et percussit imaginem super pedes ferreos et fictiles et comminuit eos minutatim, et factum est, simul ferreum et testa et aeramentum et argentum et aurum, et facta sunt minuta quasi palea aut pulvis in area aestate, et ventilavit illa ventus, ita ut nihil remanserit ex illis, et lapis, qui percussit imaginem, factus est mons magnus et implevit totam terram [3]).

---

1) Act. 4, 8—12. 2) Vulgo: victa. Ox.: victos sc. eam cap. partem. 3) Dan. 2, 31—35.

XVIII. Quod in novissimis temporibus idem mons manifestaretur, super quem gentes venirent et in quem iusti quique adscenderent. Apud Esaiam: Erit in novissimis temporibus manifestus mons Domini et domus Dei super vertices montium et exaltabitur super colles, et venient super illum omnes gentes, et ambulabunt multi et dicent: Venite, adscendamus in montem Domini et in domum Dei Iacob, et nuntiabit nobis viam eius, et ambulabimus in illa. De Sion enim procedet lex et verbum Domini ab Hierusalem; et iudicabit inter gentes et redarguet populum multum, et concident gladios suos in aratra et lanceas suas in falces et iam non discent pugnare [1]. Item in psalmo xxiii: Quis adscendet in montem Domini, aut quis stabit in loco sancto eius? Innocens manibus et mundo corde, qui non accepit in vano animam suam et non iuravit subdole proximo sibi. Iste accipiet benedictionem a Domino et misericordiam a Deo salutari suo. Ista nativitas eorum, qui eum quaerunt, qui quaerunt faciem Dei Iacob [2].

XIX. Quod ipse sit sponsus ecclesiam habens sponsam, de qua filii spiritales nascerentur. Apud Iohel: Canite tuba in Sion, sanctificate ieiunium et indicite curationem, aggregate populum, sanctificate ecclesiam, excipite maiores natu, colligite parvulos lactentes, procedat sponsus de cubili suo et sponsa de thalamo suo [3]. Item apud Hieremiam: Et auferam de civitatibus Iuda et de quadriviis Hierusalem vocem laetantium et vocem gaudentium, vocem sponsi et vocem sponsae [4]. Item in psalmo xviii: Et ipse velut sponsus egrediens de thalamo suo; exsultavit ut gigas viam currere. A summo coeli egressio eius, et decursio eius usque ad summum eius, et non est, qui lateat a calore eius [5]. Item in Apocalypsi: Veni, ostendam tibi novam nuptam uxorem agni. Et duxit me in spiritu in montem magnum et ostendit mihi civitatem sanctam Hierusalem descendentem de coelo, a Deo habentem claritatem Dei [6]. Item in evangelio cata Ioannem: Vos mihi testes estis, quoniam dixi eis, qui missi sunt ab Hierosolymis ad me, quia non sum Christus, sed quoniam missus sum ante illum. Qui enim habet sponsam, sponsus est. Amicus autem sponsi

---

1) Ies. 2, 2. 3. 2) Ps. 24, 3—6. 3) Ioel. 2, 15. 16. 4) Ier. 16, 9. 5) Ps. 19, 6. 7. 6) Apoc. 21, 9—11.

est, qui stat et audit eum et gaudio gaudet propter vocem sponsi [1]). Huius rei mysterium ostensum est apud Iesum Nave, quando iussus est excalciare se, quod scilicet sponsus non ipse esset — erat enim in lege, ut quisquis nuptias recusaret, calciamentum deponeret, calciaretur vero ille, qui sponsus futurus esset —: Et factum est, cum esset Iesus in Ierico, circumspexit oculis et vidit hominem stantem ante faciem suam et frameam tenentem in manu eius et dixit: Noster es an adversariorum? Ille autem dixit: Ego sum dux virtutis Domini, nunc adveni. Et Iesus cecidit in faciem ad terram et ait illi: Domine, quid imperas famulo tuo? Et ait dux virtutis Domini: Solve calciamentum de pedibus tuis. Locus enim, in quo stas, terra sancta est [2]). Item in Exodo Moyses iubetur calciamentum deponere, quod nec ipse sponsus esset: Et apparuit ei angelus Domini in flamma ignis de rubo; et vidit, quoniam rubus arderet igni, rubus autem non cremabatur. Et dixit Moyses: Transiens videbo hoc grande visum, cur utique non crematur rubus. Ut vidit autem, quoniam accedit videre, vocavit eum Dominus Deus de rubo dicens: Moyses, Moyses. Qui dixit: Quid est? Et dixit: Ne accesseris huc nisi solveris calciamentum de pedibus tuis. Locus enim, in quo stas, terra sancta est. Et dixit ei: Ego sum Deus patris tui, Deus Abraham et Deus Isaac, Deus Iacob [3]). Hoc autem manifestatum est in evangelio cata Ioannem: Et respondit illis Ioannes: Ego quidem baptizo in aqua; in medio autem vestrum stat, quem vos nescitis; ipse est enim, de quo dixi: Post me veniens homo ante me factus est, cuius non sum dignus corrigiam calciamenti solvere [4]). Item cata Lucam: Sint lumbi vestri praecincti, et lucernae ardentes, et vos similes hominibus exspectantibus dominum suum, quando veniat a nuptiis, ut cum venerit et pulsaverit, aperiant ei. Beati servi illi, quos adveniens dominus invenerit vigilantes [5]). Item in Apocalypsi: Regnavit Dominus Deus omnipotens, gaudeamus et exsultemus et demus ei gloriae claritatem, quoniam venerunt nuptiae agni, et uxor eius se praeparavit [6]).

XX. Quod cruci illum fixuri essent Iudaei. Apud

---

1) Io. 3, 28. 29. 2) Ios. 5, 13—15. 3) Ex. 3, 2—6. 4) Io. 1, 26. 27. 5) Luc. 12, 35—37. 6) Apoc. 19, 6. 7.

Esaiam: Expandi manus meas tota die ad plebem contumacem et contradicentem mihi, qui ambulant vias non bonas, sed post peccata sua [1]). Item apud Hieremiam: Venite, mittamus lignum in panem eius et eradamus a terra vitam eius [2]). Item in Deuteronomio: Et erit pendens vita tua ante oculos tuos, et timebis die et nocte et non credes vitae tuae [3]). Item in psalmo xxi: Effoderunt manus meas et pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea. Ipsi autem contemplati sunt et viderunt me et diviserunt vestimenta mea sibi et super vestem meam sortem miserunt. Tu autem, Domine, ne elongaveris auxilium tuum a me, in auxilium meum attende. Libera a gladio animam meam et de manu canis unicam meam. Salva me ex ore leonis et a cornibus unicornium humilitatem meam. Enarrabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiae laudabo te [4]). Item in psalmo cxviii: Confige clavis de metu tuo carnes meas [5]). Item in psalmo cxl: Allevatio manuum mearum sacrificium vespertinum [6]). De quo sacrificio Sophonias dixit: Metuite a facie Domini Dei, quoniam prope est dies eius: quia apparavit Dominus sacrificium suum, sanctificavit electos suos [7]). Item apud Zachariam: Et intuebuntur in me, in quem transfixerunt [8]). Item in psalmo lxxxvii: Exclamavi ad te, Domine, tota die, extendi ad te manus meas [9]). Item in Numeris: Non quasi homo Deus suspenditur neque quasi filius hominis minas patitur [10]). Unde in evangelio Dominus dicit: Sicut Moyses exaltavit serpentem in eremo, ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis, qui crediderit in Filium, habeat vitam aeternam [11]).

XXI. Quod in passione crucis et signo virtus omnis sit et potestas. Apud Abacuc: Texit coelos virtus eius, et laudis eius plena est terra; et splendor eius ut lux erit, cornua in manibus eius erunt. Et illic constabilita est virtus gloriae eius, et constituit dilectionem validam. Ante faciem suam ibit verbum et procedet in campos secundum gressus suos [12]). Item apud Esaiam: Ecce natus est nobis puer, et datus est nobis filius, cuius imperium super humeros eius; et vocatum est nomen eius magnae cogitationis nuntius [13]). Hoc signo crucis et Amalech victus est ab

1) Ies. 65, 2. 2) Ier. 11, 19. 3) Deut. 28, 66. 4) Ps. 22, 17—23. 5) Ps 119, 120. 6) Ps. 141, 2. 7) Zeph. 1, 7. 8) Zach. 12, 10. 9) Ps. 88, 10. 10) Num. 23, 19. 11) Io. 3, 14. 15. 12) Hab. 3, 3—5. 13) Ies. 9, 5.

Iesu per Moysen. In Exodo dixit Moyses ad Iesum: Elige tibi viros et exi et constitue cum Amalech in crastinum. Ecce ego stabo in cacumine collis, et virga Dei in manu mea. Et factum est, cum levabat manus Moyses, praevalebat Israel. Ubi autem submiserat manus Moyses, invalescebat Amalech. Sed manus Moysi erant graves, et accepto lapide supposuerunt sub eo, et sedebat super eum, et Aaron et Ur sustentabant manus eius hinc et inde, et factae sunt manus Moysi stabiles usque in occasum solis, et fugavit Iesus Amalech et omnem populum eius. Et dixit Dominus ad Moysen: Scribe hoc, ut sit memoria in libro, et da in aures Iesu, quoniam deletione deleam memoriam Amalech de sub coelo [1].

XXII. Quod in hoc signo crucis salus sit omnibus, qui in frontibus notentur. Apud Ezechielem dicit Dominus: Transi mediam Hierusalem, et notabis signum super frontes virorum, qui ingemunt et moerent ob iniquitates, quae fiunt in medio ipsorum. Item illic: Vadite et caedite et nolite parcere oculis vestris. Nolite misereri senioris et iuvenis et virginis et parvulos et mulieres interficite, ut perdeleantur. Omnem autem, super quem signum scriptum est, ne tetigeritis, et ab ipsis sanctis meis incipite [2]. Item in Exodo Deus ad Moysen: Et erit sanguis in signo vobis super domos, in quibus ibi eritis; et videbo sanguinem et protegam vos, et non erit in vobis plaga diminutionis, cum percutiam terram Aegypti [3]. Item in Apocalypsi: Et vidi agnum stantem in monte Sion, et cum eo centum quadraginta quatuor millia, et habebant nomen eius et nomen patris eius scriptum in frontibus suis [4]. Item illic: Ego sum α et ω, primus et novissimus, initium et finis. Felices eos, qui faciunt praecepta eius, ut sit potestas eorum super lignum vitae [5].

XXIII. Quod medio die in passione eius tenebrae futurae essent. Apud Amos: Et erit in illo die, dicit Dominus, occidet sol meridie, et obtenebrabitur dies lucis; et convertam dies festos vestros in luctum et omnia cantica vestra in lamentationem [6]. Item apud Hieremiam: Exterrita est, quae parit, et taeduit anima eius. Subiit sol ei,

---

1) Ex. 17, 9—14. 2) Ez. 9, 4—6. 3) Ex. 12, 13. 4) Apoc. 14, 1. 5) Ib. 22, 13. 14. 6) Am. 8, 9. 10.

cum adhuc medius dies esset, confusa est et maledicta. Reliquos eorum in gladio dabo in conspectu inimicorum eorum[1]). Item in evangelio: A sexta autem hora tenebrae factae sunt super totam terram usque ad horam nonam[2]).

XXIV. Quod a morte non vinceretur nec apud inferos remansurus esset. In psalmo xxix: Domine, reduxisti ab inferno animam meam[3]). Item in psalmo xv: Non derelinques animam meam apud inferos neque dabis sanctum tuum videre corruptionem[4]). Item in psalmo iii: Ego dormivi et somnum cepi et resurrexi, quoniam Dominus auxiliatus est mihi[5]). Item cata Ioannem: Nemo aufert animam meam a me, sed ego a me pono eam; potestatem habeo ponendi eam et potestatem habeo iterum sumendi eam. Hoc enim mandatum accepi a patre meo[6]).

XXV. Quod ab inferis tertio die resurgeret. Apud Osee: Vivificabit nos post biduum, die tertio resurgemus[7]). Item in Exodo: Et dixit Dominus ad Moysen: Descende et testificare populo et sanctifica illos hodie et cras, et lavent vestem suam et sint parati in perendinum diem. Die enim tertio descendet Dominus in montem Sina[8]). Item in evangelio: Progenies nequam et adultera signum quaerit, et signum non dabitur illi nisi signum Ionae prophetae. Quomodo enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus, ita erit filius hominis in corde terrae tribus diebus et tribus noctibus[9]).

XXVI. Quod cum resurrexisset, acciperet a patre omnem potestatem, et potestas eius aeterna sit. Apud Danielem: Videbam in visu nocte; et ecce in nubibus coeli quasi filius hominis veniens venit usque ad Veterem dierum et stetit in conspectu eius, et qui assistebant ei, obtulerunt eum; et data est ei potestas regia, et omnes reges terrae per genus, et omnis claritas serviens ei; et potestas eius aeterna, quae non auferetur, et regnum eius non corrumpetur[10]). Item apud Esaiam: Nunc exsurgam, dicit Dominus, nunc clarificabor, nunc exaltabor: nunc videbitis, nunc intelligetis, nunc confundemini. Vana erit fortitudo spiritus vestri, ignis vos consumet[11]). Item in psalmo cix: Dixit Dominus Domino meo: sede ad dexteram meam, quo-

1) Ier. 15, 9. 2) Matth. 27, 45. 3) Ps. 30, 3. 4) Ps. 16, 10. 5) Ps. 3, 6. 6) Io. 10, 18. 7) Hos. 6, 2. 8) Ex. 19, 10. 11. 9) Matth. 16, 4. 10) Dan. 7, 13. 14. 11) Ies. 33, 10. 11.

adusque ponam inimicos tuos suppedaneum pedum tuorum. Virgam virtutis tuae mittet Deus a Sion, et dominaberis in medio inimicorum tuorum [1]). Item in Apocalypsi: Et conversus respexi, ut viderem vocem, quae mecum loquebatur. Et vidi septem candelabra aurea et in medio candelabrorum similem Filio hominis vestitum podere, et erat praecinctus supra mamillas zonam auream. Caput autem eius et capilli erant albi velut lana aut nix, et oculi eius ut flamma ignis, et pedes eius similes aurichalco sicut de fornace ignis, et vox eius ut sonus aquarum multarum; et habebat in dextera sua septem stellas, et ex ore eius gladius utraque parte acutus exibat, et facies eius splendebat ut sol in virtute sua. Et cum vidissem eum, cecidi ad pedes eius tanquam mortuus, et imposuit super me dexteram suam dicens: Noli timere, ego sum primus et novissimus et vivus, qui fueram mortuus; et ecce sum vivens in saecula saeculorum et habeo claves mortis et inferorum [2]). Item in evangelio Dominus post resurrectionem discipulis dicit: Data est mihi omnis potestas in coelo et in terra. Ite ergo et docete omnes gentes tingentes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, docentes eos observare omnia, quaecunque praecepi vobis [3]).

XXVII. Quod perveniri non possit ad Deum patrem nisi per filium eius Iesum Christum. In evangelio: Ego sum via et veritas et vita. Nemo venit ad patrem nisi per me [4]). Item illic: Ego sum ostium. Per me si quis introierit, salvabitur [5]). Item illic: Multi prophetae et iusti cupierunt videre, quae videtis, et non viderunt, et audire, quae auditis, et non audierunt [6]). Item illic: Qui credit in filium, habet vitam aeternam. Qui dicto non audiens est in filium, non habet vitam, sed ira Dei manebit super eum [7]). Item Paulus apud Ephesios: Et cum venisset, annuntiavit vobis pacem his, qui longe, et pacem iis, qui prope, quia per ipsum habemus accessum ambo in uno spiritu ad patrem [8]). Item ad Romanos: Omnes enim peccaverunt et egent claritate Dei, iustificantur autem dono ipsius et gratia per redemtionem, quae est in Christo Iesu [9]). Item in epistola Petri apostoli: Christus semel pro peccatis nostris mortuus

---

1) Ps. 110, 1. 2. 2) Apoc. 1, 12—18. 3) Matth. 28, 18. 19. 4) Io. 14, 6. 5) Ib. 10, 9. 6) Matth. 13, 17. 7) Io. 3, 36. 8) Eph. 2, 17. 18. 9) Rom. 3, 23. 24.

est, iustus pro iniustis, ut nos offerret Deo[1]). Item illic: In hoc enim et mortuis praedicatum est, ut suscitentur[2]). Item in epistola Ioannis: Qui negat filium, neque patrem habet. Qui confitetur filium, et filium et patrem habet[3]).

XXVIII. QUOD IPSE IUDEX VENTURUS SIT. Apud Malachiam: Ecce dies Domini venit ardens velut clibanus; eruntque omnes alienigenae et omnes iniqui stipula, et succendet illos adveniens dies, dicit Dominus[4]). Item in psalmo XLIX: Deus deorum Dominus locutus est et vocavit terram a solis ortu usque ad occasum; ex Sion species decoris eius. Deus manifeste veniet, Deus noster, et non silebit. Ignis ante eum ardebit, et in circuitu eius procella nimia. Vocavit coelum sursum et terram, ut separet populum suum. Colligite illi iustos eius, eos, qui disponunt testamentum eius in sacrificiis; et annuntiabunt coeli iustitiam eius, quoniam Deus iudex est[5]). Item apud Esaiam: Dominus Deus virtutum prodibit et comminuet bellum. Excitabit certamen et clamabit super inimicos suos cum fortitudine: Tacui; numquid semper tacebo[6])? Item in psalmo LXVII: Exsurgat Deus, et dissipentur inimici eius, et fugiant a facie eius, qui oderunt eum. Sicut deficit fumus, deficiant; sicut tabescit cera a facie ignis, sic pereant peccatores a facie Dei, et iusti iucundentur et exsultent in conspectu Dei et laetentur in iucunditate. Cantate Deo, psallite nomini eius, iter facite ei, qui adscendit in occasum, Deus nomen illi. Turbabuntur a facie eius patris orphanorum et iudicis viduarum. Deus in loco sancto suo, Deus, qui inhabitare facit unanimes in domo, producens vinctos in virtute, similiter eos, qui in iram provocant, qui inhabitant in monumentis. Deus, dum prodires in conspectu populi tui, in transeundo in eremum[7]). Item in psalmo LXXXI: Exsurge, Deus, iudica terram, quoniam tu exterminabis in omnibus gentibus[8]). Item in evangelio cata Matthaeum: Quid nobis et tibi, fili David? Quid huc venisti ante tempus punire nos[9])? Item cata Ioannem: Nihil pater iudicat, sed iudicium omne filio dedit, ut omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem. Qui non honorificat filium, non honorificat patrem, qui eum misit[10]). Item

---

1) I Petr. 3, 18. 2) Ib. 4, 6. 3) I Io. 2, 23. 4) Mal. 3, 19 (4, 1. LXX). 5) Ps. 50, 1—6. 6) Ies. 42, 13. 14. 7) Ps. 68, 2—8. 8) Ps. 82, 8. 9) Matth. 8, 29. 10) Io. 5, 22. 23.

in epistola Pauli ad Corinthios secunda: Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut reportet unusquisque sui corporis propria secundum quae egit, sive bona sive mala [1]).

XXIX. Quod ipse sit rex in aeternum regnaturus. Apud Zachariam: Dicite filiae Sion: Ecce rex tuus venit tibi iustus et salvans, mitis, sedens super asinum indomitum [2]). Item apud Esaiam: Quis nuntiabit vobis locum illum aeternum? Ambulans in iustitia et manus abstinens a muneribus, gravans aures, ut non audiat iudicium sanguinis, et comprimens oculos suos, ne videat iniustitiam, hic inhabitabit in alta spelunca petrae fortis. Panis illi dabitur, et aqua eius fidelis. Regem cum claritate videbitis [3]). Item apud Malachiam: Rex magnus sum ego, dicit Dominus, et nomen meum illustre est apud gentes [4]). Item in psalmo secundo: Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius adnuntians imperium ipsius [5]). Item in psalmo xx: Commemorabuntur et convertentur ad Dominum omnes termini terrae, et adorabunt in conspectu tuo omnes patriae gentium; quoniam Domini est regnum, et ipse dominabitur omnium gentium [6]). Item in psalmo xxiii: Auferte portas, principes, vestras, et extollimini, portae aeternales, et introibit rex claritatis. Quis est iste rex claritatis? Dominus fortis et potens, Dominus fortis in proelio. Auferte portas, principes, vestras, et extollimini, portae aeternales, et introibit rex claritatis. Quis est iste rex claritatis? Dominus virtutum ipse est rex claritatis [7]). Item in psalmo xliv: Eructavit cor meum sermonem bonum, dico ego opera mea regi. Lingua mea calamus scriptoris acute scribentis. Decorus specie super filios hominum; effusa est gratia in labiis tuis, propterea benedixit te Deus in saecula. Accingere ense tuo ad femur, potentissime. Decori et speciei tuae et intende et dirige et regna propter veritatem et mansuetudinem et iustitiam [8]). Item in psalmo v: Rex meus et Deus meus, quoniam ad te orabo, Domine, mane exaudies vocem meam; mane assistam tibi et contemplabor te [9]). Item in psalmo xcvi: Dominus regnavit, exsultet terra, iucundentur insulae multae [10]). Item

1) II Cor. 5, 10. 2) Zach. 9, 9. 3) Ies. 33, 14—17. 4) Mal. 1, 14. 5) Ps. 2, 6. 7. 6) Ps. 22, 28. 29. 7) Ps. 24, 7—10. 8) Ps. 45, 2—5. 9) Ps. 5, 3. 4. 10) Ps. 97, 1.

in psalmo XLIV: Adstitit regina ad dexteram tuam in veste inaurata, amicta est varietate. Audi, filia, et vide et inclina aurem tuam et obliviscere populi tui et domus patris tui, quoniam desideravit rex speciem tuam, quia ipse est Dominus Deus tuus [1]). Item in psalmo LXXIII: Deus autem rex noster ante saeculum, operatus est salutem in medio terrae [2]). Item in evangelio cata Matthaeum: Et cum Iesus natus esset in Bethleem Iudae in diebus Herodis regis, ecce magi ab oriente venerunt Hierosolymam dicentes: Ubi est, qui natus est rex Iudaeorum? Vidimus enim stellam eius in oriente et venimus adorare eum [3]). Item cata Ioannem dixit Iesus: Regnum meum non est de isto saeculo. Si de isto saeculo esset regnum meum, ministri mei turbarentur, ne traderer Iudaeis. Nunc autem regnum meum non est hinc. Dixit Pilatus: Ergo rex es tu? Respondit Iesus: Tu dicis, quoniam rex sum; ego in hoc natus sum et in hoc veni in saeculum, ut testimonium perhibeam veritati. Omnis, qui est de veritate, audit vocem meam [4]).

XXX. Quod ipse sit iudex et rex. In psalmo LXXIV: Deus, iudicium tuum regi da et iustitiam tuam filio regis, iudicare populum tuum in iustitia [5]). Item in Apocalypsi: Et vidi coelum apertum, et ecce equus albus, et qui sedebat super eum, vocabatur fidelis et verus, aequum iustumque iudicat et proeliatur. Oculi autem eius erant tanquam flamma ignis, et super caput eius diademata multa, et portabat nomen scriptum nemini alii nisi sibi notum. Et erat coopertus vestem adspersam sangnine, et dicitur nomen eius Verbum Dei; et exercitus, qui sunt in coelo, sequebantur eum in equis albis induti byssinum album mundum; et de ore eius exibat gladius utrinque acutus, ut ex eo percuteret nationes, quas ipse pasciturus est in virga ferrea, et ipse calcabit torcular vini irae Dei omnipotentis. Habet etiam in veste et in femore suo nomen scriptum: Rex regum et dominus dominantium [6]). Item in evangelio: Cum venerit filius hominis in claritate sua, et omnes angeli cum eo, tunc sedebit in throno claritatis suae, et colligentur ante eum omnes gentes, et segregabit illos ab invicem, quemadmodum pastor segregat oves ab haedis, et statuet

---

1) Ps. 45, 10—12. 2) Ps. 74, 12. 3) Matth. 2, 1. 2. 4) Io. 18, 36. 37. 5) Ps. 72, 1. 2. 6) Apoc. 19, 11—16.

oves ad dexteram suam, haedos autem ad sinistram. Tunc dicet rex eis, qui ad dexteram eius erunt: Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare; sitivi, et potastis me; hospes fui, et adduxistis me, nudus, et texistis me, infirmus, et visitastis me, in carcere fui, et venistis ad me. Tunc respondebunt ei iusti dicentes: Domine, quando te vidimus esurientem et pavimus, sitientem et potavimus? Quando autem te vidimus hospitem et adduximus, nudum et vestivimus? Quando autem te vidimus infirmum et in carcere et venimus ad te? Et respondens rex dicet eis: Amen dico vobis, quamdiu fecistis uni horum ex fratribus meis minimis, mihi fecistis. Tunc dicet illis, qui ad sinistram eius erunt: Discedite a me, maledicti, in ignem aeternum, quem paravit Pater meus diabolo et angelis eius. Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare; sitivi, et non potastis me; hospes fui, et non adduxistis me, nudus, et non vestistis me, infirmus et in carcere, et non visitastis me. Tunc respondebunt et ipsi dicentes; Domine, quando te vidimus esurientem aut sitientem aut hospitem aut nudum aut infirmum aut in carcere et non ministravimus tibi? Et respondebit illis: Amen dico vobis, quamdiu non fecistis uni ex minimis his, neque mihi fecistis. Et abibunt isti in ambustionem aeternam, iusti autem in vitam aeternam[1]).

LIBER TERTIUS.

Cyprianus Quirino filio
S.

Pro fide ac devotione tua, quam Domino Deo exhibes, fili carissime, petisti, ut ad instruendum te excerperem de scripturis sanctis quaedam capitula ad religiosam sectae nostrae disciplinam pertinentia, lectionis divinae succinctam diligentiam quaerens, ut animus Deo deditus non longis aut multis librorum voluminibus fatigetur, sed eruditus breviario praeceptorum coelestium habeat ad fovendam me-

1) Matth. 25, 31—46.

moriam suam salubre et grande compendium. Et quia tibi plenum dilectionis obsequium debeo, feci, quod petisti, ut laborarem semel, ne tu semper laborares. Quantum potuit itaque mediocritas nostra complecti, collecta sunt a me quaedam praecepta dominica et magisteria divina, quae esse facilia et utilia legentibus possint, dum in breviarium pauca digesta et velociter perleguntur et frequenter iterantur. Opto te, fili carissime, semper bene valere.

CAPITULA.

XXII. Accepta iniuria remittendum et ignoscendum.

XXIII. Vicem malis non reddendam.

XXIV. Non posse ad patrem perveniri nisi per Christum.

XXV. Ad regnum Dei, nisi baptizatus et renatus quis fuerit, pervenire non posse.

XXVI. Parum esse baptizari et eucharistiam accipere, nisi quis factis et opere proficiat.

XXVII. Baptizatum quoque gratiam perdere, quam consecutus sit, nisi innocentiam servet.

XXVIII. Non posse in ecclesia remitti ei, qui in Deum deliquerit.

XXIX. De odio nominis ante praedictum.

XXX. Quod quis Deo voverit, cito reddendum.

XXXI. Eum, qui non crediderit, iam iudicatum esse.

XXXII. De bono virginitatis et continentiae.

XXXIII. Nihil patrem iudicare, sed filium, et patrem ab eo non honorificari, a quo non honorificetur filius.

XXXIV. Fidelem gentiliter vivere non oportere.

XXXV. Deum ad hoc patientem esse, ut nos poeniteat peccati nostri, et reformemur.

XXXVI. Mulierem ornari saeculariter non debere.

XXXVII. Fidelem non oportere ob alia delicta nisi ob nomen solum puniri.

XXXVIII. Servum Dei innocentem esse debere, ne incidat in poenam saecularem.

XXXIX. Datum nobis esse exemplum vivendi in Christo.

XL. Non iactanter nec tumultuose operandum.

XLI. Inepte et scurriliter non loquendum.

XLII. Fidem in totum prodesse, et tantum nos posse, quantum credimus.

XLIII. Posse eum statim consequi, qui vere crediderit.

XLIV. Fideles inter se disceptantes non debere gentilem iudicem experiri.

XLV. Spem futurorum esse, et ideo fidem circa ea, quae promissa sunt, patientem esse debere.

XLVI. Mulierem in ecclesia tacere debere.

XLVII. Delicto et merito nostro fieri, ut laboremus nec Dei opem in omnibus sentiamus.

XLVIII. Non foenerandum.

XLIX. Inimicos quoque diligendos.

L. Sacramentum fidei non esse profanandum.

LI. Quod nemo in opere suo extolli debeat.
LII. Credendi vel non credendi libertatem in arbitrio positam.
LIII. Dei arcana perspici non posse, et idcirco fidem nostram simplicem esse debere.
LIV. Neminem sine sorde et sine peccato esse.
LV. Non hominibus, sed Deo placendum.
LVI. Deum nihil latere ex his, quae geruntur.
LVII. Fidelem emendari et reservari.
LVIII. Neminem contristari morte debere, cum sit in vivendo labor et periculum, in moriendo pax et resurgendi securitas.
LIX. De idolis, quae gentiles deos putant.
LX. Ciborum nimiam concupiscentiam non appetendam.
LXI. Possidendi concupiscentiam et pecuniam non appetendam.
LXII. Matrimonium cum gentilibus non iungendum.
LXIII. Grave delictum esse fornicationis.
LXIV. Quae sint carnalia, quae mortem pariant, et quae spiritalia, quae ad vitam ducant.
LXV. Omnia delicta in baptismo deponi.
LXVI. Disciplinam Dei in ecclesiasticis praeceptis observandam.
LXVII. Praedictum, quod disciplinam sanam adspernaturi essent.
LXVIII. Recedendum ab eo, qui inordinate et contra disciplinam vivat.
LXIX. Non in sapientia mundi nec in eloquentia esse regnum Dei, sed in fide crucis et virtute conversationis.
LXX. Parentibus obsequendum.
LXXI. Patres quoque asperos circa filios esse non oportet.
LXXII. Servos, cum crediderint, plus dominis carnalibus servire debere.
LXXIII. Item dominos mitiores esse debere.
LXXIV. Viduas probatas quasque honorandas.
LXXV. Suorum et maxime fidelium curam plus unumquemque habere debere.
LXXVI. Maiorem natu non temere accusandum.
LXXVII. Peccantem publice obiurgandum.
LXXVIII. Cum haereticis non loquendum.

LXXIX. Innocentiam fidenter petere et impetrare.

LXXX. Nihil licere diabolo in hominem, nisi Deus permiserit.

LXXXI. Mercedem mercenario cito reddendam.

LXXXII. Non augurandum.

LXXXIII. Cirrum in capite non habendum.

LXXXIV. Non vellendum.

LXXXV. Surgendum, cum episcopus aut presbyter veniat.

LXXXVI. Schisma non faciendum, etiamsi in una fide et in eadem traditione permaneat, qui recedit.

LXXXVII. Fideles simplices cum prudentia esse debere.

LXXXVIII. Fratrem non circumveniendum.

LXXXIX. Subito venire finem mundi.

XC. Uxorem a viro non recedere aut, si recesserit, innuptam manere.

XCI. Tantum unumquemque tentari, quantum potest sustinere.

XCII. Non quidquid licet, esse faciendum.

XCIII. Praedictum, quod haereses futurae essent.

XCIV. Cum timore et honore eucharistiam accipiendam.

XCV. Bonis convivendum, malos autem vitandos.

XCVI. Factis, non verbis operandum.

XCVII. Ad fidem et ad consecutionem properandum esse.

XCVIII. Catechumenum peccare iam non debere

XCIX. Iudicium secundum tempora futurum aequitatis ante legem vel legis post Moysen.

C. Gratiam Dei gratuitam esse debere.

CI. Spiritum sanctum in igne frequenter apparuisse.

CII. Correptionem bonos quosque libenter audire debere.

CIII. A multiloquentia temperandum.

CIV. Non mentiendum.

CV. Frequenter emendandos, qui delinquunt in domestico ministerio.

CVI. Iniuria accepta patientiam tenendam et ultionem Deo relinquendam.

CVII. Non detrahendum.

CVIII. Non esse proximo insidiandum.

CIX. Infirmos visitandos.

CX. Susurrones maledictos esse.

CXI. Sacrificia malorum acceptabilia non esse.

I. De bono operis et misericordiae. Apud Esaiam: Exclama, inquit, in fortitudine et noli parcere, sicut tuba exalta vocem tuam, adnuntia plebi meae peccata ipsorum et domui Iacob facinora eorum. Me de die in diem quaerunt et cognoscere vias meas concupiscunt, quasi plebs, quae iustitiam fecerit et iudicium Dei non deseruerit. Postulant me nunc iudicium iustum et appropinquare Deo concupiscunt dicentes: Quid quia ieiunavimus, et non vidisti, humiliavimus animas nostras, et non cognovisti? In diebus enim ieiunii inveniuntur voluntates vestrae. Aut enim subiectos vobis subpungitis, aut ad iudicia et lites ieiunatis, aut proximos caeditis pugnis. Ut quid mihi ieiunatis, ut hodie audiatur vox vestra in clamore? Non hoc ieiunium ego elegi, nisi humiliet homo animam suam. Et si contorseris quasi circulum collum tuum et saccum et cinerem substraveris, nec sic vocabitur ieiunium acceptum. Non tale ieiunium elegi, dicit Dominus; sed solve omnem nodum iniustitiae, resolve suffocationes impotentium commerciorum, dimitte quassatos in requiem et omnem consignationem iniustam dissipa. Frange esurienti panem tuum et egenos sine tecto indue in domum tuam. Si videris nudum, vesti et domesticos seminis tui non despicies. Tunc erumpet temporaneum lumen tuum, et vestimenta tua cito orientur. Et praeibit ante te iustitia, et claritas Dei circumdabit te. Tunc ex-

clamabis, et Deus exaudiet te. Dum adhuc loqueris, dicet: Ecce adsum[1]). De hoc ipso apud Iob: Conservavi egenum de manu potentis et pupillo, cui non erat adiutor, auxiliatus sum. Os viduae benedixit me, cum essem oculus caecorum, pes quoque claudorum ego essem et invalidorum pater[2]). De hoc ipso apud Tobiam: Et dixi Tobiae filio meo: Vade et adduc, quemcunque pauperem inveneris ex fratribus nostris, qui tamen in mente habeat Deum ex toto corde suo. Hunc adduc, et manducabit pariter meum prandium hoc: Ecce sustineo te, fili, donec venias[3]). Item illic: Omnibus diebus vitae tuae, fili, Deum in mente habe et noli praeterire praecepta eius. Iustitiam fac omnibus diebus vitae tuae et noli ambulare viam iniquitatis; quoniam agente te ex veritate erit respectus operum tuorum. Ex substantia tua fac eleemosynam et noli avertere faciem ab ullo paupere. Ita fiet, ut nec a te avertatur facies Dei. Quomodo habueris, fili, sic fac. Si tibi fuerit copiosa substantia, plus ex illa fac eleemosynam; si exiguum habueris, ex hoc ipso exiguo communica. Et ne timueris, cum facis eleemosynam; praemium bonum reponis tibi in diem necessitatis; quoniam eleemosyna a morte liberat et non patitur ire in tenebras. Munus bonum est eleemosyna omnibus, qui faciunt eam coram summo Deo[4]). De hoc ipso apud Salomonem in Proverbiis: Qui pauperum miseretur, Deo foenerat[5]). Item illic: Qui dat pauperibus, nunquam indigebit; qui autem avertit oculum suum, in multa penuria erit[6]). Item illic: Eleemosynis et fide peccata purgantur[7]). Item illic: Si esurierit inimicus tuus, ciba eum; et si sitierit, potabis eum. Hoc enim faciens carbones vivos superfundes in caput eius[8]). Item illic: Sicut aqua exstinguit ignem, sic eleemosyna exstinguit peccatum[9]). Apud eundem in Proverbiis: Ne dixeris: abi et revertere, cras ego dabo, cum possis continuo bene facere. Non enim scis, quid contingat sequenti die[10]). Item illic: Qui obturat aures suas, ne audiat imbecillum, et ipse invocabit Deum, et non erit, qui exaudiat eum[11]). Item illic: Qui conversatur sine vituperatione in iustitia, beatos filios relinquit[12]). Apud eundem in Ecclesiastico: Fili, si habes, bene fac tecum et

---

1) Ies. 58, 1—9. 2) Iob. 29, 12. 13. 15. 16. 3) Tob. 2, 2 (V. lat.). 4) Ib. 4, 5—11. 5) Prov. 19, 17. 6) Ib. 28, 27. 7) Ib. 16, 6. 8) Ib. 25, 21. 22. 9) Sir. 3, 30. 10) Prov. 3, 28. 11) Ib. 21, 13. 12) Ib. 20, 7.

Deo dignas oblationes offer, memorare, quoniam mors non tardat[1]). Item illic: Conclude eleemosynam in corde pauperis, et haec pro te orabit ab omni malo[2]). De hoc ipso in psalmo XXXVI, misericordiam et posteris prodesse: Iunior fui, etenim senui et non vidi iustum derelictum nec semen eius quaerens panem. Tota die miseretur et foenerat, et semen eius in benedictione est[3]). De hoc ipso in psalmo XL: Beatus, qui intelligit super egenum et pauperem, in die malo liberabit illum Deus[4]). Item in psalmo CXI: Distribuit, dedit pauperibus, iustitia eius manebit in saeculum saeculi[5]). De hoc ipso apud Osee: Misericordiam volo magis, quam sacrificium, et agnitionem Dei plus, quam holocaustomata[6]). De hoc ipso in evangelio cata Matthaeum: Beati, qui esuriunt et sitiunt iustitiam, quia ipsi saturabuntur. Item illic: Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur[7]). Item illic: Thesaurizate vobis thesauros in coelo, ubi neque tinea neque comestura exterminat, et ubi fures non effodiunt et furantur. Ubi enim fuerit thesaurus tuus, illic erit et cor tuum[8]). Item illic: Simile est regnum coelorum homini negotianti quaerenti bonas margaritas; ubi autem invenit pretiosam margaritam, abiit et vendidit omnia, quae habuit, et emit illam[9]). Etiam modicum opus prodesse. Item illic: Et qui potaverit unum ex minimis istis calicem aquae frigidae in nomine discipuli, amen dico vobis, non peribit merces eius[10]). Nemini negandam eleemosynam. Item illic: Omni poscenti te da et ab eo, qui voluerit mutuari, ne aversatus fueris[11]). Item illic: Si vis ad vitam venire, serva mandata. Dicit ille: quae? Dicit illi Iesus: Non occides, non moechaberis, non falsum testimonium dices, honora patrem et matrem et diliges proximum tibi tanquam te. Dicit illi iuvenis: Omnia ista observavi. Quid adhuc mihi deest? Dicit illi Iesus: Si vis perfectus esse, vade et vende omnia tua et da pauperibus, et habebis thesaurum in coelo, et veni sequere me[12]). Item illic: Cum venerit filius hominis in maiestate sua et omnes angeli cum eo, tunc sedebit in throno claritatis suae, et colligentur ante eum omnes gentes. Et segregabit illos ab invicem, quemadmodum pa-

---

1) Sir. 14, 11. 12. 2) Ib. 27, 12. 3) Ps. 37, 25. 26. 4) Ps. 41, 2. 5) Ps. 112, 9. 6) Hos. 6, 6. 7) Matth. 5, 6. 7. 8) Ib. 6, 20. 21. 9) Ib. 13, 45. 46 10) Ib. 10, 42. 11) Ib. 5, 42. 12) Ib. 19, 17—21.

stor segregat oves ab haedis. Et statuet oves ad dexteram, haedos autem ad sinistram. Tunc dicet rex eis, qui ad dexteram suam sunt: Venite, benedicti patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare; sitivi, et potastis me; hospes fui, et adduxistis me, nudus, et texistis me; infirmatus sum, et visitastis; in carcere fui, et venistis ad me. Tunc respondebunt ei iusti dicentes: Domine, quando te vidimus hospitem et adduximus, nudum et vestivimus? Quando autem te vidimus infirmum et in carcere et venimus ad te? Et respondens rex dicet eis: Amen dico vobis, quamdiu fecistis uni horum ex fratribus meis minimis, et mihi fecistis. Tunc dicet illis, qui a sinistris eius sunt: Discedite a me, maledicti, in ignem aeternum, quem praeparavit Pater meus diabolo et angelis eius. Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare; sitivi, et non potastis me; hospes fui, et non adduxistis me; nudus fui, et non vestistis me, infirmus et in carcere, et non visitastis me. Tunc respondebunt et ipsi dicentes: Domine, quando te vidimus esurientem aut sitientem aut hospitem aut nudum aut infirmum aut in carcere et non ministravimus tibi? Et respondebit illis: Amen dico vobis, quamdiu non fecistis uni ex minimis his, neque mihi fecistis. Et abibunt isti in ambustionem aeternam, iusti autem in vitam aeternam [1]). De hoc ipso in evangelio cata Lucam: Res vestras vendite et date eleemosynam [2]). Item illic: Qui fecit, quod est intus, fecit et quod foris est. Veruntamen date eleemosynam, et ecce vobis omnia sunt munda [3]). Item illic: Ecce dimidium ex substantia mea do egenis et, si cui quid fraudavi, quadruplum reddo. Dixit autem Iesus: quia salus hodie domui huic facta est, quoniam et ipse filius est Abrahae [4]). De hoc ipso ad Corinthios secunda: Vestra abundantia illorum inopiam suppleat, ut et illorum abundantia vestrae inopiae sit supplementum, ut sit aequalitas, sicut scriptum est: Qui multum habuit, non abundavit, et qui modicum, non indiguit [5]). Item illic: Qui parce seminat, parce et metet; et qui seminat in benedictione, de benedictione et metet. Unusquisque autem sicut corde proposuit, non quasi ex tri-

---

1) Matth. 25, 31—46. 2) Luc. 12, 33. 3) Ib. 11, 40. 41. 4) Ib. 19, 8. 9. 5) II Cor. 8, 14. 15.

stitia vel ex necessitate. Hilarem enim datorem diligit Deus. Item illic: Sicut scriptum est: Distribuit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in aeternum. Item illic: Qui autem administrat semen seminanti, et panem ad edendum praestabit et multiplicabit semen vestrum et augebit incrementa frugum iustitiae vestrae, ut in omnibus locupletemini. Item illic: Administratio huius officii non tantum supplevit ea, quae sanctis desunt, sed abundavit per multam gratiarum actionem in Deum [1]. De hoc ipso in epistola Ioannis: Qui habuerit substantiam mundi et viderit fratrem suum desiderantem et clauserit viscera sua ab eo, quomodo caritas Dei manet in illo [2]? De hoc ipso in evangelio cata Lucam: Cum facis prandium aut coenam, noli vocare amicos tuos neque fratres neque vicinos neque divites, ne forte et illi reinvitent te, et fiat tibi retributio. Sed cum facis epulum, voca pauperes, debiles, caecos et claudos, et beatus eris, quoniam non habent retribuere tibi; retribuetur autem tibi in resurrectione iustorum [3]).

II. In opere et eleemosynis, etiamsi per mediocritatem minus fiat, ipsam voluntatem satis esse. In epistola Pauli ad Corinthios secunda: Si voluntas promta est, secundum quodcunque habuerit, acceptabile est, non secundum quod non habuerit; neque sit aliis refrigerium, vobis autem pressura [4]).

III. Agapen et dilectionem fraternam religiose et firmiter exercendam. Apud Malachiam: Nonne Deus unus condidit nos? Nonne pater unus est omnium nostrum? Quid utique dereliquistis unusquisque fratrem suum [5])? De hoc ipso cata Ioannem: Pacem vobis remitto, pacem meam do vobis [6]). Item illic: Hoc est mandatum meum, ut diligatis invicem, quemadmodum dilexi vos. Maiorem hac caritatem nemo habet, quam ut animam suam quis ponat pro amicis suis [7]). Item illic: Beati pacifici, quoniam ipsi filii Dei vocabuntur [8]). Item illic: Amen dico vobis, quoniam si duobus ex vobis convenerit in terra, de omni re, quamcunque petieritis, continget vobis a patre meo, qui in coelis est. Ubicunque enim fuerint duo aut tres collecti in nomine meo, ego cum eis sum [9]). De hoc ipso ad Corinthios pri-

---

1) II Cor. 9, 6. 7. 9—12. 2) I Io. 3, 17. 3) Luc. 14, 12—14. 4) II. Cor. 8, 12. 13. 5) Mal. 2, 10. 6) Io. 14, 27. 7) Ib. 15, 12. 8) Matth. 5, 9. 9) Ib. 18, 19.

ma: Et ego quidem, fratres, non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus; quasi infantibus in Christo lac vobis potum dedi, non escam. Dum enim adhuc pusilli eratis, non poteratis, sed neque nunc potestis, adhuc enim estis carnales. Ubi enim in vobis aemulatio et contentio et dissensiones, nonne carnales estis et secundum hominem ambulatis [1])? Item illic: Et si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, caritatem autem non habeam, nihil sum. Et si in cibos distribuero omnia mea et si tradidero corpus meum, ut ardeam, caritatem autem non habeam, nihil proficio. Caritas magnanima est, caritas benigna est, caritas non aemulatur, caritas non agit perperam, non inflatur, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniustitiam, conlaetatur autem in veritate. Omnia diligit, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. Caritas nunquam excidet [2]). De hoc ipso ad Galatas: Diliges proximum tibi tanquam te. Si autem mordetis et incusatis invicem, videte, ne consumamini ab invicem [3]). De hoc ipso in epistola Ioannis: In hoc apparent filii Dei et filii diaboli. Omnis, qui non est iustus, non est de Deo, et qui non diligit fratrem suum. Qui enim fratrem suum odit, homicida est; et scitis, quia omnis homicida non habet in se vitam aeternam in se manentem [4]). Item illic: Si quis dixerit, quoniam diligit Deum, et fratrem suum odit, mendax est. Qui enim non diligit fratrem suum, quem videt, Deum, quem non videt, quomodo potest diligere [5])? De hoc ipso in Actibus apostolorum: Turba autem eorum, qui crediderant, anima ac mente una agebant, nec fuit inter illos discrimen ullum, nec quidquam suum iudicabant ex bonis, quae eis erant, sed fuerunt illis omnia communia [6]). De hoc ipso in evangelio cata Matthaeum: Si obtuleris munus tuum ad altare et illic recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque illic munus tuum ante altare et vade prius reconciliari fratri tuo et tunc veni et offer munus tuum ad altare [7]). Item in epistola Ioannis: Deus caritas est, et qui manet in caritate, in Deo manet, et Deus in eo [8]). Item illic: Qui dicit, se in luce esse, et fratrem suum odit, mendax est et in tenebris ambulat usque adhuc [9]).

---

1) I Cor. 3, 1—3. 2) Ib. 13, 2—8. 3) Gal. 5, 14. 15. 4) I Io. 3, 10. 15. 5) Ib. 4, 20. 6) Act. 4, 32. 7) Matth. 5, 23. 24. 8) I Io. 4, 16. 9) Ib. 2, 9.

IV. In nullo gloriandum, quando nostrum nihil sit. In evangelio cata Ioannem: Nemo potest quidquam accipere, nisi datum fuerit illi de coelo[1]). Item in epistola Pauli ad Corinthios prima: Quid enim habes, quod non acceperis? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis[2])? Item in Basilion primo: Nolite gloriari neque loquamini elata, et non procedat magniloquentia ex ore vestro, quia Deus scientiarum dominus. Item illic: Invalidus factus est arcus potentium, et infirmi accincti sunt virtute[3]). De hoc ipso in Machabaeis: Iustum est, subditum Deo esse, et mortalem non paria Deo sentire[4]). Item illic: Et verba viri peccatoris ne timueritis, quia gloria eius in stercora erit et in vermes. Hodie extolletur et cras non invenietur: quoniam conversus est in terram suam, et cogitatio eius periit[5]).

V. Humilitatem et quietem in omnibus tenendam. Apud Esaiam sic dicit Dominus Deus: Coelum mihi thronus, et terra scabellum pedum meorum. Quam mihi sedem aedificabitis, aut quis locus ad requiem mihi? Omnia enim ista fecit manus mea, et sunt mea omnia ista. Et super quem adspiciam alium nisi super humilem et quietum et trementem sermones meos[6])? De hoc ipso in evangelio cata Matthaeum: Beati mites, quoniam ipsi haereditabunt terram[7]). De hoc ipso cata Lucam: Qui minimus erit in omnibus vobis, hic erit magnus[8]). Item illic: Qui se extollit, humiliabitur, et qui se humiliaverit, exaltabitur[9]). De hoc ipso ad Romanos: Noli altum sapere, sed time. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat[10]). De hoc ipso in psalmo xxxiii: Et humiles spiritu salvabit[11]). Item ad Romanos: Reddite omnibus, quae debentur, cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal, cui timorem, timorem, cui honorem, honorem. Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis[12]). Item in evangelio cata Matthaeum: Diligunt primum recumbendi locum in coenis et primam sessionem in synagogis et salutationes in foro et vocari ab hominibus Rabbi. Vos autem ne vocaveritis Rabbi; unus est enim vobis magister[13]). Item in evangelio cata Ioannem: Non est servus maior domino suo, ne-

---

1) Io. 3, 27. 2) I Cor. 4, 7. 3) I Sam. 2, 3. 4. 4) II Macc. 9, 12. 5) I Macc. 2, 62. 63. 6) Ies. 66, 1. 2. 7) Matth. 5, 5. 8) Luc. 9, 48. 9) Ib. 14, 11. 10) Rom. 11, 20. 21. 11) Ps. 34, 19. 12) Rom. 13, 7. 8. 13) Matth. 23, 6—8.

que apostolus maior eo, qui se misit. Haec scientes beati eritis, si ea feceritis[1]). Item in psalmo LXXXI: Humilem et pauperem iustificate[2]).

VI. Bonos quosque et iustos plus laborare, sed tolerare debere, quia probantur. Apud Salomonem: Vasa figuli probat fornax, et homines iustos tentatio tribulationis[3]). Item in psalmo L: Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum et humiliatum Deus non despiciet[4]). Item in psalmo XXXIII: Proximus est Dominus contritis corde et humiles spiritu salvabit. Item illic: Multae pressurae iustorum, sed ex omnibus illis liberabit eos Dominus[5]). De hoc ipso apud Iob: Nudus exivi de utero matris meae, nudus etiam ibo sub terram. Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est. Sit nomen Domini benedictum. In his omnibus, quae contigerunt ei, nihil peccavit Iob labiis suis in conspectu Domini[6]). De hoc ipso in evangelio cata Matthaeum: Beati plangentes, quoniam ipsi consolabuntur[7]). Item cata Ioannem: Haec locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis, in saeculo autem pressuram habebitis; sed fidite, quoniam ego vici mundum[8]). De hoc ipso ad Corinthios secunda: Datus est mihi stimulus carnis meae angelus satanae, qui me colaphizet, ut non extollar. Propter quod ter Dominum rogavi, ut discederet a me, et dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea. Nam virtus in infirmitate perficitur[9]). De hoc ipso ad Romanos: Gloriamur in spe claritatis Dei: non solum autem, sed et gloriamur in pressuris scientes, quoniam pressura tolerantiam operatur, tolerantia autem probationem, probatio autem spem. Spes autem non confundit, quia dilectio Dei infusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis[10]). De hoc ipso cata Matthaeum: Quam lata et spatiosa via est, quae ducit ad interitum, et multi sunt, qui intrant per eam. Quam arta et angusta via est, quae ducit ad vitam, et pauci sunt, qui eam inveniunt[11]). De hoc ipso in Tobia: Ubi sunt iustitiae tuae? Ecce quae pateris[12])! Item in Sapientia Salomonis: In locis impiorum gemunt iusti; in illorum autem perditionem abundabunt iusti[13]).

---

1) Io. 13, 16. 17. 2) Ps. 82, 3. 3) Sir. 27, 5. 4) Ps. 51, 19. 5) Ps. 34, 19. 20. 6) Iob. 1, 21. 22. 7) Matth. 5, 4. 8) Io. 16, 33. 9) II Cor. 12, 7—9. 10) Rom. 5, 2—5. 11) Matth. 7, 13. 14. 12) Tob. 2, 14 (22. 23. V. lat.). 13) Prov. 28, 28.

VII. Non contristandum spiritum sanctum, quem accepimus. Paulus apostolus ad Ephesios: Nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in die redemtionis. Omnis amaritudo et ira et indignatio et clamor et blasphemia auferantur a vobis [1]).

VIII. Iracundiam vincendam esse, ne cogat delinquere. Apud Salomonem in Proverbiis: Melior est vir patiens forti. Qui enim iracundiam continet, melior est, quam qui urbem capit [2]). Item illic: Imprudens eadem die enuntiat iram suam, abscondit autem inhonorationem suam astutus [3]). De hoc ipso ad Ephesios: Irascimini et nolite peccare. Sol non occidat super iracundiam vestram [4]). Item in evangelio cata Matthaeum: Audistis, quia dictum est antiquis: non occides; qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico vobis, quia omnis, qui irascitur fratri suo sine causa, reus erit iudicio [5]).

IX. Invicem se fratres sustinere debere. Ad Galatas: In contemplatione habentes unusquisque, ne et vos temtemini. Alterutrum onera sustinete, et sic adimplebitis legem Christi [6]).

X. In Deum solum fidendum et in ipso gloriandum esse. Apud Hieremiam: Non glorietur sapiens in sapientia sua, neque glorietur fortis in fortitudine sua, neque glorietur dives in divitiis suis, sed in hoc glorietur, qui gloriatur, intelligere et nosse, quoniam ego sum Dominus, qui facio misericordiam et iudicium et iustitiam super terram, quoniam in his est voluntas mea, dicit Dominus [7]). De hoc ipso in psalmo LIV: In Domino speravi; non timebo, quid faciat mihi homo [8]). Item illic: Non nisi soli Deo subiecta est anima mea [9]). Item in psalmo CXVII: Non metuam, quid faciat mihi homo; Dominus mihi auxiliator est. Item illic: Bonum est confidere in Domino, quam fidere in homine. Bonum est sperare in Domino, quam sperare in principibus [10]). De hoc ipso apud Danielem: Responderunt autem Sidrac, Misae et Abdenago et dixerunt regi Nabuchodonosor: Rex, non opus est nobis de hoc verbo respondere tibi. Est enim Deus, cui nos servimus, potens eripere nos de camino ignis ardentis, et de manibus tuis,

---

1) Eph. 4, 30. 31. 2) Prov. 16, 32. 3) Ib. 12, 16. 4) Eph. 4, 26. 5) Matth. 5, 21. 22. 6) Gal. 6, 1. 2. 7) Ier. 9, 22. 23. 8) Ps. 56, 12. 9) Ps. 62, 2. 10) Ps. 118, 6–9.

rex, liberabit nos. Et si non, notum sit tibi, quia diis tuis non servimus et imaginem auream, quam statuisti, non adoramus[1]. Item apud Hieremiam: Maledictus homo, qui spem habet in homine; et benedictus homo, qui fidit in Domino, et erit in Deo spes eius[2]. De hoc ipso in Deuteronomio: Dominum Deum tuum adorabis et illi soli servies[3]. De hoc ipso ad Romanos: Et coluerunt et servierunt creaturae relicto creatore. Propter quod et tradidit illos Deus in passiones ignominiae[4]. De hoc ipso apud Ioannem: Maior est, qui in vobis est, quam qui in hoc mundo[5].

XI. Eum, qui fidem consecutus est, exposito priore homine coelestia tantum et spiritalia cogitare debere nec attendere ad saeculum, cui iam renuntiavit. Apud Esaiam: Quaerite Dominum et, cum inveneritis, invocate eum. Cum autem appropinquaverit vobis, relinquat impius vias suas et vir facinorosus cogitationes suas et convertatur ad Dominum et misericordiam consequetur, quia in multum remittet peccata vestra[6]. De hoc ipso apud Salomonem: Vidi universa opera, quae facta sunt sub sole, et ecce omnia vanitas[7]. De hoc ipso in Exodo: Sic autem comedetis eum. Lumbi vestri praecincti, et calciamenta vestra in pedibus vestris, et bacula vestra in manibus vestris, et edetis eum festinanter. Pascha est enim Domini[8]. De hoc ipso in evangelio cata Matthaeum: Nolite cogitare dicentes: Quid edemus aut quid bibemus aut quid vestiemur? Haec enim nationes inquirunt. Scit autem pater vester, quia horum omnium indigetis. Quaerite primum regnum Dei et iustitiam eius, et omnia ista apponentur vobis. Item illic: Nolite cogitare in crastinum. Crastinus enim dies ipse cogitabit sibi. Sufficit diei malitia sua[9]. Item illic: Nemo retro attendens et superponens manum suam super aratrum aptus est regno Dei[10]. Item illic: Adspicite volatilia coeli, quoniam non seminant neque metunt neque colligunt in horrea, et pater vester coelestis pascit illa. Nonne vos pluris estis illis[11]? De hoc ipso cata Lucam: Sint lumbi vestri accincti, et lucernae ardentes, et vos similes hominibus exspectantibus dominum suum, quando ve-

---

1) Dan. 3, 16—18. 2) Ier. 17, 5. 7. 3) Deut. 6, 13. 4) Rom. 1, 25. 26. 5) I Io. 4, 4. 6) Ies. 55, 6. 7. 7) Eccl. 1, 14. 8) Ex. 12, 11. 9) Matth. 6, 31—34. 10) Luc. 9, 62. 11) Matth. 6, 26.

niat a nuptiis, ut cum venerit et pulsaverit, aperiant illi. Beati servi illi, quos adveniens dominus invenerit vigilantes [1]). De hoc ipso apud Matthaeum: Vulpes foveas habent, et volucres coeli diversoria, filius autem hominis non habet, ubi caput suum inclinet [2]). Item illic: Qui non renuntiat omnibus, quae sunt eius, non potest meus discipulus esse [3]). De hoc ipso ad Corinthios prima: Non estis vestri. Emti enim estis pretio magno. Clarificate et portate Deum in corpore vestro [4]). Item illic: Tempus collectum. Superest ergo, ut et qui habent uxores, quasi non habentes sint, et qui plangunt, quasi non plangentes, et qui gaudent, quasi non gaudentes, et qui emunt, quasi non ementes, et qui possident, quasi non possidentes, et qui hoc mundo utuntur, quasi non utantur. Praeterit enim figura huius mundi [5]). Item illic: Primus homo de terrae limo, secundus homo de coelo. Qualis ille e limo, tales et qui de limo, et qualis coelestis, tales et coelestes. Quomodo portavimus imaginem eius, qui de limo est, portemus et imaginem eius, qui de coelo est [6]). De hoc ipso ad Philippenses: Omnes sua quaerunt et non, quae sunt Christi [7]); quorum finis est interitus, quorum Deus venter est, et gloria in confusionem eorum, qui terrena sapiunt. Nostra autem conversatio in coelis est; unde et salvatorem exspectamus Dominum nostrum Iesum Christum, qui transformabit corpus humilitatis nostrae conformatum corpori claritatis suae [8]). De hoc ipso ad Galatas: Mihi autem absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo [9]). De hoc ipso ad Timotheum: Nemo militans Deo obligat se molestiis saecularibus, ut possit placere ei, cui se probavit. Sed et si certaverit quis, non coronabitur, nisi legitime pugnaverit [10]). De hoc ipso ad Colossenses: Si mortui estis cum Christo ab elementis mundi, quid tanquam viventes in mundo vana sectamini [11])? Item de hoc ipso: Si consurrexistis cum Christo, quae sursum sunt, quaerite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; quae sursum sunt, sapite, non quae terrena sunt. Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum autem Chri-

---

1) Luc. 12, 35—37. 2) Matth. 8, 20. 3) Luc. 14, 33. 4) I Cor. 6, 19. 20. 5) Ib. 7, 29—31. 6) Ib. 15, 47—49. 7) Phil. 2, 21. 8) Ib. 3, 19—21. 9) Gal. 6, 14. 10) II Tim. 2, 4. 5. 11) Col. 2, 20.

stus apparuerit vita vestra, tunc et vos cum eo apparebitis in gloria [1]). De hoc ipso ad Ephesios: Exponite prioris conversationis veterem hominem, qui corrumpitur secundum concupiscentias deceptionis. Innovamini autem spiritu sensus vestri et induite novum hominem, eum, qui secundum Deum constitutus est in iustitia et sanctitate et veritate [2]). De hoc ipso in epistola Petri: Quasi hospites et peregrini abstinete vos a carnalibus desideriis, quae militant adversus animam, conversationem autem habentes inter gentes bonam, ut dum detrectant de vobis quasi de malignis, bona opera vestra adspicientes magnificent Deum [3]). De hoc ipso in epistola Ioannis: Qui dicit se in Christo manere, debet, quomodo ille ambulavit, et ipse ambulare. Item illic: Nolite diligere mundum neque ea, quae in mundo sunt. Si quis dilexerit mundum, non est caritas Patris in illo; quoniam omne, quod in mundo est, concupiscentia carnis est et concupiscentia oculorum et ambitio saeculi, quae non est a Patre, sed ex concupiscentia saeculi; et mundus transibit et concupiscentia eius. Qui autem fecerit voluntatem Dei, manet in aeternum, quomodo Deus manet in aeternum [4]). Item in epistola Pauli ad Corinthios prima: Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi. Nam et pascha nostrum immolatus est Christus. Itaque festa celebremus non in fermento veteri neque in fermento malitiae et nequitiae, sed in azymis sinceritatis et veritatis [5]).

XII. Non iurandum. Apud Salomonem: Vir multum iurans replebitur iniquitate, et non discedet a domo eius plaga; et si vane iuraverit, non iustificabitur [6]). De hoc ipso cata Matthaeum: Dico vobis non iurare in totum. Sit autem sermo vester: Est, est; non, non [7]). De hoc ipso in Exodo: Non accipies nomen Domini Dei tui in vanum [8]).

XIII. Non maledicendum. In Exodo: Non maledices neque principi populi tui detraxeris [9]). Item in psalmo xxxiii: Quis est homo, qui vult vitam et amat videre dies bonos? Contine linguam tuam a malo, et labia tua ne lo-

1) Col. 3, 1—4. 2) Eph. 4, 22—24. 3) I Petr. 2, 11. 12. 4) I Io. 2, 6. 15—17. 5) I Cor. 5, 7. 8. 6) Sir. 23, 11. Ox. addit: et si frustra iuraverit, dupliciter punietur. 7) Matth. 5, 34. 37. Baluz. e 2 cdd. integrum locum (v. 33—37) attulit. 8) Ex. 20, 7. 9) Ib. 22, 27.

quantur dolum[1]). De hoc ipso in Levitico: Et locutus est Dominus ad Moysen dicens: Produc eum, qui maledixerit, foras extra castra, et imponent omnes, qui audierunt, manus suas super caput eius, et lapidabit eum omnis synagoga filiorum Israel[2]). De hoc ipso in epistola Pauli ad Ephesios: Omnis sermo malus de ore vestro non procedat, sed bonus ad aedificationem fidei, ut det gratiam audientibus[3]). De hoc ipso ad Romanos: Benedicentes et non maledicentes[4]). De hoc ipso in evangelio cata Matthaeum: Qui dixerit fratri suo: fatue, reus erit in gehennam ignis[5]). De hoc ipso cata eundem Matthaeum: Dico autem vobis, quia omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent pro eo rationem in die iudicii. De sermonibus enim tuis iustificaberis et de sermonibus tuis condemnaberis[6]).

XIV. Nunquam mussitandum, sed circa omnia, quae accidunt, benedicendum deum. Apud Iob: Dic verbum aliquod in Dominum et morere. At ille intuitus eam dixit: Tanquam una ex ineptis mulieribus locuta es. Si bona excepimus de manu Domini, mala cur non tolerabimus? In his omnibus, quae acciderunt ei, nihil peccavit Iob labiis suis in conspectu Domini[7]). Item illic: Animadvertisti ad puerum meum Iob? Non enim est similis illi quisquam in terris, homo sine querela, verus Dei cultor, abstinens se ab omni malo[8]). De hoc ipso in psalmo xxxiii: Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo[9]). De hoc ipso in Numeris: Desinat murmuratio eorum a me, et non morientur[10]). De hoc ipso in Actibus apostolorum: Circa mediam autem noctem Paulus et Silas orantes gratias agebant Deo. Audiebant autem eos vincti[11]). Item in epistola Pauli ad Philippenses: Omnia autem pro dilectione facientes sine murmurationibus et reputationibus, ut sitis sine querela et immaculati filii Dei[12]).

XV. Ad hoc tentari homines a deo, ut probentur. In Genesi: Et tentavit Deus Abraham et dixit ad illum: Accipe filium tuum unicum, quem diligis, Isaac et vade in terram altam imponens illum ibi in holocaustum hostiam in unum ex montibus, de quo tibi dixero[13]). De hoc ipso in

1) Ps. 34, 13. 14. 2) Levit. 24, 13. 14. 3) Eph. 4, 29. 4) Rom. 12, 14. 5) Matth. 5, 22. 6) Ib. 12, 36. 37. 7) Iob. 2, 9. 10. 8) Ib. 1, 8. 9) Ps. 34, 2. 10) Num. 17, 25. 11) Act. 16, 25. 12) Phil. 2, 14. 15. 13) Gen. 22, 1. 2.

Deuteronomio: Tentat Dominus Deus vester vos, ut sciat, si diligitis Dominum Deum vestrum ex toto corde vestro et ex tota anima vestra [1]). De hoc ipso in Sapientia Salomonis: Etsi coram hominibus tormenta passi sunt, spes eorum immortalitate plena est; et in paucis vexati in multis bene disponentur, quoniam Deus tentavit illos et invenit illos dignos se. Tanquam aurum in fornace probavit illos et quasi holocausta hostiae accepit illos. Et in tempore erit respectus illorum, iudicabunt nationes et dominabuntur populis, et regnabit dominus eorum in perpetuum [2]). De hoc ipso in Machabaeis: Abraham nonne in tentatione inventus est fidelis, et deputatum est ei ad iustitiam [3])?

XVI. De bono martyrii. In Proverbiis Salomonis: Liberat de malis animam martyr fidelis [4]). Item illic: Tunc stabunt iusti in magna constantia adversus eos, qui se angustiaverunt et qui abstulerunt labores eorum. Videntes turbabuntur timore horribili et mirabuntur in subitatione insperatae salutis dicentes inter se, poenitentiam habentes et per angustiam spiritus gementes: Hi sunt, quos aliquando habuimus in derisum et in similitudinem improperii. Nos insensati vitam illorum aestimabamus insaniam et finem illorum sine honore. Quomodo computati sunt inter filios Dei, et inter sanctos sors illorum est? Ergo erravimus a via veritatis, et iustitiae lumen non luxit nobis, et sol non est ortus nobis. Lassati sumus in iniquitatis via et perditionis et ambulavimus solitudines difficiles, viam autem Domini ignoravimus. Quid nobis profuit superbia, aut quid divitiarum iactatio contulit nobis? Transierunt omnia illa tanquam umbra [5]). De hoc ipso in psalmo cxv: Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius [6]). Item in psalmo cxxv: Qui seminant in lacrymis, in exsultatione metent. Ambulantes ambulabant et plorabant mittentes semina sua, venientes autem venient in exsultatione tollentes gremia sua [7]). De hoc ipso in evangelio cata Ioannem: Qui amat animam suam, perdet illam, et qui odit animam suam in isto saeculo, in vitam aeternam inveniet illam [8]). Item illic: Cum autem tradiderint vos, nolite cogitare, quid loquamini. Non enim vos estis, qui loquimini, sed Spiritus

1) Deut. 13, 4. 2) Sap. 3, 4—8. 3) I Macc. 2, 52. 4) Prov. 14, 25
5) Sap. 5, 1—9. 6) Ps. 116, 15. 7) Ps. 126, 5. 6. 8) Io. 12, 25.

Patris vestri, qui loquitur in vobis[1]). Item illic: Veniet hora, ut omnis, qui interficit vos, arbitretur officium se Deo facere. Sed et hoc facient, quoniam non cognoverunt Patrem neque me[2]). De hoc ipso cata Matthaeum: Beati, qui persecutionem passi fuerint propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum coelorum[3]). Item illic: Ne timueritis eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Magis autem metuite eum, qui potest animam et corpus occidere in gehennam. Item illic: Quicunque me confessus fuerit coram hominibus, et ego confitebor illum coram patre meo, qui in coelis est. Qui autem me negaverit coram hominibus, et ego negabo eum coram patre meo, qui in coelis est. Qui autem sustinuerit usque in finem, hic salvus erit[4]). De hoc ipso cata Lucam: Beati eritis, cum vos oderint homines et separaverint vos et expulerint et maledixerint nomini vestro quasi nequam propter filium hominis. Gaudete in illa die et exsultate. Ecce enim merces vestra multa est in coelis[5]). Item illic: Amen dico vobis, nemo est, qui relinquat domum aut parentes aut fratres aut uxorem aut filios propter regnum Dei et non recipiat septies tantum in isto tempore, in saeculo autem futuro vitam aeternam[6]). De hoc ipso in Apocalypsi: Et cum aperuisset quintum signum, vidi sub ara Dei animas occisorum propter verbum Dei et martyrium suum, et clamaverunt magna voce dicentes: Quousque, Domine sanctus et verus, non iudicas et vindicas sanguinem nostrum de his, qui in terris inhabitant? Et datae sunt eis singulis stolae albae, et dictum est eis, ut requiescerent brevi adhuc tempore, donec impleatur numerus conservorum et fratrum eorum, quique postea occidentur exemplo ipsorum[7]). Item illic: Post haec vidi turbam multam, quam dinumerare ex his nemo poterat, ex omni gente et ex omni tribu et ex omni populo et lingua stantes in conspectu throni et in conspectu Agni et erant amicti stolas albas, et palmae fuerunt in manibus eorum, et magno clamore dicebant: Salus Deo nostro sedenti super thronum et Agno. Et respondit unus ex senioribus dicens mihi: Qui amicti sunt stolis albis, qui sunt et unde venerunt? Et dixi ei: Domine mi, tu

---

1) Matth. 10, 19. 20. 2) Io. 16, 2. 3. 3) Matth. 5, 10. 4) Ib. 10, 28. 32. 33. 22. 5) Luc. 6, 22. 23. 6) Ib. 18, 29 30. 7) Apoc. 6, 7—11.

scis. Et ait mihi: Hi sunt, qui venerunt ex magna tribulatione et laverunt stolas suas et candidas eas fecerunt in sanguine Agni. Ideo sunt in conspectu throni Dei et serviunt ei diebus et noctibus in templo eius, et is, qui sedet in throno, inhabitabit super eos. Neque esurient neque sitient unquam, sed neque sol super eos cadet, neque ullum aestum patientur: quoniam Agnus, qui in medio throni est, teget eos et deducet eos ad fontes vitae aquarum, et absterget Deus omnem lacrymam ex oculis eorum [1]). Item illic: Qui vincet, dabo illi edere de ligno vitae, quod est in paradiso Dei mei. Item illic: Esto fidelis usque ad mortem, et dabo tibi coronam vitae [2]). Beati erunt, qui vigilabunt et servabunt vestimenta sua, ne nudi ambulent et videant turpitudinem suam [3]). De hoc ipso Paulus ad Timotheum in secunda: Ego iam delibor, et tempus instat meae assumtionis. Bonum agonem certavi, cursum perfeci, fidem servavi. Iam superest mihi corona iustitiae, quam mihi reddet Dominus in illo die iustus iudex, non solum autem mihi, sed et omnibus, qui dilexerint adventum eius [4]). De hoc ipso ad Romanos: Sumus filii Dei. Si autem filii, et haeredes Dei, cohaeredes autem Christi; siquidem compatiamur, ut et commagnificemur [5]). De hoc ipso in psalmo CXVIII: Beati, qui immaculati sunt in via et qui ambulant in lege Domini. Beati, qui perscrutantur martyria eius [6]).

XVII. Minora esse, quae in saeculo patimur, quam sit praemium, quod promissum est. In epistola Pauli ad Romanos: Non sunt condignae passiones huius temporis ad superventuram claritatem, quae revelabitur in nobis [7]). De hoc ipso in Machabaeis: Domine, qui sanctam habes scientiam, manifestum est, quia cum possem a morte liberari, durissimos dolores corporis tolero flagellis vapulans, animo autem propter tui ipsius metum libenter haec patior [8]). Item illic: Tu quidem, impotens, ex hac praesenti vita nos perdis, Sed mundi rex defunctos nos pro suis legibus in aeternam vitae resurrectionem suscitabit. Item illic: Potius est, ab hominibus morti datos exspectare spem a Deo iterum ab ipso suscitandos. Tibi enim resurrectio in vitam non erit.

---

1) Apoc. 7, 9. 10. 13—17. 2) Ib. 2, 7. 10. 3) Ib. 16, 15. 4) II Tim. 4, 6—8. 5) Rom. 8, 16. 17. 6) Ps. 119, 1. 2. 7) Rom. 8, 18. 8) II Macc. 6, 30

Item illic: Potestatem inter homines habens, cum sis corruptibilis, facis, quod vis. Noli autem putare, genus nostrum a Deo esse derelictum. Sustine et vide, magna potestas eius qualiter te et semen tuum torquebit. Item illic: Noli frustra errare. Nos enim propter nosmet ipsos haec patimur peccantes in Deum nostrum. Tu autem ne te existimes impunitum futurum aggressus pugnare cum Deo [1]).

XVIII. Dilectioni dei et christi nihil praeponendum. In Deuteronomio: Diliges Dominum Deum tuum de toto corde tuo et de tota anima tua et de tota virtute tua [2]). Item in evangelio cata Matthaeum: Qui amat patrem aut matrem super me, non est me dignus, et qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus; et qui non accipit crucem suam et sequitur me, non est meus discipulus [3]). Item in epistola Pauli ad Romanos: Quis nos separabit a caritate Christi, pressura an angustia an persecutio an fames an nuditas an periculum an gladius? Sicut scriptum est: Quoniam causa tui occidimur tota die, deputati sumus ut oves victimae. Sed in his omnibus supervincimus pro eo, qui dilexit nos [4]).

XIX. Voluntati non nostrae, sed dei obtemperandum. In evangelio cata Iohannem: Non descendi de coelo, ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius, qui me misit [5]). De hoc ipso cata Matthaeum: Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste; veruntamen non quod ego volo, sed quod tu [6]). Item in prece quotidiana: Fiat voluntas tua sicut in coelo et in terra [7]). Item cata Matthaeum: Non omnis, qui mihi dicit: Domine, Domine, introibit in regnum coelorum, sed is, qui facit voluntatem patris mei, qui in coelis est, ipse introibit in regnum coelorum [8]). Item cata Lucam: Ille autem servus, qui cognoscit voluntatem domini sui et non paruerit voluntati eius, vapulabit multis [9]). In epistola Ioannis: Qui autem fecerit voluntatem Dei, manet in aeternum, quomodo et ipse manet in aeternum [10]).

XX. Fundamentum et firmamentum spei et fidei esse timorem. In psalmo cx: Initium sapientiae timor Domini [11]). De hoc ipso in Sapientia Salomonis: Initium sa-

---

1) II Macc. 7, 9. 14. 16—19. 2) Deut. 6, 5. 3) Matth. 10, 37. 38. 4) Rom. 8, 35—37. 5) Io. 6, 38. 6) Matth. 26, 39. 7) Ib. 6, 10. 8) Ib. 7, 21. 9) Luc. 12, 47. 10) I Io. 2, 17 (V. lat.). 11) Ps. 111, 10.

pientiae metuere Deum [1]). Item in Proverbiis eiusdem: Beatus homo est, qui veretur omnia per metum [2]). De hoc ipso apud Esaiam: Et super quem alium respiciam, nisi super humilem et quietum et trementem sermones meos [3])? De hoc ipso in Genesi: Et vocavit eum angelus Domini de coelo et dixit illi: Abraham, Abraham. Ille autem dixit: Ecce ego. Et dixit: Noli imponere manum tuam super puerum neque feceris illi quidquam. Nunc enim cognovi, quoniam times Deum tuum et non pepercisti filio tuo dilectissimo propter me [4]). Item in psalmo secundo: Servite Domino in timore et exsultate ei in tremore [5]). Item in psalmo XXXIII: Timete Dominum, omnes sancti eius, quoniam non est inopia eis, qui eum metuunt [6]). Item in psalmo XVIII: Timor Domini castus perseverans in saecula saeculorum [7]).

XXI. Non temere de altero iudicandum. In evangelio cata Lucam: Nolite iudicare, ne iudicemini; nolite condemnare, ne condemnemini [8]). De hoc ipso ad Romanos: Tu qui es, qui iudicas alienum servum? Domino suo stat aut cadit. Stabit autem; potens est enim Deus statuere eum [9]). Et iterum: Quare sine excusatione es, o homo omnis, qui iudicas. In quo enim iudicas alium, te ipsum condemnas; eadem enim agis, quae iudicas. Speras autem tu, qui iudicas eos, qui mala agunt, et eadem facis, quia ipse effugies iudicium Dei [10])? Item in epistola Pauli ad Corinthios prima: Et qui se putat stare, videat, ne cadat [11]). Et iterum: Si quis se putat scire aliquid, nondum scit, quemadmodum oporteat eum scire [12]).

XXII. Accepta iniuria remittendum et ignoscendum. In evangelio in prece quotidiana: Remitte nobis debita nostra, sicut et nos remittimus debitoribus nostris [13]). Item cata Marcum: Et cum steteritis ad orationem, remittite, si quid habetis adversus aliquem, ut et Pater vester, qui in coelis est, remittat vestra peccata vobis. Si autem vos non di-

1) Sir. 1, 16. 2) Prov. 1, 14. 3) Ies. 66, 2. 4) Gen. 22, 11. 12. 5) Ps. 2, 11. In ed. Baluzii sequuntur loci: Deut. 4, 10 (convoca—terram); Ier. 31, 31—34. 37 et 32, 37—41; Apoc. 11, 16—18; Ib. 14, 6. 7; Ib. 15, 2—4; Susann. 1—3; Prec. Asari. 13 (et sumus hum.)—19 (libera nos); Dan. 6, 24—28; Mich. 6, 6—9 (salvabit) et 7, 14—18; Nah. 1, 5—7; Hagg. 1, 12; Mal. 2, 5. Sed nos non putavimus, ad 2 codicum fidem haec omnia esse recipienda. 6) Ps. 34, 10. 7) Ps. 19, 10. 8) Luc. 6, 37. 9) Rom. 14, 4. 10) Ib. 2, 1. 3. 11) I Cor. 10, 12. 12) Ib. 8, 2. 13) Matth. 6, 12.

miseritis, neque Pater vester, qui in coelis est, dimittet vobis peccata vestra[1]). Item illic: In qua mensura mensi fueritis, in ea remetietur vobis[2]).

XXIII. Vicem malis non reddendam. In epistola Pauli ad Romanos: Nemini malum pro malo reddentes. Item illic: Non vinci a malo, sed vince in bono malum[3]). De hoc ipso in Apocalypsi: Et dixit mihi: ne signaveris verba prophetiae libri huius, quia iam tempus in proximo est. Et hi, qui perseverant nocere, noceant, et qui in sordibus est, sordescat adhuc, iustus autem adhuc iustiora faciat, similiter et sanctus sanctiora. Ecce venio cito, et merces mea mecum est reddere unicuique secundum facta sua[4]).

XXIV. Non posse ad Patrem perveniri nisi per filium eius Iesum Christum. In evangelio cata Ioannem: Ego sum via, veritas et vita. Nemo venit ad Patrem nisi per me[5]). Item illic: Ego sum ostium. Per me si quis introierit, salvabitur[6]).

XXV. Ad regnum Dei, nisi baptizatus et renatus quis fuerit, pervenire non posse. In evangelio cata Ioannem: Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu, non potest introire in regnum Dei. Quod enim natum est de carne, caro est, et quod natum est de spiritu, spiritus est[7]). Item illic: Nisi ederitis carnem filii hominis et biberitis sanguinem eius, non habebitis vitam in vobis[8]).

XXVI. Parum esse baptizari et eucharistiam accipere, nisi quis factis et opere proficiat. In epistola Pauli ad Corinthios prima: Nescitis, quia qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, unus tamen accipit palmam? Sic currite, ut occupetis. Et illi quidem, ut corruptibilem coronam accipiant, nos vero incorruptam[9]). In evangelio cata Matthaeum: Omnis arbor non faciens fructum bonum excidetur et in ignem mittetur[10]). Item illic: Multi mihi dicent in illa die: Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus et in nomine tuo daemonia exclusimus et in tuo nomine virtutes magnas fecimus? Et tunc dicam illis: Nunquam vos novi, recedite a me, qui operamini iniquitatem[11]). Item illic: Luceat lumen vestrum coram hominibus, ut videant bona opera vestra et clarificent patrem

1) Marc. 11, 25. 26. 2) Ib. 4, 24. 3) Rom. 12, 17. 21. 4) Apoc. 22, 10—12. 5) Io. 14, 6. 6) Ib. 10, 9. 7) Ib. 3, 5. 6. 8) Ib. 6, 53. 9) I Cor. 9, 24. 25. 10) Matth. 3, 10. 11) Ib. 7, 22. 23.

vestrum, qui in coelis est[1]). Item Paulus ad Philippenses: Lucete sicut luminaria in mundo[2]).

XXVII. Baptizatum quoque gratiam perdere, quam consecutus sit, nisi innocentiam servet. In evangelio cata Ioannem: Ecce sanus factus es; iam noli peccare, ne quid tibi deterius fiat[3]). Item in epistola Pauli ad Corinthios prima: Nescitis, quia templum Dei estis, et spiritus Dei habitat in vobis? Si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus[4]). De hoc ipso in Paralipomenon: Deus vobiscum est, dum estis vos cum ipso. Si dereliqueritis eum, derelinquet vos[5]).

XXVIII. Non posse in ecclesia remitti ei, qui in Deum deliquerit. In evangelio cata Matthaeum: Qui dixerit verbum adversus filium hominis, remittetur illi. Qui autem dixerit adversus Spiritum sanctum, non remittetur illi neque in isto saeculo neque in futuro[6]). Item cata Marcum: Omnia peccata remittentur filiis hominum et blasphemiae. Qui autem blasphemaverit in Spiritum sanctum, non remittetur illi, sed reus erit aeterni peccati[7]). De hoc ipso in Basilion primo: Si delinquendo peccet vir adversus virum, orabunt pro eo Dominum. Si autem in Deum peccet homo, quis orabit pro eo[8])?

XXIX. De odio nominis ante praedictum. In evangelio cata Lucam: Et eritis odibiles omnibus hominibus propter nomen meum[9]). Item cata Ioannem: Si saeculum vos odit, scitote, quoniam me primo odit. Si de saeculo essetis, saeculum, quod suum esset, amaret; sed quia de saeculo non estis, et ego elegi vos de saeculo, propterea odit vos saeculum. Mementote sermonis, quem dixi vobis: Non est maior servus domino suo. Si me persecuti sunt, et vos persequentur[10]).

---

1) Matth. 5, 16. 2) Phil. 2, 15. 3) Io. 5, 14. 4) I Cor. 3, 16. 17. 5) II Chr. 15, 2. 6) Matth. 12, 32. 7) Marc. 3, 28. 29. 8) I Sam. 2, 25. 9) Luc. 21, 17. 10) Io. 15, 18—20. Bal. ex iisdem cdd., unde supra (p. 72 n. 7. et p. 78 n. 5), quaedam addidit, quae hic afferenda videntur, quoniam neque in scripturae s. archetypo neque in translatione Graeca vel Latina inveniuntur: Item in Baruch: Veniet enim tempus, et quaeretis me et vos et qui post vos fuerint, audire verbum sapientiae et intellectus, et non invenietis. Nationes autem cupient videre sapientem, et non continget eis; non quia deerit aut deficiet sapientia huius saeculi terrae, sed neque deerit sermo legis saeculo. Erit enim sapientia in paucis vigilantibus et taciturnis et quietis sibi confabulantes, quoniam quidam eos horrebunt et timebunt ut malos. Alii autem nec credunt verbo legis Altissimi. Alii autem ore stupentes non credent, et credent et contradicentes erunt contrarii et impedientes spiritum veritatis. Alii autem erunt sapientes ad spiritum erroris et

XXX. Quod quis deo vovebit, cito reddendum. Apud Salomonem: Prout voveris votum Deo, ne moram feceris reddere illud [1]). Item in Deuteronomio: Si autem voveris votum Domino Deo tuo, non tardabis reddere illud; quia inquirens quaeret illud Dominus Deus tuus a te, et erit in peccatum. Ea, quae egredientur per labia tua, observabis et facies donum, quod locutus es ore tuo [2]). De hoc ipso in psalmo xlix: Sacrifica Deo sacrificium laudis et redde Altissimo vota tua. Invoca me in die pressurae, et eximam te, et clarificabis me [3]). De hoc ipso in Actibus apostolorum: Cur implevit Satanas cor tuum, mentiri te Spiritui sancto, cum esset fundus in tua potestate? Non hominibus mentitus es, sed Deo [4]). Item apud Hieremiam: Maledictus, qui facit opera Dei negligenter [5]).

XXXI. Eum, qui non crediderit, iam iudicatum esse. In evangelio cata Ioannem: Qui non crediderit, iam iudicatus est, quia non credidit in nomine unici Filii Dei. Hoc autem est iudicium, quoniam lux venit in saeculum, et magis dilexerunt homines tenebras, quam lucem [6]). De hoc ipso in psalmo i: Propterea non resurgent impii in iudicio neque peccatores in consilio iustorum [7]).

XXXII. De bono virginitatis et continentiae. In Genesi: Multiplicans multiplicabo tristitias tuas et gemitus tuos; et in tristitia paries filios, et erit conversio tua ad virum tuum, et ipse tui dominabitur [8]). De hoc ipso in evangelio cata Matthaeum: Non omnes capiunt verbum, sed illi, quibus datum est. Sunt enim spadones, qui ex utero matris nati sunt, et sunt spadones, qui coacti sunt ab hominibus, et sunt spadones, qui se ipsos castraverunt propter regnum coelorum. Qui potest capere, capiat [9]). Item cata Lucam: Filii saeculi huius generant et generantur. Qui autem habuerunt dignationem saeculi illius et resurrectionis a mortuis, non nubunt neque nubuntur; neque enim incipient mori; aequales enim sunt angelis Dei, cum sint filii resurrectionis. Resurgere autem mortuos Moyses significat, cum dicit in rubo: Dominus Deus Abraham et Deus Isaac et Deus Iacob. Non est Deus mortuorum, sed

---

pronuntiantes sicut Altissimi et fortis edicta. Alii autem personales fidei. Alii capaces et fortes in fide Altissimi et odibiles alieno.

1) Eccl. 5, 3. 2) Deut. 23, 22. 24. 3) Ps. 50, 14. 15. 4) Act. 5, 3. 4. 5) Ier. 48, 10. 6) Io. 3, 18. 19. 7) Ps. 1, 5. 8) Gen. 3, 16. 9) Matth. 19, 11. 12.

vivorum. Omnes enim illi vivunt[1]). Item in epistola Pauli ad Corinthios prima: Bonum est homini mulierem non contingere. Propter fornicationem autem unusquisque uxorem suam habeat, et unaquaeque virum suum habeat. Uxori vir debitum reddat, similiter et uxor viro. Uxor corporis sui potestatem non habet, sed vir. Similiter et vir corporis sui potestatem non habet, sed uxor. Nolite fraudare invicem nisi ex conventione ad tempus, ut vacetis orationi; et iterum revertimini ad id ipsum, ne tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram. Hoc dico secundum veniam, non secundum imperium. Volo autem omnes homines esse sicut et me. Sed unusquisque proprium habet donum a Deo, alius sic, alius autem sic. Item illic: Coelebs cogitat ea, quae sunt Domini, quomodo placeat Deo. Qui autem matrimonium contraxit, cogitat ea, quae sunt mundi huius, quomodo placeat uxori. Sic et mulier et virgo innupta cogitat ea, quae sunt Domini, ut sit sancta et corpore et spiritu. Quae autem nupsit, cogitat de iis, quae sunt mundi huius, quomodo placeat viro[2]). Item in Exodo, cum praecepisset Dominus Moysi, ut sanctificaret populum in diem tertium, sanctificavit ille et adiecit: Estote parati: tribus diebus non accedetis ad mulieres[3]). Item in Basilion primo: Et respondit sacerdos ad David et dixit: Non sunt panes profani in manu mea, nisi panis sanctus unus. Si observati sunt pueri a muliere, manducabunt[4]). Item in Apocalypsi: Hi sunt, qui cum mulieribus se non coinquinaverunt; virgines enim permanserunt; hi sunt, qui sequuntur Agnum, quocunque ierit[5]).

XXXIII. Nihil patrem iudicare, sed filium, et patrem ab eo non honorificari, a quo non honorificatur filius. In evangelio cata Ioannem: Nihil pater iudicat, sed iudicium omne filio dedit, ut omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem. Qui non honorificat filium, non honorificat patrem, qui eum misit[6]). Item in psalmo LXXI: Deus iudicium tuum regi da et iustitiam tuam filio regis, iudicare populum tuum in iustitia[7]). Item in Genesi: Et pluit Dominus super Sodomam et Gomorram sulphur et ignem de coelo a Domino[8]).

---

1) Luc. 20, 34—38. 2) I Cor. 7, 1—7. 32—34. 3) Ex. 19, 15. 4) I Sam. 21, 5. 5) Apoc. 14, 4. 6) Io. 5, 22. 23. 7) Ps. 72, 1. 2. 8) Gen. 19, 24.

XXXIV. Fidelem gentiliter vivere non oportere. Apud Hieremiam: Haec dicit Dominus: Secundum viam gentilium ne ambulaveritis 1). De hoc ipso, quod segregare se quis debeat a gentilibus, ne sit socius culpae et fiat particeps plagae eorum, in Apocalypsi: Et audivi aliam vocem de coelo dicentem: Exi de ea, populus meus, ne particeps sis delictorum eius et ne perstringaris plagis eius; quoniam delicta eius usque ad coelum pervenerunt, et meminit Dominus Deus iniquitatum eius. Ideo reddidit ei dupla, et in quo poculo miscuit, duplum remixtum est ei; et in quantum se clarificavit et deliciarum habuit, in tantum datus est ei et cruciatus et luctus. Quoniam in corde suo dicit: regina sum et vidua esse non possum nec luctum visura sum, propterea una hora plagae eius advenient, mors, luctus et fames, et igni cremabitur, quoniam fortis est Dominus Deus, qui eam iudicabit. Et flebunt et plangent se in ea reges terrae, qui cum ea fornicati sunt et in delictis conversati sunt 2). Item apud Esaiam: Exite de medio eorum, qui fertis vasa Domini 3).

XXXV. Deum ad hoc patientem esse, ut nos poeniteat peccati nostri, et reformemur. Apud Salomonem in Ecclesiastico: Ne dixeris: peccavi, et quid accidit mihi triste? Est enim Altissimus patiens redditor 4). Item Paulus ad Romanos: An numquid opulentiam bonitatis eius et sustinentiam et patientiam contemnis ignorans, quia bonitas Dei in poenitentiam te adducit? Tu autem secundum duritiam tuam et cor impoenitens thesaurizas tibi iram in die irae et revelationis iusti iudicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera sua 5).

XXXVI. Mulierem ornari saeculariter non debere. In Apocalypsi: Et venit unus ex septem angelis habentibus phialas et aggressus est me dicens: Veni, ostendam tibi damnationem meretricis magnae sedentis super aquas multas, cum qua fornicati sunt reges terrae. Et vidi mulierem sedentem super bestiam. Et mulier illa amicta erat pallium purpureum et coccineum et adornata erat auro et lapidibus pretiosis et margaritis tenens poculum aureum in manu sua plenum exsecrationum et immunditiae et fornicationis to-

---

1) Ier. 10, 2. 2) Apoc. 18, 4—9. 3) Ies. 52, 11. 4) Sir. 5, 4. 5) Rom. 2, 4—6.

tius terrae[1]). Item ad Timotheum: Sint mulieres vestrae cum verecundia et pudicitia, componentes se, non in tortis crinibus, neque auro, neque margaritis, aut veste pretiosa, sed ut decet mulieres promittentes castitatem per bonam conversationem[2]). De hoc ipso in epistola Petri ad Ponticos: Sit in muliere non exterior ornamenti aut auri aut vestis cultus, sed cultus cordis[3]). Item in Genesi: Thamar cooperuit se pallio et adornavit, et cum adspexisset eam Iudas, visum est ei meretricem esse[4]).

XXXVII. Fidelem non oportere ob alia delicta nisi ob nomen solum puniri. In epistola Petri ad Ponticos: Nec quisquam vestrum tanquam fur aut homicida patiatur aut tanquam maleficus aut curas alienas agens, sed tanquam christianus[5]).

XXXVIII. Servum dei innocentem esse debere, ne incidat in poenam saecularem. In epistola Pauli ad Romanos: Vis non timere potestatem? Bonum fac, et habebis laudem ex illa[6]).

XXXIX. Datum nobis esse exemplum vivendi in christo. In epistola Petri ad Ponticos: Christus enim passus est pro nobis relinquens vobis exemplum, ut sequamini vestigia eius, qui peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore eius; qui cum malediceretur, non remaledixit, cum pateretur, non minabatur, tradebat autem se iudicanti iniuste[7]). Item Paulus ad Philippenses: Qui in figura Dei constitutus non rapinam arbitratus est, esse se aequalem Deo, sed se exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominis factus et habitu inventus ut homo. Humiliavit se factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus exaltavit illum et donavit illi nomen, ut sit super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu curvetur coelestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei patris[8]). De hoc ipso in evangelio cata Ioannem: Si ego lavi pedes vestros magister et dominus, et vos debetis aliorum pedes lavare. Exemplum enim dedi vobis, ut sicut ego feci, et vos aliis faciatis[9]).

XL. Non iactanter nec tumultuose operandum. In

---

1) Apoc. 17, 1—4. 2) I Tim. 2, 9. 10. 3) I Petr. 3, 3. 4. 4) Gen. 38, 14. 15. 5) I Petr. 4, 15. 16. 6) Rom. 13, 3. 7) I Petr. 2, 21. 22. 8) Phil. 2, 6—11. 9) Io. 13, 14. 15.

evangelio cata Matthaeum: Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua, ut sit eleemosyna tua in abscondito, et Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi. Item illic: Cum facis eleemosynam, noli buccinare ante te, quomodo hypocritae faciunt in vicis et synagogis, ut clarificentur ab hominibus. Amen dico vobis, compleverunt mercedem suam[1]).

XLI. Inepte et scurriliter non loquendum. In epistola Pauli ad Ephesios: Stultiloquium et scurrilitas, quae ad rem non pertinent, nec nominentur quidem in vobis[2]).

XLII. Fidem in totum prodesse, et tantum nos posse, quantum credimus. In Genesi: Et credidit Abraham Deo, et deputatum est ei ad iustitiam[3]). Item apud Esaiam: Et si non credideritis, neque intelligetis[4]). Item in evangelio cata Matthaeum: Modicae fidei, quare dubitasti[5])? Item illic: Si habueritis fidem quasi granum sinapis, dicetis monti huic, transi hinc illo, et transibit, et nihil impossibile erit vobis[6]). Item cata Marcum: Omnia, quaecunque oratis et petitis, credite, quia accipietis, et erunt vobis[7]). Item illic: Omnia possibilia credenti[8]). Apud Abacuc: Iustus autem ex fide mea vivit[9]). Item in Daniele Ananias, Azarias, Misahel credentes Deo liberati sunt de flamma ignis.

XLIII. Posse eum statim consequi, qui vere crediderit. In Actibus apostolorum: Ecce aqua; quid est, quod me impedit baptizari? Tunc dixit Philippus: Si credis ex toto corde tuo, licet[10]).

XLIV. Fideles inter se disceptantes non debere gentilem iudicem experiri. In epistola Pauli ad Corinthios prima: Audet quisquam vestrum adversus alterum negotium habens disceptare apud iniustos et non apud sanctos? An nescitis, quia sancti hunc mundum iudicabunt? Et iterum: Iam quidem in totum delictum in vobis est, quia iudicia habetis cum invicem. Quare non magis iniuriam patimini aut quare non magis fraudamini? Sed vos iniuriam facitis et fraudatis, et hoc fratribus. An nescitis, quoniam iniusti regnum Dei non consequentur[11])?

XLV. Spem futurorum esse, et ideo fidem nostram circa ea, quae promissa sunt, patientem esse debere. In epistola Pauli ad Romanos: Spe salvati sumus. Spes au-

---

1) Matth. 6, 3. 4. 2. 2) Eph. 5, 3. 4. 3) Gen. 15, 6. 4) Ies. 7, 9 5) Matth. 14, 31. 6) Ib, 17, 20. 7) Marc. 11, 24. 8) Ib. 9, 23. 9) Hab 2, 4. 10) Act. 8, 36. 37. 11) 1 Cor. 6, 1. 2. 7—9.

tem, quae videtur, non est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem, quod non videmus, speramus, per patientiam speramus [1]).

XLVI. MULIEREM IN ECCLESIA TACERE DEBERE. In episto a Pauli ad Corinthios prima: Mulieres in ecclesia taceant. Si quae autem quid discere [2]) volunt, domi viros suos interrogent [3]). Item ad Timotheum: Mulier cum silentio discat in omni subiectione. Docere autem mulierem non permitto, neque praepositam esse viro, sed esse in silentio. Adam enim primus formatus est, deinde Eva; et Adam seductus non est, mulier autem seducta est [4]).

XLVII. DELICTO ET MERITO NOSTRO FIERI, UT LABOREMUS NEC DEI OPEM IN OMNIBUS SENTIAMUS. Apud Osee; Audite sermonem Domini, filii Israel; quia iudicium est Domino adversus incolas terrae, quod neque misericordia neque veritas neque agnitio Dei sit super terram; sed exsecratio et mendacium et caedes et furtum et adulterium diffusum est super terram; sanguinem sanguini supermiscent. Idcirco terra lugebit cum universis incolis suis, cum bestiis agri, cum serpentibus terrae, cum volucribus coeli, et deficient pisces maris, ut nemo iudicet, nemo revincat [5]). De hoc ipso apud Esaiam: Numquid non valet manus Domini, ut salvos faciat, aut gravavit aurem, ut non exaudiat? Sed peccata vestra inter vos et Deum separant, et propter delicta vestra avertit faciem a vobis, ne misereatur. Manus enim vestrae inquinatae sunt sanguine et digiti vestri in peccatis; labia autem vestra locuta sunt facinus, et lingua vestra iniustitiam meditatur. Nemo loquitur vera, neque est iudicium verum. Fidunt in vanis et loquuntur inania, qui parturiunt dolorem et pariunt facinus [6]). Item apud Sophoniam: Defectione deficiat a facie terrae, dicit Dominus. Deficiat homo et pecudes, deficiant volucres coeli et pisces maris, et auferam iniquos a facie terrae [7]).

XLVIII. NON FOENERANDUM. In psalmo XIII: Qui pecuniam suam non dedit in foenore et munera super innocentes non accepit. Qui ista fecerit, non commovebitur in aeternum [8]). Item apud Ezechielem: Homo autem, qui erit iustus, hominem non opprimet et pignus debitoris reddet

---

1) Rom. 8, 24. 25. 2) Bal.: dicere. 3) I Cor. 14, 34. 35. 4) I Tim. 2, 11—14. 5) Hos. 4, 1—4. 6) Ies. 59, 1—4. 7) Zeph. 1, 2. 3. 8) Ps. 15, 5.

et rapinam non faciet et panem suum esurienti dabit et nudum operiet et pecuniam suam in usuram non dabit[1]). Item in Deuteronomio: Non foenerabis fratri tuo usura pecuniae et usura ciborum[2]).

XLIX. Inimicos quoque diligendos. In evangelio cata Lucam: Si diligitis, qui vos diligunt, quae est vobis gratia? Et peccatores enim diligunt eos, qui se diligunt[3]). Item cata Matthaeum: Diligite inimicos vestros et orate pro his, qui vos persequuntur, ut sitis filii Patris vestri, qui in coelis est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos et pluit super iustos et iniustos[4]).

L. Sacramentum fidei non esse profanandum. Apud Salomonem in Proverbiis: In aures imprudentis noli quidquam dicere, ne quando audierit, irrideat sensatos sermones tuos[5]). Item in evangelio cata Matthaeum: Ne dederitis sanctum canibus neque miseritis margaritas vestras ante porcos, ne forte inculcent ea pedibus suis et conversi elidant vos[6]).

LI. Quod nemo in opere suo extolli debeat. Apud Salomonem in Ecclesiastico: Noli te extollere in faciendo opere tuo[7]). Item in evangelio cata Lucam: Quis vestrum habens servum arantem aut pastorem, et venienti de agro dicit: continuo transi, recumbe? Sed dicit illi: para aliquid, quod coenem, et accingere et ministra mihi, donec manducem et bibam, et postea tu manducabis et bibes. Numquid habet gratiam servo illi, quia fecit, quae ei imperata sunt? Sic itaque et vos, cum perfeceritis, quae vobis imperata sunt, dicite: Servi supervacui sumus, quod habuimus facere, fecimus[8]).

LII. Credendi vel non credendi libertatem in arbitrio positam. In Deuteronomio: Ecce dedi ante faciem tuam vitam et mortem, bonum et malum. Elige vitam tibi, ut vivas[9]). Item apud Esaiam: Et si volueritis et audieritis me, bona terrae edetis. Si autem nolueritis et non audieritis me, gladius vos consumet. Os enim Domini locutum est ista[10]). Item in evangelio cata Lucam: Regnum Dei intra vos est[11]).

LIII. Dei arcana perspici non posse, et ideo fidem

---

1) Ez. 18, (5.) 7. 8. 2) Deut. 23, 20. 3) Luc. 6, 32. 4) Matth. 5, 44. 45 5) Prov. 23, 9. 6) Matth. 7, 6. 7) Sir. 10, 26. 8) Luc. 17, 7—10. 9) Deut. 30, 19. 10) Ies. 1, 19. 20. 11) Luc. 17, 21.

NOSTRAM SIMPLICEM ESSE DEBERE. In epistola Pauli ad Corinthios prima: Videmus nunc per speculum in aenigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc scio ex parte, tunc autem cognoscam, sicut et ego cognitus sum [1]). Item apud Salomonem in Sapientia: Et in simplicitate cordis quaerite illum [2]). Item apud eundem: Qui ambulat simpliciter, ambulat fidenter [3]). Item apud eundem: Altiora te ne quaesieris et fortiora te ne scrutatus fueris [4]). Item in Salomone: Noli esse multum iustus et noli argumentari plus, quam oportet [5]). Item apud Esaiam: Vae qui arguti sunt in semet ipsis [6]). Item in Machabaeis: Daniel in sua simplicitate liberatus est de ore leonum [7]). Item in epistola Pauli ad Romanos: O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei! Quam incomprehensibilia sunt iudicia eius et quam investigabiles viae eius! Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit, vel quis prior dedit ei, et retribuetur illi? Quoniam ex ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia; ipsi claritas in saecula saeculorum [8]). Item ad Timotheum: Stultas autem et ineruditas quaestiones devita sciens, quia lites generant. Servum autem Dei non oportet litigare, sed mitem esse ad omnes [9]).

LIV. NEMINEM SINE SORDE ET SINE PECCATO ESSE. Apud Iob: Quis enim mundus a sordibus? Nec unus, etiam si unius diei sit vita eius in terra [10]). Item in psalmo L: Ecce in iniquitatibus conceptus sum, et in delictis concepit me mater mea [11]). Item in epistola Ioannis: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos decipimus, et veritas in nobis non est [12]).

LV. NON HOMINIBUS, SED DEO PLACENDUM. In psalmo LII: Qui hominibus placent, confusi sunt, quia Deus nihil fecit illos [13]). Item in epistola Pauli ad Galatas: Si hominibus placere vellem, Christi servus non essem [14]).

LVI. DEUM NIHIL LATERE EX HIS, QUAE GERUNTUR. In Sapientia Salomonis: In omni loco speculantur oculi Dei bonos et malos [15]). Item apud Hieremiam: Ego Deus approximans et non Deus de longinquo. Si absconditus fuerit homo in abscondito, ergo ego non videbo eum? Nonne

1) I Cor. 13, 12. 2) Sap. 1, 1. 3) Prov. 10, 9. 4) Sir. 3, 21. 5) Eccl. 7, 17. 6) Ies. 3, 9. 7) I Macc. 2, 60. 8) Rom. 11, 33—36. 9) II Tim. 2, 23. 24. 10) Iob. 14, 4. 5. 11) Ps. 51, 7. 12) I Io. 1, 8. 13) Ps. 53, 6, (V. lat.) 14) Gal. 1, 10. 15) Prov. 15, 3.

coelum et terram ego impleo, dicit Dominus[1])? Item in Basilion primo: Homo videt in facie, Deus autem in corde[2]). Item in Apocalypsi: Et scient omnes ecclesiae, quia ego sum scrutator renis et cordis, et dabo unicuique vestrum secundum opera sua[3]). Item in psalmo XVIII: Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me, Domine[4]). Item in epistola Pauli ad Corinthios secunda: Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut reportet unusquisque sui corporis propria secundum quae egit, sive bona, sive mala[5]).

LVII. Fidelem emendari et reservari. In psalmo CXVI: Emendans emendavit me Dominus et morti non tradidit me[6]). Item in psalmo LXXXVIII: Visitabo in virga facinora eorum et in flagellis delicta eorum. Misericordiam autem meam non dispergam ab eis[7]). Item apud Malachiam: Et sedebit conflans et expurgans sicut aurum et argentum et emundabit filios Levi[8]). Item in evangelio: Non exibis inde, donec exsolvas novissimum quadrantem[9]).

LVIII. Neminem contristari morte debere, cum sit in vivendo labor et periculum, in moriendo pax et resurgendi securitas. In Genesi: Tunc dixit Dominus ad Adam: Quia exaudisti vocem uxoris tuae et manducasti ex illa arbore, de qua sola praeceperam tibi ne manducares, maledicta terra erit in omnibus operibus tuis. In tristitia et gemitu edes ex ea omnibus diebus vitae tuae. Spinas et tribulos eiiciet tibi, et edes pabulum agri in sudore vultus tui. Edes panem tuum, donec revertaris in terram, de qua et sumtus es; quia terra es, et in terram ibis[10]). Item illic: Et complacuit Enoch Deo; et non est inventus postmodum, quia Deus illum transtulit[11]). Et apud Esaiam: Omnis caro foenum, et omnis claritas eius ut flos foeni. Aruit foenum, et flos decidit. Sermo autem Domini manet in aeternum[12]). Apud Ezechielem: Ipsi dicunt: arida facta sunt ossa nostra, periit spes nostra, exspiravimus, propterea prophetiza et dic: Haec dicit Dominus: Ecce ego aperio monumenta vestra et educam vos de monumentis vestris et inducam vos in terram Israel. Et dabo Spiritum meum in vos, et vivetis. Et ponam vos in ter-

1) Ier. 23, 23. 24. 2) I Sam. 16, 7. 3) Apoc. 2, 23. 4) Ps. 19, 13. 5) II Cor. 5, 10. 6) Ps. 118, 18. 7) Ps. 89, 33. 34. 8) Mal. 3, 3. 9) Matth. 5, 26. 10) Gen. 3, 17—19. 11) Ib. 5, 24. 12) Ies. 40, 6. 8.

ram vestram, et cognoscetis, quoniam ego Dominus locutus sum et faciam, dicit Dominus[1]). Item in Sapientiá Salomonis: Raptus est, ne malitia mutaret intellectum illius. Placita enim erat Deo anima illius[2]). Item in psalmo LXXXIII: Quam dilectissimae habitationes tuae, Deus virtutum. Desiderat et properat anima mea ad atria Dei[3]). Et in epistola Pauli ad Thessalonicenses: Nolumus autem vos ignorare, fratres, de dormientibus, ne contristemini sicut et caeteri, qui spem non habent. Si enim credimus, quia Iesus mortuus est et resurrexit, sic et Deus eos, qui dormierunt in Iesu, adducet cum eo[4]). Item ad Corinthios prima: Stulte, tu quod seminas, non vivificatur, nisi prius mortuum fuerit. Et iterum: Stella a stella differt in claritate, sic et resurrectio. Seminatur corpus in corruptione, resurgit sine corruptela; seminatur in ignominia, resurgit in gloria; seminatur in infirmitate, resurgit in virtute; seminatur corpus animale, resurgit spiritale. Et iterum; Oportet enim corruptivum istud induere incorruptionem et mortale hoc induere immortalitatem. Cum autem corruptivum hoc induerit immortalitatem et mortale hoc induerit incorruptionem, tunc fiet verbum, quod scriptum est: Absorpta est mors in contentionem. Ubi est, mors, aculeus tuus? Ubi est, mors, contentio tua[5])? Item in evangelio cata Ioannem: Pater, quos dedisti mihi, volo ut, ubi ego fuero, et ipsi sint mecum et videant claritatem meam, quam mihi dedisti ante constitutionem mundi[6]). Item cata Lucam: Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace, quia viderunt oculi mei salutare tuum[7]). Item cata Ioannem: Si me dilexissetis, gauderetis, quoniam vado ad patrem, quia pater maior me est[8]).

LIX. De idolis, quae gentiles deos putant. In Sapientia Salomonis: Omnia idola nationum aestimaverunt deos, quibus neque oculorum usus est ad videndum, neque nares ad percipiendum spiritum, neque aures ad audiendum, neque digiti in manibus ad contrectandum, sed et pedes eorum pigri ad ambulandum. Homo enim fecit illos, et qui spiritum mutuatus est, is finxit illos. Nemo autem

1) Ez. 37, 11—14. 2) Sap. 4, 11. 14. 3) Ps. 84, 2. 3. 4) I Thess. 4, 13. 14. 5) I Cor. 15, 36. 41—44. 53—55. 6) Io. 17, 24. 7) Luc. 2, 29. 30. 8) Io. 14, 28.

sibi similem homo poterit deum fingere. Cum sit enim mortalis, mortuum fingit manibus iniquis. Melior est autem ipse iis, quos colit; quoniam ipse quidem vixit, illi nunquam [1]. De hoc ipso: Neque opera attendentes cognoverunt, quis esset artifex, sed aut ignem aut spiritum aut citatum aerem aut gyrum stellarum aut nimiam aquam aut solem et lunam rectores orbis terrae deos putaverunt; quorum si propter speciem hoc aestimaverunt, sciant, quanto his Dominus sit speciosior: aut si virtutes et opera eorum mirati sunt, intelligant ab ipsis, quoniam qui haec constituit fortia, fortior est illis [2]. Item in psalmo CXXXIV: Idola gentium argentum et aurum, opus manuum hominum. Os habent et non loquuntur, oculos habent et non vident, aures habent et non audiunt, neque enim est spiritus in ore eorum. Similes fiant illis, qui faciunt ea, et omnes, qui confidunt in illis [3]. Item in psalmo XCV: Omnes dii gentium daemonia; Dominus autem coelos fecit [4]. Item in Exodo: Non facietis vobis deos argenteos neque aureos. Et iterum: Non facies tibi idolum nec cuiusquam similitudinem [5].

LX. Ciborum nimiam concupiscentiam non appetendam. Apud Esaiam: Edamus et bibamus, cras enim moriemur. Non remittetur vobis peccatum istud, quoadusque moriamini [6]. Item in Exodo: Et consedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere [7]. Paulus ad Corinthios prima: Cibus nos non commendat Deo: neque si manducaverimus, abundabimus, neque si non manducaverimus, egebimus [8]. Et iterum: Cum convenitis ad manducandum, invicem exspectate. Si quis esurit, domi manducet, ut non ad iudicium conveniatis [9]. Item ad Romanos: Non est regnum Dei esca et potus, sed iustitia et pax et gaudium in Spiritu sancto [10]. In evangelio cata Ioannem: Ego cibum habeo, quem vos non nostis. Meus cibus est, ut faciam voluntatem eius, qui me misit, et perficiam opus eius [11].

LXI. Possidendi concupiscentiam et pecuniam non ap-

---

1) Sap. 15, 15—17. 2) Ib. 13, 1—4. 3) Ps. 134, 15—18. 4) Ps. 96, 5. 5) Ex. 20, 23. 4. Baluz. haud dubie e suis 2 cdd. addidit locos Ier. 10, 2—5. 9. 11. 2, 12. 13. 19. 20. 27; Ies. 46, 1. 2. 5—7; Ier. 51, 15—18; Apoc. 9, 13—21; 14, 9—11. 6) Ies. 22, 13. 14. 7) Ex. 32, 6. 8) 1 Cor. 8, 8. 9) Ib. 11, 33. 34. 10) Rom. 14, 17. 11) Io. 4, 32. 34.

PETENDAM. Apud Salomonem in Ecclesiastico: Qui diligit argentum, non satiabitur argento [1]. Item in Proverbiis: Captans annonam maledictus in plebe est. Benedictio autem in eius capite est, qui communicat [2]. Item apud Esaiam: Vae qui coniungunt domum ad domum et agrum ad agrum continuant, ut auferant proximo suo aliquid. Numquid habitabitis soli super terram [3]? Item apud Sophoniam: Aedificabunt domos et non inhabitabunt, et instituent vineas et non bibent vinum earum, quia prope est dies Domini [4]. Item in evangelio cata Lucam: Quid enim prodest homini lucrifacere totum mundum, se ipsum autem perdere [5]? Et iterum: Dixit autem illi Dominus: Stulte, hac nocte expostulatur anima tua. Quae ergo parasti, cuius erunt [6]? Et iterum: Commemorare, quoniam percepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala. Nunc vero hic rogatur, tu autem doles [7]. Et in Actibus apostolorum: Dixit autem Petrus ad eum: Argentum quidem et aurum non est mihi; quod autem habeo, hoc tibi do. In nomine Iesu Christi Nazareni surge et ambula. Et apprehensa manu eius dextera excitavit eum [8]. Item ad Timotheum prima: Nihil intulimus in hunc mundum, verum nec auferre quid possumus. Habentes itaque exhibitionem et tegumentum his contenti simus. Qui autem volunt divites fieri, incidunt in tentationem et muscipulam et desideria multa et nocentia, quae mergunt hominem in perditionem et in interitum. Radix enim omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes naufragaverunt a fide et inseruerunt se doloribus multis [9].

LXII. MATRIMONIUM CUM GENTILIBUS NON IUNGENDUM. Apud Tobiam: Uxorem accipe ex semine parentum tuorum et noli sumere alienam mulierem, quae non est ex tribu parentum tuorum [10]. Item in Genesi mittit puerum suum Abraham, ut de semine suo accipiat Rebeccam filio eius Isaac. Item in Esdra satis non fuit Deo, cum vastarentur Iudaei, nisi alienigenas uxores cum filiis quoque, quos ex illis procreaverant, reliquissent. Item in epistola Pauli ad Corinthios prima: Mulier vincta est, quamdiu vivit vir eius. Si autem dormierit, liberata est, ut cui vult, nubat, tantum

1) Eccl. 5, 9. 2) Prov. 11, 26. 3) Ies. 5, 8. 4) Zeph. 1, 13. 14. 5) Luc. 9, 25. 6) Ib. 12, 20. 7) Ib. 16, 25. 8) Act. 3, 6. 9) I Tim. 6, 7—10. 10) Tob. 4, 12.

in Domino. Felicior autem erit, si sic permanserit[1]). Et iterum: Nescitis, quoniam corpora vestra membra Christi sunt? Auferens membra Christi faciam membra fornicariae? Absit. Aut nescitis, quia qui conglutinatur fornicariae, unum corpus sunt? Erunt enim duo in una carne. Qui autem se coniunxerit Domino, unus spiritus est[2]). Item ad Corinthios secunda: Nolite coniungi cum infidelibus. Quae autem participatio est iustitiae et iniquitati? Aut quae est communicatio luci ad tenebras[3])? Item de Salomone in Basilion tertio: Et averterunt uxores alienigenae cor eius post deos suos[4]).

LXIII. Grave delictum esse fornicationis. In epistola Pauli ad Corinthios prima: Omne delictum, quodcunque fecerit homo, extra corpus est. Qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. Non estis vestri; emti enim estis pretio magno. Clarificate et portate Dominum in corpore vestro[5]).

LXIV. Quae sunt carnalia, quae mortem pariant, et quae spiritalia, quae ad vitam ducant. Paulus ad Galatas: Caro concupiscit adversus spiritum et spiritus adversus carnem. Haec enim invicem adversantur sibi, ut non, quae vultis, ipsa faciatis. Manifesta sunt autem facta carnis; quae sunt adulteria, fornicationes, immunditiae, spurcitiae, idololatriae, veneficia, homicidia, inimicitiae, contentiones, aemulationes, animositates, provocationes, simultates, dissensiones, haereses, invidiae, ebrietates, comessationes et his similia. Quae praedico: quia qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Fructus autem spiritus est caritas, gaudium, pax, magnanimitas, bonitas, fides, mansuetudo, continentia, castitas. Qui enim sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis[6]).

LXV. Omnia delicta in baptismo deponi. In epistola Pauli ad Corinthios prima: Neque fornicarii neque idolis servientes neque adulteri neque molles neque masculorum appetitores neque fures neque fraudatores neque ebriosi neque maledici neque raptores regnum Dei consequentur. Et haec quidem fuistis; sed abluti estis, sed sanctificati

---

1) I Cor. 7, 39. 40. 2) Ib. 6, 15—17. 3) II Cor. 6, 14. 4) I Reg. 11, 4. 5) I Cor. 6, 18—20. 6) Gal. 5, 17. 19—24.

estis in nomine Domini Iesu nostri Christi et in spiritu Dei nostri [1]).

LXVI. Disciplinam dei in ecclesiasticis praeceptis observandam. Apud Hieremiam: Et dabo vobis pastores secundum cor meum, et pascent oves pascentes cum disciplina [2]). Item apud Salomonem in Proverbiis: Fili, ne neglexeris disciplinam Dei neque defeceris ab eo correptus. Quem enim Deus diligit, corripit [3]). Item in psalmo II: Continete disciplinam, ne forte irascatur Dominus, et pereatis a via recta; cum exarserit cito ira eius super vos, beati omnes, qui confidunt in eo [4]). Item in psalmo XLIX: Peccatori autem dicit Deus: Ad quid exponis iustificationes meas et assumis testamentum meum per os tuum? Tu autem odisti disciplinam et abiecisti sermones meos retro [5]). Item in Sapientia Salomonis: Disciplinam qui abiicit, infelix est [6]).

LXVII. Praedictum, quod disciplinam sanam adspernaturi essent. Paulus ad Timotheum secunda: Erit tempus, quando sanam doctrinam non sustinebunt, sed secundum sua desideria coacervabunt sibi magistros prurientes in audiendo, scalpentes aures. Et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur [7]).

LXVIII. Recedendum ab eo, qui inordinate et contra disciplinam vivit. Paulus ad Thessalonicenses: Praecipimus autem vobis in nomine Iesu Christi, ut discedatis ab omnibus fratribus ambulantibus inordinate et non secundum traditionem, quam acceperunt a nobis [8]). Item in psalmo XLIX: Si videbas furem, simul currebas cum eo et cum adulteris portionem tuam ponebas [9]).

LXIX. Non in sapientia mundi nec in eloquentia esse regnum dei, sed in fide crucis et in virtute conversationis. In epistola Pauli ad Corinthios prima: Misit me Christus annuntiare, non in sermonis sapientia, ne inanis fiat crux Christi. Verbum enim crucis stultitia est iis, qui pereunt, iis autem, qui salvantur, virtus Dei est. Scriptum est enim: Perdam sapientiam sapientium et prudentiam prudentium reprobabo. Ubi sapiens, ubi scriba, ubi conquisitor huius saeculi? Nonne infatuavit Deus sapientiam

1) I Cor. 6, 9—11. 2) Ier. 3, 15. 3) Prov. 3, 11. 12. 4) Ps. 2, 12. 5) Ps. 50, 16. 17. 6) Sap. 3, 11. 7) II Tim. 4, 3. 4. 8) II Thess. 3, 6. 9) Ps. 50, 18.

huius mundi? Quoniam quidem in sapientia Dei non cognovit mundus per sapientiam Deum, complacuit Deo per stultitiam praedicationis salvare credentes. Quoniam Iudaei signa desiderant, et Graeci prudentiam quaerunt. Nos autem praedicamus Christum crucifixum, Iudaeis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, ipsis autem vocatis Iudaeis et Graecis Christum Dei virtutem et Dei sapientiam [1]. Et iterum: Nemo se decipiat. Si quis putat, sapientem se esse in vobis, mundo huic stultus fiat, ut sit sapiens. Sapientia enim huius mundi stultitia est apud Deum. Scriptum est enim: Reprehendes sapientes in astutia ipsorum. Et iterum: Dominus cognovit cogitationes sapientium, quia sunt stultae [2].

LXX. Parentibus obsequendum. In epistola Pauli ad Ephesios: Filii, obsequentes estote parentibus vestris. Hoc enim est iustum. Honora patrem tuum et matrem tuam, quod est mandatum primum in promissione, ut bene sit tibi, et sis longaevus super terram.

LXXI. Patres quoque asperos esse circa filios non oportere. Item illic: Et vos, patres, nolite in iracundiam mittere filios vestros, sed nutrite eos in disciplina et correptione Domini.

LXXII. Servos, cum crediderint, plus dominis carnalibus servire debere. In epistola Pauli ad Ephesios: Servi, obedite dominis carnalibus cum metu et tremore et in simplicitate cordis vestri sicut Christo, non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed quasi servi Dei.

LXXIII. Item dominos mitiores esse debere. Item illic: Et vos, domini, eadem facite ad eos laxantes iracundiam, scientes, quia et vester et ipsorum dominus est in coelis, et exceptio personarum non est in illo [3].

LXXIV. Viduas probatas quasque honorandas. In epistola Pauli ad Timotheum prima: Viduas honora, quae vere sunt viduae. Quae autem delicata est vidua, vivens mortua est. Et iterum: Iuniores autem viduas praeteri. Cum enim delicatae fuerint in Christo, nubere volunt habentes iudicium, quoniam primam fidem reprobaverunt.

LXXV. Suorum et maxime fidelium curam plus unumquemque habere debere. Apostolus ad Timotheum prima:

1) I Cor. 1, 17—24. 2) Ib. 3, 18—20. 3) Eph. 6, 1—7. 9.

Si quis autem suorum et maxime domesticorum non agit curam, fidem denegat et est deterior infideli[1]). De hoc ipso apud Esaiam: Si videris nudum, vesti et domesticos seminis tui non despicias[2]). De quibus domesticis in evangelio dictum est: Si patremfamilias dixerunt Beelzebub, quanto magis domesticos eius[3]).

LXXVI. Maiorem natu non temere accusandum. Ad Timotheum prima: Adversus maiorem natu accusationem ne receperis.

LXXVII. Peccantem publice obiurgandum. In epistola Pauli ad Timotheum prima: Peccantes coram omnibus corripe, ut et caeteri metum habeant[4]).

LXXVIII. Cum haereticis non loquendum. Ad Titum: Haereticum hominem post unam correptionem devita sciens, quoniam perversus est huiusmodi et peccat et est a semet ipso damnatus[5]). De hoc ipso in epistola Ioannis: Ex nobis exierunt, sed non fuerunt ex nobis. Si enim fuissent ex nobis, mansissent utique nobiscum[6]). Item ad Timotheum secunda: Sermo eorum ut cancer serpit[7]).

LXXIX. Innocentiam fidenter petere et impetrare. In epistola Ioannis: Si cor nostrum nos non reprehendat, fiduciam habemus ad Deum et, quodcunque petierimus, accipiemus ab eo[8]). Item in evangelio cata Matthaeum: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt[9]). Item in psalmo xxiii: Quis adscendet in montem Domini, aut quis stabit in loco sancto eius? Innocens manibus et mundo corde[10]).

LXXX. Nihil licere diabolo in hominem, nisi deus permiserit. In evangelio cata Ioannem dixit Iesus: Nullam haberes potestatem adversus me, nisi data tibi esset desuper[11]). Item in Basilion tertio: Et excitavit Dominus satanam ipsi Salomoni[12]). Item in Iob prius Deus permisit, et tunc diabolo licuit, et in evangelio Dominus ante permisit dicendo Iudae: Quod facis, fac celerius[13]). Item apud Salomonem in Proverbiis: Cor regis in manu Dei[14]).

LXXXI. Mercedem mercenario cito reddendam. In

1) I Tim. 5, 3. 6. 11. 12. 8. 2) Ies. 58, 7. 3) Matth. 10, 25. 4) I Tim. 5, 19. 20. 5) Tit. 3, 10. 11. 6) I Io. 2, 19. 7) II Tim. 2, 17. 8) I Io. 3, 21. 9) Matth. 5, 8. 10) Ps. 24, 3. 4. 11) Io. 19, 11. 12) I Reg. 11, 23. 13) Io. 13, 27. 14) Prov. 21, 1.

Levitico: Non dormiet merces mercenarii tui apud te usque in mane.

LXXXII. Non augurandum. In Deuteronomio: Non ominemini neque auguremini.

LXXXIII. Cirrum in capite non habendum. In Levitico: Non facietis cirrum ex coma capitis vestri.

LXXXIV. Non vellendum: Non corrumpetis effigiem barbae vestrae.

LXXXV. Surgendum, cum episcopus et presbyter veniat. In Levitico: A facie senioris exsurges et honorabis personam presbyteri [1].

LXXXVI. Schisma non faciendum, etiamsi in una fide et in eadem traditione permaneat, qui recedit. In Ecclesiastico apud Salomonem: Scindens ligna periclitabitur in eis, si exciderit ferrum [2]. Item in Exodo: In domo una comedetur, non eiicietis de domo carnem foras [3]. Item in psalmo cxxxii: Ecce quam bonum et quam iucundum habitare fratres in unum [4]. Item in evangelio cata Matthaeum: Qui non est mecum, adversus me est, et qui mecum non colligit, spargit [5]. Item in epistola Pauli ad Corinthios prima: Obsecro autem vos, fratres, per nomen Domini nostri Iesu Christi, ut id ipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata, sitis autem compositi in eodem sensu et in eadem sententia [6]. Item in psalmo lxvii: Deus, qui inhabitare facit unanimes in domo [7].

LXXXVII. Fideles simplices cum prudentia esse debere. In evangelio cata Matthaeum: Estote prudentes sicut serpentes et simplices sicut columbae [8]. Et iterum: Vos estis sal terrae. Si autem sal infatuatum fuerit, in quo salietur? Ad nihil valet, nisi ut proiiciatur foras et conculcetur ab hominibus [9].

LXXXVIII. Fratrem non circumveniendum. In epistola Pauli ad Thessalonicenses prima: Non circumvenire in negotio fratrem suum; quia ultor est Deus de his omnibus [10].

LXXXIX. Subito venire finem mundi. Inquit apostolus: Dies Domini sicut fur in nocte ita veniet. Cum dixerint: pax et firmitas, tunc illis repentinus adveniet inter-

---

1) Lev. 19, 13. (Deut. 18, 10?) 26. 27. 32. 2) Eccl. 10, 9. 3) Ex. 12, 46. 4) Ps. 133, 1. 5) Matth. 12, 30. 6) I Cor. 1, 10. 7) Ps. 68, 7. 8) Matth. 10, 16. 9) Ib. 5, 13. 10) I Thess. 4, 6.

itus [1]). Item in Actibus apostolorum: Nemo potest cognoscere tempus aut tempora, quae pater posuit in sua potestate [2]).

XC. Uxorem a viro non recedere aut, si recesserit, innuptam manere. In epistola Pauli ad Corinthios prima: Iis autem, quae nupserunt, praecipio, non ego, sed Dominus, uxorem a viro non separari, si autem recesserit, manere innuptam aut reconciliari viro, et virum uxorem non dimittere [3]).

XCI. Tantum unumquemque tentari, quantum potest sustinere. In epistola Pauli ad Corinthios prima: Tentatio vos non occupabit nisi humana. Fidelis autem Deus, qui non patietur vos tentari super quod potestis, sed faciet cum tentatione etiam evadendi facultatem, ut possitis tolerare.

XCII. Non quidquid licet, esse faciendum. Paulus in epistola ad Corinthios prima: Omnia licent, sed non omnia expediunt. Omnia licent, sed non omnia aedificant [4]).

XCIII. Praedictum, quod haereses futurae essent. In epistola Pauli ad Corinthios prima: Oportet et haereses esse, ut probati manifesti sint in vobis [5]).

XCIV. Cum timore et honore eucharistiam accipiendam. In Levitico: Anima autem quaecunque manducaverit ex carne sacrificii salutaris, quod est Domini, et immunditia ipsius super ipsum est, peribit anima illa de populo suo [6]). Item ad Corinthios prima: Quicunque ederit panem aut biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini [7]).

XCV. Bonis convivendum, malos autem vitandos. Apud Salomonem in Proverbiis: Ne adduxeris impium in habitaculum iustorum [8]). Item apud eundem in Ecclesiastico: Viri iusti sint tibi convivae [9]). Et iterum: Amicus fidelis medicamentum vitae et immortalitatis [10]). Item illic: Longe abesto ab homine potestatem habente occidendi et non suspicaberis timorem [11]). Item illic: Beatus, qui invenit amicum verum et qui enarrat iustitiam auri audienti [12]). Item illic: Sepi aures tuas spinis, et noli audire linguam nequam [13]). Item in psalmo xvii: Cum iusto iu-

1) I Thess. 5, 2. 3. 2) Act. 1, 7. 3) I Cor. 7, 10. 11. 4) Ib. 10, 13. 23. 5) Ib. 11, 19. 6) Lev. 7, 20. 7) I Cor. 11, 27. 8) Prov. 24, 15. 9) Sir. 9, 16. 10) Ib. 6, 16. 11) Ib. 9, 13. 12) Ib. 25, 9 (12. V. lat.). 13) Ib. 28, 24 (28. V. lat.).

stificaberis et cum viro innocente innocens eris et cum perverso perversus eris [1]). Item in epistola Pauli ad Corinthios prima: Corrumpunt ingenia bona confabulationes pessimae [2]).

XCVI. Factis, non verbis operandum. Apud Salomonem in Ecclesiastico: Noli citatus esse in lingua tua et inutilis et remissus in operibus tuis [3]). Et Paulus ad Corinthios prima: Non in sermone est regnum Dei, sed in virtute [4]). Item ad Romanos: Non auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur [5]). Item in evangelio cata Matthaeum: Qui fecerit et sic docuerit, maximus vocabitur in regno coelorum [6]). Item illic: Omnis, qui audit verba mea et facit ea, similabo eum viro sapienti, qui aedificavit domum suam super petram. Descendit pluvia, venerunt flumina, flaverunt venti et impegerunt in domum illam, et non cecidit. Fundata enim fuit super petram. Et omnis, qui audit verba mea et non facit ea, similabo eum viro stulto, qui aedificavit domum suam super arenam. Descendit pluvia, venerunt flumina, flaverunt venti et impegerunt in domum illam, et cecidit, et facta est ruina eius magna [7]).

XCVII. Et ad fidem et ad consecutionem properandum. Apud Salomonem in Ecclesiastico: Ne tardes converti ad Deum, et ne differas de die in diem. Subito enim venit ira illius [8]).

XCVIII. Catechumenum peccare iam non debere. In epistola Pauli ad Romanos: Faciamus mala, dum veniunt bona. Quorum condemnatio iusta est [9]).

XCIX. Iudicium secundum tempora futurum vel aequitatis ante legem vel legis post Moysen. Paulus ad Romanos: Quotquot sine lege peccaverunt, sine lege peribunt. Et quotquot in lege peccaverunt, per legem et iudicabuntur [10]).

C. Gratiam dei gratuitam esse debere. In Actibus apostolorum: Pecunia tua tecum sit in perditione, quia existimasti gratiam Dei per pecuniam possideri [11]). Item in evangelio: Gratis accepistis, gratis date [12]). Item illic: Domum patris mei domum fecistis negotiationis, et domum

---

1) Ps. 18, 26. 27. 2) I Cor. 15, 33. 3) Sir. 4, 29. 4) I Cor. 4, 20. 5) Rom. 2, 13. 6) Matth. 5, 19. 7) Ib. 7, 24—27. 8) Sir. 5, 7. 9) Rom. 3, 8. 10) Ib. 2, 12. 11) Act. 8, 20. 12) Matth. 10, 8.

orationis vos fecistis speluncam latronum[1]). Item apud Esaiam: Qui sititis, vadite ad aquam, et quotquot non habetis pecuniam, euntes emite et bibite sine pecunia[2]). Item in Apocalypsi: Ego α et ω, initium et finis. Ego sitienti dabo de fonte aquae vitae gratis. Qui vicerit, possidebit ea et eorum haereditatem, et ero eius Deus, et ille erit mihi filius[3]).

CI. Spiritum sanctum in igne frequenter apparuisse. In Exodo: Et mons Sina fumabat totus, quoniam descenderat Deus in eum in igne[4]). Item in Actibus apostolorum: Et factus est subito de coelo sonus, quasi ferretur flatus vehemens, et implevit totum illum locum, in quo erant sedentes. Et visae sunt illis linguae divisae quasi ignis, qui et insedit in unumquemque illorum; et impleti sunt omnes Spiritu sancto[5]). Item in sacrificiis, quaecunque accepta habebat Deus, descendebat ignis de coelo, qui sacrificata consumeret. In Exodo: In flamma ignis apparuit angelus Domini de rubo[6]).

CII. Correptionem bonos quosque libenter audire debere. Apud Salomonem in Proverbiis: Qui corripit impium, odietur ab eo. Corripe sapientem, et diliget te[7]).

CIII. A multiloquentia temperandum. Apud Salomonem: Ex multiloquentia non effugies peccatum, parcens autem labiis sensatus eris[8]).

CIV. Non mentiendum: Abominatio est Domino labia mendacia[9]).

CV. Frequenter emendandos, qui delinquunt in domestico ministerio. In Salomone: Qui parcit baculo, odit filium[10]). Et iterum: Ne destiteris parvulum emendando[11]).

CVI. Iniuria accepta patientiam tenendam, et ultionem deo relinquendam. Ne dixeris: ulciscar me de inimico meo; sed sustine Dominum, ut tibi auxilio sit[12]). Item alibi: Mihi vindictam, ego retribuam, dicit Dominus[13]). Item apud Sophoniam: Exspecta me, dicit Dominus, in die resurrectionis meae in testimonium: quoniam iudicium meum ad congregationes gentium, ut excipiam reges et effundam super eos iram meam[14]).

---

1) Io. 2, 16. Matth. 21, 13. 2) Ies. 55, 1. 3) Apoc. 21, 6. 7. 4) Ex. 19, 18. 5) Act. 2, 2—4. 6) Ex. 3, 2. 7) Prov. 9, 8. 8) Ib. 10, 19. 9) Ib. 12, 22. 10) Ib. 13, 24. 11) Ib. 23, 13. 12) Ib. 17, 13. 13) Rom. 12, 19. 14) Zeph. 3, 8.

CVII. Non detrahendum. Apud Salomonem in Proverbiis: Noli diligere detrahere, ne extollaris[1]). Item in psalmo xlix: Sedens adversus fratrem tuum detrahebas, et adversus filium matris tuae ponebas scandalum[2]). Item in epistola Pauli ad Colossenses: De nullo male loqui nec litigiosos esse[3]).

CVIII. Non esse proximo insidiandum. Apud Salomonem in Proverbiis: Qui fodit foveam proximo suo, ipse incidet in eam[4]).

CIX. Infirmos visitandos. Apud Salomonem in Ecclesiastico: Ne pigriteris visitare infirmum. Ex his enim in dilectione firmaberis[5]). Item in evangelio: Infirmus fui, et visitastis me; in carcere fui, et venistis ad me[6]).

CX. Susurrones maledictos esse. In Ecclesiastico apud Salomonem: Susurro et bilinguis maledictus, multos enim turbabit pacem habentes[7]).

CXI. Sacrificia malorum acceptabilia non esse. Apud eundem: Dona iniquorum non probat Altissimus[8]).

CXII. Gravius iudicari de his, qui in saeculo plus habuerunt potestatis. Apud Salomonem: Iudicium durissimum in his, qui praesunt, fiet. Exiguo enim conceditur misericordia, potentes autem potenter tormenta patientur[9]). Item in psalmo secundo: Et nunc, reges, intelligite, emendamini, qui iudicatis terram[10])!

CXIII. Viduam et pupillos protegi oportere. Apud Salomonem: Esto pupillis misericors ut pater et pro viro matri illorum; et eris velut filius Altissimi, si obedieris[11]). Item in Exodo: Omnem viduam et orphanum non vexabitis. Si autem vexaveritis eos, et vociferantes exclamaverint ad me, exaudiam exclamationes eorum et irascar animo in vobis et perimam vos gladio; et erunt coniuges vestrae viduae, et filii vestri orphani[12]). Item apud Esaiam: Iudicate pupillo et iustificate viduam; et venite, disputemus, dicit Dominus[13]). Item apud Iob: Conservavi egenum de manu potentis et pupillo, cui non erat adiutor, auxiliatus sum; os viduae benedixit me[14]). Item in psalmo lxvii: Patris orphanorum et iudicis viduarum[15]).

---

1) Prov. 20, 13 (LXX). 2) Ps. 50, 20. 3) Tit. 3, 2. 4) Prov. 26, 27. 5) Sir. 7, 35. 6) Matth. 25, 36. 7) Sir. 28, 13. 8) Ib. 31, 19 (23). 9) Sap. 6, 6. 7. 10) Ps. 2, 10. 11) Sir. 4, 10. 12) Ex. 22, 21—23. 13) Ies. 1, 17. 18. 14) Iob. 29, 12. 13. 15) Ps. 68, 6.

CXIV. Dum in carne est quis, exomologesin facere debere. In psalmo quinto: Apud inferos autem quis confitebitur tibi [1]). Item in psalmo xxix: Numquid exomologesin faciet tibi pulvis [2])? Item alibi exomologesin faciendam: Malo poenitentiam peccatoris quam mortem [3]). Item apud Hieremiam: Haec dicit Dominus: Numquid qui cadit, non surget, aut qui avertitur, non convertetur [4]).

CXV. Adulationem perniciosam esse. Apud Esaiam: Qui vos felices dicunt, in errorem vos mittunt et semitas pedum vestrorum turbant [5]).

CXVI. Plus ab eo diligi Deum, cui in baptismo plura peccata dimittuntur. In evangelio cata Lucam: Cui plus dimittitur, plus diligit, et cui minus dimittitur, modicum diligit [6]).

CXVII. Fortem congressionem esse adversus diabolum, et ideo fortiter nos stare debere, ut possimus vincere. In epistola Pauli ad Ephesios: Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus potestates et principes huius mundi et harum tenebrarum, adversus spiritalia nequitiae in coelestibus. Propter hoc induite arma Dei, ut possitis resistere in die nequissimo, ut cum omnia perfeceritis, stetis accincti lumbos vestros in veritate evangelii, induentes loricam iustitiae et calciati pedes in praeparatione evangelii pacis, in omnibus assumentes scutum fidei, in quo possitis omnia ignea iacula nequissimi exstinguere et galeam salutis assumere et gladium spiritus, qui est verbum Dei [7]).

CXVIII. Item de antichristo, quod in hominem veniat. Apud Esaiam: Hic homo, qui concitat terram, commovet reges, qui ponit orbem terrae totum desertum [8]).

CXIX. Grave fuisse iugum legis, quod a nobis abiectum est, et leve esse iugum Domini, quod a nobis susceptum est. In psalmo secundo: Ad quid tumultuatae sunt gentes, et populi meditati sunt inania? Adstiterunt reges terrae, et principes congregati sunt in unum adversus Dominum et adversus Christum eius. Dirumpamus vincula eorum et proiiciamus a nobis iugum eorum [9]). Item in evangelio cata Matthaeum: Venite ad me, omnes,

---

1) Ps. 6, 6. 2) Ps. 30, 10. 3) Ezech. 33, 11. 4) Ier. 8, 4. 5) Ies. 3, 12. 6) Luc. 7, 47. 7) Eph. 6, 12—17. 8) Ies. 14, 16. 17. 9) Ps. 2, 1—3.

qui laboratis et onerati estis, et ego vos requiescere faciam. Tollite iugum meum super vos et discite a me, quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris. Iugum enim meum bonum est, et onus meum leve est[1]). Item in Actibus apostolorum: Visum est sancto Spiritui et nobis, nullam vobis imponere sarcinam, quam ista, quae ex necessitate sunt, abstinere vos ab idololatriis et sanguinis effusione et fornicatione. Et quaecunque vobis fieri non vultis, aliis ne feceritis[2]).

CXX. Orationibus insistendum. In epistola Pauli ad Colossenses: Instate orationi vigilantes in ea[3]). Item in psalmo primo: Sed in lege Domini voluntas eius, et in lege eius meditabitur die ac nocte[4]).

IV.

DE HABITU VIRGINUM.

I. Disciplina custos spei, retinaculum fidei, dux itineris salutaris, fomes ac nutrimentum bonae indolis, magistra virtutis, facit in Christo manere semper ac iugiter Deo vivere et ad promissa coelestia et ad divina praemia pervenire. Hanc et sectari salubre est, et aversari ac negligere letale. In psalmis loquitur Spiritus sanctus: Continete disciplinam, ne forte irascatur Dominus, et pereatis a via recta, cum exarserit cito ira eius super vos[5]). Et iterum: Peccatori autem dixit Deus: Ad quid exponis iustificationes meas et assumis testamentum meum per os tuum? Tu autem odisti disciplinam et abiecisti sermones meos retro[6]). Et denuo legimus: Disciplinam qui abiicit, infelix est[7]). Et de Salomone mandata sapientiae monentis accepimus: Fili, ne neglexeris disciplinam Domini nec defeceris ab eo correptus. Quem enim diligit Deus, corripit[8]). Si autem Deus, quem diligit, corripit et ad hoc corripit, ut emen-

---

1) Matth. 11, 28—30. 2) Act. 15, 28. 29. 3) Col. 4, 2. 4) Ps. 1, 2. Ox. e 4 cdd. addidit Sir. 18, 22: ne impediaris orare semper et non cesses usque ad mortem iustificari; quoniam merces Domini manet in aeternum. 5) Ps. 2, 12. 6) Ps. 50, 16. 17. 7) Sap. 3, 11. 8) Prov. 3, 11. 12.

det, fratres quoque et maxime sacerdotes non oderunt, sed diligunt eos, quos corripiunt, ut emendent, quando et Deus per Hieremiam ante praedixerit et tempora nostra significaverit dicens: Et dabo vobis pastores secundum cor meum, et pascent vos pascentes cum disciplina [1]).

II. (2) Quodsi in scripturis sanctis frequenter et ubique disciplina praecipitur, et fundamentum omne religionis ac fidei de observatione ac timore proficiscitur, quid cupidius appetere, quid magis velle ac tenere nos convenit, quam ut radicibus fortius fixis et domiciliis nostris super petram robusta mole solidatis inconcussi ad procellas et turbines saeculi stemus, ut ad Dei munera per divina praecepta veniamus, considerantes pariter ac scientes, quod templa Dei sint membra nostra ab omni faece contagionis antiquae lavacri vitalis sanctificatione purgata, nec violari ea aut pollui fas sit, quando qui violat, et ipse violetur? Eorum nos templorum cultores et antistites sumus; serviamus illi, cuius esse iam coepimus. Paulus in epistolis suis dicit, quibus nos ad curricula vivendi per divina magisteria formavit: Non estis vestri; emti enim estis pretio magno. Clarificate et portate Deum in corpore vestro [2]). Clarificemus [3]) et portemus Deum puro et mundo corpore et observatione meliore et, qui per sanguinem Christi redemti sumus, per omnia servitutis obsequia redemtoris imperio pareamus demusque operam, ne quid immundum et profanum templo Dei inferatur, ne offensus sedem, quam inhabitat, derelinquat. Sospitantis Domini verba sunt et docentis, curantis pariter et monentis: Ecce, inquit, sanus factus es; iam noli peccare, ne quid tibi deterius fiat [4]). Dat vivendi timorem [5]), dat innocentiae legem, postquam contulit sanitatem, nec habenis liberis et solutis vagari postmodum patitur, sed ipsis potius, quibus sanatus fuerat, mancipato gravius comminatur, quod sit scilicet minor culpa deliquisse ante, cum necdum nosses disciplinam Dei, nulla sit venia ultra delinquere, postquam Deum nosse coepisti. Et quidem hoc tam viri quam mulieres, tam pueri quam puellae, sexus omnis atque omnis aetas observet et curet

---

1) Ier. 3, 15. 2) I Cor. 6, 19. 20. 3) Ita Bal. ad multos cdd. Caeteri praeter Morell. omnes: glorificate et glorificemus. 4) Io. 5, 14. 5) Ita cum Ox. et Gronov. obs. p. 34 e multis cdd. scribendum videtur. Antea: morem. Bal. ex uno cd.: tenorem.

pro religione et fide, quam Deo debet, ne quod sanctum et purum de Domini dignatione percipitur, minus sollicito timore teneatur[1]).

III. (3) Nunc nobis ad virgines sermo est, quarum quo sublimior gloria est, maior et cura est. Flos est ille ecclesiastici germinis[2]), decus atque ornamentum gratiae spiritalis, laeta indoles, laudis et honoris opus integrum atque incorruptum, Dei imago respondens ad sanctimoniam Domini, illustrior portio gregis Christi. Gaudet per illas atque in illis largiter floret ecclesiae matris gloriosa foecunditas; quantoque plus copiosa virginitas numero suo addit, tanto plus gaudium matris augescit. Ad has loquimur, has adhortamur affectione potius quam potestate, non quod extremi et minimi et humilitatis nostrae admodum conscii aliquid ad censuram licentiae vindicemus, sed quod ad sollicitudinem magis cauti plus de diaboli infestatione timeamus.

IV. Neque enim inanis haec cautio est et vana formido, quae ad salutis viam consulit, quae dominica et vitalia praecepta custodit, ut quae se Christo dicaverint et a carnali concupiscentia recedentes tam carne quam mente se Deo voverint, consumment opus suum magno praemio destinatum nec ornari iam aut placere cuiquam nisi domino suo studeant, a quo et mercedem virginitatis exspectant dicente ipso: Non omnes capiunt verbum, sed illi, quibus datum est, Sunt enim spadones, qui ex utero matris sic nati sunt, et sunt spadones, qui coacti sunt ab hominibus, et sunt spadones, qui se ipsos castraverunt propter regnum coelorum[3]). Denuo quoque per hanc angeli vocem continentiae munus ostenditur, virginitas praedicatur: Hi sunt, qui cum mulieribus se non coinquinaverunt; virgines enim permanserunt, Hi sunt, qui sequuntur agnum, quocunque ierit[4]). Neque enim tantum masculis continentiae gratiam Dominus repromittit et feminas praeterit; sed quoniam femina viri portio est et ex eo sumta atque formata est, in scripturis fere omnibus ad protoplastum Deus loquitur, quia

1) Quae in Ox. sequuntur: quia scriptum est: qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit; a Pamelio ex uno cd. adiecta sunt. 2) Ox. e 3 cdd.: hae sunt eccl. g. flores. 3) Matth. 19, 11. 12. 4) Apoc. 14, 4.

sunt duo in carne una, et in masculo simul significatur et femina.

V. (4) Quodsi Christum continentia sequitur, et regno Dei virginitas destinatur, quid est illis cum terreno cultu et cum ornamentis, quibus dum hominibus placere gestiunt, Deum offendunt non cogitantes, esse praedictum: Qui hominibus placent, confusi sunt, quoniam Deus nihil fecit illos [1]; et Paulum quoque gloriose et sublimiter praedicasse: Si hominibus placere vellem, Christi servus non essem [2]? Continentia vero et pudicitia non in sola carnis integritate consistit, sed etiam in cultus et ornatus honore pariter ac pudore, ut secundum apostolum, quae innupta est, sancta sit et corpore et spiritu. Instruit nos Paulus et docet dicens: Coelebs cogitat ea, quae sunt Domini, quomodo placeat Deo. Qui autem matrimonium contraxit, cogitat ea, quae sunt mundi huius, quomodo placeat uxori. Sic et virgo et mulier innupta cogitat ea, quae sunt Domini, ut sit sancta et corpore et spiritu [3]. Virgo non esse tantum, sed et intelligi debet et credi; nemo, cum virginem viderit, dubitet, an virgo sit. Parem se integritas in omnibus praestet, nec bonum mentis corporis cultus infamet. Quid ornata, quid comta procedit, quasi maritum aut habeat aut quaerat? Timeat potius placere, si virgo est, nec periculum sui appetat, quae ad meliora et divina se servat. Quae virum non habent, cui placere se simulent, integrae et purae non tantum corpore, sed etiam spiritu perseverent. (5) Neque enim fas est, virginem ad speciem formae suae comi aut de carne et de eius pulchritudine gloriari, cum nulla sit illi magis quam adversus carnem colluctatio et vincendi corporis ac domandi obstinata certatio.

VI. Paulus forti ac sublimi voce proclamat: Mihi autem absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo [4]; et virgo in ecclesia de specie carnis ac de corporis pulchritudine gloriatur! Addit Paulus et dicit: Qui enim sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis [5]; et quae se concupiscentiis carnis et vitiis renun-

---

1) Ps. 53, 6 (V. lat.). 2) Gal. 1, 10. 3) I Cor. 7, 32—34. In sqq. cum Bal. restituimus priscam lectionem. Erasm. Pam. caet.: ut nemo. 4) Gal. 6, 14. 5) Ib. 5, 24.

tiasse profitetur, in iisdem, quibus renuntiaverat, invenitur! Deprehenderis, virgo, detegeris; aliud esse te iactas et aliud affectas [1]). Maculis te concupiscentiae carnalis adspergis, cum integritatis candidata sis et pudoris. Clama, inquit Esaiae Dominus, omnis caro foenum, et omnis claritas eius ut flos foeni. Aruit foenum, et flos decidit. Sermo autem Domini manet in aeternum [2]). Neminem christianum decet et maxime virginem non decet, claritatem ullam computare carnis et honorem, sed solum appetere sermonem Dei, bona in aeternum mansura complecti. Aut si in carne sit gloriandum, tunc plane, quando in nominis confessione cruciatur, quando fortior femina viris torquentibus invenitur, quando ignes aut cruces aut ferrum aut bestias patitur, ut coronetur. Illa sunt carnis pretiosa monilia, illa corporis ornamenta meliora.

VII. (6) Sed sunt aliquae divites et facultatum ubertate locupletes, quae opes suas praeferant et se bonis suis uti debere contendant. Sciant primo, illam divitem esse, quae in Deo dives est, illam esse locupletem, quae locuples in Christo est, bona illa esse, quae sunt spiritalia, divina, coelestia, quae nos ad Deum ducant, quae nobiscum apud Deum perpetua possessione permaneant. Caeterum quaecunque terrena sunt in saeculo accepta et hic cum saeculo remansura, tam contemni debent, quam mundus ipse contemnitur, cuius pompis et deliciis iam tunc renuntiavimus, cum meliore transgressu ad Deum venimus. Ioannes nos excitat et hortatur spiritali et coelesti voce contestans: Nolite, ait, diligere mundum neque ea, quae in mundo sunt. Si quis dilexerit mundum, non est caritas Patris in illo: quoniam omne, quod in mundo est, concupiscentia carnis est et concupiscentia oculorum et ambitio saeculi, quae non est a Patre, sed ex concupiscentia saeculi. Et mundus transibit et concupiscentia eius; qui autem fecerit voluntatem Dei, manet in aeternum, quomodo et Deus manet in aeternum [3]). Aeterna igitur et divina sectanda sunt, et omnia de Dei voluntate facienda sunt, ut Domini nostri vestigia et magisteria divina sectemur, qui monuit et dixit: Non descendi de coelo, ut faciam voluntatem meam, sed

1) Ita edd. vet. Bal. et Gron. p. 35. Pam. caet.: et affect. 2) Ies. 40 6—8. 3) 1 Io. 2, 15—17.

voluntatem eius, qui me misit [1]). Quodsi non est maior domino suo servus, et liberatori debet obsequium liberatus, qui esse cupimus christiani, debemus, quod Christus dixit et fecit, imitari. Scriptum est et legitur et auditur et in exemplum nostri ecclesiae ore celebratur: Qui dicit se in Christo manere, debet, quomodo ille ambulavit, et ipse ambulare [2]). Ambulandum est igitur vestigiis paribus, aemula ingressione nitendum est. Tunc respondet ad fidem nominis sectatio veritatis, et credenti praemium datur, si quod creditur, et geratur.

VIII. (7) Locupletem te dicis et divitem. Sed divitiis tuis Paulus occurrit et ad cultum atque ornatum tuum iusto fine moderandum sua voce praescribit. Sint, inquit, mulieres cum verecundia et pudicitia componentes se, non intortis crinibus neque auro neque margaritis aut veste pretiosa, sed ut decet mulieres promittentes castitatem per bonam conversationem [3]). Item Petrus ad haec eadem praecepta consentit et dicit: Sit in muliere non exterior ornamenti aut auri aut vestis cultus, sed cultus cordis [4]). Quodsi illi mulieres quoque admonent coercendas et ad ecclesiasticam disciplinam religiosa observatione moderandas, quae excusare cultus suos soleant per maritum, quanto d magis observare virginem fas est, cui nulla ornatus sui competat venia, nec derivari in alterum possit mendacium culpae, sed sola ipsa remaneat in crimine!

IX. Locupletem te dicis et divitem. Sed non omne, quod potest, debet et fieri nec desideria prolixa et de saeculi ambitione nascentia ultra honorem ac pudorem virginitatis extendi, cum scriptum sit: Omnia licent, sed non omnia expediunt. Omnia licent, sed non omnia aedificant [5]). Caeterum si tu te sumtuosius comas et per publicum notabiliter incedas, oculos in te iuventutis illicias, suspiria adolescentium post te trahas, concupiscendi libidinem nutrias, suspirandi fomenta succendas, ut etsi ipsa non pereas, alios tamen perdas et velut gladium te et venenum videntibus praebeas, excusari non potes, quasi mente casta sis et pudica. Redarguit te cultus improbus et impudicus ornatus,

1) Io. 6, 38. 2) I Io. 2, 6. 3) I Tim. 2, 9. 10. 4) I Petr. 3, 3. 4. 5) I Cor. 10, 23.

nec computari iam potes inter puellas et virgines Christi, quae sic vivis, ut possis adamari.

X. (8) Locupletem te dicis et divitem. Sed iactare divitias suas virginem non decet, cum dicat scriptura divina: Quid nobis profuit superbia, aut quid divitiarum iactatio contulit nobis? Transierunt omnia illa tanquam umbra[1]; et apostolus rursum moneat et dicat: Et qui emunt, sic sint quasi non ementes, et qui possident, quasi non possidentes, et qui hoc mundo utuntur, quasi non utantur. Praeterit enim figura huius mundi[2]. Petrus etiam, cui oves suas Dominus pascendas tuendasque commendat, super quem posuit et fundavit ecclesiam, aurum quidem sibi esse et argentum negat, sed esse se dicit Christi gratia divitem, esse fide eius et virtute locupletem, quibus multa magnalia cum miraculo faceret, quibus ad gratiam gloriae bonis spiritalibus abundaret. Has opes, has divitias possidere non potest, quae se divitem saeculo mavult esse quam Christo.

XI. Locupletem te dicis et divitem et utendum putas iis, quae possidere te Deus voluit. Utere, sed ad res salutares; utere, sed ad bonas artes; utere, sed ad illa, quae Deus praecepit, quae Dominus ostendit. Divitem te sentiant pauperes, locupletem te sentiant indigentes. Patrimonio tuo Deum[3]) foenera, Christum ciba. Ut virginitatis perferre gloriam liceat, ut ad Domini praemia venire contingat, multorum precibus exora. Commenda illic thesauros tuos, ubi fur nullus effodiat, quo nullus insidians grassator irrumpat. Possessiones tibi, sed coelestes magis compara, ubi fructus tuos iuges ac perennes et ab omni contactu iniuriae saecularis immunes nec rubigo atterat nec grando caedat nec sol urat nec pluvia corrumpat. (9) Nam delinquis et hoc ipso in Deum, si ad hoc tibi ab illo divitias datas credis, ut illis non salubriter perfruaris. Nam et vocem Deus homini dedit, et tamen non sunt idcirco amatoria cantanda nec turpia, et ferrum esse ad culturam terrae Deus voluit, nec homicidia sunt idcirco facienda. Aut quia thura et merum et ignem Deus instituit, sacrifican-

---

1) Sap. 5, 8. 9. 2) I Cor. 7, 30. 31. Priora huius l. verba Bal. e 2 cdd. ita constituit, ut leguntur, cll. Test. III, 11. Antea: qui emunt, sic s. qu. non possidentes etc. 3) Ita Ox. e multis cod., Gron. p. 10 et Bal. in adv. ad h. l., quamvis in textu, ut plures reliquorum, scripserit: patrimonium (a) tuum (a) Deo.

dum est inde idolis, vel quia abundant pecudum greges in agris tuis, victimas et hostias diis immolare debebis? Alioqui tentatio est patrimonium grande, nisi ad usus bonos census operetur, ut patrimonio suo unusquisque locupletior magis redimere debeat quam augere delicta.

XII. Ornamentorum ac vestium insignia et lenocinia formarum non nisi prostitutis et impudicis feminis congruunt, et nullarum fere pretiosior cultus est, quam quarum pudor vilis est. Sic in scripturis sanctis, quibus nos instrui Dominus voluit et moneri, describitur civitas meretrix comta pulchrius et ornata et cum ornamentis suis ac propter ipsa potius ornamenta peritura. Et venit, inquit, unus ex septem angelis habentibus phialas septem et aggressus est me dicens: Veni, ostendam tibi damnationem meretricis magnae sedentis super aquas multas, cum qua fornicati sunt reges terrae. Et duxit me in spiritu, et vidi mulierem sedentem super bestiam. Et mulier illa amicta erat pallio purpureo et coccineo et adornata erat auro et lapidibus pretiosis et margaritis tenens poculum aureum in manu sua plenum exsecrationum et immunditiae et fornicationis totius terrae[1]. (10) Fugiant castae virgines et pudicae incestarum cultus, habitus impudicarum, lupanarium insignia, ornamenta meretricum.

XIII. Clamat etiam Spiritu sancto plenus Esaias et filias Sion auro et argento ac veste corruptas increpat et obiurgat perniciosis opibus affluentes et a Deo per saeculi delicias recedentes. Exaltatae sunt, ait, filiae Sion et ambulaverunt alto collo et nutu oculorum et incessu pedum trahentes tunicas et pedibus simul ludentes. Et humiliabit Deus principales filias Sion, et revelabit Dominus habitum earum; et auferet Dominus gloriam vestis illarum et ornamenta earum et crines et cincinnos et lunulas et discriminalia et armillas et botronatum et dextralia et annulos et inaures et serica contexta cum auro et hyacintho. Et erit pro odore suavitatis pulvis, et pro cingulo reste cingeris, et pro ornamento capitis aureo calvitium habebis[2]. Hoc Deus culpat, hoc denotat, hinc corruptas esse virgines, hinc a cultu vero atque divino descivisse pronuntiat. Exaltatae ceciderunt, comtae turpitudinem foeditatemque me-

---

1) Apoc. 17, 1—4. 2) Ies. 3, 16—24.

ruerunt. Sericum et purpuram indutae Christum induere non possunt, auro et margaritis et monilibus adornatae ornamenta cordis ac pectoris perdiderunt. Quis non id exsecretur et fugiat, quod alii fuerit exitio? Quis id appetat et assumat, quod ad necem alterius pro gladio fuerit et telo? Si hausto poculo moreretur ille, qui biberat, venenum scires esse, quod ille potavit; si accepto cibo, qui acceperat, interiret, scires esse letale, quod acceptum potuit occidere, nec ederes inde nec biberes, unde interiisse alios ante conspiceres. Nunc quanta ignorantia veri est, animi quantá dementia, id velle, quod et nocuerit semper et noceat, et putare, quod inde ipsa non pereas, unde alios periisse cognoscas!

XIV. (11) Neque enim Deus coccineas aut purpureas oves fecit, aut herbarum succis et conchyliis tingere et colorare lanas docuit, nec distinctis auro lapillis[1]) et margaritis contexta serie et numerosa compage digestis monilia instituit, quibus cervicem, quam fecit, absconderes, ut operiatur illud, quod Deus in homine formavit, et conspiciatur id desuper, quod diabolus adinvenit. An vulnera inferri auribus Deus voluit, quibus innocens adhuc infantia et mali saecularis ignara crucietur, ut postea de aurium cicatricibus et cavernis pretiosa grana dependeant, gravia etsi non suo pondere, mercium tamen quantitate? Quae omnia peccatores et apostatae angeli suis artibus prodiderunt, quando ad terrena contagia devoluti a coelesti vigore recesserunt. Illi et oculos circumducto nigrore fucare et genas mendacio ruboris inficere et mutare adulterinis coloribus crinem et expugnare omnem oris et capitis veritatem corruptelae suae impugnatione docuerunt.

XV. (12) Et quidem isto in loco pro timore, quem nobis fides suggerit, pro dilectione, quam fraternitas exigit, non virgines tantum aut viduas, sed et nuptas puto et omnes omnino feminas admonendas, quod opus Dei et factura eius et plastica adulterari nullo modo debeat adhibito flavo colore vel nigro pulvere vel rubore aut quolibet denique liniamenta nativa corrumpente medicamine. Dicit Deus: Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram[2]);

---

1) Baluz. emendavit: **capillis**, parum caute ac sensu prorsus invito
2) Gen. 1, 26.

et audet quisquam mutare et convertere, quod Deus fecit! Manus Deo inferunt, quando id, quod ille formavit, reformare et transfigurare contendunt, nescientes, quia opus Dei est omne, quod nascitur, diaboli, quodcunque mutatur. Si quis pingendi artifex vultum alicuius et speciem et corporis qualitatem aemulo colore signasset, et signato iam consummatoque simulacro manus alius inferret, ut iam formata, iam picta quasi peritior reformaret, gravis prioris artificis iniuria et iusta indignatio videretur. Tu te existimas impune laturam tam improbae temeritatis audaciam, Dei artificis offensam? Ut enim impudica circa homines et incesta fucis lenocinantibus non sis, corruptis violatisque, quae Dei sunt, peior adultera detineris. Quod ornari te putas, quod putas comi, impugnatio est ista divini operis, praevaricatio est veritatis.

XVI. Monentis apostoli vox est: Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi; nam et pascha nostrum immolatus est Christus. Itaque festa celebremus non in fermento vetere neque in fermento malitiae et nequitiae, sed in azymis sinceritatis et veritatis[1]). (13) Num sinceritas perseverat et veritas, quando quae sincera sunt, polluuntur colorum adulteriis, et adulterinis medicaminum fucis in mendacium vera mutantur? Dominus tuus dicit: Non potes facere capillum unum album aut nigrum[2]); et tu ad vincendam Domini tui vocem vis te esse potiorem, audaci conatu et sacrilego contemtu crines tuos inficis, malo praesagio futurorum capillos iam tibi flammeos auspicaris et peccas proh nefas! capite id est corporis parte meliore! Et cum scriptum sit de Domino: Caput autem eius et capilli erant albi velut lana aut nix[3]); tu exsecraris canitiem, detestaris alborem, qui sit ad Domini caput similis!

XVII. Non metuis, oro, quae talis es, ne cum resurrectionis dies venerit, artifex tuus te non recognoscat, ad sua praemia et promissa venientem removeat et excludat, increpans vigore censoris et iudicis dicat: Opus hoc meum non est, nec imago nostra est. Cutem falso medicamine polluisti, crinem adultero colore mutasti, expugnata est mendacio facies, figura corrupta est, vultus alienus est.

---

1) I Cor. 5, 7. 2) Matth. 5, 36. 3) Apoc. 1, 14

Deum videre non poteris, quando oculi tui non sunt, quos Deus fecit, sed quos diabolus infecit. Illum tu sectata es, rutilos atque depictos oculos serpentis imitata es, de inimico tuo comta, cum illo pariter et arsura. Haec, oro, cogitanda non sunt Dei servis, non die semper ac nocte metuenda? Viderint, quid sibi nuptae per placendi studium de coniugum solatio blandiantur; quos dum in excusationem suam proferunt, ad societatem criminosae consensionis adsciscunt. Virgines certe, quibus hic sermo nunc consulit, quae se eiusmodi artibus comserint, inter virgines non putem debere numerari, sed tanquam contactas oves et morbidas pecudes a sancto et puro grege virginitatis arceri, ne contagio suo caeteras polluant, dum simul degunt, ne perdant alias, quaecunque perierunt.

XVIII. Et quoniam continentiae bonum quaerimus, perniciosa quaeque et infesta vitemus. (14) Nec illa praetereo, quae dum negligentia in usum veniunt, contra pudicos et sobrios mores licentiam sibi de usurpatione fecerunt. Quasdam non pudet nubentibus interesse et in illa lascivientium libertate sermonum colloquia incesta miscere, audire, quod non decet, quod non licet dicere, obversari[1]) et esse praesentes inter verba turpia et temulenta convivia, quibus libidinum fomes accenditur, sponsa ad patientiam stupri, ad audaciam sponsus animatur. Quis illi in nuptiis locus est, cui animus ad nuptias non est, aut voluptaria illic et laeta esse quae possunt, ubi et studia et vota diversa sunt? Quid illic discitur, quid videtur? Quantum a proposito suo virgo deficit, quando pudica quae venerat, impudica discedit! Corpore licet virgo ac mente permaneat, oculis, auribus, lingua minuit illa, quae habebat.

XIX. Quid vero, quae promiscuas balneas adeunt, quae oculis ad libidinem curiosis pudori ac pudicitiae corpora dicata prostituunt? Quae cum viros atque a viris nudae vident turpiter ac videntur, nonne ipsae illecebram vitiis praestant, nonne ad corruptelam et iniuriam suam desideria praesentium sollicitant et invitant? (15) Viderit, inquis, qua illuc mente quis veniat, mihi tantum reficiendi corpusculi cura est et lavandi. Non te purgat ista defensio nec

---

1) Haec coniectura Gronovii (obs. lbr. III, c. 24. p. 664) commendari videtur lectione conversari, quam Pam. e quibusdam cdd. affert. Vulgo: observare (i).

lasciviae et petulantiae crimen excusat. Sordidat lavatio ista, non abluit nec emundat membra, sed maculat. Impudice tu neminem conspicis, sed ipsa conspiceris impudice; oculos tuos turpi oblectatione non polluis, sed dum oblectas alios, ipsa pollueris. Spectaculum de lavacro facis; theatro sunt foediora, quo convenis. Verecundia illic omnis exuitur, simul cum amictu vestis honor corporis ac pudor ponitur, denotanda et contrectanda virginitas revelatur. Iam nunc considera, an cum vestita es, verecunda sis inter viros talis, cui ad inverecundiam proficit audacia nuditatis.

XX. Sic ergo frequenter ecclesia virgines suas plangit, sic ad infames earum ac detestabiles fabulas ingemiscit, sic flos virginum exstinguitur, honor continentiae ac pudor caeditur, gloria omnis ac dignitas profanatur. Sic se expugnator inimicus per artes suas inserit: sic insidiis per occulta fallentibus diabolus obrepit. Sic dum ornari cultius, dum liberius evagari virgines volunt, esse virgines desinunt, furtivo dedecore corruptae, viduae antequam nuptae, non mariti, sed Christi adulterae, quam fuerant praemiis ingentibus virgines destinatae, tam magna supplicia pro amissa virginitate sensurae.

XXI. (16) Audite itaque me, virgines, ut parentem; audite quaeso vos timentem pariter ac monentem; audite utilitatibus et commodis vestris fideliter consulentem. Estote tales, quales vos Deus artifex fecit; estote tales, quales vos manus patris instituit. Maneat in vobis facies incorrupta, cervix pura, forma sincera; non inferantur auribus vulnera, nec brachia includat aut colla de armillis et monilibus catena pretiosa; sint a compedibus aureis pedes liberi, crines nullo colore fucati, oculi conspiciendo Deo digni. Celebrentur lavacra cum feminis, quarum in vos [1]) pudica lavatio est. Nuptiarum festa improba et convivia lasciva vitentur, quorum periculosa contagio est. Vince vestem, quae virgo es, vince aurum, quae carnem vincis et saeculum. Non est eiusdem, non posse a maioribus vinci et imparem minoribus inveniri. Arcta et angusta est via, quae ducit ad vitam, durus et arduus est limes, qui tendit

---

1) Sic edd. vet. Bal. e coni. Pamelii: inter vos; Ox. utrumque omisit. Forsitan scribendum: quas inter vobis.

ad gloriam. Per hunc viae limitem martyres pergunt, eunt virgines, iusti quique gradiuntur. Lata et spatiosa itinera vitate. Letales illic illecebrae et mortiferae voluptates; illic diabolus blanditur, ut fallat, arridet, ut noceat, illicit, ut occidat. Primus cum centeno[1]) martyrum fructus est, secundus sexagenarius vester est. Ut apud martyres non est carnis et saeculi cogitatio nec parva et levis et delicata congressio, sic et in vobis, quarum ad gratiam merces fecunda est, sit et virtus ad tolerantiam proxima. Non est ad magna facilis adscensus. Quem sudorem perpetimur, quem laborem, cum conamur adscendere colles et vertices montium? Quid ut adscendamus ad coelum? Si praemium pollicitationis attendas, minus est, quod laboras. Immortalitas perseveranti datur, perpetua vita promittitur, regnum Dominus pollicetur.

XXII. (17) Servate, virgines, servate, quod esse coepistis, servate, quod eritis. Magna vos merces manet, praemium grande virtutis, munus maximum castitatis. Vultis scire, quo malo careat et quid boni teneat continentiae virtus? Multiplicabo, inquit mulieri Deus, tristitias tuas et gemitus tuos, et in tristitia paries filios, et conversio tua ad virum tuum, et ipse tui dominabitur[2]). Vos ab hac sententia liberae estis, vos mulierum tristitias et gemitus non timetis, nullus vobis de partu circa filios metus est; nec maritus est dominus, sed dominus vester et caput Christus est ad instar et vicem masculi; sors vobis et conditio communis est. Domini vox est illa dicentis: Filii saeculi huius generant et generantur. Qui autem habuerint dignationem saeculi illius et resurrectionis a mortuis, non nubunt neque matrimonium faciunt; neque enim incipient mori. Aequales enim sunt angelis Dei, cum sint filii resurrectionis[3]). Quod futuri sumus, iam vos esse coepistis. Vos resurrectionis gloriam in isto saeculo iam tenetis, per saeculum sine saeculi contagione transitis; cum castae perseveratis et virgines, angelis Dei estis aequales. Tantum maneat et duret solida et illaesa virginitas et, ut coepit fortiter, iugiter perseveret nec monilium aut vestium quaerat ornamenta, sed morum. Deum spectet et coelum ne-

---

1) Restitui cum Bal. antiquam et bonam lectionem, quam etiam Gron. probat obs. monob. p. 35. Pamel. caet.: primus enim centenarius.
2) Gen. 3, 16. 3) Luc. 20, 34—36.

que oculos ad sublime porrectos ad carnis et mundi concupiscentiam deprimat aut ad terrena deponat.

XXIII. Prima sententia crescere et generare praecepit, secunda continentiam suasit. Cum adhuc rudis mundus et inanis esset, copiam foecunditate generantes propagamur et crescimus ad humani generis augmentum. Cum iam refertus est orbis et mundus impletus, qui capere continentiam possunt, spadonum more viventes castrantur ad regnum. (18) Nec hoc iubet Dominus, sed hortatur, nec iugum necessitatis imponit, quando maneat voluntatis arbitrium liberum. Sed cum habitationes multas apud patrem suum dicat, melioris habitaculi hospitia demonstrat. Habitacula ista meliora vos petitis, carnis desideria castrantes maioris gratiae praemium in coelestibus obtinetis. Omnes quidem, qui ad divinum munus et patrimonium [1]) baptismi sanctificatione perveniunt, hominem illic veterem gratia lavacri salutaris exponunt et innovati Spiritu sancto a sordibus contagionis antiquae iterata nativitate purgantur. Sed nativitatis iteratae vobis maior sanctitas et veritas competit, quibus desideria iam carnis et corporis nulla sunt. Sola in vobis, quae sunt virtutis et spiritus, ad gloriam remanserunt. Apostoli vox est, quem Dominus vas electionis suae dixit, quem ad promenda mandata coelestia Deus misit. Primus homo, inquit, de terrae limo, secundus homo de coelo. Qualis ille de limo, tales et qui de limo, et qualis coelestis, tales et coelestes. Quomodo portavimus imaginem eius, qui de limo est, portemus et imaginem eius, qui de coelo est [2]). Hanc imaginem virginitas portat, portat integritas, sanctitas portat et veritas. Portant disciplinae Dei memores, iustitiam cum religione retinentes, stabiles in fide, humiles in timore, ad omnem tolerantiam fortes, ad sustinendam iniuriam mites, ad faciendam misericordiam faciles, fraterna pace unanimes atque concordes.

XXIV. Quae vos singula, o bonae virgines, observare, diligere, implere debetis, quae Deo et Christo vacantes ad Dominum, cui vos dicastis, et maiore et meliore parte praeceditis. Provectae annis, iunioribus facite magisterium;

---

1) Bal. ex uno cd. scripsit: divinum lavacrum, quod optimum esset. Sed Cypr. loquitur de fide Chr. Restituimus igitur vulgarem et quidem ad vet. edd. Nam Pam. caet. pro patrimon. habent patrium. 2) 1 Cor. 15, 47—49.

minores natu, praebete [1]) comparibus incitamentum. Hortamentis vos mutuis excitate, aemulis de virtute documentis ad gloriam provocate. Durate fortiter, spiritaliter pergite, pervenite feliciter. Tantum mementote tunc nostri, cum incipiet in vobis virginitas honorari.

V.

DE UNITATE ECCLESIAE.

(Cypr. de un. eccl. cum mss. coll. et annott. ill. studio Ierem. Stephani. Londini. 1632. 8. — Divorum Caec. Cypriani et Aur. Augustini de un. eccl. libelli, quibus accessit Ge. Calixti in eorundem lectionem introductionis fragmentum. Fr. Ulr. Calixtus recens. et ed. Helmestadii. 1657. 8.)

I. Cum moneat Dominus et dicat: Vos estis sal terrae [2]); cumque esse nos iubeat ad innocentiam simplices et tamen cum simplicitate prudentes, quid aliud, fratres dilectissimi, quam providere nos convenit et sollicito corde vigilantes subdoli hostis insidias intelligere pariter et cavere, ne qui Christum sapientiam Dei patris induimus, minus sapere in tuenda salute videamur? Neque enim persecutio sola metuenda est et ea, quae subruendis ac deiiciendis Dei servis aperta impugnatione grassantur [3]). Facilior cautio est, ubi manifesta formido est, et ad certamen animus ante praestruitur, quando se adversarius confitetur. Plus metuendus est et cavendus inimicus, cum latenter obrepit, cum per pacis imaginem fallens occultis accessibus serpit, unde et nomen serpentis accepit. Ea est eius semper astutia, ea est circumveniendi hominis coeca et latebrosa fallacia. Sic ab initio statim mundi fefellit et verbis mendacibus blandiens rudes animas incauta credulitate decepit; sic dominum ipsum tentare conatus, quasi obreperet rursus et falleret, latenter accessit; intellectus tamen

1) Pam. caet. interiiciunt: maioribus ministerium. Sed adversantur permulti cdd. 2) Matth. 5, 13. 3) Ox. e 10 cdd.: met. est ea, quae — grassatur. Sed vulgaris lectio, quam recepimus, minus correctionem sapere videtur.

est et retusus et ideo prostratus, quia agnitus atque detectus.

II. Unde nobis exemplum datum est veteris hominis viam fugere, vestigiis Christi vincentis[1]) insistere, ne denuo incauti in mortis laqueum revolvamur, sed ad periculum providi accepta immortalitate potiamur. Immortalitate autem potiri quomodo possumus, nisi ea, quibus mors expugnatur et vincitur, Christi mandata servemus, ipso monente et dicente: Si vis ad vitam venire, serva mandata[2]); et iterum: Si feceritis, quae mando vobis, iam non dico vos servos, sed amicos[3])? Hos denique fortes dicit et stabiles, hos super petram robusta mole fundatos, hos contra omnes tempestates et turbines saeculi immobili et inconcussa firmitate solidatos. Qui audit, inquit, verba mea et facit ea, similabo eum viro sapienti, qui aedificavit domum suam supra petram. Descendit pluvia, venerunt flumina, flaverunt venti et impegerunt in domum illam, et non cecidit. Fundata enim fuit super petram[4]). Verbis igitur eius insistere, quaecunque et docuit et fecit, discere et facere debemus. Caeterum credere se in Christum quomodo dicit, qui non facit, quod Christus facere praecepit? Aut unde perveniet ad praemium fidei, qui fidem non vult servare mandati? Nutet necesse est et vagetur et spiritu erroris abreptus velut pulvis, quem ventus excutit, ventiletur, nec ambulando proficiet ad salutem, qui salutaris viae non tenet veritatem.

III. (2) Cavenda sunt autem, fratres dilectissimi, non solum, quae sunt aperta atque manifesta, sed et astutae fraudis subtilitate fallentia. Quid vero astutius quidve subtilius, quam ut Christi adventu detectus ac prostratus inimicus, — postquam lux gentibus venit et sospitandis hominibus salutare lumen effulsit, ut surdi auditum gratiae spiritalis admitterent, aperirent ad Deum oculos suos coeci, infirmi aeterna sanitate revalescerent, claudi ad ecclesiam currerent, muti claris vocibus et precibus orarent, — videns ille idola derelicta et per nimium credentium populum sedes suas ac templa deserta excogitaverit novam fraudem, ut sub ipso christiani nominis titulo fallat incautos?

---

1) Bal. nescio cur: viventis. 2) Matth. 19, 17. 3) Io. 15, 14. 15. 4) Matth. 7, 24. 25.

Haereses invenit et schismata, quibus subverteret fidem, veritatem corrumperet, scinderet unitatem. Quos detinere non potest in viae veteris coecitate, circumscribit et decipit novi itineris errore. Rapit de ipsa ecclesia homines et, dum sibi appropinquasse iam lumini atque evasisse saeculi noctem videntur, alias nescientibus tenebras rursus infundit, ut cum evangelio Christi et cum observatione eius et lege non stantes christianos se vocent et ambulantes in tenebris habere se lumen existiment, blandiente adversario atque fallente, qui secundum apostoli vocem transfigurat se velut angelum lucis et ministros suos subornat velut ministros iustitiae asserentes noctem pro die, interitum pro salute, desperationem sub obtentu spei, perfidiam sub praetextu fidei, antichristum sub vocabulo Christi, ut dum verisimilia mentiuntur, veritatem subtilitate frustrentur. (3) Hoc eo fit, fratres dilectissimi, dum ad veritatis originem non reditur, nec caput quaeritur, nec magistri coelestis doctrina servatur.

IV. Quae si quis consideret et examinet, tractatu longo atque argumentis opus non est. Probatio est ad fidem facilis compendio veritatis. Loquitur Dominus ad Petrum. Ego tibi dico, inquit, quia tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, et portae inferorum non vincent eam. Et tibi dabo claves regni coelorum; et quae ligaveris super terram, erunt ligata et in coelis, et quaecunque solveris super terram, erunt soluta et in coelis [1]). Et iterum eidem post resurrectionem suam dicit: Pasce oves meas [2]). [Super illum unum aedificat ecclesiam suam et illi pascendas mandat oves suas.] Et quamvis apostolis omnibus post resurrectionem suam parem potestatem tribuat et dicat: Sicut misit me Pater, et ego mitto vos. Accipite Spiritum sanctum; si cuius remiseritis peccata, remittentur illi, si cuius tenueritis, tenebuntur [3]); tamen ut unitatem manifestaret, unitatis eiusdem originem ab uno incipientem sua auctoritate disposuit. Hoc erant utique et caeteri apostoli, quod fuit Petrus, pari consortio praediti et honoris et potestatis, sed exordium ab unitate proficiscitur, [et primatus Petro datur, ut una Christi ecclesia et cathedra una monstretur. Et pastores sunt omnes, et grex

---

1) Matth. 16, 18. 19. 2) Io. 21, 15. 3) Ib. 20, 21—23.

unus ostenditur, qui ab apostolis omnibus unanimi consensione pascatur,] ut ecclesia Christi una monstretur. Quam unam ecclesiam etiam in Cantico canticorum Spiritus sanctus ex persona Domini designat et dicit: Una est columba mea, perfecta mea, una est matri suae, electa genitrici suae[1]. (4) Hanc ecclesiae unitatem qui non tenet, tenere se fidem credit? Qui ecclesiae renititur et resistit, [qui cathedram Petri, super quem fundata est ecclesia, deserit,[2]] in ecclesia se esse confidit, quando et beatus apostolus Paulus hoc idem doceat et sacramentum unitatis ostendat dicens: Unum corpus et unus spiritus, una spes vocationis vestrae, unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus[3]?

V. Quam unitatem firmiter tenere et vindicare debemus, maxime episcopi, qui in ecclesia praesidemus, ut episcopatum quoque ipsum unum atque indivisum probemus. Nemo fraternitatem mendacio fallat, nemo fidei veritatem perfida praevaricatione corrumpat. Episcopatus unus est, cuius a singulis in solidum pars tenetur. Ecclesia quoque una est, quae in multitudinem latius incremento foecunditatis extenditur, quomodo solis multi radii, sed lumen unum, et rami arboris multi, sed robur unum tenaci radice fundatum, et cum de fonte uno rivi plurimi defluunt, numerositas licet diffusa videatur exundantis copiae largitate, unitas tamen servatur in origine. Avelle radium solis a corpore, divisionem lucis unitas non capit; ab arbore frange ramum, fractus germinare non poterit; a fonte praecide rivum, praecisus arescit. Sic et ecclesia Domini luce perfusa per orbem totum radios suos porrigit; unum tamen lumen est, quod ubique diffunditur, nec unitas corporis separatur. Ramos suos in universam terram copia ubertatis extendit, profluentes largiter rivos latius expandit, unum ta-

1) Cant. 6, 9. 2) Verba hic et supra uncis inclusa haud dubie pro spuriis habenda sunt. Desiderantur enim in edd., quae Manutianam antecesserunt, in permultis cdd. atque in pluribus medii aevi monumentis, quae scriptorum antiquorum locos e libris mss. afferunt. Quapropter editor Ox. praeter prima: super unum aedific. eccl. suam omnia eiecit, neque legerentur in Baluzii editione, nisi Prudentius Maranus nescio qua anxietate correptus vulgarem lectionem restituisset, Baluzii adeo adnotatione quantum commode fieri potuit mutata. An forte permovit eum anonymi cuiusdam auctoritas, qui antequam illa editio absolveretur, suspecta verba fortiter defenderat? Cfr. lettre d'un sçavant d'A. pour reclamer un passage important de St. Cyprien. Mémoires de Trevoux. 1726. p. 1877. sqq. 3) Eph. 4, 4—6.

men caput est et origo una et una mater foecunditatis successibus copiosa; (5) illius foetu nascimur, illius lacte nutrimur, spiritu eius animamur.

VI. Adulterari non potest sponsa Christi, incorrupta est et pudica. Unam domum novit, unius cubiculi sanctitatem casto pudore custodit. Haec nos Deo servat, haec filios regno, quos generavit, assignat. Quisquis ab ecclesia segregatus adulterae iungitur, a promissis ecclesiae separatur, nec perveniet ad Christi praemia, qui relinquit ecclesiam Christi. Alienus est, profanus est, hostis est. Habere iam non potest Deum patrem, qui ecclesiam non habet matrem. Si potuit evadere quisquam, qui extra arcam Noe fuit, et qui extra ecclesiam foris fuerit, evadit. Monet Dominus et dicit: Qui non est mecum, adversus me est, et qui non mecum colligit, spargit [1]). Qui pacem Christi et concordiam rumpit, adversus Christum facit; qui alibi praeter ecclesiam colligit, Christi ecclesiam spargit. Dicit Dominus: Ego et pater unum sumus [2]); et iterum de Patre et Filio et Spiritu sancto scriptum est: Et hi tres unum sunt [3]); et quisquam credit, hanc unitatem de divina firmitate venientem, sacramentis coelestibus cohaerentem scindi in ecclesia posse et voluntatum collidentium divortio separari? Hanc unitatem qui non tenet, Dei legem non tenet, non tenet Patris et Filii fidem, vitam non tenet et salutem.

VII. (6) Hoc unitatis sacramentum, hoc vinculum concordiae inseparabiliter cohaerentis ostenditur, quando in evangelio tunica Domini Iesu Christi non dividitur omnino nec scinditur, sed sortientibus de veste Christi, quis Christum potius [4]) indueret, integra vestis accipitur et incorrupta atque indivisa tunica possidetur. Loquitur ac dicit scriptura divina: De tunica autem, quia de superiore parte non consutilis, sed per totum textilis fuerat, dixerunt ad invicem: Non scindamus illam, sed sortiamur de ea, cuius sit [5]). Unitatem illa portabat de superiore parte venientem id est de coelo et a patre venientem, quae ab accipiente ac possidente scindi omnino non poterat, sed totam simul et solidam firmitatem inseparabiliter obtinebat. Pos-

---

1) Matth. 12, 30. 2) Io. 10, 30. 3) I Io. 5, 7. 4) Ita vet. edd. et multi cdd. Bal. potius omisit; id vero retinendum, quoniam ita optime significatur, in quo omnis huius argumenti vis posita sit. Pam. caet.: ipsam potius. 5) Io. 19, 23. 24.

sidere non potest indumentum Christi, qui scindit et dividit ecclesiam Christi. Contra denique, cum Salomone moriente regnum eius et populus scinderetur, Achias propheta Ieroboam regi obvius factus in campo in duodecim scissuras vestimentum suum discidit dicens: Sume tibi decem scissuras, quia haec dicit Dominus: Ecce scindo regnum de manu Salomonis et dabo tibi decem sceptra, et duo sceptra erunt ei propter servum meum David et propter Hierusalem civitatem, quam elegi, ut ponam nomen meum illic[1]). Cum duodecim tribus Israel scinderentur, vestimentum suum propheta Achias discidit. At vero quia Christi populus non potest scindi, tunica eius per totum textilis et cohaerens divisa a possidentibus non est, individua, copulata, connexa ostendit populi nostri, qui Christum induimus, concordiam cohaerentem. Sacramento vestis et signo declaravit ecclesiae unitatem.

VIII. (7) Quis ergo sic est sceleratus et perfidus, quis sic discordiae furore vesanus, ut aut credat scindi posse aut audeat scindere unitatem Dei, vestem Domini, ecclesiam Christi? Monet ipse in evangelio suo et docet dicens: Et erit unus grex et unus pastor[2]); et esse posse uno in loco aliquis existimat aut multos pastores aut plures greges? Apostolus item Paulus hanc eandem nobis insinuans unitatem obsecrat et hortatur dicens: Obsecro, inquit, vos, fratres, per nomen Domini nostri Iesu Christi, ut id ipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata; sitis autem compositi in eodem sensu et in eadem sententia[3]). Et iterum dicit: Sustinentes invicem in dilectione, satis agentes servare unitatem spiritus in coniunctione pacis[4]). Stare tu et vivere putas posse de ecclesia recedentem, sedes sibi alias et diversa domicilia condentem, cum dictum sit ad Rahab, in qua praeformabatur ecclesia: Patrem tuum et matrem tuam et fratres tuos et totam domum patris tui colliges ad te ipsam in domum tuam, et erit, omnis, qui exierit ostium domus tuae foras, reus sibi erit[5]); item sacramentum Paschae nihil aliud in Exodi lege contineat, quam ut agnus, qui in figura Christi occiditur, in domo una edatur? Loquitur Deus dicens: In domo una comede-

1) I Reg. 11, 31. 32. 36. 2) Io. 10, 16. 3) I Cor. 1, 10. 4) Eph. 4, 2. 3. 5) Ios. 2, 18. 19.

tur, non eiicietis de domo carnem foras [1]). Caro Christi et sanctum Domini eiici foras non potest, nec alia ulla credentibus praeter unam ecclesiam domus est. Hanc domum, hoc unanimitatis hospitium designat et denuntiat Spiritus sanctus in psalmis dicens: Deus, qui inhabitare facit unanimes in domo [2]). (8) In domo Dei, in ecclesia Christi unanimes habitant, concordes et simplices perseverant.

IX. Idcirco et in columba venit Spiritus sanctus; simplex animal et laetum, non felle amarum, non morsibus saevum, non unguium laceratione violentum, hospitia humana diligere, unius domus consortium nosse, cum generant, simul filios edere [3]), cum commeant, volatibus invicem cohaerere, communi conversatione vitam suam degere, oris osculo concordiam pacis agnoscere, legem circa omnia unanimitatis implere. Haec est in ecclesia noscenda simplicitas, haec caritas obtinenda, ut columbas dilectio fraternitatis imitetur, ut mansuetudo et lenitas agnis et ovibus aequetur. Quid facit in pectore christiano luporum feritas et canum rabies et venenum letale serpentum et cruenta saevitia bestiarum? Gratulandum est, cum tales de ecclesia separantur, ne columbas, ne oves Christi saeva sua et venenata contagione praedentur. Cohaerere et coniungi non potest amaritudo cum dulcedine, caligo cum lumine, pluvia cum serenitate, pugna cum pace, cum foecunditate sterilitas, cum fontibus siccitas, cum tranquillitate tempestas. Nemo existimet, bonos de ecclesia posse discedere. Triticum non rapit ventus, nec arborem solida radice fundatam procella subvertit. Inanes paleae tempestate iactantur, invalidae arbores turbinis incursione evertuntur. Hos exsecratur et percutit Ioannes apostolus dicens: Ex nobis exierunt, sed non fuerunt ex nobis. Si enim fuissent ex nobis, mansissent utique nobiscum [4]).

X. (9) Hinc haereses et factae sunt frequenter et fiunt, dum perversa mens non habet pacem, dum perfidia discordans non tenet unitatem. Fieri vero haec Dominus permittit et patitur manente propriae libertatis arbitrio, ut dum corda nostra et mentes nostras veritatis discrimen examinat, probatorum fides integra manifesta luce clare-

---

1) Ex. 12, 46. 2) Ps. 68, 7. 3) i. e. excludendo in lucem producere. 4) I Io. 2, 19.

scat. Per apostolum praemonet Spiritus sanctus et dicit: Oportet haereses esse, ut probati manifesti sint in vobis[1]). Sic probantur fideles, sic perfidi deteguntur, sic et ante iudicii diem hic quoque iam iustorum atque iniustorum animae dividuntur, et a frumento paleae separantur. Hi sunt, qui se ultro apud temerarios convenas sine divina dispositione praeficiunt, qui se praepositos sine ulla ordinationis lege constituunt, qui nemine episcopatum dante episcopi sibi nomen assumunt, quos designat in psalmis Spiritus sanctus sedentes in pestilentiae cathedra, pestes et lues fidei, serpentis ore fallentes et corrumpendae veritatis artifices venena letalia linguis pestiferis evomentes, quorum sermo ut cancer serpit, quorum tractatus pectoribus et cordibus singulorum mortale virus infundit.

XI. Contra eiusmodi clamat Dominus, ab his refrenat et revocat errantem plebem suam dicens: Nolite audire sermones pseudoprophetarum, quoniam visiones cordis eorum frustrantur eos. Loquuntur, sed non ab ore Domini. Dicunt eis, qui abiiciunt verbum Dei: Pax erit vobis et omnibus ambulantibus in voluntatibus suis. Omnis, qui ambulat in errore cordis sui, non venient super eum mala. Non locutus sum ad eos, et ipsi prophetaverunt. Si stetissent in substantia mea et audissent verba mea et si docuissent populum meum, convertissem eos a malis cogitationibus eorum[2]). Hos eosdem denuo Dominus designat et denotat dicens: Me dereliquerunt fontem aquae vivae et effoderunt sibi lacus detritos, qui non possunt aquam portare[3]). Quando aliud baptisma praeter unum esse non possit, baptizare se posse opinantur; vitae fonte deserto vitalis et salutaris aquae gratiam pollicentur. Non abluuntur illic homines, sed potius sordidantur, nec purgantur delicta, sed imo cumulantur. Non Deo nativitas illa, sed diabolo filios generat. Per mendacium nati veritatis promissa non capiunt; de perfidia procreati fidei gratiam perdunt. Ad pacis praemium venire non possunt, qui pacem Domini discordiae furore ruperunt.

XII. (10) Nec se quidam vana interpretatione decipiant, quod dixerit Dominus: Ubicunque fuerint duo aut tres collecti in nomine meo, ego cum eis sum. Corruptores

1) I Cor. 11, 19. 2) Ier. 23, 16. 17. 21. 22. 3) Ib. 2, 13.

evangelii atque interpretes falsi extrema ponunt et superiora praetereunt partis memores et partem subdole comprimentes; ut ipsi ab ecclesia scissi sunt, ita capituli unius sententiam scindunt. Dominus enim cum discipulis suis unanimitatem suaderet et pacem: Dico, inquit, vobis, quoniam si duobus ex vobis convenerit in terra, de omni re, quamcunque petieritis, continget vobis a Patre meo, qui in coelis est. Ubicunque enim fuerint duo aut tres collecti in nomine meo, ego cum eis sum[1]); ostendens non multitudini, sed unanimitati deprecantium plurimum tribui. Si duobus, inquit, ex vobis convenerit in terra; unanimitatem prius posuit, concordiam pacis ante praemisit, ut conveniat nobis fideliter et firmiter, docuit. Quomodo autem potest ei cum aliquo convenire, cui cum corpore ipsius ecclesiae et cum universa fraternitate non convenit? Quomodo possunt duo aut tres in nomine Christi colligi, quos constat a Chisto et ab eius evangelio separari? Non enim nos ab illis, sed illi a nobis recesserunt et, cum haereses et schismata postmodum nata sint, dum conventicula sibi diversa constituunt, veritatis caput atque originem reliquerunt. Dominus autem de ecclesia sua loquitur et ad hos, qui sunt in ecclesia, loquitur, ut si ipsi concordes fuerint, si secundum quod mandavit et monuit, duo aut tres licet, collecti unanimiter oraverint, duo aut tres licet sint, impetrare possint de Dei maiestate, quod postulant. (11) Ubicunque fuerint duo aut tres collecti in nomine meo, ego, inquit, cum eis sum, cum simplicibus scilicet atque pacatis, cum Deum timentibus et Dei praecepta servantibus. Cum his duobus vel tribus licet esse se dixit, quomodo et cum tribus pueris in camino ignis fuit et, quia in Deum simplices atque inter se unanimes permanebant, flammis ambientibus medios spiritu roris animavit, quomodo apostolis duobus in custodia clausis, quia simplices, quia unanimes erant, ipse adfuit, ipse resolutis carceris claustris, ut verbum, quod fideliter praedicabant, multitudini traderent, ad forum rursus imposuit. Quando ergo in praeceptis suis ponit et dicit: Ubi fuerint duo aut tres collecti in nomine meo, ego cum eis sum, non homines ab ecclesia dividit, qui instituit et fecit ecclesiam, sed exprobrans discordiam perfidis et

1) Matth. 18, 19. 20.

fidelibus pacem sua voce commendans ostendit, magis esse se cum duobus aut tribus unanimiter orantibus, quam cum dissidentibus plurimis, plusque impetrari posse paucorum concordi prece, quam discordiosa oratione multorum.

XIII. Ideo et cum orandi legem daret, addidit dicens: Et cum steteritis ad orationem, remittite, si quid habetis adversus aliquem, ut et Pater vester, qui in coelis est, remittat vobis peccata [1]). Et ad sacrificium cum dissensione venientem revocat ab altari et iubet prius concordare cum fratre, tunc cum pace redeuntem Deo munus offerre, quia nec ad Cain munera respexit Deus; neque enim pacatum habere Deum poterat, qui cum fratre pacem per zeli discordiam non habebat. Quam sibi igitur pacem promittunt inimici fratrum, quae sacrificia celebrare se credunt aemuli sacerdotum? An secum esse Christum, cum collecti fuerint, opinantur, qui extra Christi ecclesiam colliguntur?

XIV. (12) Tales etiamsi occisi in confessione nominis fuerint, macula ista nec sanguine abluitur; inexpiabilis et gravis culpa discordiae nec passione purgatur. Esse martyr non potest, qui in ecclesia non est; ad regnum pervenire non poterit, qui eam, quae regnatura est, dereliquit. Pacem nobis Christus dedit, concordes atque unanimes esse praecepit, dilectionis et caritatis foedera incorrupta atque inviolata servari mandavit; exhibere se non potest martyrem, qui fraternam non tenuit caritatem. Docet hoc et contestatur Paulus apostolus dicens: Et si habuero fidem, ita ut montes transferam, caritatem autem non habeam, nihil sum. Et si in cibos pauperum distribuero omnia mea et si tradidero corpus meum, ut ardeam, caritatem autem non habeam, nihil proficio. Caritas magnanima est, caritas benigna est, caritas non aemulatur, non agit perperam, non inflatur, non irritatur, non cogitat malum, omnia diligit, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. Caritas nunquam excidit [2]). Nunquam, inquit, excidit caritas. Haec enim semper in regno erit, haec in aeternum fraternitatis sibi cohaerentis unitate durabit. Ad regnum coelorum non potest pervenire discordia; ad praemia Christi, qui dixit: Hoc est mandatum meum, ut diligatis invicem, quemadmo-

---

1) Marc. 11, 25. 2) I Cor. 13, 2—5. 7. 8.

dum dilexi vos[1]), pertinere non poterit, qui dilectionem Christi perfida dissensione violavit. Qui caritatem non habet, Deum non habet. Ioannis beati apostoli vox est: Deus, inquit, dilectio est, et qui manet in dilectione, in Deo manet, et Deus in illo manet[2]). Cum Deo manere non possunt, qui esse in ecclesia Dei unanimes noluerunt. Ardeant licet flammis et ignibus traditi vel obiecti bestiis animas suas ponant, non erit illa fidei corona, sed poena perfidiae, nec religiosae virtutis exitus gloriosus, sed desperationis interitus. Occidi talis potest, coronari non potest. (13) Sic se christianum esse profitetur, quomodo et Christum diabolus saepe mentitur, ipso Domino praemonente et dicente: Multi venient in nomine meo dicentes: Ego sum Christus, et multos fallent[3]). Sicut ille Christus non est, quamvis fallat in nomine, ita nec christianus videri potest, qui non permanet in evangelii eius et fidei veritate.

XV. Nam et prophetare et daemonia excludere et virtutes magnas in terris facere sublimis utique et admirabilis res est, non tamen regnum coeleste consequitur, quisquis in his omnibus invenitur, nisi recti et iusti itineris observatione gradiatur. Denuntiat Dominus et dicit: Multi mihi dicent in illo die: Domine, Domine, nonne in tuo nomine prophetavimus et in tuo nomine daemonia exclusimus et in nomine tuo virtutes magnas fecimus? Et tunc dicam illis: Nunquam vos cognovi, recedite a me, qui operamini iniquitatem[4]). Iustitia opus est, ut promereri quis possit Deum iudicem; praeceptis eius et monitis obtemperandum est, ut accipiant merita nostra mercedem. Dominus in evangelio suo, cum spei et fidei nostrae viam compendio breviante dirigeret: Dominus Deus tuus, inquit, Deus unus est; et: Diliges Dominum Deum tuum de toto corde tuo et de tota anima tua et de tota virtute tua. Hoc est primum mandatum; et secundum simile huic: Diliges proximum tuum tanquam te. In his duobus praeceptis tota lex pendet et prophetae[5]). Unitatem simul et dilectionem magisterio suo docuit, prophetas omnes et legem praeceptis duobus inclusit. Quam vero unitatem servat, quam dilectionem cu-

1) Io. 15, 12. In sqq. secuti sumus Bal., qui se eorum librorum lectionem retinuisse dixit, qui numero plures essent. Alii verbo p o t e r i t subiiciunt ad C h r i s t u m vel ad p r a e m i a C h r i s t i. 2) 1 Io. 4, 16. 3) Marc. 13, 6. 4) Matth. 7, 22. 23. 5) Marc. 12, 29—31.

stodit aut cogitat, qui discordiae furore vesanus ecclesiam scindit, fidem destruit, pacem turbat, caritatem dissipat, sacramentum profanat?

XVI. (14) Malum hoc, fidelissimi fratres, iam pridem coeperat; sed nunc crevit eiusdem mali infesta clades, et exsurgere ac pullulare plus coepit haereticae perversitatis et schismatum venenata pernicies, quia et sic in occasu mundi fieri oportebat, praenuntiante per apostolum nobis et praemonente Spiritu sancto: In novissimis, inquit, diebus aderunt tempora molesta, et erunt homines sibi placentes, superbi, tumidi, cupidi, blasphemi, parentibus inobedientes, ingrati, impii, sine affectu, sine foedere, delatores, incontinentes, immites, bonum non amantes, proditores, procaces, stupore inflati, voluptates magis quam Deum diligentes, habentes deformationem religionis, virtutem autem eius abnegantes. Ex iis sunt, qui repunt in domos et praedantur mulierculas oneratas peccatis, quae ducuntur variis desideriis, semper discentes et nunquam ad scientiam veritatis pervenientes. Et quomodo Iamnes et Mambres restiterunt Moysi, sic et hi resistunt veritati [1]), sed non proficient plurimum. Imperitia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut et illorum fuit [2]). Adimplentur, quaecunque praedicta sunt, et appropinquante iam saeculi fine hominum pariter ac temporum probatione venerunt. Magis ac magis adversario saeviente error fallit, extollit stupor, livor incendit, cupiditas excoecat, depravat impietas, superbia inflat, discordia exasperat, ira praecipitat.

XVII. (15) Non tamen nos moveat aut turbet multorum nimia et abrupta perfidia, sed potius fidem nostram praenuntiante rei veritate corroboret. Ut quidam tales esse coeperunt, quia haec ante praedicta sunt, ita caeteri fratres ab eiusmodi caveant, quia et haec ante praedicta sunt instruente Domino et dicente: Vos autem cavete, ecce praedixi vobis omnia [3]). Vitate quaeso vos, fratres, eiusmodi homines et a latere atque auribus vestris perniciosa colloquia velut contagium mortis arcete, sicut scriptum est: Sepi aures tuas spinis, et noli audire linguam nequam [4]). Et iterum: Corrumpunt ingenia bona confabu-

---

1) In cdd. et edd. haud paucis adiicitur: homines corrupti sensu, reprobi circa fidem. 2) II Tim. 3, 1—9. 3) Marc. 13, 23. 4) Sir. 28, 24.

lationes pessimae[1]). Docet Dominus et admonet a talibus recedendum. Coeci sunt, inquit, duces coecorum. Coecus autem coecum ducens simul in foveam cadunt[2]). Aversandus est talis atque fugiendus, quisquis fuerit ab ecclesia separatus. Perversus est huiusmodi et peccat et est a semet ipso damnatus. An esse sibi cum Christo videtur, qui adversus sacerdotes Christi facit, qui se a cleri eius et plebis societate secernit? Arma ille contra ecclesiam portat, contra Dei dispositionem repugnat. Hostis altaris, adversus sacrificium Christi rebellis, pro fide perfidus, pro religione sacrilegus, inobsequens servus, filius impius, frater inimicus contemtis episcopis et Dei sacerdotibus derelictis constituere audet aliud altare, precem alteram illicitis vocibus facere, dominicae hostiae veritatem per falsa sacrificia profanare nec[3]) scire, quoniam qui contra ordinationem Dei nititur, ob temeritatis audaciam divina animadversione punitur.

XVIII. (16) Sic Chore et Dathan et Abiron, qui sibi contra Moysen et Aaron sacerdotem sacrificandi licentiam vindicare conati sunt, poenas pro suis statim conatibus pependerunt. Terra compagibus ruptis in profundum sinum patuit, stantes atque viventes recedentis soli hiatus absorbuit. Nec tantum eos, qui auctores fuerant, Dei indignantis ira percussit, sed et caeteros ducentos quinquaginta participes eiusdem furoris et comites, qui coagulati cum iisdem simul ad audaciam fuerant, exiens a Domino ignis properata ultione consumsit, admonens scilicet et ostendens, contra Deum fieri, quidquid improbi fuerint ad destruendam ordinationem Dei humana voluntate conati. Sic et Ozias rex, cum turibulum ferens et contra legem Dei sacrificium sibi violenter assumens resistente sibi Azaria sacerdote obtemperare nollet et cedere, divina indignatione confusus et leprae varietate in fronte maculatus est, ea parte corporis notatus offenso Domino, ubi signantur, qui Dominum promerentur. Et filii Aaron, qui imposuerunt altari ignem alienum, quem non praeceperat Dominus, in conspectu statim Domini vindicantis exstincti sunt.

XIX. (17) Quos imitantur scilicet atque sectantur, qui

---

1) I Cor. 15, 33. 2) Matth. 15, 14. 3) **Dignatur**, quod Pam. caet. hic interponunt, Manutii coniecturae debetur.

Dei traditione contemta alienas doctrinas appetunt et magisteria humanae institutionis inducunt; quos increpat Dominus et obiurgat in evangelio suo dicens: Reiicitis mandatum Dei, ut traditionem vestram statuatis[1]. Peius hoc crimen est, quam quod admisisse lapsi videntur, qui tamen in poenitentia criminis constituti Deum plenis satisfactionibus deprecantur. Hic ecclesia quaeritur et rogatur, illic ecclesiae repugnatur; hic potest necessitas fuisse, illic voluntas tenetur in scelere; hic qui lapsus est, sibi tantum nocuit, illic qui haeresim vel schisma facere conatus est, multos secum trahendo decepit; hic animae unius est damnum, illic periculum plurimorum. Certe peccasse se hic et intelligit et lamentatur et plangit; ille tumens in pectore suo et in ipsis sibi delictis placens a matre filios segregat, oves a pastore sollicitat, Dei sacramenta disturbat. Et cum lapsus semel peccaverit, ille quotidie peccat. Postremo lapsus martyrium postmodum consecutus potest regni promissa percipere; ille si extra ecclesiam fuerit occisus, ad ecclesiae non potest praemia pervenire.

XX. (18) Nec quisquam miretur, dilectissimi fratres, etiam de confessoribus quosdam ad ista procedere, inde quoque aliquos tam nefanda, tam gravia peccare. Neque enim confessio immunem facit ab insidiis diaboli aut contra tentationes et pericula et incursus atque impetus saeculares adhuc in saeculo positum perpetua securitate defendit; caeterum nunquam in confessoribus fraudes et stupra et adulteria postmodum videremus, quae nunc in quibusdam videntes ingemiscimus et dolemus. Quisquis ille confessor est, Salomone maior aut melior aut Deo carior non est: qui tamen, quamdiu in viis Domini ambulavit, tamdiu gratiam, quam de Domino fuerat consecutus, obtinuit, postquam dereliquit Domini viam, perdidit et gratiam Domini[2]. Et ideo scriptum est: Tene, quod habes, ne alius accipiat coronam tuam[3]. Quod utique Dominus non minaretur, auferri posse coronam iustitiae, nisi quia recedente iustitia recedat necesse est et corona.

XXI. Confessio exordium gloriae est, non meritum iam

---

1) Marc. 7, 9. 2) Manut. sqq. ita refert: sicut scr. est: Et excitavit Dominus Satanam ipsi Salomoni. Et ideo in Apoc. Dominus ad Ioannem graviter comminatur, quorum partem Pam. caet. retinuerunt. Sequimur vet. edd. et Bal. 3) Apoc. 3, 11.

coronae, nec perficit laudem, sed initiat dignitatem, cumque scriptum sit: Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit[1]); quidquid ante finem fuerit, gradus est, quo ad fastigium salutis adscenditur, non terminus, quo iam culminis summa teneatur. (19) Confessor est; sed post confessionem periculum maius est, quia plus adversarius provocatus est. Confessor est; hoc magis stare debet cum Domini evangelio per evangelium gloriam consecutus a Domino. Ait enim Dominus: Cui multum datur, multum quaeritur ab eo; et cui plus dignitatis adscribitur, plus de illo exigitur servitutis[2]). Nemo per confessoris exemplum pereat, nemo iniustitiam, nemo insolentiam, nemo perfidiam de confessoris moribus discat. Confessor est; sit humilis et quietus, sit in actu suo cum disciplina modestus, ut qui Christi confessor dicitur, Christum, quem confitetur, imitetur. Nam cum dicat ille: Qui se extollit, humiliabitur, et qui humiliat se, exaltabitur[3]), et ipse a patre exaltatus sit, quia se in terris sermo et virtus et sapientia Dei patris humiliavit, quomodo potest extollentiam diligere, qui et nobis humilitatem sua lege mandavit et ipse a patre amplissimum nomen praemio humilitatis accepit? Confessor est Christi, sed si non postea blasphemetur per ipsum maiestas et dignitas Christi. Lingua Christum confessa non sit maledica, non sit turbulenta, non conviciis et litibus perstrepens audiatur, non contra fratres et Dei sacerdotes post verba laudis serpentis venena iaculetur. Caeterum si culpabilis et detestabilis postmodum fuerit, si confessionem suam mala conversatione prodegerit, si vitam suam turpi foeditate maculaverit, si ecclesiam denique, ubi confessor factus est, derelinquens et unitatis concordiam scindens fidem primam perfidia posteriore mutaverit, blandiri sibi per confessionem non potest, quasi sit electus ad gloriae praemium, quando ex hoc ipso magis creverint merita poenarum.

XXII. (20) Nam et Iudam inter apostolos Dominus elegit, et tamen Dominum Iudas postmodum prodidit. Non tamen idcirco apostolorum fides et firmitas cecidit, quia proditor Iudas ab eorum societate defecit. Sic et hic non statim confessorum sanctitas et dignitas comminuta est,

1) Matth. 10, 22. 2) Luc. 12, 48. 3) Ib. 18, 14.

quia quorundam fides fracta est. Beatus Paulus apostolus in epistola sua loquitur: Quid enim, si exciderunt a fide quidam illorum, numquid infidelitas illorum fidem Dei evacuavit? Absit; est enim Deus verax, omnis autem homo mendax[1]). Stat confessorum pars maior et melior in fidei suae robore et in legis ac disciplinae dominicae veritate; nec ab ecclesiae pace discedunt, qui se in ecclesia gratiam consecutos de Dei dignatione meminerunt, atque hoc ipso ampliorem consequuntur fidei suae laudem, quod ab eorum perfidia segregati, qui iuncti confessionis consortio fuerunt, a contagio criminis recesserunt. Vero illuminati evangelii lumine, pura et candida Domini luce radiati tam sunt in conservanda Christi pace laudabiles, quam fuerunt in diaboli congressione victores.

XXIII. (21) Opto equidem, dilectissimi fratres, et consulo pariter et suadeo, ut si fieri potest nemo de fratribus pereat, et consentientis populi corpus unum gremio suo gaudens mater includat. Si tamen quosdam schismatum duces et dissensionis auctores in coeca et obstinata dementia permanentes non potuerit ad salutis viam consilium salubre revocare, caeteri tamen vel simplicitate capti vel errore inducti vel aliqua fallentis astutiae calliditate decepti a fallaciae vos laqueis solvite, vagantes gressus ab erroribus liberate, iter rectum viae coelestis agnoscite. Contestantis apostoli vox est: Praecipimus vobis, inquit, in nomine Domini nostri Iesu Christi, ut recedatis ab omnibus fratribus ambulantibus inordinate et non secundum traditionem, quam acceperunt a nobis[2]). Et iterum dicit: Nemo vos decipiat inanibus verbis; propterea enim venit ira Dei super filios contumaciae. Nolite ergo esse participes eorum[3]). Recedendum est a delinquentibus vel imo fugiendum, ne dum quis male ambulantibus iungitur et per itinera erroris et criminis graditur, a via veri itineris exerrans pari crimine et ipse teneatur. Deus unus est, et Christus unus, et una ecclesia eius, et fides una, et plebs[4]) in solidam corporis unitatem concordiae glutino copulata. Scindi unitas non potest, nec corpus unum discidio compaginis separari, divulsis laceratione visceribus in frusta discerpi.

---

1) Rom. 3, 3. 4. 2) II Thess. 3, 6. 3) Eph. 5, 6. 7. 4) Bal. nulla cdd. auctoritate allata: plebs una, quod Fellus in 3 mss. vidit. Quo melior tamen sensus, eo suspectior fides.

Quidquid a matrice discesserit, seorsum vivere et spirare non poterit, substantiam salutis amittit.

XXIV. (22) Monet nos Spiritus sanctus et dicit: Quis est homo, qui vult vitam et amat videre dies optimos? Contine linguam tuam a malo, et labia tua ne loquantur insidiose. Declina a malo et fac bonum, quaere pacem et sequere eam [1]). Pacem quaerere debet et sequi filius pacis, a dissensionis malo continere linguam suam debet, qui novit et diligit vinculum caritatis. Inter sua divina mandata et magisteria salutaria passioni iam proximus Dominus addidit dicens: Pacem dimitto vobis, pacem meam do vobis [2]). Hanc nobis haereditatem dedit, dona omnia suae pollicitationis et praemia in pacis conservatione promisit. Si cohaeredes Christi sumus, in Christi pace maneamus; si filii Dei sumus, pacifici esse debemus. Beati, inquit, pacifici, quoniam ipsi filii Dei vocabuntur [3]). Pacificos esse oportet Dei filios, corde mites, sermone simplices, affectione concordes, fideliter sibi unanimitatis nexibus cohaerentes.

XXV. Haec unanimitas sub apostolis olim fuit; sic novus credentium populus Domini mandata custodiens carita tem suam tenuit. Probat scriptura divina, quae dicit: Turba autem eorum, qui crediderant, anima et mente una agebant [4]). Et iterum: Et erant perseverantes omnes unanimes in oratione cum mulieribus et Maria, quae fuerat mater Iesu, et fratribus eius [5]). Et ideo efficacibus precibus orabant, ideo impetrare cum fiducia poterant, quodcunque de Domini misericordia postulabant.

XXVI. (23) In nobis vero sic unanimitas diminuta est, ut et largitas operationis infracta est. Domos tunc et fundos venundabant et thesauros sibi in coelo reponentes distribuenda in usus indigentium pretia apostolis offerebant. At nunc de patrimonio nec decimas damus et, cum vendere iubeat Dominus, emimus potius et augemus. Sic in nobis emarcuit vigor fidei, sic credentium robur elanguit. Et idcirco Dominus tempora nostra respiciens in evangelio suo dicit: Filius hominis cum venerit, putas inveniet fidem in terra [6])? Videmus fieri, quod ille praedixit. In Dei timore,

1) Ps. 34, 13—15. 2) Io. 14, 27. 3) Matth. 5, 9. 4) Act. 4, 32. 5) Ib. 1, 14. In sqq. Bal. ratione non allata scripsit: Et ideo quia. 6) Luc. 18, 8.

in lege iustitiae, in dilectione, in opere fides nulla est. Nemo futurorum metum cogitat, diem Domini et iram Dei et incredulis ventura supplicia et statuta perfidis aeterna tormenta nemo considerat. Quod metueret conscientia nostra, si crederet, quia non credit omnino, nec metuit. Si autem crederet, et caveret; si caveret, evaderet.

XXVII. (24) Excitemus nos quantum possumus, dilectissimi fratres, et somno inertiae veteris abrupto ad observanda et gerenda Domini praecepta vigilemus. Simus tales, quales esse nos ipse praecepit dicens: Sint lumbi vestri accincti et lucernae ardentes [1]), et vos similes hominibus exspectantibus dominum suum, quando veniat a nuptiis, ut cum venerit et pulsaverit, aperiant ei. Beati servi, quos adveniens Dominus invenerit vigilantes [2]). Accinctos nos esse oportet, ne cum expeditionis dies venerit, impeditos nos et implicitos apprehendat. Luceat in bonis operibus nostrum lumen et fulgeat, ut ipsum nos ad lucem claritatis aeternae de hac saeculi nocte perducat. Exspectemus solliciti semper et cauti adventum Domini repentinum, ut quando ille pulsaverit, evigilet fides nostra vigilantiae praemium de Domino receptura. Si haec mandata serventur, si haec monita et praecepta teneantur, opprimi dormientes diabolo fallente non possumus, servi vigiles Christo dominante regnabimus.

VI.

DE LAPSIS.

I. Pax ecce, dilectissimi fratres, ecclesiae reddita est, et quod difficile nuper incredulis ac perfidis impossibile videbatur, ope atque ultione divina securitas nostra reparata est. In laetitiam mentes redeunt, et tempestate pres-

---

1) Verba a Bal. addita: in manibus vestris cum caet. edd. repudiavimus, quia in perpaucis cdd. leguntur. Absunt etiam in aliis Cypr. locis.
2) Luc. 12, 35—37.

surae ac nube[1]) discussa tranquillitas ac serenitas refulserunt. Dandae laudes Deo, et beneficia eius ac munera cum gratiarum actione celebranda, quamvis agere gratias nostra vox nec in persecutione cessaverit. Neque enim tantum inimico licere potest, ut non, qui Dominum toto corde et anima et virtute diligimus, benedictiones eius et laudes semper et ubique cum gloria praedicemus. Exoptatus votis omnium dies venit, et post longae noctis horribilem tetramque caliginem Domini luce radiatus mundus eluxit.

II. Confessores praeconio boni nominis claros et virtutis ac fidei laudibus gloriosos laetis conspectibus intuemur, sanctis osculis adhaerentes desideratos diu inexplebili cupiditate complectimur. Adest militum Christi cohors candida, qui persecutionis urgentis ferociam turbulentam stabili congressione fregerunt parati ad patientiam carceris, armati ad tolerantiam mortis. Repugnastis fortiter saeculo, spectaculum gloriosum praebuistis Deo, secuturis fratribus fuistis exemplo. Religiosa vox Christum locuta est, in quem se semel credidisse confessa est; illustres manus, quae non nisi divinis operibus assueverant, sacrificiis sacrilegis restiterunt; sanctificata ora coelestibus cibis post corpus et sanguinem Domini profana contagia et idolorum reliquias respuerunt; ab impio sceleratoque velamine, quo illic velabantur sacrificantium capita captiva, caput vestrum liberum mansit; frons cum signo Dei pura diaboli coronam ferre non potuit, coronae se Domini reservavit. (2) Quam vos laete sinu suo excipit mater ecclesia de proelio revertentes! Quam beata, quam gaudens portas suas aperit, ut adunatis agminibus intretis de hoste prostrato trophaea referentes! Cum triumphantibus viris et feminae veniunt, quae cum saeculo dimicantes sexum quoque vicerunt. Veniunt et geminata militiae suae gloria virgines et pueri annos suos[2]) virtutibus transeuntes. Nec non et caetera stantium multitudo vestram gloriam sequitur, proximis et paene coniunctis laudis insignibus vestigia vestra comitatur. Eadem et in illis sinceritas cordis, eadem fidei tenacis integritas. Inconcussis praeceptorum coelestium radicibus nixos et evangelicis traditionibus roboratos non prae-

---

1) Dedimus hunc locum ad vet. edd. et Bal. Pam. caet. ex aliquot cdd. adiiciunt: ac caligine. 2) Per Gravii edit. hic in textum Pam. caet. irrepsit: continentiae, invitis cdd. longe plurimis.

scripta exsilia, non destinata tormenta, non rei familiaris damna, non corporis supplicia terruerunt. Explorandae fidei praefiniebantur dies. Sed qui saeculo renuntiasse se meminit, nullum saeculi diem novit, nec tempora terrena iam computat, qui aeternitatem de Deo sperat.

III. Nemo, fratres dilectissimi, nemo hanc gloriam mutilet, nemo incorruptam stantium firmitatem maligna obtrectatione debilitet. Cum dies negantibus praestitutus excessit, quisquis professus intra diem non est, Christianum se esse confessus est. Primus est victoriae titulus, gentilium manibus apprehensum Dominum confiteri. Secundus ad gloriam gradus est, cauta secessione subtractum Domino reservari. Illa publica, haec privata confessio est; ille iudicem saeculi vincit, hic contentus Deo suo iudice conscientiam puram cordis integritate custodit; illic fortitudo promtior, hic sollicitudo securior. Ille appropinquante hora sua iam maturus inventus est, hic fortasse dilatus est, qui patrimonio derelicto idcirco secessit, quia non erat negaturus, confiteretur utique, si fuisset et ipse detentus.

IV. (3) Has martyrum coelestes coronas, has confessorum glorias spiritales, has stantium fratrum maximas eximiasque virtutes moestitia una contristat, quod avulsam nostrorum viscerum partem violentus inimicus populationis suae strage deiecit. Quid hoc loco faciam, dilectissimi fratres? Fluctuans vario mentis aestu quid aut quomodo dicam? Lacrymis magis quam verbis opus est ad exprimendum dolorem, quo corporis nostri plaga deflenda est, quo populi aliquando numerosi multiplex lamentanda iactura est. Quis enim sic durus ac ferreus, quis sic fraternae caritatis oblitus, qui inter suorum multiformes ruinas et lugubres ac multo squalore deformes reliquias constitutus siccos oculos tenere praevaleat nec erumpente statim fletu prius gemitus suos lacrymis quam voce depromat? Doleo, fratres, doleo vobiscum, nec mihi ad leniendos dolores meos integritas propria et sanitas privata blanditur, quando plus pastor in gregis sui vulnere vulneretur. Cum singulis pectus meum copulo, moeroris et funeris pondera luctuosa participo. Cum plangentibus plango, cum deflentibus defleo, cum iacentibus iacere me credo. Iaculis illis grassantis inimici mea simul membra percussa sunt, saevientes gladii per mea viscera transierunt. Immunis et liber a per-

secutionis incursu fuisse non potest animus, in prostratis fratribus et me prostravit affectus.

V. (4) Habenda tamen est, fratres dilectissimi, ratio veritatis, nec sic mentem debet et sensum persecutionis infestae tenebrosa caligo coecasse, ut nihil remanserit lucis et luminis, unde divina praecepta perspici possint. Si cladis causa cognoscitur, et medela vulneris invenitur. Dominus probari familiam suam voluit, et quia traditam nobis divinitus disciplinam pax longa corruperat, iacentem fidem et paene dixerim dormientem censura coelestis erexit, cumque nos peccatis nostris amplius [1]) mereremur, clementissimus Dominus sic cuncta moderatus est, ut hoc omne, quod gestum est, exploratio potius quam persecutio videretur.

VI. Studebant augendo patrimonio singuli et obliti, quid credentes aut sub apostolis ante fecissent aut semper facere deberent, insatiabili cupiditatis ardore ampliandis facultatibus incubabant. Non in sacerdotibus religio devota, non in ministeriis [2]) fides integra, non in operibus misericordia, non in moribus disciplina. Corrupta barba in viris, in feminis forma fucata, adulterati post Dei manus oculi, capilli mendacio colorati. Ad decipienda corda simplicium callidae fraudes, circumveniendis fratribus subdolae voluntates. Iungere cum infidelibus vinculum matrimonii, prostituere gentilibus membra Christi. Non iurare tantum temere, sed adhuc etiam peierare, praepositos superbo tumore contemnere, venenato sibi ore maledicere, odiis pertinacibus invicem dissidere. Episcopi plurimi, quos et hortamento esse oportet caeteris et exemplo, divina procuratione contemta procuratores rerum saecularium fieri, derelicta cathedra, plebe deserta per alienas provincias oberrantes negotiationis quaestuosae nundinas aucupari, esurientibus in ecclesia fratribus [3]) habere argentum largiter velle, fundos insidiosis fraudibus rapere, usuris multiplicantibus foenus augere. Quid non perpeti tales pro peccatis eiusmodi mereremur, cum iam pridem praemonuerit ac

---

1) Secundum Erasm. multi adiiciunt: p a t i. Atvero hoc neque in ant. edd. neque in permultis cdd. legitur. 2) Cum Pam. recentiores omnes: m i n i s t r i s. Sed nostram lectionem et aliquot cdd. apud Ox. atque Bal. referunt et antiquae edd. commendant. Adstipulatur Gronov. monob. p. 117. 3) Pam. ex uno cd. adiecit: n o n s u b v e n i r e. Obsunt ant. edd. et cdd. plurimi. Cfr. Gron. obs. monob. p. 37.

dixerit censura divina: Si dereliquerint legem meam et in iudiciis meis non ambulaverint, si iustificationes meas profanaverint et praecepta mea non observaverint, visitabo in virga facinora eorum et in flagellis delicta eorum [1]).

VII. Praenuntiata sunt ista nobis et ante praedicta. Sed nos datae legis et observationis immemores id egimus per nostra peccata, ut dum Domini mandata contemnimus, ad correctionem delicti et probationem fidei remediis severioribus veniremus, nec saltem sero conversi ad Domini timorem sumus, ut hanc correptionem nostram probationemque divinam patienter et fortiter subiremus. (5) Ad prima statim verba minantis inimici maximus fratrum numerus fidem suam prodidit nec prostratus est persecutionis impetu, sed voluntario lapsu se ipse prostravit. Quid oro inauditum, quid novum venerat, ut velut incognitis atque inopinatis rebus exortis Christi sacramentum temeritate praecipiti solveretur? Nonne haec et prophetae ante et apostoli postmodum nuntiaverunt? Nonne iustorum pressuras et gentilium semper iniurias pleni sancto Spiritu praedicaverunt? Nonne fidem nostram semper armans et Dei servos coelesti voce corroborans dicit scriptura divina: Dominum Deum tuum adorabis et illi soli servies [2])? Nonne iram divinae indignationis ostendens et poenae metum praemonens denuo dicit: Adoraverunt eos, quos fecerunt digiti eorum, et curvatus est homo, et humiliatus est vir; et non laxabo illis [3])? Et iterum Deus loquitur dicens: Sacrificans diis eradicabitur nisi Domino soli [4]). In evangelio quoque postmodum Dominus in verbis doctor et consummator [5]) in factis docens, quid fieret, et faciens, quodcunque docuisset, quidquid nunc geritur et geretur, nonne ante praemonuit? Nonne et negantibus aeterna supplicia et salutaria confitentibus praemia ante constituit?

VIII. (6) Exciderunt quibusdam proh nefas! omnia et de memoria recesserunt. Non exspectaverunt saltem, ut adscenderent apprehensi, ut interrogati negarent. Ante aciem multi victi, sine congressione prostrati nec hoc sibi reliquerunt, ut sacrificare idolis viderentur inviti. Ultro ad forum currere, ad mortem sponte properare, quasi hoc

1) Ps. 89, 31—33. 2) Deut. 6, 13. 3) Ies. 2, 8. 9. 4) Ex. 22, 19. 5) Cfr. Io. 19, 30.

olim cuperent, quasi amplecterentur occasionem datam, quam semper optassent. Quot illic a magistratibus vespera urgente dilati sunt, quot, ne eorum differretur interitus, etiam rogaverunt! Quam vim potest talis obtendere, qua crimen suum purget, cum vim magis ipse fecerit, ut periret? Nonne quando ad Capitolium sponte ventum est, quando ultro ad obsequium diri facinoris accessum est, labavit gressus, caligavit adspectus, tremuerunt viscera, brachia conciderunt? Nonne sensus obstupuit, lingua haesit, sermo defecit? Stare illic potuit Dei servus et loqui et renuntiare Christo, qui iam diabolo renuntiaverat et saeculo? Nonne ara illa, quo moriturus accessit, rogus illi fuit? Nonne diaboli altare, quod foetore tetro fumare ac redolere conspexerat, velut funus et bustum vitae suae horrere ac fugere debebat? Quid hostiam tecum, miser, quid victimam immolaturus imponis? Ipse ad aram hostia, victima ipse venisti; immolasti illic salutem tuam, spem tuam, fidem tuam funestis illis ignibus concremasti.

IX. (7) Ac multis proprius interitus satis non fuit; hortamentis mutuis in exitium populus impulsus est, mors invicem letali poculo propinata est. Ac ne quid deesset ad criminis cumulum, infantes quoque parentum manibus vel impositi vel attracti amiserunt parvuli, quod in primo statim nativitatis exordio fuerant consecuti. Nonne illi, cum iudicii dies venerit, dicent: „Nos nihil[1]) fecimus nec derelicto cibo et poculo Domini ad profana contagia sponte properavimus; perdidit nos aliena perfidia, parentes sensimus parricidas; illi nobis ecclesiam matrem, illi patrem Deum negaverunt, ut dum parvi et improvidi et tanti facinoris ignari per alios ad consortium criminum iungimur, aliena fraude caperemur?"

X. (8) Nec est proh dolor! iusta aliqua et gravis causa, quae tantum facinus excuset. Relinquenda erat patria et patrimonii facienda iactura. Cui enim nascenti atque morienti non relinquenda quandoque patria et patrimonii sui facienda iactura est? Christus non relinquatur, salutis ac sedis aeternae iactura timeatur. Clamat ecce per prophetam Spiritus sanctus: Discedite, discedite, exite inde et immundum nolite tangere; exite de medio eius, separamini,

1) Nescio, cur Bal. hic interponat mali.

qui fertis vasa Domini[1]); et qui vasa sunt Domini ac templum Dei, ne immundum tangere et feralibus cibis pollui violarique cogantur, non exeunt de medio nec recedunt! Alibi quoque vox auditur e coelo praemonens, quid Dei servos facere conveniat, dicens: Exi de ea, populus meus, ne particeps sis delictorum eius et ne perstringaris plagis eius[2]). Qui exit et cedit, delicti particeps non fit; plagis vero et ipse perstringitur, qui socius criminis invenitur. Et ideo Dominus in persecutione secedere et fugere mandavit atque, ut id fieret, et docuit et fecit. Nam cum corona de Dei dignatione descendat nec possit accipi, nisi fuerit hora sumendi, quisquis in Christo manens interim cedit, non fidem denegat, sed tempus exspectat; qui autem, cum non secederet, cecidit, negaturus remansit.

XI. (9) Dissimulanda, fratres, veritas non est, nec vulneris nostri materia et causa reticenda. Decepit multos patrimonii sui amor coecus, nec ad recedendum parati aut expediti esse potuerunt, quos facultates suae velut compedes ligaverunt. Illa fuerunt remanentibus vincula, illae catenae, quibus et virtus retardata est et fides pressa et mens vincta et anima praeclusa, ut serpenti terram secundum Dei sententiam devoranti praeda et cibus fierent, qui terrestribus[3]) inhaererent. Et idcirco Dominus bonorum magister et praemonens in futurum: Si vis, inquit, perfectus esse, vade, vende omnia tua et da pauperibus, et habebis thesaurum in coelis; et veni, sequere me[4]). Si hoc divites facerent, per divitias suas non perirent, thesaurum in coelo reponentes hostem nunc et expugnatorem domesticum non haberent. Esset in coelo cor et animus et sensus, si thesaurus esset in coelo, nec vinci a saeculo posset, qui unde vinceretur[5]), in saeculo non haberet. Sequeretur Dominum solutus et liber, ut apostoli et sub apostolis multi et nonnulli saepe fecerunt, qui et rebus suis et parentibus derelictis individuis Christo nexibus adhaeserunt.

XII. Sequi autem Christum quomodo possunt, qui patrimonii vinculo detinentur? Aut quomodo coelum petunt et ad sublimia et alta conscendunt, qui terrenis cupiditati-

---

1) Ies. 52, 11. 2) Apoc. 18, 4. 3) Pam. caet. invitis cdd. permultis: terr. cupiditatibus, quod adiectum videtur a quodam e cap. 12 in. Iure non meliori mox post praemonens iidem: et consulens. 4) Matth. 19, 21. 5) Gron. obs. mon. p. 40. emendat: vinciretur.

bus degravantur? Possidere se credunt, qui potius possidentur census sui servi nec ad pecuniam suam domini, sed magis pecuniae mancipati. (10) Hoc tempus, hos homines apostolus denotat dicens: Qui autem volunt divites fieri, incidunt in tentationem et muscipulam et desideria multa inutilia et nocentia, quae mergunt hominem in perditionem et in interitum. Radix enim omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes erraverunt a fide et inseruerunt se doloribus multis [1]. Dominus autem quibus nos praemiis ad contemtum rei familiaris invitat? Parva haec et exigua huius temporis damna quibus mercedibus pensat? Nemo est, inquit, qui relinquat domum aut agrum aut parentes aut fratres aut uxorem aut filios propter regnum Dei, et non recipiat septies tantum in isto tempore, in saeculo autem venturo vitam aeternam [2]. Quibus cognitis et de Domini pollicentis veritate compertis non tantum timenda non est eiusmodi sed et optanda iactura, ipso denuo Domino praedicante et monente: Beati eritis, cum persecuti vos fuerint et separaverint vos et expulerint et maledixerint nomini vestro ut nequam propter filium hominis. Gaudete in illa die et exsultate; ecce enim merces vestra multa est in coelis [3]!

XIII. Sed tormenta postmodum venerant [4], et cruciatus graves reluctantibus imminebant. (11) Queri de tormentis potest, qui per tormenta superatus est; potest excusationem doloris obtendere, qui victus est in dolore. Potest rogare talis et dicere: „Certare quidem fortiter volui et sacramenti mei memor devotionis ac fidei arma suscepi, sed me in congressione pugnantem cruciamenta varia et supplicia longa vicerunt. Stetit mens stabilis et fides fortis, et cum torquentibus poenis immobilis diu anima luctata est. Sed cum durissimi iudicis recrudescente saevitia iam fatigatum [5] nunc flagella scinderent, nunc contunderent fustes, nunc equuleus extenderet, nunc ungula effoderet, nunc flamma torreret, caro me in colluctatione deseruit, infirmitas viscerum cessit, nec animus, sed corpus in

---

1) I Tim. 6, 9. 10. Pro erraverunt, quod plures cdd., ant. edd. et Bal. habent, Pam. caet. cum Manut. scribunt: naufragaverunt. 2) Marc. 10, 29. 30. Pro septies Man. et Ox.: centies. 3) Luc. 6, 22. 23. 4) Erasm.: ventura erant, quod praeter Bal. omnes imitati. 5) Mor. Pam. caet. addunt.: iam lassum corpus.

dolore defecit.“ Potest cito proficere ad veniam causa talis; potest eiusmodi excusatio esse miserabilis. Sic hic Casto et Aemilio aliquando Dominus ignovit, sic in prima congressione devictos victores in secundo proelio reddidit, ut fortiores ignibus fierent, qui ignibus ante cessissent, et unde superati essent, inde superarent. Deprecabantur illi non lacrymarum miseratione, sed vulnerum, nec sola lamentabili voce, sed laceratione corporis et dolore; manabat pro fletibus sanguis, et pro lacrymis cruor semiustulatis visceribus defluebat.

XIV. (12) Nunc vero quae vulnera ostendere victi possunt, quas plagas hiantium viscerum, quae tormenta membrorum, ubi non fides congressa cecidit, sed congressionem perfidia praevenit? Nec excusat oppressum necessitas criminis, ubi crimen est voluntatis. Nec hoc ideo dico, ut fratrum causas onerem, sed ut magis fratres ad precem satisfactionis instigem. Nam cum scriptum sit: Qui vos felices dicunt, in errorem vos mittunt et semitas pedum vestrorum turbant [1]); qui peccantem blandimentis adulantibus palpat, peccandi fomitem subministrat, nec comprimit delicta ille, sed nutrit. At qui consiliis fortioribus redarguit simul atque instruit fratrem, promovet ad salutem. Quos diligo, inquit Dominus, redarguo et castigo [2]). Sic oportet et Dei sacerdotem non obsequiis decipientibus fallere, sed remediis salutaribus providere. Imperitus est medicus, qui tumentes vulnerum sinus manu parcente contrectat et in altis recessibus viscerum virus inclusum, dum servat, exaggerat. Aperiendum vulnus est et secandum et putraminibus amputatis medela fortiore curandum. Vociferetur et clamet licet et conqueratur aeger impatiens per dolorem, gratias aget postmodum, cum senserit sanitatem.

XV. (13) Emersit enim, fratres dilectissimi, novum genus cladis, et quasi parum persecutionis procella saevierit, accessit ad cumulum sub misericordiae titulo malum fallens et blanda pernicies. Contra evangelii vigorem, contra Domini ac Dei legem temeritate quorundam laxatur incautis communicatio, irrita et falsa pax, periculosa dantibus et nihil accipientibus profutura. Non quaerunt sanitatis patientiam nec veram de satisfactione medicinam; poenitentia

1) Ies. 3, 12. 2) Apoc. 3, 19.

de pectoribus excussa est, gravissimi extremique delicti memoria sublata est. Operiuntur morientium vulnera, et plaga letalis altis et profundis visceribus infixa dissimulato dolore contegitur. A diaboli aris revertentes ad sanctum Domini sordidis et infectis nidore manibus accedunt; mortiferos idolorum cibos adhuc paene ructantes exhalantibus etiam nunc scelus suum faucibus et contagia funesta redolentibus Domini corpus invadunt, quando occurrat scriptura divina et clamet et dicat: Omnis mundus manducabit carnem, et anima quaecunque manducaverit ex carne sacrificii salutaris, quod est Domini, et immunditia ipsius super ipsum est, peribit anima illa de populo suo[1]); Apostolus item testetur et dicat: Non potestis calicem Domini bibere et calicem daemoniorum: non potestis mensae Domini communicare et mensae daemoniorum[2]). Idem contumacibus et pervicacibus comminatur et denuntiat dicens: Quicunque ederit panem aut biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini[3]).

XVI. (14) Spretis his omnibus atque contemtis ante expiata delicta, ante exomologesin factam criminis, ante purgatam conscientiam sacrificio et manu sacerdotis, ante offensam placatam indignantis Domini et minantis vis infertur corpori eius et sanguini, et plus modo in Dominum manibus atque ore delinquunt, quam cum Dominum negaverunt[4]). Pacem putant esse, quam quidam verbis fallacibus venditant. Non est pax illa, sed bellum, nec ecclesiae iungitur, qui ab evangelio separatur. Quid iniuriam beneficium vocant? Quid impietatem vocabulo pietatis appellant? Quid eis, qui flere iugiter et rogare Dominum suum debent, intercepta poenitentiae lamentatione communicare se simulant? Hoc sunt eiusmodi lapsis, quod grando frugibus, quod turbidum sidus arboribus, quod armentis pestilens vastitas, quod navigiis saeva tempestas. Solatium aeternae spei adimunt, arborem a radice subvertunt, sermone morbido ad letale contagium serpunt, navem scopulis, ne in portum perveniat, illidunt. Non concedit pacem fa-

1) Levit. 7, 20. 2) I Cor. 10, 21. 3) Ib. 11, 27. 4) Constituimus hunc locum ita, ut et Bal. teste in antiquis exemplaribus (mss.) ac Morellii Graviique edd. legitur et Rigalt. in notis probat. Caeterum praeter Bal. omnes, quos videre contigit, verba: ante offens. — negaverunt inter contemtis et ante expiata interponunt. Ox. varietatem lect. ad h. l. plane nullam attulit.

cilitas ista, sed tollit, nec communicationem tribuit, sed impedit ad salutem. Persecutio est haec alia et alia tentatio, per quam subtilis inimicus impugnandis adhuc lapsis occulta populatione grassatur, ut lamentatio conquiescat, ut dolor sileat, ut delicti memoria evanescat, ut comprimatur pectorum gemitus, statuatur fletus oculorum, nec Dominum graviter offensum longa et plena poenitentia deprecetur, cum scriptum sit: Memento, unde cecideris, et age poenitentiam [1]).

XVII. Nemo se fallat, nemo se decipiat. Solus Dominus misereri potest, veniam peccatis, quae in ipsum commissa sunt, solus potest ille largiri, qui peccata nostra portavit, qui pro nobis doluit, quem Deus tradidit pro peccatis nostris. Homo Deo esse non potest maior, nec remittere aut donare indulgentia sua servus potest, quod in Dominum delicto graviore commissum est, ne adhuc lapso et hoc accedat ad crimen, si nesciat esse praedictum: Maledictus homo, qui spem habet in homine [2]). Dominus orandus est, Dominus nostra satisfactione placandus est, qui negantem negare se dixit, qui omne iudicium de patre solus accepit. (15) Credimus quidem posse apud iudicem plurimum martyrum merita et opera iustorum; sed cum iudicii dies venerit, cum post occasum saeculi huius et mundi ante tribunal Christi populus eius adstiterit.

XVIII. Caeterum si quis praepropera festinatione temerarius remissionem peccatorum dare se cunctis [3]) putat posse aut audet Domini praecepta rescindere, non tantum nihil prodest, sed et obest lapsis. Provocasse est iram, non servasse sententiam nec misericordiam prius Dei deprecandam putare, sed contemto Domino de sua facultate [4]) praesumere. Sub ara Dei animae occisorum martyrum clamant magna voce dicentes: Quousque, Domine, sanctus et verus non iudicas et vindicas sanguinem nostrum de his, qui in terris inhabitant [5])? et requiescere ac patientiam tenere adhuc iubentur. Et quemquam posse aliquis existimat remittendis passim donandisque peccatis bonum [6]) fieri contra iudicem velle, aut prius, quam vindicetur ipse, alios posse defendere? Mandant martyres aliquid

---

1) Apoc. 2, 5. 2) Ier. 17, 5. 3) Ox.: cuiquam. 4) Vet. edd. et Ox.: facilitate. 5) Apoc. 6, 10. 6) Pam. caet.: dignum.

fieri; sed si iusta, si licita, si non contra ipsum Dominum a Dei sacerdote facienda, si obtemperantis [1]) facilis et prona consensio, si petentis fuerit religiosa moderatio. Mandant aliquid martyres fieri; sed si scripta non sint in Domini lege, quae mandant, ante est, ut sciamus, illos de Deo impetrasse, quod postulant, tunc facere, quod mandant. (16) Neque enim statim videri potest de divina maiestate concessum, quod fuerit humana pollicitatione promissum.

XIX. Nam et Moyses pro peccatis populi petiit, nec tamen peccantibus veniam cum petisset, accepit. Precor, ait, Domine, deliquit populus hic delictum grande, et fecerunt sibi deos aureos; et nunc si dimittis eis, delictum dimitte; sin autem, dele me de libro, quem scripsisti. Et dixit Dominus ad Moysen: Si quis deliquerit ante me, deleam eum de libro meo [2]). Ille amicus Dei, ille facie ad faciem locutus saepe cum Domino, quod petiit, impetrare non potuit nec Dei indignantis offensam sua deprecatione placavit. Hieremiam Deus laudat et praedicat dicens: Priusquam te formarem in utero, novi te, et priusquam exires de vulva, sanctificavi te et prophetam in gentibus posui te [3]); et eidem pro peccatis populi deprecanti frequentius et oranti: Noli, ait, orare pro populo hoc et noli postulare pro eis in prece et oratione, quia non exaudiam in tempore, in quo invocabunt me, in tempore afflictionis suae [4]). Quid vero iustius Noe, qui cum repleta esset terra peccatis, solus inventus est iustus in terris? Quid gloriosius Daniele? Quid illo ad facienda martyria in fidei firmitate robustius, in Dei dignatione felicius, qui toties et, cum confligeret, vicit et, cum vinceret, supervixit? Quid Iob in operibus promtius, in tentationibus fortius, in dolore patientius, in timore submissius, in fide verius? Nec his tamen, si rogarent, concessurum se Deus dixit. Cum propheta Ezechiel pro delicto populi deprecaretur: Terra, inquit, quaecunque peccaverit mihi, ut delinquat delictum, extendam manum meam super eam et obteram stabilimentum panis et immittam in eam famem et auferam ab ea hominem et pecora. Et si fuerint tres viri hi in medio eius

---

1) Pam. caet.: facienda sunt obt 2) Ex. 32, 31—33 3) Ier. 1, 5. 4) Ib. 11, 14.

Noe et Daniel et Iob, non liberabunt filios neque filias, ipsi soli salvi erunt[1]). Adeo non omne, quod petitur, in praeiudicio petentis, sed in dantis arbitrio est; (17) nec quidquam sibi usurpat et vindicat humana sententia, nisi annuat et censura divina.

XX. In evangelio Dominus loquitur dicens: Qui confessus me fuerit coram hominibus, et ego confitebor eum coram patre meo, qui in coelis est. Qui autem me negaverit, et ego negabo eum[2]). Si negantem non negat, nec confitentem confitetur. Non potest evangelium in parte consistere et in parte nutare. Aut utrumque oportet valeat, aut utrumque vim veritatis amittat. Si negantes rei criminis non erunt, nec confitentes praemium virtutis accipient. Porro si fides, quae vicerit, coronatur, necesse est, ut victa perfidia puniatur. Ita martyres aut nihil possunt, si evangelium solvi potest, aut si evangelium non potest solvi, contra evangelium facere non possunt, qui de evangelio martyres fiunt. Nemo, fratres dilectissimi, nemo infamet martyrum dignitatem, nemo eorum glorias destruat et coronas. Manet incorruptae fidei robur incolume, nec dicere aliquid aut facere contra Christum potest, cuius et spes et fides et virtus et gloria omnis in Christo est; ut ab episcopis contra mandatum Dei fiat, auctores esse non possunt, qui ipsi Dei mandata fecerunt. An quisquam maior Deo aut divina bonitate clementior, qui aut infectum velit, quod passus est Deus fieri, aut quasi illi minus potestatis ad protegendam ecclesiam suam fuerit, auxilio nos suo putet posse servari?

XXI. Nisi si haec ignaro Deo gesta sunt, aut non permittente illo omnia ista venerunt, cum doceat indociles et admoneat immemores scriptura divina, quae loquitur dicens: Quis dedit in direptionem Iacob et Israel iis, qui praedabantur illum? Nonne Deus, cui peccaverunt et noluerunt in viis eius ambulare neque audire legem eius? Et superduxit super eos iram animationis suae[3]). Et alibi testatur ac dicit: Numquid non valet manus Dei, ut salvos faciat, aut gravavit aurem, ut non exaudiat? Sed peccata vestra inter vos et Deum separant, et propter delicta vestra avertit faciem a vobis, ne misereatur[4]). (18) Delicta

1) Ez. 14, 18. 14. 2) Luc. 12, 8. 9. 3) Ies. 42, 24. 25. 4) Ib. 59, 1. 2.

potius nostra reputemus, actus nostros et animi secreta revolventes conscientiae merita ponderemus. Redeat in cor nostrum, non ambulasse nos in viis Domini et abiecisse legem Dei, praecepta eius et monita salutaria nunquam servare voluisse.

XXII. Quid de eo boni sentias, quem timorem fuisse apud eum, quam fidem credas, quem corrigere nec metus potuit, quem persecutio ipsa non reformavit? Alta et erecta cervix nec, quia cecidit, inflexa est; tumens animus et superbus nec, quia victus est, fractus est. Iacens stantibus et integris vulneratus minatur, et quod non statim Domini corpus inquinatis manibus accipiat aut ore polluto Domini sanguinem bibat, sacerdotibus sacrilegus irascitur. Atque o tuam nimiam, furiose, dementiam! irasceris ei, qui abs te avertere iram Dei nititur, ei minaris, qui pro te Domini misericordiam deprecatur, qui vulnus tuum sentit, quod ipse non sentis, qui pro te lacrymas fundit, quas forsitan ipse non fundis. Oneras adhuc crimen et cumulas et, cum sis ipse implacabilis[1]) ad antistites et sacerdotes Dei, putas circa te Dominum posse placari?

XXIII. Accipe potius et admitte, quae loquimur. Quid surdae aures salutaria praecepta non audiunt, quae monemus? Quid coeci oculi poenitentiae iter non vident, quod ostendimus? (19) Quid perculsa et alienata mens remedia vitalia non percipit, quae de scripturis coelestibus et discimus et docemus? Aut si incredulis quibusdam minor fides est futurorum, vel praesentibus terreantur. Ecce eorum, qui negaverunt, quae supplicia conspicimus, quos eorum tristes exitus flemus! Nec hic esse sine poena possunt, quamvis necdum dies venerit poenae. Plectuntur interim quidam, quo caeteri corrigantur. Exempla sunt omnium tormenta paucorum.

XXIV. Unus ex his, qui sponte Capitolium negaturus adscendit, postquam Christum negavit, obmutuit. Poena inde coepit, unde coepit et crimen, ut nec rogare iam posset, qui verba ad precum[2]) misericordiam non haberet. Alia in balneis constituta — hoc enim crimini eius et malis deerat, ut et ad balneas statim pergeret, quae lavacri

---

1) In sola ed. Ox. adiicitur: irasceris. Verba autem: et sacerdotes in vet. edd. non exstant. 2) Ita cdd., ut videtur, paene omnes. In plurimas vero edd. irrepsit Erasmi emendatio: precandam.

vitalis gratiam perdidisset — illic ab immundo spiritu immunda correpta[1]) laniavit dentibus linguam, qua fuerat vel pasta impie vel locuta. Postquam sceleratus cibus sumtus est, in perniciem suam rabies oris armata est. Ipsa sui carnifex exstitit nec diu superesse postmodum potuit, doloribus ventris et viscerum cruciata defecit.

XXV. (20) Praesente ac teste me ipso accipite quid evenerit. Parentes forte fugientes dum trepidi minus[2]) consulunt, sub nutricis alimento parvulam filiam reliquerunt. Relictam nutrix detulit ad magistratus. Illi ei apud idolum, quo populus confluebat, quod carnem necdum posset edere per aetatem, panem mero mixtum, quod tamen et ipsum de immolatione pereuntium supererat, tradiderunt. Recepit filiam postmodum mater. Sed facinus puella commissum tam loqui et indicare non potuit, quam nec intelligere prius potuit nec arcere. Ignoratione igitur obreptum est, ut sacrificantibus nobis eam secum mater inferret. Sed enim puella mixta cum sanctis precis nostrae et orationis impatiens nunc ploratu concuti, nunc mentis aestu fluctuabunda iactari, velut[3]) tortore cogente quibus poterat indiciis conscientiam facti in simplicibus adhuc annis rudis anima fatebatur. Ubi vero solemnibus adimpletis calicem diaconus offerre praesentibus coepit, et accipientibus caeteris locus eius advenit, faciem suam parvula instinctu divinae maiestatis avertere, os labiis obturantibus premere, calicem recusare. Perstitit tamen diaconus et reluctanti licet de sacramento calicis infudit. Tunc sequitur singultus et vomitus. In corpore atque ore violato eucharistia permanere non potuit, sanctificatus in Domini sanguine potus de pollutis visceribus erupit. Tanta est potestas Domini, tanta maiestas. Secreta tenebrarum sub eius luce detecta sunt, sacerdotem Dei nec occulta crimina fefellerunt.

XXVI. Hoc circa infantem, quae ad loquendum alienum circa se crimen necdum habuit aetatem. (21) At vero ea, quae aetate provecta et in annis adultioribus con-

---

1) Iterum Erasmi additamentum: cecidit multis quidem edd., edd. vero perpaucis probatum cum Bal. delevimus. 2) Aliquot edd adiiciunt sibi, quod Pam. et Rig., unus suis, quod Ox. placuit. 3) In omnibus edd. recentioribus: aestu coepit fluct. iact. et velut. Ita primus Pam. Lectionem a nobis probatam, quam et edd. auctoritate confirmari monuit Gron. monob. p. 39, Erasmus habet. Ante eum pro velut scribebatur: vult

stituta sacrificantibus[1]) latenter obrepsit, non cibum, sed gladium sibi sumens et velut quaedam venena letalia intra fauces et pectus[2]) admittens angi et anima exaestuante concludi postmodum coepit et pressuram non iam persecutionis, sed delicti sui passa palpitans et tremens concidit. Impunitum diu non fuit nec occultum dissimulatae conscientiae crimen. Quae fefellerat hominem, Deum sensit ultorem. Et cum quaedam arcam suam, in qua Domini sanctum fuit, manibus indignis tentasset aperire, igne inde surgente deterrita est, ne auderet attingere. Et quum alius[3]) et ipse maculatus sacrificio a sacerdote celebrato partem cum caeteris ausus est latenter accipere, sanctum Domini edere et contrectare non potuit, cinerem ferre se apertis manibus invenit[4]). Documento unius ostensum est, Dominum recedere, cum negatur, nec immerentibus ad salutem prodesse, quod sumitur, quando gratia salutaris in cinerem sanctitate fugiente mutatur. Quam multi quotidie poenitentiam non agentes nec delicti sui conscientiam confitentes immundis spiritibus adimplentur, quam multi usque ad insaniam mentis excordes dementiae furore quatiuntur! Nec necesse est ire per exitus singulorum, cum per orbis multiformes ruinas tam delictorum poena sit varia, quam delinquentium multitudo numerosa. Unusquisque consideret non quid alius passus sit, sed quid pati et ipse mereatur, nec evasisse se credat, si eum interim poena distulerit, cum timere plus debeat, quam sibi Dei iudicis ira servavit.

XXVII. (22) Nec sibi, quo minus agant poenitentiam, blandiantur, qui etsi nefandis sacrificiis manus non contaminaverunt, libellis tamen conscientiam polluerunt. Et illa professio denegantis, contestatio est christiani, quod fuerat, abnuentis. Fecisse se dixit, quidquid alius faciendo commisit, cumque scriptum sit: Non potestis duobus dominis servire[5]), servivit saeculari domino, qui obtemperavit eius edicto, magis obaudivit humano imperio quam Deo. Viderit, an minore vel dedecore vel crimine apud homines

---

1) Vulgo additur: n o b i s. Delevi cum multis cdd. et vet. edd. 2) Pam ex uno cd. adiecit: s a n g u i n e m, quod plane repudiandum demonstravit Gron. l. modo laud., repudiavit iam Ox. 3) Ita ausus sum hunc locum constituere suffragante primo apud Ox. Bodleiano cd. Vet. edd.: e t q u i s al. Erasm.: e t q u i d a m. Pam. caet.: e t a l i u s, q u i. Bal.: e t q u i d e m a l i u s, q u i a. 4) cfr. Pars I. p. 131. n. 2. 5) Matth. 6, 24.

publicaverit, quod admisit; Deum tamen iudicem fugere et vitare non poterit, cum dicat Spiritus sanctus in psalmis: Quod est imperfectum meum, viderunt oculi tui, et in libro tuo omnes scribentur[1]); et iterum: Homo videt in facie, Deus autem in corde[2]); ipse quoque Dominus praemoneat et praestruat dicens: Et scient omnes ecclesiae, quia ego sum scrutator renis et cordis[3]). Perspicit ille abdita et secreta atque occulta considerat, nec Dei oculos potest aliquis evadere dicentis: Ego Deus approximans et non Deus de longinquo. Si absconditus fuerit homo in absconditis, ego ergo non videbo eum? Nonne coelum et terram ego impleo[4])? Videt ille corda et pectora singulorum et iudicaturus est non tantum de factis, sed et de verbis et de cogitationibus nostris, omnium mentes voluntatesque conceptas in ipsis adhuc clausi pectoris latebris intuetur.

XXVIII. (23) Denique quanto et fide maiores et timore meliores sunt, qui quamvis nullo sacrificii aut libelli facinore constricti, quoniam tamen de hoc vel cogitaverunt, hoc ipsum apud sacerdotes Dei dolenter et simpliciter confitentes exomologesin conscientiae faciunt, animi sui pondus exponunt, salutarem medelam parvis licet et modicis vulneribus exquirunt, scientes scriptum esse: Deus non deridetur[5])! Derideri et circumveniri Deus non potest nec astutia aliqua fallente deludi. Plus imo delinquit, qui secundum hominem Deum cogitans evadere se poenam criminis credit, si non palam crimen admisit. Christus in praeceptis suis dicit: Qui confusus me fuerit, confundet eum filius hominis[6]); et Christianum se putat, qui Christianus esse aut confunditur aut veretur? Quomodo potest esse cum Christo, qui ad Christum pertinere aut erubescit aut metuit? Minus plane peccaverit non videndo idola nec sub oculis circumstantis atque insultantis populi sanctitatem fidei profanando, non polluendo manus suas funestis sacrificiis nec sceleratis cibis ora maculando. Hoc eo proficit, ut sit minor culpa, non ut innocens conscientia. Facilius potest ad veniam criminis pervenire, non est tamen immunis a crimine; nec cesset in agenda poenitentia atque in Domini misericordia depre-

---

1) Ps. 139, 16. 2) I Sam. 16, 7. 3) Apoc. 2, 23. 4) Ier. 23, 23. 24. 5) Gal. 6, 7. 6) Marc. 8, 38.

canda, ne quod minus esse in qualitate delicti videtur, in neglecta satisfactione cumuletur.

XXIX. (24) Confiteantur singuli quaeso vos, fratres dilectissimi, delictum suum, dum adhuc, qui deliquit, in saeculo est, dum admitti confessio eius potest, dum satisfactio et remissio facta per sacerdotes apud Dominum grata est. Convertamur ad Dominum mente tota et poenitentiam criminis veris doloribus exprimentes Dei misericordiam deprecemur. Illi se anima prosternat, illi moestitia satisfaciat, illi spes omnis incumbat. Rogare qualiter debeamus, dicit ipse. Revertimini, inquit, ad me ex toto corde vestro simulque et ieiunio et fletu et planctu; et scindite corda vestra, et non vestimenta vestra[1]). Ad Dominum toto corde redeamus; iram et offensam eius ieiuniis, fletibus, planctibus, sicut admonet ipse, placemus.

XXX. Lamentari eum putamus ex toto corde, ieiuniis, fletibus, planctibus Dominum deprecari, qui ex primo criminis die lavacra quotidie cum feminis celebrat, qui epulis affluentibus pastus et sagina largiore distentus cruditates suas postridie ructat nec cibos et potus suos cum pauperum necessitate communicat? Qui hilaris ac laetus incedit, quomodo mortem suam deflet? Cumque scriptum sit: Non corrumpetis effigiem barbae vestrae[2]), barbam vellit et faciem suam comit? Et placere nunc cuiquam studet, qui Deo displicet? (25) An illa ingemiscit et plangit, cui vacat cultum pretiosae vestis induere nec indumentum Christi, quod perdidit, cogitare, accipere pretiosa ornamenta et monilia laborata[3]) nec divini et coelestis ornatus damna deflere? Tu licet indumenta peregrina et vestes sericas induas, nuda es; auro te licet et margaritis gemmisque condecores, sine Christi decore deformis es. Et quae capillos tuos inficis, vel nunc in doloribus desine, et quae nigri pulveris ductu oculorum liniamenta depingis, vel nunc lacrymis oculos tuos ablue. Si quem de tuis carum mortalitatis exitu perdidisses, ingemisceres dolenter et fleres, facie inculta, veste mutata, neglecto capillo, vultu nubilo, ore deiecto indicia moeroris ostenderes. Animam tuam, misera, perdidisti, spiritaliter mortua supervivere hic tibi

1) Ioel. 2, 12. 13. 2) Levit. 19, 27. 3) Vulgo: elaborata. Sed nostram lect. Gron. in libro suo ms. invenit et probavit, Cyprianum simplicia saepius exquisitiora putasse; monob. p. 32 sq

et ipsa ambulans funus tuum portare coepisti; et non acriter plangis, non iugiter ingemiscis, non te vel pudore criminis vel continuatione lamentationis abscondis? Ecce peiora adhuc peccandi vulnera, ecce maiora delicta, peccasse nec satisfacere, deliquisse nec delicta deflere.

XXXI. (26) Ananias, Azarias, Misahel illustres ac nobiles pueri, quominus exomologesin Deo facerent, nec inter flammas et camini exaestuantis incendia quieverunt. Bene sibi licet conscii et Dominum fidei ac timoris obsequio saepe promeriti humilitatem tamen tenere et Domino satisfacere nec inter ipsa gloriosa virtutum suarum martyria destiterunt. Loquitur scriptura divina: Stans, inquit, Azarias precatus est et aperuit os suum et exomologesin faciebat Deo simul cum sodalibus suis in medio ignis [1]). Daniel quoque post fidei atque innocentiae suae multiplicem gratiam, post dignationem Domini circa virtutes ac laudes suas saepe repetitam ieiuniis adhuc promereri Deum nititur, in sacco et in cinere volutatur exomologesin faciens dolenter et dicens: Dominus Deus magnus et fortis et metuendus, qui servas testamentum tuum et miserationes eis, qui te diligunt et conservant imperia tua, peccavimus, facinus admisimus, impii fuimus, transgressi sumus ac deseruimus praecepta tua et iudicia tua, non audivimus verba puerorum tuorum prophetarum, quae locuti sunt in nomine tuo super reges nostros et omnes gentes et super omnem terram. Tibi, Domine [2]), iustitia, nobis autem confusio [3]).

XXXII. Haec mites, haec simplices, haec innocentes in promerenda Dei maiestate fecerunt; et nunc satisfacere et Dominum rogare detrectant, qui Dominum negaverunt! (27) Quaeso vos, fratres, acquiescite salubribus remediis, consiliis obedite melioribus, cum lacrymis nostris vestras lacrymas iungite, cum nostro gemitu vestros gemitus copulate! Rogamus vos, ut pro vobis Deum rogare possimus; preces ipsas ad vos prius vertimus, quibus Deum pro vobis, ut misereatur, oramus. Agite poenitentiam plenam, dolentis ac lamentantis animi probate moestitiam!

XXXIII. Nec vos quorundam moveat aut error impro-

---

1) Prec. Az. v. 1. (Dan. 3, 25. V. lat.). 2) Edd ab Erasmo ad Ox. usque addunt: gloria, tibi. 3) Dan. 9, 4—7.

vidus aut stupor vanus, qui cum teneantur in tam gravi[1]) crimine, percussi sunt animi coecitate, ut nec intelligant delicta nec plangant. Indignantis Dei maior haec plaga est, sicut scriptum est: Et dedit illis Deus spiritum transpunctionis[2]); et iterum: Dilectum veritatis non receperunt, ut salvi fierent. Ac propterea mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio, ut iudicentur omnes, qui non crediderunt veritati, sed sibi placent in iniustitia[3]). Iniuste sibi placentes et transpunctae mentis alienatione dementes Domini praecepta contemnunt, medelam vulneris negligunt, agere poenitentiam nolunt. Ante admissum facinus improvidi, post facinus obstinati, nec prius stabiles nec postmodum supplices, quando debuerant stare, iacuerunt, quando iacere et prosternere se Deo debent, stare se opinantur. Pacem sibi ultro nemine dante sumserunt; falsa pollicitatione seducti et apostatis ac perfidis iuncti errorem pro veritate suscipiunt; communicationem non communicantium ratam ducunt; hominibus contra Deum credunt, qui contra homines Deo non crediderunt.

XXXIV. Eiusmodi homines quantum potestis effugite, perniciosis contactibus adhaerentes salubri cautione vitate. Sermo eorum sicut cancer serpit, colloquium velut contagium transilit, noxia et venenata persuasio persecutione ipsa peius interficit. Illic[4]) superest poenitentia, quae satisfaciat. Qui autem poenitentiam criminis tollunt, satisfactionis viam claudunt. Ita fit, ut dum temeritate quorundam vel promittitur salus falsa vel creditur, spes verae salutis adimatur.

XXXV. (28) Vos vero, fratres dilectissimi, quorum timor in Deum pronus est, et in ruina licet animus constitutus mali sui memor est, poenitentes ac dolentes peccata vestra perspicite, gravissimum conscientiae crimen agnoscite, ad intelligentiam delicti vestri oculos cordis aperite, nec desperantes misericordiam Domini nec tamen iam veniam vindicantes. Deus quantum patris pietate indulgens semper et bonus est, tantum iudicis maiestate metuendus est. Quam magna deliquimus, tam granditer defleamus. Alto vulneri diligens et longa medicina non desit; poeni-

1) Ita Bal. ad plus 20 edd. Antea: grandi. 2) Ies. 29, 10. 3) II Thess. 2, 10. 11. 4) Pam. caet.: Illic sola.

tentia crimine minor non sit. Putasne tu Dominum cito posse placari, quem verbis perfidis abnuisti, cui patrimonium praeponere maluisti, cuius templum sacrilega contagione violasti? Putas facile eum misereri tui, quem tuum non esse dixisti? Orare oportet impensius et rogare, diem luctu transigere, vigiliis noctes ac fletibus ducere, tempus omne lacrymosis lamentationibus occupare, stratos solo adhaerere cineri, in[1]) cilicio et sordibus volutari, post indumentum Christi perditum nullum iam velle vestitum, post diaboli cibum malle ieiunium, iustis operibus incumbere, quibus peccata purgantur, eleemosynis frequenter insistere, quibus a morte animae liberantur. Quod adversarius auferebat, Christus accipiat, nec teneri iam nec amari patrimonium debet, quo quis et deceptus et victus est. Pro hoste vitanda res, pro latrone fugienda, pro gladio metuenda possidentibus et veneno[2]). Ad hoc tantum profuerit, quod remansit, ut inde crimen et culpa redimatur. Incunctanter et largiter fiat operatio, census omnis in medelam vulneris erogetur, opibus et facultatibus nostris qui de nobis iudicaturus est Domino[3]) foeneretur. Sic sub apostolis fides viguit, sic primus credentium populus Christi mandata servavit; promti erant, largi erant, distribuendum per apostolos totum dabant et non talia delicta redimebant.

XXXVI. (29) Si precem toto corde quis faciat, si veris poenitentiae lamentationibus et lacrymis ingemiscat, si ad veniam delicti sui Dominum iustis et continuis operibus inflectat, misereri talium potest, qui et misericordiam suam protulit dicens: Cum conversus ingemueris, tunc salvaberis et scies, ubi fueris[4]); et iterum: Nolo mortem morientis, dicit Dominus, quantum ut revertatur et vivat[5]). Et Iohel propheta pietatem Domini Domino ipso monente declarat: Revertimini, inquit, ad Dominum Deum vestrum, quoniam misericors et pius est et patiens et multae miserationis et qui sententiam flectat adversus malitias irrogatas[6]). Potest ille indulgentiam dare, sententiam suam potest ille deflectere. Poenitenti, operanti, roganti potest clementer

---

1) Bal. ratione non prodita scripsit: adhaerere, in cinere et cil., id quod non nisi in 2 cdd. apud Pam. et Ox. inveni. Restituenda igitur videbatur vulgaris eaque prisca lectio. 2) Pam. et Rig.: vendenda. 3) Ita vet. edd. et Bal. e cdd. auctoritate. Adspirat Cypriani usus. Pam. caet.: Dominus. 4) Ies. 30, 15 (LXX). 5) Ez. 33, 11. 6) Ioel. 2, 13.

ignoscere, potest in acceptum referre, quidquid pro talibus et petierint martyres et fecerint sacerdotes. Vel si quis plus eum suis satisfactionibus moverit, si eius iram, si indignantis offensam iusta deprecatione placaverit, dat ille et arma rursum, quibus victus armetur, reparat et corroborat vires, quibus fides instaurata vegetetur. Repetet certamen suum miles, iterabit aciem, provocabit hostem, et quidem factus ad proelium fortior per dolorem. Qui sic Deo satisfecerit, qui poenitentia facti sui, qui pudore delicti plus et virtutis et fidei de ipso lapsus sui dolore conceperit, exauditus et adiutus a Domino, quam contristaverat nuper, laetam faciet ecclesiam nec iam solam Dei veniam merebitur, sed coronam.

VII.

DE ORATIONE DOMINICA.

(Cecil. Cypr. sermo de oratione dominica. Brixiae s. a. [c. 1490]. 4. — Cypr. de orat. dominicali. s. l. [Basil. Frob.]. 1528. 12.)

I. Evangelica praecepta, fratres dilectissimi, nihil aliud sunt quam magisteria divina, fundamenta aedificandae spei, firmamenta corroborandae fidei, nutrimenta fovendi cordis, gubernacula dirigendi itineris, praesidia obtinendae salutis, quae dum dociles credentium mentes in terris instruunt, ad coelestia regna perducunt. Multa et per prophetas servos suos dici Deus voluit et audiri; sed quanto maiora, quae Filius loquitur, quae Dei sermo, qui in prophetis fuit, propria voce testatur non iam mandans, ut paretur venienti via, sed ipse veniens et viam nobis aperiens et ostendens, ut qui in tenebris mortis errantes improvidi et coeci prius fuimus, luce gratiae luminati iter vitae duce et rectore Domino teneremus.

II. Qui inter caetera salutaria sua monita et praecepta divina, quibus populo suo consuluit ad salutem, etiam orandi ipse formam dedit, ipse, quid precaremur, monuit et in-

struxit. Qui fecit vivere, docuit et orare, benignitate ea scilicet, qua et caetera dare et conferre dignatus est, ut dum prece et oratione, quam Filius docuit, apud Patrem loquimur, facilius audiamur. Iam praedixerat horam venire, quando veri adoratores adorarent Patrem in spiritu et veritate, et implevit, quod ante promisit; ut qui spiritum et veritatem de eius sanctificatione[1]) percepimus, de traditione quoque eius vere et spiritaliter adoremus. Quae enim potest esse magis spiritalis oratio, quam quae a Christo nobis data est, a quo nobis et Spiritus sanctus missus est; quae vera magis apud Patrem precatio, quam quae a Filio, qui est veritas, de eius ore prolata est; ut aliter orare, quam docuit, non ignorantia sola sit, sed et culpa, quando ipse posuerit et dixerit: Reiicitis mandatum Dei, ut traditionem vestram statuatis[2])?

III. (2) Oremus itaque, fratres dilectissimi, sicut magister Deus docuit. Amica et familiaris oratio est, Deum de suo rogare, ad aures eius adscendere Christi oratione. Agnoscat pater filii sui verba, cum precem facimus; qui habitat intus in pectore, ipse sit et in voce, et cum ipsum habeamus apud Patrem advocatum pro peccatis nostris, quando peccatores pro delictis nostris petimus, advocati nostri verba promamus. Nam cum dicat, quia quodcunque petierimus a Patre in nomine eius, dabit nobis, quanto efficacius impetramus, quod petimus in Christi nomine, si petamus ipsius oratione?

IV. Sit autem orantibus sermo et precatio cum disciplina, quietem continens et pudorem. Cogitemus nos sub conspectu Dei stare. Placendum est divinis oculis et habitu corporis et modo vocis. Nam ut impudentis est, clamoribus strepere, ita contra congruit verecundo, modestis precibus orare. Denique magisterio suo Dominus secreto orare nos praecepit, in abditis et semotis locis, in cubiculis ipsis, quod magis convenit fidei; ut sciamus, Deum ubique esse praesentem, audire omnes et videre et maiestatis suae plenitudine in abdita quoque et occulta penetrare, sicut scriptum est: Ego Deus approximans et non Deus de longinquo. Si absconditus fuerit homo in absconditis, ego ergo non videbo eum? Nonne coelum et terram ego im-

---

1) Gx. sola: satisfactione. 2) Marc. 7, 8.

pleo [1])? Et iterum: In omni loco oculi Dei speculantur bonos et malos [2]). (3) Et quando in unum cum fratribus convenimus et sacrificia divina cum Dei sacerdote celebramus, verecundiae et disciplinae memores esse debemus, non passim ventilare preces nostras inconditis vocibus nec petitionem commendandam modeste Deo tumultuosa loquacitate iactare, quia Deus non vocis, sed cordis auditor est, nec admonendus est clamoribus, qui cogitationes hominum videt, probante Domino et dicente: Quid cogitatis nequam in cordibus vestris [3])? Et alio loco: Et scient omnes ecclesiae, quia ego sum scrutator renis et cordis [4]).

V. Quod Anna in primo Regnorum libro ecclesiae typum portans custodit et servat, quae Dominum non clamosa petitione, sed tacite et modeste intra ipsas pectoris latebras precabatur. Loquebatur prece occulta, sed manifesta fide, loquebatur non voce, sed corde, quia sic Deum sciebat audire, et impetravit efficaciter, quod petiit, quia fideliter postulavit. Declarat scriptura divina, quae dicit: Loquebatur in corde suo, et labia eius movebantur, et vox eius non audiebatur, et exaudivit eam Deus [5]). Item legimus in psalmis: Dicite in cordibus et in stratis vestris et transpungimini [6]). Per Hieremiam quoque haec eadem Spiritus sanctus suggerit et docet dicens: In sensu autem tibi debet adorari Deus [7]).

VI. (4) Adorans autem, fratres dilectissimi, nec illud ignoret, quemadmodum in templo cum pharisaeo publicanus oraverit. Non allevatis in coelum impudenter oculis nec manibus insolenter erectis, sed pectus suum pulsans et peccata intus inclusa contestans divinae misericordiae implorabat auxilium. Et cum sibi pharisaeus placeret, sanctificari hic magis meruit, qui sic rogavit, qui spem salutis non in fiducia [8]) innocentiae suae posuit, cum innocens nemo sit, sed peccata confessus humiliter oravit, et exaudivit orantem, qui humilibus [9]) ignoscit. Quae Dominus in evangelio suo ponit et dicit: Homines duo adscenderunt in templum orare, unus pharisaeus et unus publicanus.

---

1) Ier. 23, 23. 24. 2) Prov. 15, 3. 3) Matth. 9, 4. 4) Apoc. 2, 23. 5) I Sam. 1, 13 (LXX ex ed. Aldi). 6) Ps. 4, 5. 7) Epist. Ier. (V. lat. Baruch. 6.) 5. 8) Gron. monob. p. 151 adnotat, in suo ed. legi: non fiduciam, quam lectionem quamvis genuinam esse contendat, editorum tamen nullus in suis libris reperisse videtur. 9) Pam. caet.: qui semper hum.

Pharisaeus cum stetisset, talia apud se precabatur: Deus, gratias tibi ago, quia non sum sicut caeteri homines iniusti, raptores, adulteri, quomodo et publicanus iste. Ieiuno bis in sabbato, decimas do omnium, quaecunque possideo. Publicanus autem de longinquo stabat et neque oculos volebat ad coelum levare, sed percutiebat pectus suum dicens: Deus, propitius esto mihi peccatori. Dico vobis, descendit hic iustificatus in domum suam magis, quam ille pharisaeus. Quia omnis, qui se extollit, humiliabitur, et qui se humiliat, exaltabitur[1]).

VII. Quae nos, fratres dilectissimi, de divina lectione discentes postquam cognovimus, qualiter ad orationem accedere debeamus, cognoscamus docente Domino et quid oremus. Sic, inquit, orate: Pater noster, qui es in coelis, sanctificetur nomen tuum, adveniat regnum tuum, fiat voluntas tua sicut in coelo et in terra, panem nostrum quotidianum da nobis hodie, et remitte nobis debita nostra, sicut et nos remittimus debitoribus nostris, et ne nos patiaris induci in tentationem, sed libera nos a malo. Amen[2]).

VIII. (5) Ante omnia pacis doctor atque unitatis magister singillatim noluit et privatim precem fieri, ut quis cum precatur, pro[3]) se tantum precetur. Non enim dicimus: Pater meus, qui es in coelis, nec: Panem meum da mihi hodie, nec dimitti sibi tantum unusquisque debitum postulat aut, ut in tentationem non inducatur atque a malo liberetur, pro se solo rogat. Publica est nobis et communis oratio, et quando oramus, non pro uno, sed pro toto populo oramus, quia totus populus unum sumus. Deus pacis et concordiae magister, qui docuit unitatem, sic orare unum pro omnibus voluit, quomodo in uno omnes ipse portavit. Hanc orationis legem servaverunt tres pueri in camino ignis inclusi, consonantes in prece et spiritus consensione concordes; quod declarat scripturae divinae fides et, dum docet, quomodo oraverint tales, dat exemplum, quod imitari in precibus debeamus, ut tales esse possimus. Tunc illi tres, inquit, quasi ex uno ore hymnum canebant et benedicebant Dominum[4]). Loquebantur quasi ex uno ore, et

---

1) Luc. 18, 10—14. 2) Matth. 6, 9—13 3) Bal. solus: non pro Prec. Az. et hymn. trium puer. 27 (Dan. 3, 51. V. lat.).

nondum illos Christus docuerat orare. Et idcirco orantibus fuit impetrabilis et efficax sermo, quia promerebatur Dominum pacifica et simplex et spiritalis oratio. Sic et apostolos cum discipulis post adscensum Domini invenimus orasse. Erant, inquit, perseverantes omnes unanimes in oratione cum mulieribus et Maria, quae fuerat mater Iesu, et fratribus eius[1]). Perseverabant in oratione unanimes orationis suae et instantia simul et concordia[2]) declarantes, quia Deus, qui inhabitare facit unanimes in domo, non admittit in divinam et aeternam domum nisi eos, apud quos est unanimis oratio.

IX. Qualia autem sunt, fratres dilectissimi, orationis dominicae sacramenta[3]), quam multa, quam magna, breviter in sermone collecta, sed in virtute spiritaliter copiosa, ut nihil omnino praetermissum sit, quod non in precibus atque orationibus nostris coelestis doctrinae compendio comprehendatur! (6) Sic, ait, orate: Pater noster, qui es in coelis. Homo novus, renatus et Deo suo per gratiam eius restitutus Pater primo in loco dicit, quia filius esse iam coepit. In sua, inquit, propria venit, et sui eum non receperunt. Quotquot autem eum receperunt, dedit illis potestatem, ut filii Dei fierent, his, qui credunt in nomine eius[4]). Qui ergo credidit in nomine eius et factus est Dei filius, hinc debet incipere, ut et gratias agat et profiteatur se Dei filium, dum nominat patrem sibi esse in coelis Deum, contestetur quoque inter prima statim nativitatis suae verba, renuntiasse se terreno et carnali patri et patrem solum nosse se et habere coepisse, qui sit in coelis, sicut scriptum est: Qui dicunt patri et matri: non novi te, et filios suos non agnoverunt, hi custodierunt praecepta tua et testamentum tuum servaverunt[5]). Item Dominus in evangelio suo praecepit, ne vocemus nobis patrem in terra, quod sit scilicet nobis unus pater, qui est in coelis[6]). Et discipulo, qui mentionem defuncti patris fecerat, respondit: Sine mortui mortuos suos sepeliant[7]). Dixerat

---

1) Act. 1, 14. 2) Vulgo: et instantiam simul et concordia. Nostram vero lectionem, quae per se probabilior videtur, in 3 cdd. legi monetur (a I. Walkero in Dorvillii et Burmanni) miscellan. observatt. Vol. III. Tom. 1. p. 53. 3) Sacri significatus, mysteria. 4) Io. 1, 11. 12. 5) Deut. 33, 9. 6) Matth. 23, 9. 7) Ib. 8, 22.

enim patrem suum mortuum, cum sit credentium pater vivus.

X. (7) Nec hoc solum, fratres dilectissimi, animadvertere et intelligere debemus, quod appellemus patrem, qui sit in coelis, sed coniungimus et dicimus: Pater noster, id est eorum, qui credunt, eorum, qui per eum sanctificati et gratiae spiritalis nativitate reparati filii Dei esse coeperunt. Quae vox etiam Iudaeos perstringit et percutit, qui Christum sibi per prophetas annuntiatum et ad se prius missum non tantum infideliter spreverunt, sed et crudeliter necaverunt; qui iam non possunt patrem Deum vocare, cum Dominus eos confundat et redarguat dicens: Vos de diabolo patre nati estis et concupiscentias patris vestri facere vultis. Ille enim homicida fuit ab initio et in veritate non stetit, quia veritas non est in illo [1]). Et per Esaiam prophetam Deus clamat indignans: Filios generavi et exaltavi, ipsi autem me spreverunt. Agnovit bos possessorem suum, et asinus praesepe domini sui; Israel autem me non cognovit, et populus meus me non intellexit. Vae gens peccatrix, populus plenus peccatis, semen nequam, filii scelesti [2]). Dereliquistis Dominum et in indignationem misistis illum sanctum Israel [3]). (8) In quorum exprobrationem christiani, quando oramus, Pater noster dicimus, quia noster esse coepit et Iudaeorum, qui eum reliquerunt, esse desiit. Nec peccator populus potest esse filius, sed quibus remissa peccatorum datur, eis filiorum nomen adscribitur, et eis aeternitas repromittitur, Domino ipso dicente: Omnis, qui facit peccatum, servus est peccati. Servus autem non manet in domo in aeternum, filius autem manet in aeternum [4]).

XI. Quanta autem Domini indulgentia, quanta circa nos dignationis eius et bonitatis ubertas, qui sic nos voluerit orationem celebrare in conspectu Dei, ut Deum patrem vocemus et, ut est Christus Dei filius, sic et nos Dei filios nuncupemus, quod nomen nemo nostrum in oratione auderet attingere, nisi ipse nobis sic permisisset orare! Meminisse itaque, fratres dilectissimi, et scire debemus, quia

---

1) Io. 8, 44. 2) Ita vulgo. Gron. observ. III, 24. p. 662 monet in suis cdd. legi: semen pessimum, filii sine lege. Prius referunt 3 Bal totidemque Ox. cdd., posterius unus Ox. 3) Ies. 1, 2—4 4) Io 8, 34. 35

quando patrem Deum dicimus, quasi filii Dei agere debemus, ut quomodo nos nobis placemus de Deo patre, sic sibi placeat et ille de nobis. Conversemur quasi Dei templa, ut Deum in nobis constet habitare. Nec sit degener actus noster a spiritu, ut qui coelestes et spiritales esse coepimus, non nisi spiritalia et coelestia cogitemus et agamus, quia et ipse Dominus Deus dixit: Eos, qui clarificant me, clarificabo; et qui me spernit, spernetur[1]); beatus quoque apostolus in epistola sua posuit: Non estis vestri, emti enim estis pretio magno. Clarificate et portate Deum in corpore vestro[2]).

XII. (9) Post hoc dicimus: Sanctificetur nomen tuum; non quod optemus Deo, ut sanctificetur orationibus nostris, sed quod petamus ab eo, ut nomen eius sanctificetur in nobis. Caeterum a quo Deus sanctificatur, qui ipse sanctificat? Sed quia ipse dixit: Sancti estote, quoniam et ego sanctus sum[3]), id petimus et rogamus, ut qui in baptismo sanctificati sumus, in eo, quod esse coepimus, perseveremus. Et hoc quotidie deprecamur. Opus est enim nobis quotidiana sanctificatione, ut qui quotidie delinquimus, delicta nostra sanctificatione assidua repurgemus. Quae autem sit sanctificatio, quae nobis de Dei dignatione confertur, apostolus praedicat dicens: Neque fornicarii neque idolis servientes neque adulteri neque molles neque masculorum appetitores neque fures neque fraudulenti neque ebriosi neque maledici neque raptores regnum Dei consequentur. Et haec quidem fuistis, sed abluti estis, sed iustificati estis, sed sanctificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi et in spiritu Dei nostri[4]). Sanctificatos nos dicit in nomine Domini Iesu Christi et in spiritu Dei nostri. Haec sanctificatio ut in nobis permaneat, oramus et, quia Dominus et iudex noster sanato a se et vivificato comminatur iam non delinquere, ne quid ei deterius fiat, hanc continuis orationibus precem facimus, hoc diebus ac noctibus postulamus, ut sanctificatio et vivificatio, quae de Dei gratia sumitur, ipsius protectione servetur.

XIII. (10) Sequitur in oratione: Adveniat regnum tuum. Regnum etiam Dei repraesentari nobis petimus, sicuti et nomen eius ut in nobis sanctificetur, postulamus. Nam

1) I Sam. 2, 30. 2) I Cor. 6, 19. 20. 3) Levit. 11, 44. 4) I Cor. 6, 9—11.

Deus quando non regnat, aut apud eum quando incipit, quod et semper fuit et esse non desinit? Nostrum regnum petimus advenire a Deo nobis repromissum, Christi sanguine et passione quaesitum, ut qui in saeculo ante servivimus, postmodum Christo dominante regnemus, sicut ipse pollicetur et dicit: Venite, benedicti patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi[1]. Potest vero, fratres dilectissimi, et ipse Christus esse regnum Dei, quem venire quotidie cupimus, cuius adventus ut cito nobis repraesentetur, optamus. Nam cum resurrectio ipse sit[2], quia in ipso resurgimus, sic et regnum Dei potest ipse intelligi, quia in illo regnaturi sumus. Bene autem regnum Dei petimus, id est regnum coeleste, quia est et terrestre regnum. Sed qui renuntiavit iam saeculo, maior est et honoribus eius et regno. Et ideo qui se Deo et Christo dedicat, non terrena, sed coelestia regna desiderat. Continua autem oratione et prece opus est, ne excidamus a regno coelesti, sicut Iudaei, quibus hoc prius promissum fuerat, exciderunt, Domino manifestante et probante: Multi, inquit, venient ab oriente et occidente et recumbent cum Abraham et Isaac et Iacob in regno coelorum. Filii autem regni expellentur in tenebras exteriores; illic erit ploratio et stridor dentium[3]. Ostendit, quia ante filii regni Iudaei erant, quando et filii Dei esse perseverabant, postquam cessavit circa illos nomen paternum, cessavit et regnum. Et ideo christiani, qui in oratione appellare patrem Deum coepimus, nos[4] et ut regnum Dei nobis veniat, oramus.

XIV. (11) Addimus quoque et dicimus: Fiat voluntas tua sicut in coelo et in terra, non ut Deus faciat, quod vult, sed ut nos facere possimus, quod Deus vult. Nam Deo quis obsistit, quominus quod velit, faciat? Sed quia nobis a diabolo obsistitur, quominus per omnia noster animus atque actus Deo obsequatur, oramus et petimus, ut fiat in nobis voluntas Dei, quae ut fiat in nobis, opus est Dei voluntate id est ope eius et protectione; quia nemo suis viribus fortis est, sed Dei indulgentia et misericordia

---

1) Matth. 25, 34. 2) Vulgo: ipse nostra sit. Sed vox nostra in 8 Angl. et omnibus Bal. cdd. deest. 3) Matth. 8, 11. 12. 4) Misc. observv. p. 58 monetur, hoc vocabulum in perantiquo cd. praetermissum ideoque delendum esse

tutus est. Denique et Dominus infirmitatem hominis, quem portabat, ostendens ait: Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste, et exemplum discipulis suis tribuens, ut non voluntatem suam, sed Dei faciant, addidit dicens: Verumtamen non quod ego volo, sed quod tu[1]). Et alio loco dicit: Non descendi de coelo, ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius, qui misit me[2]). Quodsi filius obaudivit, ut faceret patris voluntatem, quanto magis servus obaudire debet, ut faciat domini voluntatem, sicut in epistola sua Ioannes quoque ad faciendam Dei voluntatem hortatur et instruit dicens: Nolite diligere mundum neque ea, quae in mundo sunt. Si quis dilexerit mundum, non est caritas patris in illo, quia omne, quod in mundo est, concupiscentia carnis est et concupiscentia oculorum et ambitio saeculi, quae non est a patre, sed ex concupiscentia mundi. Et mundus transibit et concupiscentia eius; qui autem fecerit voluntatem Dei, manet in aeternum, quomodo et Deus manet in aeternum[3]). Qui in aeternum manere volumus, Dei, qui aeternus est, voluntatem facere debemus.

XV. Voluntas autem Dei est, quam Christus et fecit et docuit. Humilitas in conversatione, stabilitas in fide, verecundia in verbis, in factis iustitia, in operibus misericordia, in moribus disciplina, iniuriam facere non nosse et factam posse tolerare, cum fratribus pacem tenere, Deum toto corde diligere, amare in illo, quod pater est, timere, quod Deus est, Christo nihil omnino praeponere, quia nec nobis quidquam ille praeposuit, caritati eius inseparabiliter adhaerere, cruci eius fortiter ac fidenter assistere, quando de eius nomine et honore certamen est, exhibere in sermone constantiam, qua confitemur, in quaestione fiduciam, qua congredimur, in morte patientiam, qua coronamur; hoc est cohaeredem Christi esse velle, hoc est praeceptum Dei facere, hoc est voluntatem patris adimplere.

XVI. (12) Fieri autem petimus voluntatem Dei in coelo et in terra; quod utrumque ad consummationem nostrae incolumitatis pertinet et salutis. Nam cum corpus e terra et spiritum possideamus e coelo, ipsi terra et coelum sumus et, in utroque id est et corpore et spiritu ut Dei vo-

1) Matth. 26, 39. 2) Io. 6, 38. 3) I Io. 2, 15—17.

luntas fiat, oramus. Est enim inter carnem et spiritum colluctatio et discordantibus adversus se invicem quotidiana congressio, ut non, quae volumus, ipsa faciamus, dum spiritus coelestia et divina quaerit, caro terrena et saecularia concupiscit. Et ideo petimus[1]), inter duo ista ope et auxilio Dei concordiam fieri, ut dum et in spiritu et in carne voluntas Dei geritur, quae per eum renata est, anima servetur. Quod aperte atque manifeste apostolus Paulus sua voce declarat: Caro, inquit, concupiscit adversus spiritum et spiritus adversus carnem. Haec enim invicem adversantur sibi, ut non, quae vultis, ipsa faciatis. Manifesta autem sunt opera carnis, quae sunt adulteria, fornicationes, immunditiae, spurcitiae, idololatria, veneficia, homicidia, inimicitiae, contentiones, aemulationes, animositates, provocationes, simultates, dissensiones, haereses, invidiae, ebrietates, comessationes et his similia, quae praedico vobis, sicut praedixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Fructus autem spiritus est caritas, gaudium, pax, magnanimitas, bonitas, fides, mansuetudo, continentia, castitas[2]). Et idcirco quotidianis imo continuis orationibus hoc precamur, et in coelo et in terra voluntatem circa nos Dei fieri; quia haec est voluntas Dei, ut terrena coelestibus cedant, spiritalia et divina praevaleant.

XVII. Potest et sic intelligi, fratres dilectissimi, ut quoniam mandat et monet Dominus, etiam inimicos diligere et pro iis quoque, qui nos persequuntur, orare, petamus et pro illis, qui adhuc terra sunt et necdum coelestes esse coeperunt, ut et circa illos voluntas Dei fiat, quam Christus hominem conservando et redintegrando perfecit. Nam cum discipuli ab eo non iam terra appellentur, sed sal terrae, et apostolus primum hominem vocet de terrae limo, secundum vero de coelo, merito et nos, qui esse debemus patri Deo similes, qui solem suum oriri facit super bonos et malos et pluit super iustos et iniustos, sic Christo monente oramus et petimus, ut precem pro omnium salute faciamus; ut quomodo in coelo id est in nobis per fidem nostram voluntas Dei facta est, ut essemus e coelo,

---

1) Vulgo additur: impense. Sed Baluz. quum in 21 cdd. id non legi testetur, suspectae certe fidei esse putamus. 2) Gal. 5, 17—22.

ita et in terra hoc est in illis credentibus[1]) fiat voluntas Dei, ut qui adhuc sunt prima nativitate terreni, incipiant esse coelestes ex aqua et spiritu nati.

XVIII. (13) Procedente oratione postulamus et dicimus: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Quod potest et spiritaliter et simpliciter intelligi, quia et uterque intellectus utilitate divina proficit ad salutem. Nam panis vitae Christus est, et panis hic omnium non est, sed noster est. Et quomodo dicimus: Pater noster, quia intelligentium et credentium pater est, sic et panem nostrum vocamus, quia Christus eorum, qui corpus eius contingunt[2]), panis est. Hunc autem panem dari nobis quotidie postulamus, ne qui in Christo sumus et eucharistiam quotidie ad cibum salutis accipimus, intercedente aliquo graviore delicto, dum abstenti et non communicantes a coelesti pane prohibemur, a Christi corpore separemur, ipso praedicante et monente: Ego sum panis vitae, qui de coelo descendi. Si quis ederit de meo pane, vivet in aeternum. Panem[3]) autem, quem ego dedero, caro mea est pro saeculi vita. Quando ergo dicit in aeternum vivere, si quis ederit de eius pane, ut manifestum est eos vivere, qui corpus eius attingunt et eucharistiam iure communicationis accipiunt, ita contra timendum est et orandum, ne dum quis abstentus separatur a Christi corpore, procul remaneat a salute, comminante ipso et dicente: Nisi ederitis carnem filii hominis et biberitis sanguinem eius, non habebitis vitam in vobis[4]). Et ideo panem nostrum id est Christum dari nobis quotidie petimus, ut qui in Christo manemus et vivimus, a sanctificatione eius et corpore non recedamus.

XIX. (14) Potest vero et sic intelligi, ut qui saeculo renuntiavimus et divitias eius et pompas fide gratiae spiritalis abiecimus, cibum nobis tantum petamus et victum,

---

1) Vulgo: in illis non cred., sed refragantibus cdd. prope omnibus et vet. edd. Neque oportet illud legisse Augustin. de praed. sanct. c. 8 (15). Nostrae lect. sensus expeditus; terreni enim, sicubi in eis voluntas Dei fit, coelestes i. e. credentes evadunt. 2) Non potui, quin hic Bal. sequerer. Reliqui ad unum omnes: quia Chr. noster, qui corpus eius contingimus. Walkerus misc. obs. p. 53 hunc locum per mss. sic restitui monet: quomodo dicimus patrem nostrum, quia — vocamus Christum, quia is eorum, qui corpus eius contingimus. Praetulissem lectionem ante Bal. vulgarem mutato solum: Christus nostrum, nisi solemnis veteribus fuisset allocutio: pater noster. 3) Ita edd. vet. probante Gron. obs. monob. p. 151. Recentiores omnes: panis. 4) Io. 6, 51. 53.

quando instruat Dominus et dicat: Qui non renuntiat omnibus, quae sunt eius, non potest meus discipulus esse[1]). Qui autem Christi coepit esse discipulus secundum magistri sui vocem renuntians omnibus, diurnum debet cibum petere nec in longum desideria petitionis extendere, ipso iterum Domino praescribente et dicente: Nolite in crastinum cogitare; crastinus enim ipse cogitabit sibi. Sufficit diei malitia sua[2]). Merito ergo Christi discipulus victum sibi in diem postulat, qui de crastino cogitare prohibetur, quia et contrarium sibi fit et repugnans, ut quaeramus in saeculo diu vivere, qui petimus regnum Dei velociter advenire. Sic et beatus apostolus monet formans et corroborans spei nostrae ac fidei firmitatem. Nihil, inquit, intulimus in hunc mundum, verum nec auferre possumus. Habentes itaque exhibitionem et tegumentum his contenti simus. Qui autem volunt divites fieri, incidunt in tentationem et muscipulam et desideria multa et nocentia, quae mergunt hominem in perditionem et in interitum. Radix enim omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes naufragaverunt a fide et inseruerunt se doloribus multis[3]).

XX. Docet non tantum contemnendas, sed et periculosas esse divitias, illic esse radicem malorum blandientium, coecitatem mentis humanae occulta deceptione fallentium. Unde et divitem stultum saeculares copias cogitantem et se exuberantium fructuum largitate iactantem redarguit Deus dicens: Stulte, hac nocte expostulatur anima tua. Quae ergo parasti, cuius erunt[4])? Laetabatur stultus in fructibus ipsa nocte moriturus, et cui vita iam deerat, victus abundantiam cogitabat. (15) Contra autem Dominus perfectum et consummatum docet fieri, qui omnibus suis venditis atque in usum pauperum distributis thesaurum sibi condat in coelo. Eum dicit posse se sequi et gloriam dominicae passionis imitari, qui expeditus et succinctus nullis laqueis rei familiaris involvitur, sed solutus ac liber facultates suas ad Deum ante praemissas ipse quoque comitatur. Ad quod ut possit unusquisque parare se, sic discat orare et de orationis lege, qualis esse debeat, noscere.

---

1) Luc. 14, 33. 2) Matth. 6, 34. 3) I Tim. 6, 7—10. 4) Luc. 12, 20.

XXI. Neque enim deesse quotidianus cibus potest iusto, cum scriptum sit: Non occidet Dominus fame animam iustam [1]; et iterum: Iunior fui et senui et non vidi iustum derelictum neque semen eius quaerens panem [2]; item Dominus promittat et dicat: Nolite cogitare dicentes: Quid edemus aut quid bibemus aut quid vestiemur? Haec enim nationes quaerunt. Scit autem pater vester, quia horum omnium indigetis. Quaerite primum regnum Dei et iustitiam eius, et haec omnia apponentur vobis [3]. Quaerentibus regnum et iustitiam Dei omnia promittit apponi. Nam cum Dei sint omnia, habenti Deum nihil deerit, si Deo ipse non desit. Sic Danieli in leonum lacu iussu regis incluso prandium divinitus procuratur, et inter feras esurientes et parcentes homo Dei pascitur. Sic alitur Helias in fuga et in solitudine corvis ministrantibus et volucribus cibum sibi apportantibus in persecutione nutritur. Atque o humanae malitiae detestanda crudelitas, ferae parcunt, aves pascunt, et homines insidiantur et saeviunt!

XXII. (16) Post haec et pro peccatis nostris deprecamur dicentes: Et remitte nobis debita nostra, sicut et nos remittimus debitoribus nostris. Post subsidium cibi petitur et venia delicti, ut qui a Deo pascitur, in Deo vivat, nec tantum praesenti et temporali vitae, sed et aeternae consulatur, ad quam veniri potest, si peccata donentur, quae debita Dominus appellat, sicut in evangelio suo dicit: Dimisi tibi omne debitum, quia me rogasti [4]. Quam necessario autem, quam providenter et salutariter admonemur, quod peccatores sumus, qui pro peccatis rogare compellimur, ut dum indulgentia de Deo petitur, conscientiae suae animus recordetur! Ne quis sibi quasi innocens placeat [5] et se extollendo plus pereat, instruitur et docetur, peccare se quotidie, dum quotidie pro peccatis iubetur orare. Sic denique et Ioannes in epistola sua monet dicens: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos decipimus, et veritas in nobis non est. Si autem confessi fuerimus peccata nostra, fidelis et iustus est Dominus, qui nobis peccata dimittat [6]. In epistola sua utrumque complexus est,

---

1) Prov. 10, 3. 2) Ps. 37, 25. 3) Matth. 6, 31—33. 4) Ib. 18, 32. 5) Pam. caet. adiiciunt: cum innocens nemo sit. Sed repugnant edd. longe plerique et vet. edd. Additamentum esse videtur e comparatione superioris loci (VI) natum. 6) 1 Io. 1, 8. 9.

quod et rogare pro peccatis debeamus et impetremus indulgentiam, cum rogamus. Ideo et fidelem dixit Dominum ad dimittenda peccata fidem pollicitationis suae reservantem, quia qui orare nos pro debitis et peccatis docuit, paternam misericordiam promisit et veniam secuturam.

XXIII. (17) Adiunxit plane et addidit legem certa nos conditione et sponsione constringens, ut sic nobis dimitti debita postulemus, secundum quod et ipsi debitoribus nostris dimittimus, scientes impetrari non posse, quod pro peccatis petimus, nisi et ipsi circa debitores[1]) nostros paria fecerimus. Idcirco et alio in loco dicit: In qua mensura mensi fueritis, in ea remetietur vobis[2]). Et qui servus post dimissum sibi a domino omne debitum conservo suo noluit ipse dimittere, in carcerem religatur. Quia indulgere conservo suo noluit, quod sibi a Domino indultum fuerat, amisit. Quae adhuc fortius Christus in praeceptis suis maiore censurae suae vigore proponit. Cum steteritis, inquit, ad orationem, remittite, si quid habetis adversus aliquem, ut et pater vester, qui in coelis est, remittat peccata vestra vobis. Si autem vos non remiseritis, neque pater vester, qui in coelis est, remittet vobis peccata vestra[3]). Excusatio tibi nulla in die iudicii superest, cum secundum tuam sententiam iudiceris et, quod feceris, hoc et ipse patiaris. Pacificos enim et concordes atque unanimes esse in domo sua Deus praecipit et, quales nos fecit secunda nativitate, tales vult renatos perseverare, ut qui filii Dei esse coepimus, in Dei pace maneamus, et quibus spiritus unus est, unus sit et animus et sensus. (18) Sic nec sacrificium Deus recipit dissidentis et ab altari revertentem prius fratri reconciliari iubet, ut pacificis precibus et Deus possit esse pacatus. Sacrificium Deo maius est pax nostra et fraterna concordia et de unitate Patris et Filii et Spiritus sancti plebs adunata.

XXIV. Neque enim in sacrificiis, quae Abel et Cain primi obtulerunt, munera eorum Deus, sed corda intuebatur, ut ille placeret in munere, qui placebat in corde. Abel pacificus et iustus, dum Deo sacrificat innocenter, docuit et caeteros, quando ad altare munus offerunt, sic ve-

---

1) Nescio an praeferendum sit peccatores, quod in 11 cdd. exstat.
2) Matth. 7, 2. 3) Marc. 11, 25. 26.

nire cum Dei timore, cum simplici corde, cum lege iustitiae, cum concordiae pace. Merito ille, dum in sacrificio Dei talis est, ipse postmodum sacrificium Deo factus est, ut martyrium primus ostendens initiaret sanguinis sui gloria dominicam passionem, qui et iustitiam Domini habuerat et pacem. Tales denique a Domino coronantur, tales in die iudicii cum Domino vindicabuntur[1]. Caeterum discordans et dissidens et pacem cum fratribus non habens, secundum quod beatus apostolus et scriptura sancta testatur, nec si pro nomine Christi occisus fuerit, crimen dissensionis fraternae poterit evadere, quia sicut scriptum est. Qui fratrem suum odit, homicida est[2], nec ad regnum coelorum pervenit aut cum Deo vivit homicida. Non potest esse cum Christo, qui imitator Iudae maluit esse quam Christi. Quale delictum est, quod nec baptismo sanguinis potest ablui! Quale crimen est, quod martyrio non potest expiari!

XXV. (19) Illud quoque necessarie admonet Dominus, ut in oratione dicamus: Et ne nos patiaris induci in tentationem. Qua in parte ostenditur, nihil contra nos adversarium posse, nisi Deus ante permiserit, ut omnis timor noster et devotio atque observatio ad Deum convertatur, quando in tentationibus nostris nihil malo liceat, nisi potestas inde tribuatur. Probat scriptura divina, quae dicit: Venit Nabuchodonosor rex Babyloniae in Hierusalem et expugnabat eam, et dedit eam Dominus in manu eius[3]. Datur autem potestas adversus nos malo secundum nostra peccata, sicut scriptum est: Quis dedit in direptionem Iacob et Israel eis, qui praedantur illum? Nonne Deus, cui peccaverunt et nolebant in viis eius ambulare neque audire legem eius, et superduxit super eos iram animationis suae[4]? Et iterum Salomone peccante et a praeceptis atque a viis Domini recedente positum est: Et excitavit Dominus Satanan ipsi Salomoni[5].

---

1) Restitui lectionem, quae excepto Morellio omnibus ante Bal. communis fuit. Hic e 7 cdd. posuit: iudicabunt, quod sane melius, quia istius aevi opinionibus respondet. Cfr. Ep, VI (Bal. LXXXI). 11. Neque vero meliora semper genuina. Imo probabilius, emendatorem quendam vulgari lectioni Morellianam, quam huic illam substituisse. Sed ad liquidum non facile rem perducat, nisi qui quales sint cdd., in quibus alterutrum legitur, accurate noverit. 2) I Io. 3, 15. 3) Haec ab editorr. referri solent ad II Reg. 24, 11. Sed magis respondet Dan. 1, 1. 2. 4) Ies. 42, 25. 26. 5) I Reg. 11, 23.

XXVI. Potestas vero dupliciter adversus nos datur, vel ad poenam, cum delinquimus, vel ad gloriam, cum probamur; sicuti de Iob factum videmus manifestante Deo et dicente: Ecce omnia, quaecunque habet, in manus tuas do; sed ipsum cave ne tangas[1]). Et Dominus in evangelio suo loquitur tempore passionis: Nullam haberes adversum me potestatem, nisi datum esset tibi desuper[2]). Quando autem rogamus, ne in tentationem veniamus, admonemur infirmitatis et imbecillitatis nostrae, dum sic rogamus, ne quis se insolenter extollat, ne quis sibi superbe atque arroganter aliquid assumat, ne quis sibi aut confessionis aut passionis gloriam suam ducat, cum Dominus ipse humilitatem docens dixerit: Vigilate et orate, ne veniatis in tentationem; spiritus quidem promtus est, caro autem infirma[3]); ut dum praecedit humilis et summissa confessio, et datur totum Deo, quidquid suppliciter cum timore et honore Dei petitur, ipsius pietate praestetur.

XXVII. Post ista omnia in consummatione orationis venit clausula universas petitiones et preces nostras collecta brevitate concludens. In novissimo enim ponimus: Sed libera nos a malo, comprehendentes adversa cuncta, quae contra nos in hoc mundo molitur inimicus; a quibus potest esse fida et firma tutela, si nos Deus liberet, si[4]) deprecantibus atque implorantibus opem suam praestet. Quando autem dicimus: libera nos a malo, nihil remanet, quod ultra adhuc debeat postulari, quando semel protectionem Dei adversus malum petamus; qua impetrata contra omnia, quae diabolus et mundus operantur, securi stamus et tuti. Quis enim ei de saeculo metus est, cui in saeculo Deus tutor est?

XXVIII. (20) Quid mirum, fratres dilectissimi, si oratio talis est, quam Deus docuit, qui magisterio suo omnem precem nostram salutari sermone breviavit? Hoc iam per Esaiam prophetam fuerat ante praedictum, cum plenus Spiritu sancto de Dei maiestate ac pietate loqueretur. Verbum consummans, inquit, et brevians in iustitia, quoniam sermonem breviatum faciet Deus in toto orbe terrae[5]). Nam cum Dei sermo Dominus noster Iesus Christus omni-

---

1) Iob. 1, 12. 2) Io. 19, 11. 3) Matth. 26, 41. 4) Ox. correxit: nisi, et antea: a quibus non potest. 5) Ies. 10, 22. 23.

bus venerit et colligens doctos pariter et indoctos omni sexui atque aetati praecepta salutis ediderit, praeceptorum suorum fecit grande compendium, ut in disciplina coelesti discentium memoria non laboraret, sed quod esset simplici fidei necessarium, velociter disceret. Sic cum doceret, quid sit vita aeterna, sacramentum vitae magna et divina brevitate complexus est dicens: Haec est autem vita aeterna, ut cognoscant te solum et verum Deum et quem misisti, Iesum Christum [1]. Item cum de lege et prophetis praecepta prima et maiora decerperet: Audi, inquit, Israel. Dominus Deus tuus Deus unus est. Et diliges Dominum Deum tuum de toto corde tuo et de tota anima tua et de tota virtute tua. Hoc est primum mandatum. Et secundum simile est huic: Diliges proximum tibi tanquam te ipsum [2]. In his duobus praeceptis tota lex pendet et prophetae [3]. Et iterum: Quaecunque volueritis ut faciant vobis homines bona, ita et vos facite illis. Haec est enim lex et prophetae [4].

XXIX. (21) Nec verbis tantum, sed et factis Dominus orare nos docuit ipse orans frequenter et deprecans et, quid facere nos oporteret, exempli sui contestatione demonstrans, sicut scriptum est: Ipse autem fuit secedens in solitudinem et adorans [5]; et iterum: Exivit in montem orare et fuit pernoctans in oratione Dei [6]. Quodsi ille orabat, qui sine peccato erat, quanto magis peccatores oportet orare, et si ille per totam noctem iugiter vigilans continuis precibus orabat, quanto nos magis in frequentanda oratione debemus nocte vigilare!

XXX. Orabat autem Dominus et rogabat non pro se — quid enim pro se innocens precaretur? — sed pro delictis nostris, sicut et ipse declarat, cum dicit ad Petrum: Ecce satanas postulavit, ut vos vexaret quomodo triticum. Ego autem rogavi pro te, ne deficiat fides tua [7]. Et postmodum pro omnibus Patrem deprecatur dicens: Non pro his autem rogo solis, sed et pro illis, qui credituri sunt per verbum ipsorum in me, ut omnes unum sint, sicut tu, Pater, in me et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint [8]. Magna Domini propter salutem nostram benignitas pariter

---

1) Io. 17, 3. 2) Marc. 12, 29—31. 3) Matth. 22, 40. 4) Ib. 7, 12. 5) Luc. 5, 16. 6) Ib. 6, 12. 7) Ib. 22, 31. 32. 8) Io. 17, 20. 21.

et pietas, ut non contentus, quod nos sanguine suo redimeret, adhuc pro nobis amplius et rogaret. Rogantis autem desiderium videte quod fuerit, ut quomodo unum sunt Pater et Filius, sic et nos in ipsa unitate maneamus; ut hinc quoque possit intelligi, quantum delinquat, qui unitatem scindit et pacem, cum pro hoc et rogaverit Dominus volens scilicet, sic plebem suam salvam fieri et in pace vivere[1]), cum sciret ad regnum Dei discordiam non venire.

XXXI. (22) Quando autem stamus ad orationem, fratres dilectissimi, vigilare et incumbere ad preces toto corde debemus. Cogitatio omnis carnalis et saecularis abscedat, nec quidquam tunc animus quam id solum cogitet, quod precatur. Ideo et sacerdos ante orationem praefatione praemissa parat fratrum mentes dicendo: Sursum corda, ut dum respondet plebs: Habemus ad Dominum, admoneatur, nihil aliud se quam Dominum cogitare debere. Claudatur contra adversarium pectus et soli Deo pateat nec ad se hostem Dei tempore orationis adire patiatur. Obrepit enim frequenter et penetrat et subtiliter fallens preces nostras a Deo avocat, ut aliud habeamus in corde, aliud in voce, quando intentione sincera Dominum debeat non vocis sonus, sed animus et sensus orare. Quae autem segnitia est, alienari et rapi ineptis cogitationibus et profanis, cum Dominum deprecaris, quasi sit aliud, quod magis debeas cogitare, quam quod cum Deo loqueris. Quomodo te audiri a Deo postulas, cum te ipse non audias? Vis esse Deum memorem tui, cum rogas, quando tu ipse memor tui non sis? Hoc est ab hoste in totum non cavere, hoc est, quando oras Deum, maiestatem Dei negligentia orationis offendere, hoc est vigilare oculis et corde dormire, cum debeat christianus, et cum dormit oculis, corde vigilare, sicut scriptum est ex persona ecclesiae loquentis in Cantico canticorum: Ego dormio, et cor meum vigilat[2]). Quapropter sollicite et caute apostolus admonet dicens: Instate orationi vigilantes in ea[3]), docens scilicet et ostendens, eos impetrare, quod postulant, de Deo posse, quos Deus videat in oratione vigilare.

XXXII. (23) Orantes autem non infructuosis nec nu-

---

1) Sic vulgo. In vett. edd.: plebem suam unire, quod probavit Walkerus miscell. obs. p. 54. 2) Cant. 5, 2. 3) Col. 4, 2.

dis precibus ad Deum veniant. Inefficax petitio est, cum precatur Deum sterilis oratio. Nam cum omnis arbor non faciens fructum excidatur et in ignem mittatur, utique et sermo non habens fructum promereri Deum non potest, quia nulla est operatione foecundus. Et ideo scriptura divina instruit dicens: Bona est oratio cum ieiunio et eleemosyna[1]). Nam qui in die iudicii praemium pro operibus et eleemosynis redditurus est, hodie quoque ad orationem cum operatione venienti benignus auditor est. Sic denique Cornelius centurio, cum oraret, meruit audiri. Fuit enim faciens multas eleemosynas in plebem et semper orans Deum. Huic circa horam nonam oranti adstitit angelus testimonium reddens sui operis et dicens: Corneli, orationes tuae et eleemosynae tuae adscenderunt ad memoriam coram Deo[2]).

XXXIII. Cito orationes ad Deum adscendunt, quas ad Deum merita nostri operis imponunt. Sic et Raphael angelus Tobiae oranti semper et semper operanti testis fuit dicens: Opera Dei revelare et confiteri honorificum est. Nam quando orabas tu et Sarra, ego obtuli memoriam orationis vestrae in conspectu claritatis Dei. Et cum sepelires tu mortuos simpliciter, et quia non es cunctatus exsurgere et derelinquere prandium tuum, sed abisti et condidisti mortuum, missus sum tentare te; et iterum me misit Deus curare te et Sarram nurum tuam. Ego enim sum Raphael, unus ex septem angelis iustis, qui assistimus et conversamur ante claritatem Dei[3]). (24) Per Esaiam quoque Dominus admonet et docet similia contestans. Solve, inquit, omnem nodum iniustitiae, resolve suffocationes impotentium commerciorum; dimitte quassatos in requiem et omnem consignationem iniustam dissipa; frange esurienti panem tuum et egenos sine tecto induc in domum tuam; si videris nudum, vesti et domesticos seminis tui non despicies. Tunc erumpet temporaneum lumen tuum, et vestimenta tua cito orientur, et praeibit ante te iustitia, et claritas Dei circumdabit te. Tunc exclamabis, et Deus exaudiet te et, dum adhuc loqueris, dicet: Ecce adsum[4]). Adesse se repromittit et audire ac protegere se eos dicit, qui iniustitiae nodos de corde solventes et eleemosynas

---

1) Tob. 12, 8. 2) Act. 10, 2. 3. 4. 3) Tob. 12, 11—15. 4) Ies. 58, 6—9.

circa domesticos Dei secundum eius praecepta facientes, dum audiunt, quod Deus praecipit fieri, ipsi quoque a Deo merentur audiri. Beatus apostolus Paulus in necessitate pressurae adiutus a fratribus opera bona, quae fiunt, sacrificia Dei dixit esse. Saturatus sum, inquit, recipiens ab Epaphrodito ea, quae a vobis missa sunt, odorem suavitatis, sacrificium acceptum et placitum Deo [1]. Nam quando quis miseretur pauperis, Deum foenerat, et qui dat minimis, Deo donat, spiritaliter Deo suavitatis odorem sacrificat.

XXXIV. (25) In orationibus vero celebrandis invenimus observasse cum Daniele tres pueros in fide fortes et in captivitate victores horam tertiam, sextam, nonam, sacramento scilicet trinitatis, quae in novissimis temporibus manifestari habebat. Nam et prima hora in tertiam veniens consummatum numerum trinitatis ostendit, itemque ad sextam quarta procedens declarat alteram trinitatem, et quando a septima nona completur, per ternas horas trinitas perfecta numeratur. Quae horarum spatia iampridem spiritaliter determinantes adoratores Dei statutis et legitimis ad precem temporibus serviebant [2]. Et manifestata postmodum res est, sacramenta olim fuisse, quod ante sic iusti precabantur. Nam super discipulos hora tertia descendit Spiritus sanctus, qui gratiam dominicae repromissionis implevit. Item Petrus hora sexta in tectum superius adscendens signo pariter et voce Dei monentis instructus est, ut omnes ad gratiam salutis admitteret, cum de emundandis gentilibus ante dubitaret. Et Dominus hora sexta crucifixus ad nonam peccata nostra sanguine suo abluit et, ut redimere et vivificare nos posset, tunc victoriam suam passione perfecit.

XXXV. (26) Sed nobis, fratres dilectissimi, praeter horas antiquitus observatas orandi nunc et spatia et sacramenta creverunt. Nam et mane orandum est, ut resurrectio Domini matutina oratione celebretur. Quod olim Spiritus sanctus designabat in psalmis dicens: Rex meus et Deus meus, quoniam ad te orabo, Domine; mane exaudies vocem meam, mane assistam tibi et contemplabor te [3]. Et iterum per prophetam loquitur Dominus: Diluculo vigila-

---

1) Phil. 4, 18 2) Bal. servabant 3) Ps 5, 3. 4.

bunt ad me dicentes: Eamus et revertamur ad Dominum Deum nostrum[1]). Recedente item sole ac die cessante necessario rursus orandum est. Nam quia Christus sol verus et dies est verus, sole ac die saeculi recedente, quando oramus et petimus, ut super nos lux denuo veniat, Christi precamur adventum lucis aeternae gratiam praebiturum. Christum autem diem dictum declarat in psalmis Spiritus sanctus. Lapis, inquit, quem reprobaverunt aedificantes, hic factus est in caput anguli. A Domino factus est iste et est admirabilis in oculis nostris. Iste est dies, quem fecit Dominus; ambulemus et iucundemur in eo[2]). Item quod sol appellatus sit, Malachias propheta testatur dicens: Vobis autem, qui timetis nomen Domini, orietur sol iustitiae, et in alis eius curatio est[3]). (27) Quodsi in scripturis sanctis sol verus et dies verus est Christus, hora nulla a christianis excipitur, quominus frequenter ac semper Deus debeat adorari, ut qui in Christo hoc est in sole et in die vero sumus, insistamus per totum diem precibus et oremus; et quando mundi lege decurrens vicibus alternis nox revoluta succedit, nullum de nocturnis tenebris esse orantibus damnum potest, quia filiis lucis et in noctibus dies est. Quando enim sine lumine est, cui lumen in corde est? Aut quando sol ei et dies non est, cui sol et dies Christus est?

XXXVI. Qui autem in Christo hoc est in lumine semper sumus, nec noctibus ab oratione cessemus. Sic Anna vidua sine intermissione rogans semper et vigilans perseverabat in promerendo Deo, sicut in evangelio scriptum est. Non recedebat, inquit, de templo ieiuniis et orationibus serviens nocte ac die[4]). Viderint vel gentiles, qui necdum illuminati sunt, vel Iudaei, qui deserto[5]) lumine in tenebris remanserunt. Nos, fratres dilectissimi, qui in Domini luce semper sumus, qui meminimus et tenemus, quid esse accepta gratia coeperimus, computemus noctem pro die. Ambulare nos credamus semper in lumine, non impediamur a tenebris, quas evasimus. Nulla sint horis nocturnis precum damna, nulla orationum pigra et ignava dispendia. Per Dei indulgentiam recreati spiritaliter et re-

---

1) Hos. 5, 15; 6, 1. 2) Ps. 118, 22—24. 3) Mal. 3, 20 (4, 2. LXX). 4) Luc. 2, 37. 5) Ita edd. vet. et Bal. secundum permultos cdd. Pam. caet. deserti. Cdd. aliquot: deserti (vel derelicti) a lum.

nati imitemur, quod futuri sumus. Habituri in regno sine interventu noctis solum diem sic nocte quasi in lumine vigilemus. Oraturi semper et acturi gratias Deo hic quoque orare et gratias agere non desinamus.

VIII.

DE MORTALITATE.

(Routhii scriptorum ecclesiasticorum opuscula praecipua quaedam. I. p. 265—282. 326—332.)

I. Etsi apud plurimos vestrum, fratres dilectissimi, mens solida est et fides firma et anima devota, quae ad praesentis mortalitatis copiam non movetur, sed tanquam petra fortis et stabilis turbidos impetus mundi et violentos saeculi fluctus frangit potius ipsa nec frangitur, et tentationibus non vincitur, sed probatur, tamen quia animadverto, in plebe quosdam vel imbecillitate animi vel fidei parvitate vel dulcedine saecularis vitae vel sexus mollitie vel, quod maius est, veritatis errore minus stare fortiter nec pectoris sui divinum atque invictum robur exserere, dissimulanda res non fuit nec tacenda, quominus, quantum nostra mediocritas sufficit, vigore pleno et sermone de dominica lectione concepto delicatae mentis ignavia comprimatur, et qui homo Dei et Christi esse iam coepit, Deo et Christo dignus habeatur.

II. Agnoscere enim se debet, fratres dilectissimi, qui Deo militat, qui positus in coelestibus castris divina iam sperat[1]), ut ad procellas et turbines mundi trepidatio nulla sit in nobis, nulla turbatio, quando haec ventura praedixerit Dominus. Providae vocis hortatu instruens et docens et praeparans atque corroborans ecclesiae suae populum ad omnem tolerantiam futurorum bella et fames et terrae motus et pestilentias per loca singula exsurgere praenun-

---

1) Retinui vulgarem lect. multis cdd. probatam. Ox.: spirat. Sic 9 cdd.

tiavit et cecinit et, ne inopinatus nos et novus rerum infestantium metus quateret, magis ac magis in novissimis temporibus adversa crebrescere ante praemonuit. Fiunt ecce, quae dicta sunt, et quando fiunt, quae ante praedicta sunt, sequentur et quaecunque promissa sunt, Domino ipso pollicente et dicente: Cum autem videritis haec omnia fieri, scitote, quoniam in proximo est regnum Dei[1]). (2) Regnum Dei, fratres dilectissimi, esse coepit in proximo; praemium vitae et gaudium salutis aeternae et perpetua laetitia[2]), et possessio paradisi nuper amissa mundo transeunte iam veniunt; iam terrenis coelestia, et magna parvis, et caducis aeterna succedunt. Quis hic anxietatis et sollicitudinis locus est? Quis inter haec trepidus et moestus est, nisi cui spes et fides deest? Eius est enim mortem timere, qui ad Christum nolit ire. Eius est ad Christum nolle ire, qui se non credat cum Christo incipere regnare[3]).

III. Scriptum est enim, iustum fide vivere. Si iustus es et fide vivis, si vere in Christum credis, cur non cum Christo futurus et de Domini pollicitatione securus, quod ad Christum voceris, amplecteris et, quod diabolo careas, gratularis? Simeon denique ille iustus, qui vere iustus fuit, qui fide plena Dei praecepta servavit, cum ei divinitus responsum fuisset, quod non ante moreretur, quam Christum vidisset, et Christus infans in templum cum matre venisset, agnovit in spiritu, natum esse iam Christum, de quo sibi fuerat ante praedictum; quo viso scivit se cito esse moriturum. Laetus itaque de morte iam proxima et de vicina accersitione securus accepit in manus puerum et benedicens Dominum exclamavit et dixit: Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace, quoniam viderunt oculi mei salutare tuum[4]); probans scilicet atque contestans, tunc esse servis Dei pacem, tunc liberam, tunc tranquillam quietem, quando de istis mundi turbinibus extracti sedis et securitatis aeternae portum petimus, quando expuncta hac morte ad immortalitatem venimus. (3) Illa est enim nostra[5]) pax, illa fida tranquillitas, illa stabilis et firma et perpetua securitas.

---

1) Luc. 21, 31. 2) Ita edd. prope omnes et Augustin. contra duas epist. Pelag. IV. 8. Baluz. ratione non allata: securitas. 3) Gron. obs. monob. p. 150. secundum suos cdd. legendum esse monet: in perpetuo regnare, quod Bal. etiam in uno invenit. 4) Luc. 2, 29. 30. 5) Bal. ratione non prodita: vera.

IV. Caeterum quid aliud in mundo, quam pugna adversus diabolum quotidie geritur, quam adversus iacula eius et tela conflictationibus assiduis dimicatur? Cum avaritia nobis, cum impudicitia, cum ira, cum ambitione congressio est, cum carnalibus vitiis, cum illecebris saecularibus assidua et molesta luctatio est. Obsessa mens hominis et undique diaboli infestatione vallata vix occurrit singulis, vix resistit. Si avaritia prostrata est, exsurgit libido. Si libido compressa est, succedit ambitio. Si ambitio contemta est, ira exasperat, inflat superbia, vinolentia invitat, invidia concordiam rumpit, amicitiam zelus abscindit. Cogeris maledicere, quod divina lex prohibet, compelleris iurare, quod non licet.

V. Tot persecutiones animus quotidie patitur, tot periculis pectus urgetur; et delectat hic inter diaboli gladios diu stare, cum magis concupiscendum sit et optandum, ad Christum subveniente velocius morte properare, ipso instruente nos et dicente: Amen amen dico vobis, quoniam vos plorabitis et plangetis, saeculum autem gaudebit; vos tristes eritis, sed tristitia vestra in laetitiam veniet[1])! Quis non tristitia carere optet, quis non ad laetitiam venire festinet? Quando autem in laetitiam veniat nostra tristitia, Dominus denuo ipse declarat dicens: Iterum videbo vos, et gaudebit cor vestrum, et gaudium vestrum nemo auferet a vobis[2]). Cum ergo Christum videro gaudere sit, nec possit esse gaudium nostrum, nisi cum viderimus Christum, quae coecitas animi quaeve dementia est, amare pressuras et poenas et lacrymas mundi et non festinare potius ad gaudium, quod nunquam possit auferri!

VI. (4) Hoc autem fit, fratres dilectissimi, quia fides deest, quia nemo credit vera esse, quae promittit Deus, qui verax est, cuius sermo credentibus aeternus et firmus est. Si tibi vir gravis et laudabilis aliquid polliceretur, haberes utique pollicenti fidem nec te falli aut decipi ab eo crederes, quem stare in sermonibus atque in actibus suis scires. Nunc Deus tecum loquitur, et tu mente incredula perfidus fluctuas? Deus tibi de hoc mundo recedenti immortalitatem atque aeternitatem pollicetur, et tu dubitas? Hoc est Deum omnino non nosse, hoc est Christum credentium

---

1) Io. 16, 20. 2) Ib. 22.

magistrum[1]) peccato incredulitatis offendere, hoc est in ecclesia constitutum fidem in domo fidei non habere.

VII. Quantum prosit exire de saeculo, Christus ipse salutis atque utilitatis nostrae magister ostendit, qui, cum discipuli eius contristarentur, quod se iam diceret recessurum, locutus est ad eos dicens: Si me dilexissetis, gauderetis utique, quoniam vado ad patrem[2]); docens scilicet et ostendens, cum cari, quos diligimus, de saeculo exeunt, gaudendum potius quam dolendum. Cuius rei memor beatus apostolus Paulus in epistola sua ponit et dicit: Mihi vivere Christus est et mori lucrum[3]); lucrum maximum computans, iam saeculi laqueis non teneri, iam nullis peccatis et vitiis carnis obnoxium fieri, exemtum pressuris angentibus et venenatis diaboli faucibus liberatum ad laetitiam salutis aeternae Christo vocante proficisci.

VIII. (5) At enim quosdam movet, quod aequaliter cum gentilibus nostros morbi istius valitudo corripiat; quasi ad hoc crediderit christianus, ut immunis a contactu malorum mundo et saeculo feliciter perfruatur et non omnia hic adversa perpessus ad futuram laetitiam reservetur. Movet quosdam, quod sit nobis cum caeteris mortalitas ista communis. Quid enim nobis in hoc mundo non commune cum caeteris, quamdiu adhuc secundum legem primae nativitatis manet caro ista communis? Quoadusque istic in mundo sumus, cum genere humano carnis aequalitate coniungimur, spiritu separamur. Itaque donec corruptivum istud induat incorruptionem, et mortale hoc accipiat immortalitatem, et spiritus[4]) nos perducat ad Deum patrem, quaecunque sunt carnis incommoda, sunt nobis cum humano genere communia. Sic cum foetu sterili terra ieiuna est, neminem fames separat; sic cum irruptione hostili civitas aliqua possessa est, omnes simul captivitas vastat, et quando imbrem nubila serena suspendunt, omnibus siccitas una est, et cum navem scopulosa saxa constringunt, navigantibus naufragium sine exceptione commune est, et oculorum dolor et impetus febrium et omnium valitudo membrorum cum caeteris communis est nobis, quamdiu portatur in saeculo caro ista communis.

---

1) Vulgo: dominum et mag. Delevimus cum Routhio priora, quae in multis cdd. et vet. edd. non leguntur. 2) Io. 14, 28. 3) Phil. 1, 21. 4) Restitui cum Routhio vulgarem lectionem, quam Bal. e paucorum cdd. auctoritate permutaverat cum: Christus.

IX. (6) Quinimo si, qua conditione, qua lege crediderit, christianus noscat et teneat, sciet plus sibi quam caeteris in saeculo laborandum, cui magis sit cum diaboli impugnatione luctandum. Docet et praemonet scriptura divina dicens: Fili, accedens ad servitutem Dei sta in iustitia et timore et praepara animam tuam ad tentationem; et iterum: In dolore sustine et in humilitate tua patientiam habe, quoniam in igne probatur aurum et argentum, homines vero receptibiles in camino humiliationis[1]).

X. Sic Iob post rerum damna, post pignorum funera vulneribus quoque et vermibus graviter afflictus non victus est, sed probatus, qui in ipsis conflictationibus et doloribus suis patientiam religiosae mentis ostendens ait: Nudus exivi de utero matris, nudus etiam ibo sub terram. Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino visum est, ita factum est. Sit nomen Domini benedictum[2]). Et cum eum uxor quoque compelleret, ut vi doloris impatiens aliquid adversus Deum querula et invidiosa voce loqueretur, respondit et dixit: Tanquam una ex ineptis mulieribus locuta es. Si bona excepimus de manu Domini, mala cur non tolerabimus? In his omnibus, quae contigerunt ei, nihil peccavit Iob labiis suis in conspectu Domini[3]). Itaque illi Dominus Deus perhibet testimonium dicens: Animadvertisti puerum meum Iob? Non enim est similis illi quisquam in terris, homo sine querela, verus, Dei cultor[4]). (7) Et Tobias post opera magnifica, post misericordiae suae multa et gloriosa praeconia coecitatem luminum passus timens et benedicens in adversis Deum per ipsam corporis sui cladem crevit ad laudem, quem et ipsum uxor sua depravare tentavit dicens: Ubi sunt iustitiae tuae? Ecce quae pateris[5]). At ille circa timorem Dei stabilis et firmus et ad omnem tolerantiam passionis fide religionis armatus tentationi uxoris invalidae in dolore non cessit, sed magis Deum patientia maiore promeruit, quem postmodum Raphael angelus collaudat et dicit: Opera Dei revelare et confiteri honorificum est. Nam quando orabas tu et Sarra nurus tua, ego obtuli memoriam orationis vestrae in conspectu claritatis Dei. Et cum sepelires tu mortuos simpliciter, et quia non es cunctatus ex-

---

1) Sir. 2, 1. 4. 5. 2) Iob. 1, 21 (LXX). 3) Ib. 2, 10 (LXX). 4) Ib. 1, 8. 5) Tob. 2, 11 (22. 23. V. lat.).

surgere et derelinquere prandium tuum et abisti et condidisti mortuum, missus sum tentare te. Et iterum me misit Deus curare te et Sarram nurum tuam. Ego enim sum Raphael, unus ex septem angelis sanctis, qui assistimus et conversamur ante claritatem Dei[1]).

XI. (8) Hanc tolerantiam iusti semper habuerunt, hanc apostoli disciplinam de Domini lege tenuerunt, non mussitare in adversis, sed quaecunque in saeculo accidunt, fortiter et patienter accipere, cum Iudaeorum populus hinc semper offenderit, quod adversus Deum frequentius murmuraret, sicut testatur in Numeris Dominus Deus dicens: Desinat murmuratio eorum a me, et non morientur[2]). Murmurandum non est in adversis, fratres dilectissimi, sed patienter et fortiter, quidquid acciderit, sustinendum, cum scriptum sit: Sacrificium Deo spiritus contribulatus; cor contritum et humiliatum Deus non despicit[3]); in Deuteronomio quoque moneat per Moysen Spiritus sanctus et dicat: Dominus Deus tuus vexabit te et famem iniiciet tibi, et cognoscetur in corde tuo, si bene custodieris praecepta eius sive non[4]); et iterum: Tentat vos Dominus Deus vester, ut sciat, si diligitis Dominum Deum vestrum ex toto corde vestro et ex tota anima vestra[5]).

XII. Sic Abraham Deo placuit, qui ut placeret Deo, nec amittere filium timuit nec gerere parricidium recusavit. Qui filium non potes lege et sorte mortalitatis amittere, quid faceres, si filium iubereris occidere? (9) Ad omnia te paratum facere timor Dei et fides debet. Sit licet rei familiaris amissio, sit de infestantibus morbis assidua membrorum et cruenta vexatio, sit de uxore, de liberis, de excedentibus caris funebris et tristis avulsio; non sint tibi scandala ista, sed proelia, nec debilitent aut frangant christiani fidem, sed potius ostendant in colluctatione virtutem, cum contemnenda sit omnis iniuria malorum praesentium fiducia futurorum bonorum. Nisi praecesserit pugna, non potest esse victoria; cum fuerit in pugnae congressione victoria, tunc datur vincentibus et corona. Nam[6]) gubernator in tempestate dignoscitur, in acie miles probatur. Delicata iactatio est, cum periculum non est. Conflictatio

---

1) Tob. 12, 11—15 (V. lat.). 2) Num. 17, 25. 3) Ps. 51, 19. 4) Deut. 8, 2. 5) Ib. 13, 4. 6) Haec prisca et sat probata lectio. Bal. e 2 cdd.: navis. Caeteri neutrum habent.

in adversis probatio est veritatis[1]. Arbor, quae alta radice fundata est, ventis incumbentibus non movetur, et navis, quae forti compage solidata[2] est, pulsatur fluctibus nec foratur, et quando area fruges terit, ventos grana fortia et robusta contemnunt, inanes paleae flatu portante rapiuntur.

XIII. Sic et apostolus Paulus post naufragia, post flagella, post carnis et corporis multa et gravia tormenta non vexari, sed emendari se dicit adversis, ut dum gravius affligitur, verius probaretur. Datus est mihi, inquit, stimulus carnis meae, angelus satanae, qui me colaphizet, ut non extollar. Propter quod ter Dominum rogavi, ut discederet a me, et dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea. Nam virtus in infirmitate perficitur[3]. Quando ergo infirmitas et imbecillitas et vastitas aliqua grassatur, tunc virtus nostra perficitur, tunc fides, si tentata perstiterit, coronatur, sicut scriptum est: Vasa figuli probat fornax, et homines iustos tentatio tribulationis[4]. (10) Hoc denique inter nos et caeteros interest, qui Deum nesciunt, quod illi in adversis queruntur et murmurant, nos adversa non avocant a virtutis et fidei veritate, sed corroborant in dolore.

XIV. Hoc, quod nunc corporis vires solutus in fluxum venter eviscerat, quod in faucium vulnera conceptus medullitus ignis exaestuat, quod assiduo vomitu intestina quatiuntur, quod oculi vi sanguinis inardescunt, quod quorundam vel pedes vel aliquae membrorum partes contagio morbidae putredinis amputantur, quod per iacturas et damna corporum prorumpente languore vel debilitatur incessus, vel auditus obstruitur, vel coecatur adspectus, ad documentum proficit fidei. Contra tot impetus vastitatis et mortis inconcussi animi virtutibus congredi, quanta pectoris magnitudo est, quanta sublimitas, inter ruinas generis humani stare rectum nec cum eis, quibus spes in Deum nulla est, iacere prostratum, gratulari magis[5] et temporis munus amplecti, quod dum nostram fidem fortiter promimus et labore tolerato ad Christum per angustam Christi viam pergimus, praemium vitae[6] eius et fidei ipso iudicante ca-

---

1) Grav. et Routh.: virtutis. 2) Restituimus cum Routhio priscam lectionem. Vulgo: solida. 3) II Cor. 12, 7—9. 4) Sir. 27, 5. 5) Vulgo post prostratum maiori interpunctione posita: Gratul. magis oportet, perpaucis tamen libris iubentibus. Alii cdd. item pauci: gr. magis est. In plurimis neutra vox legitur. 6) Routh. e 4 cdd.: viae.

piamus. Mori plane timeat, sed qui ex aqua et spiritu non renatus gehennae ignibus mancipatur. Mori timeat, qui non Christi cruce et passione censetur. Mori timeat, qui ad secundam mortem de hac morte transibit. Mori timeat, quem de saeculo recedentem perennibus poenis aeterna flamma torquebit. Mori timeat, cui hoc mora longiore confertur, ut cruciatus eius et gemitus interim differatur.

XV. (11) Multi ex nostris in hac mortalitate moriuntur, hoc est, multi ex nostris de saeculo liberantur. Mortalitas ista ut Iudaeis et gentilibus et Christi hostibus pestis est, ita Dei servis salutaris excessus est. Hoc, quod sine ullo discrimine generis humani cum iniustis moriuntur et iusti, non est, quod putetis bonis et malis interitum esse communem. Ad refrigerium iusti vocantur, ad supplicium rapiuntur iniusti; datur velocius tutela fidentibus, perfidis poena. Improvidi et ingrati sumus, fratres dilectissimi, ad divina beneficia nec, quid nobis conferatur, agnoscimus. Excedunt ecce in pace tutae cum gloria sua virgines venientis antichristi minas et corruptelas et lupanaria non timentes. Pueri periculum lubricae aetatis evadunt, ad continentiae atque innocentiae praemium feliciter perveniunt. Tormenta iam non timet delicata matrona metum persecutionis et manus cruciatusque carnificis moriendi celeritate lucrata. Pavore mortalitatis et temporis accenduntur tepidi, constringuntur remissi, excitantur ignavi, desertores compelluntur, ut redeant, gentiles coguntur, ut credant, vetus fidelium populus ad quietem vocatur, ad aciem recens et copiosus exercitus robore fortiore colligitur pugnaturus sine metu mortis, cum proelium venerit, qui ad militiam tempore mortalitatis accedit.

XVI. Quid deinde illud, fratres dilectissimi, quale est, quam pertinens, quam necessarium, quod pestis ista et lues, quae horribilis et feralis videtur, explorat iustitiam singulorum et mentes humani generis examinat, an infirmis serviant sani, an propinqui cognatos pie diligant, an misereantur servorum languentium domini, an deprecantes aegros non deserant medici, an feroces violentiam suam comprimant, an rapaces avaritiae furentis insatiabilem semper ardorem vel metu mortis exstinguant, an cervicem flectant superbi, an audaciam leniant improbi, an pereuntibus caris

vel sic aliquid divites[1]) largiantur et donent sine haerede morituri! Ut nihil aliud mortalitas ista contulerit, hoc christianis et Dei servis plurimum praestitit, quod martyrium coepimus libenter appetere, dum mortem discimus non timere. Exercitia sunt nobis ista, non funera, dant animo fortitudinis gloriam, contemtu mortis praeparant ad coronam.

XVII. (12) Sed fortasse aliquis opponat et dicat: „Hoc me ergo in praesenti mortalitate contristat, quod qui paratus ad confessionem fueram et ad tolerantiam passionis toto me corde et plena virtute devoveram, martyrio meo privor, dum morte praevenior.“ Primo in loco non est in tua potestate, sed in Dei dignatione martyrium, nec potes te dicere perdidisse, quod nescis an merearis accipere. Tunc deinde Deus scrutator renis et cordis et occultorum contemplator et cognitor videt te et laudat et comprobat, et qui perspicit apud te paratam fuisse virtutem, reddet pro virtute mercedem. Numquid Cain, cum Deo munus offerret, iam peremerat fratrem? Et tamen parricidium mente conceptum Deus providus ante damnavit. Ut illic cogitatio mala et perniciosa conceptio Deo providente perspecta[2]) est, ita et in Dei servis, apud quos confessio cogitatur et martyrium mente concipitur, animus ad bonum deditus Deo iudice coronatur. Aliud est martyrio animum deesse, aliud animo defuisse martyrium. Qualem te invenit Dominus, cum vocat, talem pariter et iudicat, quando ipse testetur et dicat: Et scient omnes ecclesiae, quia ego sum scrutator renis et cordis[3]). Nec enim Deus sanguinem nostrum quaerit, sed fidem. Nam nec Abraham nec Isaac nec Iacob occisi sunt, et tamen fidei ac iustitiae meritis honorati inter patriarchas primi esse meruerunt; ad quorum convivium congregatur, quisquis fidelis et iustus et laudabilis invenitur.

XVIII. Meminisse debemus, voluntatem nos non nostram, sed Dei facere debere, secundum quod nos Dominus quotidie iussit orare. Quam praeposterum est quam-

---

1) Baluz. ad 4 cdd. fidem: div. indigentibus. 2) Ita quidem non nisi unus cd. apud Ox.; caeteri et edd. omnes prospecta. Sed sensus prius requirit, syllabarumque pro et per compendia facillime potuerunt commutari. 3) Apoc. 2, 23. Quae sequuntur, Baluz. secundum aliquot cdd. ita habet: Nec — nostrum desiderat, sed fidem quaerit. Caet. recentiores: Nec — nostrum, sed fidem quaerit. Cum Routhio antiquissimam lect. restituimus integram, nam locus glossematis desiderat prodit locum explicati voc. quaerit.

que perversum, ut cum Dei voluntatem fieri postulemus, quando evocat nos et accersit de hoc mundo Deus, non statim voluntatis eius imperio pareamus! (13) Obnitimur et reluctamur et pervicacium more servorum ad conspectum Domini cum tristitia et moerore perducimur, exeuntes istinc necessitatis vinculo, non obsequio voluntatis, et volumus ab eo praemiis coelestibus honorari, ad quem venimus inviti. Quid ergo oramus et petimus, ut adveniat regnum coelorum, si captivitas terrena delectat? Quid precibus frequenter iteratis rogamus et poscimus, ut acceleret dies regni, si maiora desideria et vota potiora sunt servire istic diabolo, quam regnare cum Christo?

XIX. Denique ut manifestius divinae providentiae indicia clarescerent, quod Dominus praescius futurorum suis consulat ad veram salutem, cum quidam de collegis et consacerdotibus nostris infirmitate defessus et de appropinquante iam morte sollicitus commeatum sibi precaretur, adstitit deprecanti et iam paene morienti iuvenis honore et maiestate venerabilis, statu celsus et clarus adspectu et quem assistentem sibi vix posset humanus adspectus oculis carnalibus intueri, nisi quod talem videre iam poterat de saeculo recessurus. Atque ille non sine quadam animi et vocis indignatione infremuit et dixit: „Pati timetis, exire non vultis, quid faciam vobis?" Increpantis vox est et monentis, qui de persecutione sollicitis, de accersitione securis non consentit ad praesens desiderium, sed consulit in futurum. Audivit frater noster et collega moriturus, quod caeteris diceret. Nam qui moriturus audivit, ad hoc audivit, ut diceret; audivit non sibi ille, sed nobis. Nam quid sibi disceret iam recessurus? Didicit imo[1]) remanentibus, ut dum sacerdotem, qui commeatum petebat, increpitum esse comperimus, quid cunctis expediat, agnosceremus.

XX. (14) Nobis quoque ipsis minimis et extremis quoties revelatum est, quam frequenter atque manifeste de Dei dignatione praeceptum est, ut contestarer assidue et publice praedicarem, fratres nostros non esse lugendos accersitione dominica de saeculo liberatos, cum sciamus non eos amitti, sed praemitti, recedentes praecedere, ut proficiscentes, ut navigantes solent, desiderari eos debere, non plangi, nec

---

1) Sic 12 cdd. apud Ox. et Routh. Vulgo: imo nobis.

accipiendas esse hic atras vestes, quando illi ibi indumenta alba iam sumserint[1]), occasionem dandam non esse gentilibus, ut nos merito ac iure reprehendant, quod quos vivere apud Deum dicimus, ut exstinctos et perditos lugeamus et fidem, quam sermone et voce depromimus, cordis et pectoris testimonio non probemus. Spei nostrae ac fidei praevaricatores sumus; simulata, ficta, fucata videntur esse, quae dicimus. Nihil prodest verbis praeferre virtutem et factis destruere veritatem.

XXI. Improbat[2]) denique apostolus Paulus et obiurgat et culpat, si qui contristentur in excessu suorum. Nolumus, inquit, ignorare vos, fratres, de dormientibus, ut non contristemini sicut et caeteri, qui spem non habent. Si enim credimus, quia Iesus mortuus est et resurrexit, sic et Deus eos, qui dormierunt in Iesu, adducet cum illo[3]). Eos contristari dicit in excessu suorum, qui spem non habent. (15) Qui autem spe vivimus et in Deum credimus et Christum passum esse pro nobis et resurrexisse confidimus, in Christo manentes et per ipsum atque in ipso resurgentes, quid aut ipsi recedere istinc de saeculo nolumus, aut nostros recedentes quasi perditos plangimus ac dolemus, ipso Christo Domino et Deo nostro monente ac dicente: Ego sum resurrectio et vita. Qui credit in me, licet moriatur, vivet, et omnis, qui vivit et credit in me, non morietur in aeternum[4])? Si in Christum credimus, fidem verbis et promissis eius habeamus et non morituri in aeternum[5]) ad Christum, cum quo et victuri et regnaturi semper sumus, laeta securitate veniamus.

XXII. Quod interim morimur, ad immortalitatem morte transgredimur, nec potest vita aeterna succedere, nisi hinc contigerit exire. Non est exitus iste, sed transitus et temporali itinere decurso ad aeterna transgressus. Quis non ad meliora[6]) festinet? Quis non mutari et reformari ad Christi speciem et ad coelestis gloriae dignitatem venire citius exoptet, Paulo apostolo praedicante et dicente: Nostra autem conversatio, inquit, in coelis est, unde et Dominum exspectamus Iesum Christum, qui transformabit corpus

---

1) Cfr. Apoc. 3, 5. 2) Bal. ratione non prodita: increpat. 3) I Thess. 4, 13. 14. 4) Io. 11, 25. 26. 5) Baluz. ad 6 cdd.: si fidem — habeamus, et non morimur in aet. Restituimus lectionem omnibus edd. communem, nisi quod ant. habent: moriemur. 6) Baluz. ratione non allata: ad mel. venire. Et continuo: transformari pro reform.

humilitatis nostrae conformatum corpori claritatis suae[1])? Tales nos futuros et Christus Dominus pollicetur, quando ut cum illo simus et cum illo in aeternis sedibus vivamus atque in regnis coelestibus gaudeamus, patrem pro nobis precatur dicens: Pater, quos mihi dedisti, volo, ut ubi ego fuero, et ipsi sint mecum et videant claritatem, quam mihi dedisti, priusquam mundus fieret[2]). (16) Venturus ad Christi sedem, ad regnorum coelestium claritatem lugere non debet nec plangere, sed potius secundum pollicitationem Domini, secundum fidem veri in profectione hac sua et translatione gaudere.

XXIII. Sic denique invenimus et Enoch translatum esse, qui Deo placuit, sicut in Genesi testatur et loquitur scriptura divina: Et placuit Enoch Deo et non est inventus postmodum, quia Deus illum transtulit[3]). Hoc fuit placuisse in conspectu Dei, de hoc contagio saeculi meruisse transferri. Sed et per Salomonem docet Spiritus sanctus, eos, qui Deo placeant, maturius istinc eximi et citius liberari, ne dum in isto mundo diutius immorantur, mundi contactibus polluantur. Raptus est, inquit, ne malitia mutaret intellectum illius. Placita enim erat Deo anima eius. Propter hoc properavit educere eum de media iniquitate[4]). Sic et in psalmis ad Dominum properat spiritali fide Deo suo anima devota dicens: Quam dilectissimae habitationes tuae, Deus virtutum. Desiderat et properat anima mea ad atria Dei[5]).

XXIV. Eius est in mundo diu velle remanere, quem mundus oblectat, quem saeculum blandiens atque decipiens illecebris terrenae voluptatis invitat. (17) Porro cum mundus oderit christianum, quid amas eum, qui te odit, et non magis sequeris Christum, qui te et redemit et diligit? Ioannes in epistola sua clamat et loquitur et, ne carnalia desideria sectantes mundum diligamus, hortatur. Nolite, inquit, diligere mundum neque ea, quae in mundo sunt. Si quis dilexerit mundum, non est caritas patris in illo: quia omne, quod in mundo est, concupiscentia carnis est et concupiscentia oculorum et ambitio saeculi, quae non est a patre, sed ex concupiscentia mundi. Et mundus transibit et concupiscentia eius; qui autem fecerit voluntatem Dei,

---

1) Phil. 3, 20. 21. 2) Io. 17, 24. 3) Gen. 5, 24. 4) Sap. 4, 11, 14. 5) Ps. 84, 2. 3.

manet in aeternum, quomodo et Deus manet in aeternum[1]). Potius, fratres dilectissimi, mente integra, fide firma, virtute robusta parati ad omnem voluntatem Dei simus, pavore mortis excluso immortalitatem, quae sequitur, cogitemus. Hoc nos ostendamus esse, quod credimus, ut neque carorum lugeamus excessum et, cum accersitionis propriae dies venerit, incunctanter et libenter ad Dominum ipso vocante veniamus.

XXV. Quod cum semper faciendum fuerit Dei servis, nunc fieri multo magis debet, corruente iam mundo et malorum infestantium turbinibus obsesso; ut qui cernimus coepisse iam gravia et scimus imminere graviora, lucrum maximum computemus, si istinc velocius recedamus. Si in habitaculo tuo parietes vetustate nutarent, tecta desuper tremerent, domus iam fatigata, iam lassa aedificiis senectute labentibus ruinam proximam minaretur, nonne omni celeritate migrares? Si navigante te turbida et procellosa tempestas fluctibus violentius excitatis praenuntiaret futura naufragia, nonne portum velociter peteres? Mundus ecce nutat et labitur et ruinam sui non iam senectute rerum, sed fine testatur; et tu non Deo gratias agis, non tibi gratularis, quod exitu maturiore subtractus ruinis et naufragiis et plagis imminentibus exuaris?

XXVI. (18) Considerandum est, fratres dilectissimi, et identidem cogitandum, renuntiasse nos mundo et tanquam hospites et peregrinos istic interim degere. Amplectamur diem, qui assignat singulos domicilio suo, qui nos istinc ereptos et laqueis saecularibus exsolutos paradiso restituit et regno[2]). Quis non peregre constitutus properaret in patriam regredi? Quis non ad suos navigare festinans ventum prosperum cupidius optaret, ut velociter caros liceret amplecti? Patriam nostram paradisum computamus, parentes patriarchas habere iam coepimus; quid non properamus et currimus, ut patriam nostram videre, ut parentes salutare possimus? Magnus illic nos carorum numerus exspectat, parentum, fratrum, filiorum frequens nos et copiosa turba desiderat iam de sua incolumitate secura et adhuc de nostra salute sollicita. Ad horum conspectum et complexum venire, quanta et illis et nobis in commune laetitia

---

1) I Io. 2, 15—17 (V. lat.). 2) Ante Bal.: regno coelesti.

est! Qualis illic coelestium regnorum voluptas sine timore moriendi, et cum aeternitate vivendi quam summa et perpetua felicitas! Illic apostolorum gloriosus chorus, illic prophetarum exsultantium numerus, illic martyrum innumerabilis populus ob certaminis et passionis victoriam coronatus, triumphantes illic virgines, quae concupiscentiam carnis et corporis continentiae robore subegerunt, remunerati misericordes, qui alimentis et largitionibus pauperum iustitiae opera fecerunt, qui dominica praecepta servantes ad coelestes thesauros terrena patrimonia transtulerunt. Ad hos, fratres dilectissimi, avida cupiditate properemus, ut cum his cito esse, ut cito ad Christum venire contingat, optemus. Hanc cogitationem nostram Deus videat, hoc propositum mentis et fidei Dominus Christus adspiciat daturus eis gloriae suae ampliora praemia, quorum circa se fuerint desideria maiora.

IX.

AD FORTUNATUM

DE EXHORTATIONE MARTYRII.

Praefatio.

I. Desiderasti, Fortunate carissime, ut quoniam persecutionum et pressurarum pondus incumbit, et in fine atque in consummatione mundi antichristi tempus infestum appropinquare iam coepit, ad praeparandas et corroborandas fratrum mentes de divinis scripturis hortamenta componerem, quibus milites Christi ad coeleste et spiritale certamen animarem. Obtemperandum fuit desiderio tuo tam necessario, ut quantum sufficit mediocritas nostra auxilio divinae inspirationis instructa, quasi arma ac munimenta quaedam pugnaturis fratribus de praeceptis dominicis promerentur. Parum est enim, quod Dei plebem classico nostrae vocis erigimus, nisi credentium fidem et dicatam Deo devotamque virtutem divina lectione firmemus.

II. Quid autem potius aut maius curae nostrae ac sollicitudini congruit, quam ut commissum nobis divinitus populum et exercitum in castris coelestibus constitutum adversus diaboli tela et iacula exhortationibus assiduis praeparemus? Neque enim idoneus potest esse miles ad bellum, qui non exercitatus prius in campo fuerit, aut qui agonisticam coronam quaerit adipisci, in stadio coronabitur, nisi usum et peritiam virium ante meditetur. Adversarius vetus est et hostis antiquus, cum quo proelium gerimus. Sex millia annorum iam paene complentur, ex quo hominem diabolus impugnat. Omnia genera tentandi et artes atque insidias deiiciendi usu ipso vetustatis edidicit. Si imparatum invenerit militem Christi, si rudem, si non sollicitum ac toto corde vigilantem, circumvenit nescium, fallit incautum, decipit imperitum. Si vero quis dominica praecepta custodiens et fortiter Christo [1]) adhaerens contra eum steterit, vincatur necesse est, quia Christus, quem confitetur, invictus est.

III. (2) Ac ne in longum sermonem meum extenderem, frater carissime, et audientem vel legentem styli latioris copia fatigarem, compendium feci; ut propositis titulis, quos quis et nosse debeat et tenere, capitula dominica subnecterem et id, quod proposueram, divinae lectionis auctoritate solidarem, ut non tam tractatum meum videar tibi misisse, quam materiam tractantibus praebuisse. Quae res in usum singulis proficit utilitate maiore. Nam si confectam et paratam iam vestem darem, vestis esset mea, qua alius uteretur, et forsitan non pro habitudine staturae et corporis res alteri facta minus congruens haberetur. Nunc vero de agno, per quem redemti ac vivificati sumus, lanam ipsam et purpuram misi, quam cum acceperis, tunicam tibi pro voluntate conficies et plus ut in domestica tua atque in propria veste laetaberis et caeteris quoque, ut conficere et ipsi pro arbitrio suo possint, quod misimus, exhibebis, ut vetere illa nuditate contecta perferant omnes indumenta Christi coelestis gratiae sanctificatione vestiti.

IV. (3) Nec non et illud consilium, frater carissime, utile et salubre prospexi, in exhortatione tam necessaria, quae martyres faciat, amputandas esse verborum nostrorum

---

1) Ita cdd. plurimi, edd. vet. et Bal. Pamel. caet.: Christi vestigiis.

moras et tarditates atque ambages sermonis humani subtrahendas, ponenda sola illa, quae Deus loquitur, quibus servos suos ad martyrium Christus hortatur. Praecepta ipsa divina velut arma pugnantibus suggerenda sunt. Illa sint militaris tubae hortamenta, illa pugnantibus classica. Inde aures erigantur, inde instruantur mentes, inde et animi et corporis vires ad omnem passionis tolerantiam roborentur. Nos tantum, qui Domino permittente primum baptisma credentibus dedimus, ad aliud quoque singulos praeparemus insinuantes et docentes, hoc esse baptisma in gratia maius, in potestate sublimius, in honore pretiosius, baptisma, in quo angeli baptizant, baptisma, in quo Deus et Christus eius exsultant, baptisma, post quod nemo iam peccat, baptisma, quod fidei nostrae incrementa consummat, baptisma, quod nos de mundo recedentes statim Deo copulat. In aquae baptismo accipitur peccatorum remissa, in sanguinis [1]) corona virtutum. Amplectenda res est et optanda et omnibus postulationum nostrarum precibus expetenda, ut qui servi Dei sumus, simus et amici.

V. In exhortandis itaque ac praeparandis fratribus nostris et virtutis ac fidei firmitate ad praeconium dominicae confessionis atque ad proelium persecutionis et passionis armandis primo in loco dicendum est, (I) idola deos non esse, quae homo sibi facit — neque enim quae fiunt, factore suo et fabricatore maiora sunt, aut protegere et servare quemquam possunt, quae ipsa de templis suis pereunt, nisi ab homine serventur, — sed nec elementa colenda esse [2]), quae homini secundum dispositionem et praeceptum Dei serviunt. (II) Destructis idolis et elementorum ratione monstrata ostendendum, Deum solum colendum esse. (III) Tunc addendum, quae comminatio Dei sit adversus eos, qui idolis sacrificant. (IV) Praeterea docendum, non facile ignoscere Deum idololatris, (V) et quod sic idololatriae indignetur Deus, ut praeceperit etiam eos interfici, qui sacrificare et servire idolis suaserint. (VI) Subiungendum post haec, quod redemti ac vivificati Christi sanguine nihil Christo praeponere debeamus, quia nec ille quidquam nobis praeposuerit et ille propter nos mala bonis praetulerit, paupertatem divitiis, servitutem dominationi, mortem

---

1) Bal. ratione non prolata: sanguinis baptismo. 2) In Ox. additur: vice deorum.

immortalitati, nos contra in passionibus nostris paupertati saeculari paradisi divitias et delicias praeferamus, dominatum et regnum aeternum temporariae servituti, immortalitatem morti, Deum et Christum diabolo et antichristo. (VII) Insinuandum quoque, ne erepti de faucibus diaboli et de laqueis saeculi liberati, si in angustiis et pressuris esse coeperint, regredi denuo ad saeculum velint et perdant, quod evaserint; (VIII) insistendum potius esse et perseverandum in fide et virtute et coelestis ac spiritalis gratiae consummatione, ut ad palmam et coronam possit perveniri, (IX) ad hoc enim pressuras et persecutiones fieri, ut probemur; (X) nec timendas esse iniurias et poenas persecutionum, quia maior est Dominus ad protegendum, quam diabolus ad impugnandum. (XI) Ac ne expavescat quis et conturbetur ad pressuras et persecutiones, quas patimur in isto mundo, probandum, ante praedictum esse, quod nos mundus odio habiturus esset et quod persecutiones adversum nos excitaret, ut ex hoc ipso, quod haec fiant, manifesta sit fides divinae pollicitationis in mercedibus et praemiis postmodum secuturis, nec novum quid accidat christianis, quando ab initio mundi boni laboraverint et oppressi atque occisi sint ab iniustis. (XII) In novissima parte ponendum est, quae spes et quae merces maneat iustos et martyres post conflictationes huius temporis et passiones, (XIII[1]) et quod plus accepturi simus in passionis remuneratione, quam quod hic sustinemus in ipsa passione.

---

1. Quod idola dii non sint, et quod nec elementa vice deorum colenda sint, ostenditur in psalmo cxiii: Idola gentium argentum et aurum, opera manuum hominum. Os habent et non loquuntur, oculos habent et non vident, aures habent et non audiunt; neque enim est spiritus in ore ipsorum. Similes illis fiant, qui faciunt ea[2]). Item in Sapientia Salomonis: Omnia idola nationum aestimaverunt deos, quibus neque oculorum usus est ad videndum, neque nares ad percipiendum spiritum, neque aures ad audiendum, neque digiti in manibus ad tractandum, sed et pedes eorum pigri ad ambulandum. Homo enim fecit illos, et qui spiri-

---

1) Haec licet in expositione separatum locum teneant, vulgo cum cap. XII. coniunguntur, 2) Ps. 115, 4—6. 8.

tum mutuatus est, finxit illos. Nemo autem sibi similem homo poterit deum fingere, cum sit enim mortalis, mortuum finxit manibus iniquis. Melior est autem ipse iis, quos colit, quoniam ipse quidem vixit, illi autem nunquam [1]). Item in Exodo: Non facies tibi idolum nec cuiusquam similitudinem [2]). Item apud Salomonem de elementis: Neque opera attendentes agnoverunt, quis esset artifex, sed aut ignem aut spiritum aut citatum aerem aut gyrum stellarum aut nimiam aquam aut solem aut lunam [3]) deos putaverunt. Quorum si propter speciem hoc aestimaverunt, sciant, quanto iis Dominus sit speciosior, aut si virtutes et opera eorum mirati sunt, intelligant ab ipsis, quoniam qui haec constituit fortia, fortior est illis [4]).

II. Quod deus solus colendus sit, sicut scriptum est: Dominum Deum tuum adorabis et illi soli servies [5]). Item in Exodo: Non erunt tibi dii alii absque me [6]). Item illic: Videte, videte, quia ego sum, et non est Deus praeter me. Ego interimam et vivere faciam, percutiam et ego sanabo, et non est, qui eripiat de manibus meis [7]). Item in Apocalypsi: Et vidi alium angelum volantem in medio coelo, habentem evangelium aeternum, ut annuntiaret super terram et super omnes nationes et tribus et linguas et populos, dicentem voce magna: Metuite potius Deum et date illi claritatem, quoniam venit hora iudicii eius, et adorate eum, qui fecit coelum et terram et mare et omnia, quae in eis sunt [8]). Sic et Dominus in evangelio commemorationem facit primi et secundi praecepti dicens: Audi, Israel, Dominus Deus tuus Deus unus est. Et diliges Dominum tuum de toto corde tuo et de tota anima tua et de tota virtute tua. Hoc primum, et secundum simile huic: Diliges proximum tuum tanquam te. In his duobus praeceptis tota lex pendet et prophetae [9]). Et iterum: Haec est autem vita aeterna, ut cognoscant te solum et verum Deum et quem misisti, Iesum Christum [10]).

III. Quae comminatio dei sit adversus eos, qui idolis sacrificant. In Exodo: Sacrificans diis eradicabitur, nisi Domino soli [11]). Item in Deuteronomio: Sacrificaverunt

---

1) Sap. 15, 15—17. 2) Ex. 20, 4. 3) Pam. caet. adiiciunt ut supra Test. III. 59: rectores orbis terrarum. 4) Sap. 13, 1—4. 5) Deut. 6, 13. 6) Ex. 20, 3. 7) Deut. 32, 39. 8) Apoc. 14, 6. 7. 9) Marc. 12, 29—31. Matth. 22, 39. 40. 10) Io. 17, 3. 11) Ex. 22, 19.

daemoniis et non Deo[1]. Item apud Esaiam: Adoraverunt eos, quos fecerunt digiti eorum, et curvatus est homo, et humiliatus est vir, et non laxabo illis[2]. Et iterum: Illis fudistis libamina et illis imposuistis sacrificia. Super haec ergo non indignabor[3]? dicit Dominus. Item apud Hieremiam: Nolite ambulare post deos alienos, ut serviatis eis, et ne adoraveritis eos et ne incitetis me in operibus manuum vestrarum ad disperdendos vos[4]. Item in Apocalypsi: Si quis adorat bestiam et imaginem eius et accipit notam in fronte sua aut in manu, bibet et ipse de vino irae Dei mixto in poculo irae eius et punietur igne et sulphure sub oculis sanctorum angelorum et sub oculis agni. Et fumus de tormentis eorum in saecula saeculorum adscendet, nec habebunt requiem die ac nocte, quicunque adorant bestiam et imaginem eius[5].

IV. Non facile ignoscere Deum idololatris. Moyses in Exodo pro populo rogat nec impetrat: Precor, ait, Domine; deliquit populus hic delictum grande, fecerunt sibi deos aureos. Et nunc si dimittis illis delictum, dimitte; sin autem, dele me de libro, quem scripsisti. Et dixit Dominus ad Moysen: Si quis deliquit ante me, deleam eum de libro meo[6]. Item cum Hieremias pro populo deprecaretur, Dominus ad eum loquitur dicens: Et tu noli orare pro populo hoc et noli postulare pro ipsis in prece et oratione, quia non exaudiam in tempore, quo invocabunt me, in tempore afflictionis suae[7]. Ezechiel quoque hanc eandem denuntiat indignationem Dei his, qui in Deum delinquunt: Et fuit, inquit, verbum Domini ad me dicens: Fili hominis, terra quaecunque peccaverit mihi, ut delinquat delictum, extendam manum meam super eam et obteram stabilimentum panis et immittam in eam famem et auferam de ea hominem et pecora. Et si fuerint tres viri hi in medio eius, Noe, Daniel et Iob, non liberabunt filios neque filias, ipsi soli salvi erunt[8]. Item in libro Regnorum primo: Si delinquendo peccet vir adversus virum, orabunt pro eo Dominum. Si autem in Deum peccet homo, quis orabit pro eo[9]?

V. Quod sic idololatriae indignetur Deus, ut praece-

---

1) Deut. 32, 17. 2) Ies. 2, 8. 3) Ib. 57, 6. 4) Ier. 25, 6. 5) Apoc. 14, 9—11. 6) Ex. 32, 31—33. 7) Ier. 11, 14. 8) Ez. 14, 12—14. 16. 9) I Sam. 2, 25

PERIT ETIAM EOS INTERFICI, QUI SACRIFICARE ET SERVIRE IDOLIS SUASERINT. In Deuteronomio: Quodsi rogaverit te frater tuus aut filius tuus aut filia tua aut uxor tua, quae est in sinu tuo, aut amicus tuus, qui aequalis est animae tuae, latenter dicens: „Eamus et serviamus diis alienis, diis gentium," non consenties ei et non exaudies eum, et non parcet oculus tuus super eum, et non celabis eum, annuntians annuntiabis de illo. Manus tua erit super eum, in primis interficere eum, et manus omnis populi postremo; et lapidabunt eum, et morietur, quoniam quaesivit avertere te a Domino Deo tuo. Et iterum loquitur Dominus et dicit nec civitati parcendum, etiamsi universa consenserit ad idololatriam: Aut si audieris in una ex civitatibus, quas Dominus Deus tuus dabit tibi inhabitare te illic, dicentes: „Eamus et serviamus diis aliis, quos non nosti[1])," interficiens necabis omnes, qui sunt in civitate, caede gladii et incendes civitatem igni, et erit sine habitaculo in aeternum. Non reaedificabitur etiam nunc, ut avertatur Dominus ab indignatione irae suae. Et dabit tibi misericordiam et miserebitur tui et multiplicabit te, si exaudieris vocem Domini Dei tui et observaveris praecepta eius[2]). Cuius praecepti et vigoris memor Mathathias interfecit eum, qui ad aram sacrificaturus accesserat. Quodsi ante adventum Christi circa Deum colendum et idola spernenda haec praecepta servata sunt, quanto magis post adventum Christi circa Deum colendum servanda sunt, quando ille veniens non verbis tantum nos hortatus sit, sed et factis, post omnes iniurias et contumelias passus quoque et crucifixus, ut nos pati et mori exemplo suo doceret, ut nulla sit homini excusatio pro se non patienti[3]), cum passus sit ille pro nobis, et cum ille passus sit pro alienis peccatis, multo magis pro peccatis suis pati unumquemque debere! Et ideo in evangelio comminatur et dicit: Quicunque confessus fuerit me coram hominibus, et ego confitebor eum coram patre meo, qui in coelis est. Qui autem negaverit me coram hominibus, et ego negabo eum coram patre meo, qui in coelis est[4]). Item apostolus Paulus: Si enim commorimur, inquit, et convivemus; si toleramus, et conregnabi-

---

1) Ox. addit: quaeres sollicite et si inveneris certum esse, quod dicitur. 2) Deut. 13, 7—11 13. 14 16—19 3) Bal. pati 4) Matth. 10, 32. 33.

mus; si negaverimus, et ipse negabit nos [1]). Item Ioannes: Qui negat filium, neque patrem habet; qui confitetur filium, et filium et patrem habet [2]). Unde nos ad contemtum mortis hortatur Dominus et corroborat dicens: Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Magis autem metuite eum, qui potest animam et corpus occidere in gehennam [3]); et iterum: Qui amat animam suam, perdet eam, et qui odit animam suam in isto saeculo, in vitam aeternam conservabit illam [4]).

VI. Quod redemti et vivificati Christi sanguine nihil Christo praeponere debeamus. In evangelio Dominus loquitur et dicit: Qui diligit patrem aut matrem super me, non est me dignus, et qui diligit filium aut filiam super me, non est me dignus [5]). Sic et in Deuteronomio scriptum est: Qui dicunt patri et matri: non novi te, et filios suos non agnoverunt, hi custodierunt praecepta tua et testamentum tuum servaverunt [6]). Item apostolus Paulus: Quis nos, inquit, separabit a caritate Christi, pressura an angustia an persecutio an fames an nuditas an periculum an gladius? Sicut scriptum est: Quia propter te occidimur tota die, aestimati sumus ut oves victimae. Sed in his omnibus superamus propter eum, qui dilexit nos [7]). Et iterum: Non estis vestri; emti enim estis pretio magno. Clarificate et portate Deum in corpore vestro [8]). Et iterum: Pro omnibus mortuus est Christus, ut et qui vivunt, iam non sibi vivant, sed ei, qui pro ipsis mortuus est et resurrexit [9]).

VII. Ereptos de faucibus diaboli et de laqueis saeculi liberatos non debere denuo ad saeculum reverti, ne perdant, quod evaserint. In Exodo Iudaicus populus ad umbram nostri et imaginem praefiguratus, cum Deo tutore et vindice evasisset Pharaonis atque Aegypti id est diaboli et saeculi durissimam servitutem, circa Deum perfidus et ingratus adversus Moysen mussitat, respiciens solitudinis ac laboris incommoda et non intelligens libertatis ac salutis beneficia divina reverti quaerit ad Aegypti hoc est ad saeculi servitutem, unde fuerat exutus, cum magis fidere deberet in Deum et credere, quoniam qui a diabolo et sae-

1) II Tim. 2, 11. 12. 2) I Io. 2, 23. 3) Matth. 10, 28. 4) Io. 12, 25. 5) Matth. 10, 37. 6) Deut. 33, 9. 7) Rom. 8, 35—37. 8) I Cor. 6, 19. 20. 9) II Cor. 5, 15

culo liberat populum suum, protegit liberatum. Quid hoc nobis, inquiunt, fecisti in eiiciendo nos de Aegypto? Melius est nobis servire Aegyptiis, quam mori in solitudine hac. Et dixit Moyses ad populum: Fidite et state et cernite salutem, quae a Domino est, quam vobis faciet hodie. Dominus ipse pugnabit pro vobis, et vos tacebitis[1]). Quod nos admonens in evangelio suo Dominus et docens, ne ad diabolum rursus et ad saeculum, quibus renuntiavimus et unde evasimus, revertamur, dicit: Nemo retro attendens et superponens manum suam super aratrum aptus est regno Dei[2]); et iterum: Et qui in agro est, non convertatur retro. Memores estote uxoris Loth[3]). Ac ne quis aliqua vel cupiditate rerum vel suorum dulcedine retardetur, quominus Christum sequatur, addit et dicit: Qui non renuntiat omnibus, quae sunt eius, non potest meus esse discipulus[4]).

VIII. Insistendum esse et perseverandum in fide et virtute et coelestis ac spiritalis gratiae consummatione, ut ad palmam et coronam possit perveniri. In Paralipomenon: Dominus vobiscum est, quamdiu et vos estis cum ipso. Si autem dereliqueritis eum, derelinquet vos[5]). Item apud Ezechielem: Iustitia iusti non liberabit eum in quacunque die exerraverit[6]). Item in evangelio Dominus loquitur et dicit: Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit[7]); et iterum: Si permanseritis in verbo meo, vere discipuli mei eritis et cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos[8]). Praemonens quoque, nos paratos semper esse debere et expeditos in procinctu firmiter stare, addit et dicit: Sint lumbi vestri praecincti et lucernae ardentes, et vos similes hominibus exspectantibus dominum suum, quando revertatur a nuptiis, ut cum venerit et pulsaverit, aperiant ei. Felices[9]) servi illi, quos adveniens dominus invenerit vigilantes[10]). Item beatus apostolus Paulus, ut fides nostra proficiat et crescat et ad summa perveniat, hortatur dicens: Nescitis, quoniam qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, unus tamen accipit palmam? Sic currite, ut occupetis[11]). Et illi quidem, ut corruptibi-

---

1) Ex. 14, 11. 13. 14. 2) Luc. 9, 62. 3) Ib. 17, 31. 32. 4) Ib. 14, 33. 5) II Chron. 15, 2. 6) Ez. 33, 12. 7) Matth. 10, 22. 8) Io. 8, 31. 32. 9) Ita Bal. ad fidem ant. edd. et cdd. plurimorum. Pam. caet.: beati, ut de un. eccl. XXVII. 10) Luc. 12, 35—37. 11) Ita Bal. ad plurimos cdd. et ant. edd.

lem coronam accipiant, vos autem incorruptam[1]. Et iterum: Nemo militans Deo obligat se molestiis saecularibus, ut possit placere, cui se probavit. Sed et si certaverit quis, non coronabitur, nisi legitime pugnaverit[2]. Et iterum: Oro autem vos, fratres, per misericordiam Dei, ut constituatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, placentem Deo; nec configuremini saeculo huic, sed transformamini in renovatione spiritus ad probandum, quae sit voluntas Dei bona et placens et perfecta[3]. Et iterum: Sumus filii Dei. Si autem filii, et haeredes, haeredes quidem Dei[4], cohaeredes autem Christi, siquidem compatiamur, ut et commagnificemur[5]. Et in Apocalypsi eadem loquitur divinae praedicationis hortatio dicéns: Tene, quod habes, ne alius accipiat coronam tuam[6]. Quod exemplum perseverandi et permanendi designatur in Exodo, ubi Moyses ad superandum Amalech, qui figuram portabat diaboli, in signo et sacramento crucis adlevabat supinas manus nec vincere adversarium potuit, nisi postquam stabilis in signo adlevatis iugiter manibus perseveravit. Et factum est, inquit, cum levabat Moyses manus, praevalebat Israel, ubi autem submiserat manus, invalescebat Amalech. Et accepto lapide supposuerunt sub eo, et sedebat super eum. Et Aaron et Ur sustentabant manus eius hinc et inde; et factae sunt manus Moysi stabiles usque in occasum solis. Et fugavit Iesus Amalech et omnem populum eius. Et dixit Dominus ad Moysen: Scribe hoc, ut sit memoria in libro, et da in aures Iesu, quoniam deletione deleam memoriam Amalech de sub coelo[7].

IX. Ad hoc pressuras et persecutiones fieri, ut probemur. In Deuteronomio: Tentat vos Dominus Deus vester, ut sciat, si diligitis Dominum Deum vestrum ex toto corde vestro et ex tota anima vestra et ex tota virtute vestra[8]. Et iterum apud Salomonem: Vasa figuli proba fornax, et homines iustos tentatio tribulationis[9]. Paulus quoque paria testatur ac loquitur dicens: Gloriamur in spe claritatis Dei. Non solum autem, sed et gloriamur in pres-

---

Manut. Pam. caet. addunt: omnis enim, qui agonizat, in omnibus continens est.

1) I Cor. 9, 24. 25. 2) II Tim. 2, 4. 5. 3) Rom. 12, 1. 2. 4) Bal.: filii, et haeredes Dei. 5) Rom. 8, 16. 17. 6) Apoc. 3, 11. 7) Ex. 17, 11—14. 8) Deut. 13, 4. 9) Sir. 27, 5.

suris scientes, quoniam pressura tolerantiam operatur, tolerantia autem probationem, probatio autem spem, spes autem non confundit, quia dilectio Dei infusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis [1]). Et Petrus in epistola sua ponit et dicit: Carissimi, nolite mirari ardorem accidentem vobis, qui ad tentationem vestram fit, nec excidatis, tanquam novum aliquid vobis contingat. Sed quotiescunque communicatis Christi passionibus, per omnia gaudete, ut et in revelatione facta claritatis eius gaudentes exsultetis. Si improperatur vobis in nomine Christi, beati estis, quia maiestatis et virtutis Domini nomen in vobis requiescit, quod quidem secundum illos blasphematur, secundum nos autem honoratur [2]).

X. Timendas non esse iniurias et poenas persecutionum, quia maior est Dominus ad protegendum, quam diabolus ad impugnandum. Ioannes in epistola sua probat dicens: Maior est, qui in vobis est, quam qui in isto mundo [3]). Item in psalmo cxvii: Non metuam, quid mihi faciat homo; Dominus mihi auxiliator est [4]). Et iterum: Isti in curribus et isti in equis, nos autem in nomine Domini Dei nostri magnificabimus. Illis copulati sunt pedes [5]) et ceciderunt, nos autem surreximus et erecti sumus [6]). Et adhuc fortius docens et ostendens Spiritus sanctus, castra diaboli non timenda, et si bellum nobis hostis indixerit, in ipso magis bello spem nostram consistere, et congressione illa iustos ad divinae sedis et salutis aeternae praemium pervenire, in psalmo xxvi ponit et dicit: Si directa fuerint in me castra, non timebit cor meum; si exsurrexerit super me bellum, in illud ego sperabo. Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini per omnes dies vitae meae [7]). Item in Exodo declarat scriptura divina, pressuris multiplicari nos potius et augeri, dicens: Quantoque eos deprimebant, tanto plures fiebant et invalescebant magis [8]). Et in Apocalypsi protectio divina promittitur passionibus nostris. Nihil, inquit, eorum timeas, quae passurus es [9]). Nec alius securitatem nobis et protectionem pollicetur, quam qui et per Esaiam prophetam loquitur dicens: Noli timere, quia te redemi et vocavi te

1) Rom. 5, 2—5. 2) I Petr. 4, 12—14. 3) I Io. 4, 4. 4) Ps. 118, 6. 7. 5) Ita Ox. magno cdd. consensu. Vulgo: ipsi obligati sunt. 6) Ps. 20, 8. 9. 7) Ib. 26, 3. 4. 8) Ex. 1, 12. 9) Apoc. 2, 10.

nomine tuo; meus es tu. Et si transieris per aquam, tecum sum, et flumina te non inundabunt. Et si transieris per ignem, non combureris, et flamma[1]) te non comburet, quoniam ego Dominus Deus tuus sanctus Israel, qui te salvum facio[2]). Qui et in evangelio promittit, auxilium divinum Dei servis in persecutionibus non defuturum, dicens: Cum autem vos tradiderint, nolite cogitare, quomodo aut quid loquamini. Dabitur enim vobis in illa hora, quid loquamini. Non enim vos estis, qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis[3]). Et iterum: Ponite in cordibus vestris, non praemeditari excusare. Ego enim dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere adversarii vestri[4]). Sicut in Exodo ad Moysen cunctantem et ad populum ire trepidantem Deus loquitur dicens: Quis dedit os homini, et quis fecit mogilalum, et quis surdum, et quis videntem et coecum? Nonne ego Dominus Deus? Et nunc perge, et ego aperiam os tuum et instruam te, quid loquaris[5]). Nec difficile est Deo, aperire os hominis devoti sibi et confessori suo inspirare constantiam et fiduciam loquendi, qui in Numeris adversus Balaam prophetam etiam asinam fecerit loqui. Quare in persecutionibus nemo cogitet, quod periculum diabolus importet, sed imo consideret, quod auxilium Deus praestet, nec mentem labefactet humana infestatio, sed corroboret fidem divina protectio, quando unusquisque secundum dominica promissa et fidei suae merita tantum accipiat de Dei ope, quantum se credat accipere, nec sit, quod Omnipotens praestare non possit, nisi si accipientis fides caduca defecerit.

XI. Ante praedictum esse, quod nos mundus odio habiturus esset, et quod persecutiones adversum nos excitaret, et quod nihil novum Christianis accidat, quando ab initio mundi boni laboraverint, et oppressi atque occisi sint iusti ab iniustis. Dominus in evangelio praemonet et praenuntiat dicens: Si mundus vos odit, scitote, quoniam me primo odiit. Si de mundo essetis, mundus, quod suum esset, amaret; sed quia de mundo non estis, et ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus. Mementote sermonis, quem dixi vobis: „Non est servus maior domino

---

1) Ita Ox. Vulgo: per ignem, flamma. 2) Ies. 43, 1—3. 3) Matth. 10, 19. 4) Luc. 21, 14. 15. 5) Ex. 4, 11. 12.

suo." Si me persecuti sunt, et vos persequentur[1]). Et iterum: Veniet hora, ut omnis, qui vos occiderit, putet se officium Deo facere; sed hoc facient, quoniam non cognoverunt patrem neque me. Haec autem locutus sum vobis, ut cum venerit hora, eorum memores sitis, quia ego dixi vobis. Et iterum: Amen amen dico vobis, quoniam vos plorabitis et plangetis, saeculum autem gaudebit; vos tristes eritis, sed tristitia vestra in laetitiam veniet. Et iterum: Haec locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis, in saeculo autem pressuram; sed fidite, quoniam ego vici saeculum[2]). Et cum a discipulis suis interrogaretur de signo adventus sui et consummationis mundi, respondit et dixit: Cavete, ne quis vos fallat. Multi enim venient in nomine meo dicentes: Ego sum Christus; et multos fallent. Incipietis autem audire bella et auditus bellorum. Videte, nolite tumultuari; oportet enim haec fieri; sed nondum est finis. Exsurget enim gens super gentem et regnum super regnum, et erunt fames et terrae motus et pestilentiae per singula loca. Omnia autem ista initia parturitionum sunt. Tunc tradent vos in pressuram et interficient vos, et eritis odibiles omnibus gentibus propter nomen meum. Et tunc scandalizabuntur multi et invicem tradent et odient invicem. Et multi pseudoprophetae exsurgent et seducent multos, et eo, quod facinus abundet, refrigescet caritas multorum. Qui autem toleraverit usque in finem, hic salvus erit. Et praedicabitur evangelium istud regni per totum orbem terrae in testimonium omnibus gentibus, et tunc veniet finis. Cum ergo videritis abominationem vastationis, quae dicta est per Danielem prophetam, stantem in loco sancto (qui legit, intelligat!), tunc qui in Iudaea sunt, fugiant in montes, et qui in tecto est, non descendat tollere quidquam de domo, et qui in agro est, non convertatur retro auferre vestimentum suum. Vae autem praegnantibus et nutrientibus in illis diebus. Orate autem, ne fiat fuga vestra hieme neque sabbato. Erit enim tunc pressura magna, qualis non est facta ab initio mundi usque nunc, sed neque fiet; et nisi breviati essent dies illi, non esset salva omnis caro: propter electos autem breviabuntur illi dies. Tunc si quis dixerit vobis: Ecce hic est Christus,

---

1) Io. 15, 18—20. 2) Ib. 16, 2—4. 20. 33.

aut: Ecce illic, nolite credere. Surgent enim pseudochristi et pseudoprophetae et dabunt signa magna et prodigia ad errorem faciendum, si fieri potest, etiam electis. Vos autem cavete. Ecce praedixi vobis omnia. Si ergo dixerint vobis: Ecce in solitudine est, nolite exire: Ecce in cubiculis, nolite credere. Sicut enim coruscatio exit ab oriente et apparet usque ad occidentem, ita erit et adventus filii hominis. Ubi fuerit cadaver, illuc colligentur aquilae. Continuo autem post pressuram dierum illorum sol tenebrescet[1]), et luna non dabit lumen suum, et stellae cadent de coelo, et virtutes coelorum movebuntur. Et tunc apparebit signum filii hominis in coelo, et lamentabuntur omnes tribus terrae et videbunt filium hominis venientem in nubibus coeli cum virtute magna et claritate. Et mittet angelos suos cum tuba magna. Et colligent electos eius a quatuor ventis, a summis coelorum usque ad summitates eorum[2]).

Nec nova aut repentina haec sunt, quae nunc accidunt christianis, cum boni semper et iusti et Deo innocentiae lege ac verae religionis timore devoti per pressuras et iniurias et graves ac multiformes infestationum poenas angusti itineris difficultate gradiantur. Sic in origine statim mundi Abel iustus a fratre primus occiditur, et Iacob fugatur, et Ioseph venundatur, et David misericordem Saul rex persequitur, et Heliam maiestatem Dei constanter ac fortiter asserentem rex Achab opprimere conatur. Zacharias sacerdos interficitur in medio templi et altaris, ut illic hostia ipse fiat, ubi Deo hostias immolabat. Tot denique martyria iustorum saepe celebrata, tot edita in posterum fidei et virtutis exempla. Tres pueri, Ananias, Azarias, Misahel, aetate compares, dilectione concordes, fide stabiles, virtute constantes, flammis ac poenis urgentibus fortiores soli se Deo servire, solum nosse, solum colere proclamant dicentes: Nabuchodonosor rex, non opus est nobis de hoc verbo respondere tibi. Est enim Deus, cui nos servimus, potens nos eripere de camino ignis ardentis; et de manibus tuis, rex, liberabit nos. Et si non, notum sit tibi, quia diis tuis non servimus et imaginem auream, quam statuisti, non adoramus[3]). Et Daniel Deo devotus et san-

1) Ox.: tenebricabit. 2) Matth. 24, 4—31. 3) Dan. 3, 16—18.

cto Spiritu plenus exclamat et dicit: Nihil colo ego nisi Dominum Deum meum, qui condidit coelum et terram[1]). Tobias quoque sub regali licet ac tyrannica servitute, sensu tamen ac spiritu liber confessionem suam Deo servat et virtutem maiestatemque divinam sublimiter praedicat dicens: Ego in terra captivitatis meae confiteor illi et ostendo virtutem eius in natione peccatrice[2]).

Quid vero in Machabaeis septem fratres et natalium pariter et virtutum sorte consimiles septenarium numerum sacramento perfectae consummationis implentes? Sic septem fratres in martyrio cohaerentes, ut primi in dispositione divina septem dies annorum septem millia continentes, ut septem spiritus et angeli septem, qui assistunt et conversantur ante faciem Dei, et lucerna septiformis in tabernaculo martyrii, et in Apocalypsi septem candelabra aurea, et apud Salomonem columnae septem, super quas aedificavit domum sapientia, ita et istic septenarius fratrum numerus ecclesias septem numeri sui quantitate complexus, secundum quod in primo Regnorum libro legimus, sterilem septem peperisse. Et apud Esaiam septem mulieres unum hominem apprehendunt, cuius invocari super se nomen exposcunt. Et apostolus Paulus, qui huius numeri legitimi et certi meminit, ad septem ecclesias scribit. Et in Apocalypsi Dominus mandata sua divina et praecepta coelestia ad septem ecclesias et earum angelos dirigit. Qui nunc istic numerus in septem fratribus invenitur, ut consummatio legitima compleatur. Cum septem liberis plane copulatur et mater origo et radix, quae ecclesias septem postmodum peperit, ipsa prima et una super petram[3]) Domini voce fundata. Nec vacat, quod in passionibus sola cum liberis mater est. Martyres enim, qui se Dei filios in passione testantur, iam non nisi Deo patre censentur, sicut in evangelio Dominus docet dicens: Ne vocaveritis vobis patrem super terram. Unus est enim Pater vester, qui in coelis est[4]).

Quae vero ediderunt confessionum praeconia, quam praeclara, quam magna documenta fidei praebuerunt! Rex Antiochus infestus, imo in Antiocho antichristus expressus

---

1) Hist. Bel. 5 (Dan. 14, 4. V. lat.). 2) Tob. 13, 6. 3) Sic cdd. sat multi, ant. edd. et Ox. Manut. caet., etiam Bal. ex aliorum libr. fide: Petrum. 4) Matth. 23, 9.

ora martyrum gloriosa et spiritu confessionis invicta contagio suillae carnis maculare quaerebat et, cum flagellis graviter verberasset ac nihil promovere potuisset, sartagines iussit igniri; quibus ignitis et accensis eum, qui primus locutus fuerat et magis regem virtutis et fidei constantia provocaverat, admoveri praecepit et frigi producta et exsecta prius lingua, quae confessa Deum fuerat; quod martyri gloriosius contigit. Lingua enim, quae confessa nomen Dei fuerat, prior ad Deum debuit ipsa proficisci. Post in secundo excogitatis acrioribus poenis, antequam caetera membra torqueret, cutem capitis cum capillis detraxit, odio scilicet certo. Nam cum caput viri Christus sit et caput Christi Deus, qui caput laniabat in martyre, Deum et Christum persequebatur in capite. At ille in martyrio suo fidens et resurrectionis sibi praemium de Dei remuneratione promittens exclamavit et dixit: Tu quidem, impotens, ex hac praesenti vita nos perdis; sed mundi rex defunctos nos pro suis legibus in aeternam vitae resurrectionem suscitabit [1]). Tertius linguam postulatus cito protulit. Nam poenam linguae exsecandae iam didicerat a fratre contemnere. Manus quoque amputandas constanter extendit multum beatus genere isto supplicii, cui contigit extensis ad poenam manibus passionis dominicae instar imitari. Nec non et quartus pari virtute tormenta contemnens et ad retundendum regem coelesti voce respondens exclamavit et dixit: Potius est, ab hominibus morti datos exspectare spem a Deo iterum ab eo suscitandos. Tibi enim resurrectio ad vitam non erit [2]). Quintus praeter quod carnificinam regis et duros variosque cruciatus fidei vigore calcabat, ad praescientiam quoque et notitiam futurorum spiritu divinitatis animatus prophetavit regi indignationem Dei et ultionem velociter secuturam. Potestatem, inquit, inter homines habens, cum sis corruptibilis, facis, quod vis. Noli autem putare, genus nostrum a Deo derelictum esse. Sustine et vide magnam potestatem eius, qualiter te et semen tuum torquebit [3]). Quale illud levamentum fuit martyri, quam magnum, quam grande solatium, in cruciatibus suis non tormenta propria cogitare, sed torto-

---

1) II Macc. 7, 9. 2) Ib. 14. Post suscitandos praeter Ox. omnes adiiciunt: in vitam aeternam. 3) Ib. 16. 17. In sqq. verba quam magnum omissa sunt in edd. Rig. et Ox.

ris sui supplicia praedicare! In sexto vero non virtus sola, sed et humilitas praedicanda est, nihil sibi martyrem vindicasse nec confessionis suae honorem superbis vocibus ventilasse, peccatis potius suis adscripsisse, quod persecutionem a rege pateretur, Deo vero dedisse, quod postmodum vindicaretur. Docuit esse martyres verecundos, de ultione fidere et nihil in passione iactare. Noli, inquit, frustra errare. Nos enim propter nosmet ipsos haec patimur peccantes in Deum nostrum. Tu autem ne te existimes impunitum futurum aggressus pugnare cum Deo[1]). Admirabilis quoque mater, quae nec sexus infirmitate fracta nec multiplici orbitate commota morientes liberos spectavit libenter nec poenas illas pignorum, sed glorias computavit, tam grande martyrium Deo praebens virtute oculorum suorum, quam praebuerant filii eius tormentis et passione membrorum. Cum sex punitis et occisis superesset unus ex fratribus, cui rex divitias et potentatus et multa pollicebatur, ut crudelitas eius ac feritas vel unius subacti solatio foveretur, et peteret, ut ad filium deiiciendum secum deprecaretur et mater, deprecata est illa, sed ut decebat martyrum matrem, ut decebat legis et Dei memorem, ut decebat filios suos non delicate, sed fortiter diligentem. Deprecata est enim, sed ut Deum confiteretur. Deprecata est, ne a fratribus suis frater in consortio laudis et gloriae separaretur, tunc se septem filiorum computans matrem, si sibi contingeret, filios septem Deo potius peperisse, non saeculo. Armans itaque eum et corroborans et feliciore tunc partu filium generans: Fili, inquit, miserere mei, quae te in utero mensibus decem[2]) portavi et lac triennio dedi et alui et in aetatem istam perduxi. Oro, fili, adspicias in coelum et terram et omnibus, quae in eis sunt, adspectis intelligas, quia ex nihilo fecit illa Deus et hominum genus. Itaque, fili[3]), ne timeas carnificem istum, sed dignus fratribus effectus excipias mortem, ut in illa miseratione cum fratribus tuis te recipiam[4]). Magna laus matris in exhortatione virtutis, sed maior in Dei timore et in fidei veritate, quod nihil sibi aut filio de sex martyrum honore promisit nec fratrum precem profuturam

---

1) II Macc. 7, 18. 19. 2) Ita Bal. ad permultos cdd. Vulgo: novem. 3) Ox. ad 11 edd.: Ita fiet. 4) II Macc. 7, 28. 29.

credidit ad negantis salutem, persuasit potius participem passionis fieri, ut in iudicii die posset cum fratribus inveniri. Post haec liberis suis commoritur et mater; neque enim aliud iam decebat, quam ut quae martyres pepererat et fecerat, in consortio illis gloriae iungeretur et, quos ad Deum praemiserat, ipsa quoque sequeretur.

Ac ne quis vel libelli vel alicuius rei oblata sibi occasione, qua fallat, amplectatur decipientium malum munus, nec Eleazarus tacendus est, qui cum sibi a ministris regis offerretur facultas, ut accepta carne, qua liceret sibi vesci, ad circumveniendum regem simularet se illa edere, quae de sacrificiis atque illicitis cibis ingerebantur, consentire ad hanc fallaciam noluit dicens, nec aetati suae nec nobilitati convenire id fingere, quo caeteri scandalizarentur et in errorem inducerentur existimantes, Eleazarum nonaginta annos natum ad alienigenarum morem relicta et prodita Dei lege transisse, nec tanti esse lucrari brevia vitae momenta, ut offenso Deo incurreret aeterna supplicia. Atque ille excruciatus diu et in extremo iam constitutus, cum inter verbera et tormenta moreretur, ingemiscens ait: Domine, qui sanctam habes scientiam, manifestum est, quia cum possim a morte liberari, durissimos dolores corporis tolero flagellis vapulans, animo autem propter tui ipsius metum libenter haec patior [1]). Sincera prorsus fides et virtus integra ac satis pura, non regem Antiochum cogitasse, sed Deum iudicem, et scisse proficere sibi ad salutem non posse, si hominem derideret ac falleret, quando Deus, qui conscientiae nostrae iudex est et solus timendus est, nec derideri possit omnino nec falli.

Si igitur et nos dicati Deo ac devoti vivimus, si supra iustorum antiqua et sancta vestigia iter facimus, per eadem documenta poenarum, per eadem passionum martyria pergamus, hoc ampliorem gloriam computantes temporis nostri, quod cum vetera exempla numerentur, exuberante postmodum copia virtutis ac fidei numerari non possunt martyres christiani testante Apocalypsi et dicente: Post haec vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omni gente et ex omni tribu et populo et lingua stantes in conspectu throni et agni; et erant amicti stolas al-

1) II Macc. 6, 30.

bas, et palmae fuerunt in manibus eorum, et magno clamore dicebant: Salus Deo nostro sedenti super thronum et agno. Et respondit unus ex senioribus dicens mihi: Hi, qui amicti sunt stolas albas, qui sunt et unde venerunt? Et dixi ei: Domine mi, tu scis. Et ait mihi: Hi sunt, qui venerunt ex magna tribulatione et laverunt stolas suas et candidas eas fecerunt in sanguine agni. Propter hoc sunt in conspectu throni Dei et serviunt ei die ac nocte in templo eius[1]). Quodsi tantus ostenditur et probatur christianorum martyrum populus, nemo difficile vel arduum putet esse martyrem fieri, quando videat martyrum populum non posse numerari.

XII. Quae spes et merces maneat iustos et martyres post conflictationes huius temporis et passiones, per Salomonem Spiritus sanctus ostendit et praecinit[2]) dicens: Etsi coram hominibus tormenta passi sunt, spes eorum immortalitate plena est, et in paucis vexati in multis bene disponentur, quoniam Deus tentavit illos et invenit illos dignos se. Tanquam aurum in fornace probavit illos et quasi holocausta hostiae accepit illos, et in tempore erit respectus illorum[3]). Iudicabunt nationes et dominabuntur populis, et regnabit dominus eorum in perpetuum[4]). Item apud eundem vindicta nostra describitur, et persequentium nos atque infestantium poenitentia praedicatur. Tunc stabunt, inquit, iusti in magna constantia adversus eos, qui se angustiaverunt, et qui abstulerunt labores eorum, videntes turbabuntur timore horribili et mirabuntur in subitatione insperatae salutis dicentes inter se, poenitentiam habentes et prae angustia spiritus gementes: „Hi sunt, quos aliquando habuimus in derisum et in similitudinem improperii. Nos insensati vitam illorum aestimabamus insaniam et finem illorum sine honore. Quomodo ergo computati sunt inter filios Dei, et inter sanctos sors illorum est? Ergo erravimus a via veritatis, et iustitiae lumen non luxit nobis, et sol non est ortus nobis. Lassati sumus in iniquitatis via et perditionis et ambulavimus solitudines difficiles, viam autem Domini ignoravimus. Quid nobis profuit superbia, aut quid divitiarum iactatio contulit nobis? Transierunt omnia illa tanquam umbra[5]).“ Item in psalmo cxv pre-

---

1) Apoc. 7, 9. 10. 13—15. 2) Pam. caet.: praecavit. 3) Bal. e 4 cdd. adiecit: Fulgebunt et tanquam scintillae in arundineto discurrent. Sic epist. 6 (Bal. 81) II. 4) Sap. 3, 4—8. 5) Ib. 5, 1—9.

tium et merces passionis ostenditur. Pretiosa est, inquit, in conspectu Domini mors sanctorum eius[1]). Item in psalmo CXXV tristitia conflictationis et laetitia retributionis exprimitur. Qui seminant, inquit, in lacrymis, in gaudio metent. Ambulantes ambulabant et flebant mittentes semina sua; venientes autem venient in exsultatione portantes gremia sua[2]). Et iterum in psalmo CXVIII: Beati, qui immaculati sunt in via, qui ambulant in lege Domini. Beati, qui perscrutantur martyria eius, in toto corde exquirunt eum[3]). Item Dominus in evangelio, ultor ipse persecutionis nostrae et remunerator passionis: Beati, inquit, qui persecutionem passi fuerint propter iustitiam, quia ipsorum est regnum coelorum[4]). Et iterum: Beati eritis, cum odio vos habuerint homines et separaverint vos et expulerint et maledixerint nomini vestro quasi nequam propter filium hominis. Gaudete in illa die, et exsultate. Ecce enim merces vestra multa est in coelis[5]). Et iterum: Qui perdiderit animam suam propter me, hic salvabit illam[6]). Nec solos animadversos et interfectos divinae pollicitationis manent praemia, sed etiam si ipsa passio fidelibus desit, fides tamen integra atque invicta perstiterit, et contemtis ac relictis suis omnibus Christum se sequi christianus ostenderit, ipse quoque a Christo inter martyres honoratur, pollicente ipso et dicente: Nemo est, qui relinquat domum aut agrum aut parentes aut fratres aut uxorem aut filios propter regnum Dei et non recipiat septies tantum in isto tempore, in saeculo autem venturo vitam aeternam[7]). Item in Apocalypsi hoc idem loquitur: Et vidi, inquit, animas occisorum propter nomen Iesu et sermonem Dei. Et cum primo in loco posuisset occisos, addidit dicens: Et quicunque imaginem bestiae non adoraverunt nec acceperunt inscriptionem in fronte aut in manu sua; quos universos a se in eodem loco simul visos coniungit et dicit: et vixerunt et regnaverunt cum Christo[8]). Vivere omnes dicit et regnare cum Christo, non tantum qui occisi fuerint, sed et quique in fidei suae firmitate et Dei timore perstantes imaginem bestiae non adoraverint neque ad funesta eius et sacrilega edicta consenserint.

XIII. Plus nos accipere in passionis mercede, quam

---

1) Ps. 116, 15. 2) Ib. 126, 5. 6. 3) Ib. 119, 1. 2. 4) Matth. 5, 10. 5) Luc. 6, 22. 23. 6) Ib. 9, 24. 7) Ib. 18, 29. 30. 8) Apoc. 20, 4.

QUOD HIC SUSTINEMUS IN IPSA PASSIONE, probat beatus apostolus Paulus, qui dignatione divina usque in tertium coelum atque in paradisum raptus audisse se inenarrabilia [1]) testatur, qui oculata fide Iesum Christum vidisse se gloriatur, qui id, quod et didicit et vidit, maiori conscientiae veritate profitetur. Non sunt, inquit, condignae passiones huius temporis ad superventuram claritatem, quae revelabitur in nobis [2]). Quis ergo non omnibus viribus elaboret, ad tantam claritatem pervenire, ut amicus Dei fiat, ut cum Christo statim gaudeat, ut post tormenta et supplicia terrena praemia divina percipiat? Si militibus saecularibus gloriosum est, ut hoste devicto redeant in patriam triumphantes, quanto potior et maior est gloria, victo diabolo ad paradisum triumphantem redire et, unde Adam peccator eiectus est, illuc prostrato eo, qui ante deiecerat, trophaea victricia reportare, offerre Deo acceptissimum munus incorruptam fidem et virtutem mentis incolumem, laude [3]) devotionis illustrem comitari eum, cum venire coeperit vindictam de inimicis recepturus, lateri eius assistere, cum sederit iudicaturus, cohaeredem Christi fieri, angelis adaequari, cum patriarchis, cum apostolis, cum prophetis coelestis regni possessione laetari! Has cogitationes quae persecutio potest vincere, quae possunt tormenta superare? Durat fortis et stabilis religiosis meditationibus fundata mens, et adversus omnes diaboli terrores et minas mundi animus immobilis perstat, quem futurorum fides certa et solida corroborat. Clauduntur [4]) in persecutionibus terrae, sed patet coelum; minatur antichristus, sed Christus tuetur; mors infertur, sed immortalitas sequitur; occiso mundus eripitur, sed restituto paradisus exhibetur; vita temporalis exstinguitur, sed aeterna reparatur. Quanta est dignitas et quanta securitas, exire hinc laetum, exire inter pressuras et angustias gloriosum, claudere in momento oculos, quibus homines videbantur et mundus, et aperire eosdem statim, ut Deus videatur et Christus! Tam feliciter migrandi quanta velocitas! Terris repente subtraheris, ut in regnis coelestibus reponaris. Haec oportet mente et cogitatione complecti, haec die ac nocte meditari. Si talem persecutionis

---

1) Pam. caet.: inen. verba. 2) Rom. 8, 18. 3) Omnes cdd. et edd.: laudem, posito commate post illustrem. 4) Sequimur lectionem Ox. 12 cdd. auctoritate probatam. Caet.: clauduntur oculi.

dies invenerit Dei militem, vinci non poterit virtus ad proelium promta. Vel si accersitio ante praevenerit, sine praemio non erit fides, quae erat ad martyrium praeparata; sine damno temporis merces iudice Deo redditur. In persecutione militia, in pace conscientia coronatur.

X.

AD DEMETRIANUM.

I. Oblatrantem te et adversus Deum, qui unus et verus est, ore sacrilego et verbis impiis obstrepentem frequenter, Demetriane, contemseram verecundius ac melius existimans, errantis imperitiam silentio spernere, quam loquendo dementis insaniam provocare. Nec hoc sine magisterii divini[1]) auctoritate faciebam, cum scriptum sit: In aures imprudentis noli quidquam dicere, ne quando audierit, irrideat sensatos sermones tuos[2]); et iterum: Noli respondere imprudenti ad imprudentiam eius, ne similis fias illi[3]); et sanctum quoque iubeamur intra conscientiam nostram tenere nec inculcandum porcis et canibus exponere, loquente Domino et dicente: Ne dederitis sanctum canibus neque miseritis margaritas vestras ante porcos, ne inculcent eas pedibus et conversi elidant vos[4]). Nam cum ad me saepe studio magis contradicendi, quam voto discendi venires et clamosis vocibus personans malles tua impudenter ingerere, quam nostra patienter audire, ineptum videbatur congredi tecum, quando facilius esset et levius, turbulenti maris concitos fluctus clamoribus retundere, quam tuam rabiem tractatibus coercere. Certe et labor irritus et nullus effectus, offerre lumen coeco, sermonem surdo, sapientiam bruto, cum nec sentire brutus possit, nec coecus lumen admittere, nec surdus audire.

II. Haec considerans saepe conticui et impatientem patientia vici, cum nec docere indocilem possem nec impium

---

1) Pam. caet. adiiciunt: et nominis. 2) Prov. 23, 9. 3) Ib., 26, 4
4) Matth. 7, 6.

religione comprimere nec furentem lenitate cohibere. Sed enim cum dicas, plurimos conqueri, quod bella crebrius surgant, quod lues, quod fames saeviant, quodque imbres et pluvias serena longa suspendant, nobis imputari, tacere ultra non oportet, ne iam non verecundiae, sed diffidentiae esse incipiat, quod tacemus, et dum criminationes falsas contemnimus refutare, videamur crimen agnoscere. Respondeo igitur et tibi, Demetriane, pariter et caeteris, quos tu forsitan concitasti et adversum nos odia tuis maledicis vocibus seminando comites tibi plures radicis atque originis tuae pullulatione fecisti; quos tamen sermonis nostri admittere credo rationem. Nam qui ad malum motus est mendacio fallente, multo magis ad bonum movebitur veritate cogente.

III. (2) Dixisti per nos fieri et quod nobis debeant imputari omnia ista, quibus nunc mundus quatitur et urgetur, quod dii vestri a nobis non colantur. Qua in parte, quia ignarus divinae cognitionis et veritatis alienus es, illud primo in loco scire debes, senuisse iam mundum, non illis viribus stare, quibus prius steterat, nec vigore et robore eo valere, quo antea praevalebat. Hoc etiam nobis tacentibus et nulla de scripturis sanctis praedicationibusque divinis documenta promentibus mundus ipse iam loquitur et occasum sui rerum labentium probatione testatur. Non hyeme nutriendis seminibus tanta imbrium copia est, non frugibus aestate torrendis solis tanta flagrantia est, nec sic vernante temperie sata[1]) laeta sunt, nec adeo arboreis foetibus autumna foecunda sunt. Minus de effossis et fatigatis montibus eruuntur marmorum crustae, minus argenti et auri opes suggerunt exhausta iam metalla, et pauperes venae breviantur in dies singulos et decrescunt, deficit in arvis agricola, in mari nauta, miles in castris, innocentia in foro, iustitia in iudicio, in amicitiis concordia, in artibus peritia, in moribus disciplina. Putasne tu tantam posse substantiam rei senescentis exsistere, quantum prius potuit novella adhuc et vegeta iuventa pollere? Minuatur necesse est, quidquid fine iam proximo in occidua et extrema devergit. Sic sol in occasu suo radios minus claro et igneo splendore iaculatur, sic declinante iam cursu exoletis cornibus luna

1) Ita Bal. e 4 cdd. Antea legebatur: verna de temperie sata (Pam. Rig. addunt, Ox. substituit sua, probante posterius Gron. obs. II. IV. p. 668.)

tenuatur, et arbor, quae fuerat ante viridis et fertilis, arescentibus ramis fit postmodum sterili senectute deformis, et fons, qui exundantibus prius venis largiter profluebat, senectute deficiens vix modico sudore distillat. Haec sententia mundo data est, haec Dei lex est, ut omnia orta occidant et aucta senescant, et infirmentur fortia, et magna minuantur, et cum infirmata et diminuta fuerint, finiantur.

IV. (3) Christianis imputas, quod minuantur singula mundo senescente. Quid si et senes imputent christianis, quod minus valeant in senectute, quod non perinde ut prius vigeant auditu aurium, cursu pedum, oculorum acie, virium robore, succo viscerum, mole membrorum, et cum olim ultra octingentos et nongentos annos vita hominum longaeva procederet, vix nunc possit ad centenarium numerum pervenire? Canos videmus in pueris, capilli deficiunt, antequam crescant, nec aetas in senectute desinit, sed incipit a senectute. Sic in ortu adhuc suo ad finem nativitas properat, sic quodcunque nunc nascitur, mundi ipsius senectute degenerat, ut nemo mirari debeat, singula in mundo coepisse deficere, quando totus ipse iam mundus in defectione sit et in fine.

V. Quod autem crebrius bella continuant, quod sterilitas et fames sollicitudinem cumulant, quod saevientibus morbis valetudo frangitur, quod humanum genus luis populatione vastatur, et hoc scias esse praedictum, in novissimis temporibus multiplicari mala, et adversa variari, et appropinquante iam iudicii die magis ac magis in plagas generis humani censuram Dei indignantis accendi. (4) Non enim, sicut tua falsa querimonia et imperitia veritatis ignara iactat et clamitat, ista accidunt, quod dii vestri a nobis non colantur, sed quod a vobis non colatur Deus. Nam cum ipse sit mundi dominus et rector, et cuncta arbitrio eius et nutu gerantur, nec quidquam fieri possit, nisi quod aut fecerit aut fieri ipse permiserit, utique quando ea fiunt, quae iram Dei indignantis ostendunt, non propter nos fiunt, a quibus Deus colitur, sed delictis et meritis vestris irrogantur, a quibus Deus omnino nec quaeritur nec timetur, nec relictis vanis superstitionibus religio vera cognoscitur, ut qui Deus unus est omnibus, unus colatur ab omnibus et rogetur.

VI. Ipsum denique audi loquentem, ipsum voce divina

instruentem nos pariter ac monentem. Dominum Deum tuum adorabis, inquit, et illi soli servies[1]). Et iterum: Non erunt tibi dii alii absque me[2]). Et iterum: Nolite ambulare post deos alienos, ut serviatis eis, et ne adoraveritis eos; et ne incitetis me in operibus manuum vestrarum ad disperdendos vos[3]). Propheta item Spiritu sancto plenus contestatur et denuntiat iram Dei dicens: Haec dicit dominus omnipotens: Eo quod domus mea deserta est, vos autem sectamini unusquisque in domum suam, propterea abstinebit coelum a rore, et terra subtrahet procreationes suas, et inducam gladium super terram et super frumentum et super vinum et super oleum et super homines et super pecora et super omnes labores manuum eorum[4]). Item propheta alius repetit et dicit: Et pluam super unam civitatem et super aliam non pluam. Pars una compluetur et pars, super quam non pluero, arefiet. Et congregabuntur duae et tres civitates in unam civitatem potandae aquae causa nec satiabuntur; et non convertimini ad me, dicit Dominus[5]).

VII. (5) Indignatur ecce Dominus et irascitur et, quod ad eum non convertamini, comminatur. Et tu miraris aut quereris in hac obstinatione et contemtu vestro, si rara desuper pluvia descendat, si terra situ pulveris squaleat, si vix ieiunas et pallidas herbas sterilis gleba producat, si vineam debilitet grando caedens, si oleam detruncet turbo subvertens, si fontem siccitas statuat, aerem pestilens aura corrumpat, hominem morbida valetudo consumat, cum omnia ista peccatis provocantibus veniant, et plus exacerbetur Deus, quando nihil talia et tanta proficiant! Fieri enim ista vel ad disciplinam contumacium vel ad poenam malorum, declarat in scripturis sanctis idem Deus dicens: Sine causa percussi filios vestros, disciplinam non exceperunt[6]). Et propheta devotus ac dicatus Deo ad haec eadem respondet et dicit: Verberasti eos, nec doluerunt; flagellasti eos, nec voluerunt accipere disciplinam[7]). Ecce irrogantur divinitus plagae, et nullus Dei metus est. Ecce verbera desuper et flagella non desunt, et trepidatio nulla, nulla formido est. Quid si non intercederet rebus humanis vel ista cen-

---

1) Deut. 6, 13. 2) Exod. 20, 3. 3) Ier. 25, 6. 4) Hagg. 1, 9—11. 5) Amos. 4, 7. 8. 6) Ier. 2, 30. 7) Ib. 5, 3.

sura? Quanto adhuc maior in hominibus esset audacia facinorum impunitate secura?

VIII. (6) Quereris, quod minus nunc tibi uberes fontes et aurae salubres et frequens pluvia et fertilis terra obsequium praebeant, quod non ita utilitatibus tuis et voluptatibus elementa deserviant. Tu enim Deo servis, per quem tibi cuncta deserviunt; famularis [1]) illi, cuius nutu tibi universa famulantur? Ipse de servo tuo exigis servitutem et homo hominem parere tibi et obedire compellis, et cum sit vobis eadem sors nascendi, conditio una moriendi, corporum materia consimilis, animarum ratio communis, aequali iure et pari lege vel veniatur in istum mundum vel de mundo postmodum recedatur, tamen nisi tibi pro arbitrio tuo serviatur, nisi ad voluntatis obsequium pareatur, imperiosus et nimius servitutis exactor flagellas, verberas, fame, siti, nuditate, ferro etiam frequenter et carcere affligis et crucias. Et non agnoscis miser Dominum Deum tuum, cum sic exerceas ipse [2]) dominatum?

IX. (7) Merito ergo incursantibus plagis non desunt Dei flagella nec verbera. Quae cum nihil istic promoveant nec ad Deum singulos tanto cladium terrore convertant, manet postmodum carcer aeternus et iugis flamma et poena perpetua, nec audietur illic rogantium gemitus, quia nec hic Dei indignantis terror auditus est, qui per prophetam clamat et dicit: Audite sermonem Domini, filii Israel, quia iudicium est Domini adversus incolas terrae, eo quod neque misericordia neque veritas neque agnitio Dei sit super terram, sed exsecratio et mendacium et caedes et furtum et adulterium diffusum est super terram, sanguinem sanguini supermiscent. Idcirco terra lugebit cum universis incolis suis, cum bestiis agri, cum serpentibus terrae, cum volucribus coeli, et deficient pisces maris, ut nemo iudicet, nemo revincat [3]). Indignari se Deus dicit et irasci, quod agnitio Dei non sit in terris, et Deus non agnoscitur nec timetur. Delicta mendaciorum, libidinum, fraudium, crudelitatis, impietatis, furoris Deus increpat et incusat, et ad innocentiam nemo convertitur. Fiunt ecce, quae verbis Dei ante praedicta sunt, nec quisquam fide praesentium, ut in

---

1) Cdd. aliquot et vet. edd.: Deo non servis — tu non famularis. 2) Manut. Pam. caet. adiiciunt: in homine. 3) Hos. 4, 1—4.

futurum consulat, admonetur. Inter ipsa adversa, quibus vix coartata et conclusa anima respirat, vacat malos esse et in periculis tantis non de se magis, sed de altero iudicare. Indignamini indignari Deum, quasi aliquid boni male vivendo mereamini, quasi non omnia ista, quae accidunt, minora adhuc sint et leviora peccatis vestris.

X. (8) Qui alios iudicas, aliquando et tu esto tui iudex, conscientiae tuae latebras intuere, imo — quia nullus iam delinquendi vel pudor[1]) est, et sic peccatur quasi magis per ipsa peccata placeatur, — qui perspicuus et nudus videris a cunctis, et ipse te respice. Aut enim superbia inflatus es aut avaritia rapax aut iracundia saevus aut alea prodigus aut vinolentia temulentus aut livore invidus aut libidine incestus aut crudelitate violentus; et miraris in poenas generis humani iram Dei crescere, cum crescat quotidie, quod puniatur? Hostem quereris exsurgere, quasi etsi hostis desit, esse pax inter ipsas togas possit. Hostem quereris exsurgere, quasi non, etsi externa de barbaris arma et pericula comprimantur, ferocius intus et gravius de calumniis et iniuriis potentium civium domesticae impugnationis tela grassentur. De sterilitate et fame quereris, quasi famem maiorem siccitas quam rapacitas faciat, quasi non de captatis annonarum incrementis et pretiorum cumulis flagrantior inopiae ardor excrescat. Quereris claudi imbribus coelum, cum sic horrea claudantur in terris. Quereris nunc minus nasci, quasi quae nata sunt, indigentibus praebeantur. Pestem et luem criminaris, cum peste ipsa et lue vel detecta sint vel aucta crimina singulorum, dum nec infirmis exhibetur misericordia, et defunctis avaritia inhiat ac rapina. Iidem ad pietatis obsequium timidi, ad impia lucra temerarii, fugientes morientium funera, et appetentes spolia mortuorum, ut appareat, in aegritudine sua miseros ad hoc forsitan derelictos esse, ne possint, dum curantur, evadere; nam perire aegrum voluit, qui censum pereuntis invadit.

XI. (9) Tantus cladium terror dare non potest innocentiae disciplinam, et inter populum frequenti strage morientem nemo considerat, se esse mortalem. Passim discurri-

---

1) Ox. et Bal. ad aliquot cdd.: delinqu. metus vel pudor. Restituimus lectionem prius vulgarem. Ita enim Cypr. sexcenties loquitur.

tur, rapitur, occupatur, praedandi dissimulatio nulla, nulla cunctatio [1]), quasi liceat, quasi oporteat, quasi ille, qui non rapit, damnum et dispendium proprium sentiat, sic unusquisque rapere festinat. In latronibus est utcunque aliqua scelerum verecundia, avias fauces et desertas solitudines diligunt, et sic illic delinquitur, ut tamen delinquentium facinus tenebris et nocte veletur. Avaritia palam saevit et ipsa audacia sua tuta in fori luce abruptae cupiditatis arma prostituit. Inde falsarii, inde venefici, inde in media civitate sicarii tam ad peccandum praecipites quam impune peccantes. A nocente crimen admittitur, nec innocens, qui vindicet, invenitur. De accusatore vel iudice metus nullus; impunitatem consequuntur mali, dum modesti tacent, timent conscii, veneunt iudicaturi. Et idcirco per prophetam divino spiritu et instinctu rei veritas promitur, certa et manifesta ratione monstratur, Deum posse adversa prohibere, sed ne ille subveniat, merita peccantium facere. Numquid, ait, non valet manus Domini, ut salvos vos faciat, aut gravavit aurem, ut non exaudiat? Sed peccata vestra inter vos et Deum separant, et propter delicta vestra avertit faciem suam a nobis, ne misereatur [2]). Peccata itaque et delicta reputentur, conscientiae vulnera cogitentur, et desinet unusquisque de Deo vel de nobis conqueri, si quod patitur, intelligat se mereri.

XII. (10) Ecce id ipsum quale est, unde nobis cum [3]) maxime sermo est, quod nos infestatis innoxios, quod in contumeliam Dei impugnatis atque opprimitis Dei servos? Parum est, quod furentium varietate vitiorum, quod iniquitate feralium criminum, quod cruentarum compendio rapinarum vita vestra maculatur, quod superstitionibus falsis religio vera subvertitur, quod Deus omnino nec quaeritur nec timetur; adhuc insuper Dei servos et maiestati ac nomini eius dicatos iniustis persecutionibus fatigatis [4]). Satis non est, quod ipse tu Deum non colis; adhuc insuper eos, qui colunt, sacrilega infestatione persequeris. Deum nec

---

1) Ita Erasm. et Bal. Edd. antiqnissimae: Praed. simulatio. Pam. Rig.: Praed. dissimulatio, nulla cunctatio, nulla formido est. Ox.: dissim. nulla, nulla cunct. etc. 2) Ies. 59, 1. 2. 3) Recentiores omnes: nobis vobiscum. Antiqu. et edd. sat multi: nobiscum. Placuit igitur distinctio commendata a Gron. monob. p. 148. 4) Ita Bal. Edd ant.: flagellatis. Pam. caet.: agitatis. Gron. l. l. et edd. aliquot: flagitatis.

colis nec coli omnino permittis, et cum caeteri, qui non tantum ista inepta idola et manu hominis facta simulacra, sed et portenta quaedam et monstra venerantur, tibi placeant, solus tibi displicet Dei cultor. Fumant ubique in templis vestris hostiarum busta et rogi pecorum, et Dei altaria vel nulla sunt vel occulta. Crocodili et cynocephali et lapides et serpentes a vobis coluntur, et Deus solus in terris aut non colitur, aut non est impune, quod colitur. Innoxios, iustos, Deo caros domo privas, patrimonio spolias, catenis premis, carcere includis, gladio, bestiis, ignibus punis. Nec saltem contentus es dolorum nostrorum compendio et simplici ac veloci brevitate poenarum. Admoves laniandis corporibus longa tormenta, multiplicas lacerandis visceribus numerosa supplicia, nec feritas atque immanitas tua usitatis potest contenta esse tormentis; excogitat novas poenas ingeniosa crudelitas.

XIII. (11) Quae haec est insatiabilis carnificinae rabies, quae inexplebilis libido saevitiae? Quin potius elige tibi alterum de duobus. Christianum esse aut est crimen aut non est. Si crimen est, quid non interficis confitentem? Si crimen non est, quid persequeris innocentem? Torqueri enim debui, si negarem. Si poenam tuam metuens id, quod prius fueram et quod deos tuos non colueram, mendacio fallente celarem, tunc torquendus fuissem, tunc ad confessionem criminis vi doloris adigendus, sicut in caeteris quaestionibus torquentur rei, qui se negant crimine, quo accusantur, teneri, ut facinoris veritas, quae indice voce non promitur, dolore corporis exprimatur. Nunc vero cum sponte confitear et clamem et crebris ac repetitis identidem vocibus christianum me esse contester, quid tormenta admoves confitenti et deos tuos non in abditis et secretis locis, sed palam, sed publice, sed in foro ipso magistratibus et praesidibus audientibus destruenti; ut etsi parum fuerat, quod in me prius criminabaris, creverit, quod et odisse et punire plus debeas, quod dum me christianum celebri loco et populo circumstante pronuntio, et vos et deos vestros clara et publica praedicatione confundo?

XIV. Quid te ad infirmitatem corporis vertis, quid cum terrenae carnis imbecillitate contendis? Cum animi vigore congredere, virtutem mentis infringe, fidem destrue, disceptatione, si potes, vince, vince ratione. (12) Vel si quid diis

tuis numinis et potestatis est, ipsi in ultionem suam surgant, ipsi se sua maiestate defendant. At[1]) quid praestare se colentibus possunt, qui se de non colentibus vindicare non possunt? Nam si eo, qui vindicatur, pluris est ille, qui vindicat, tu diis tuis maior es. Si autem iis, quos colis, maior es, non tu illos colere, sed ab ipsis potius coli debes et timeri ut dominus. Sic illos laesos ultio vestra defendit, quomodo et clausos, ne pereant, tutela vestra custodit. Pudeat te eos colere, quos ipse defendis, pudeat tutelam de iis sperare, quos tu ipse tueris.

XV. O si audire eos velles et videre, quando a nobis adiurantur et torquentur spiritalibus flagris et verborum tormentis de obsessis corporibus eiiciuntur, quando eiulantes et gementes voce humana et potestate divina flagella et verbera sentientes venturum iudicium confitentur! Veni et cognosce vera esse, quae dicimus, et quia sic deos colere te dicis, vel ipsis, quos colis, crede. Aut si volueris et tibi credere, de te ipso loquetur audiente te, qui nunc tuum pectus obsedit, qui nunc mentem tuam ignorantiae nocte coecavit. Videbis nos rogari ab eis, quos tu rogas, timeri ab eis, quos tu times, quos tu adoras. Videbis sub manu nostra stare vinctos et tremere captivos, quos tu suspicis et veneraris ut dominos. Certe vel sic confundi in istis erroribus tuis poteris, quando conspexeris et audieris, deos tuos, quid sint, interrogatione nostra statim prodere et praesentibus licet vobis praestigias illas et fallacias suas non posse celare.

XVI. (13) Quae ergo mentis ignavia est, imo quae desipientium coeca et stulta dementia, ad lucem de tenebris nolle venire, et mortis aeternae laqueis vinctos spem nolle immortalitatis excipere, non metuere Deum comminantem et dicentem: Sacrificans diis eradicabitur nisi Domino soli[2]); et iterum: Adoraverunt eos, quos fecerunt digiti eorum, et incurvatus est homo, et humiliatus est vir, et non laxabo illis[3])? Quid te ad falsos deos humilias et inclinas? Quid ante inepta simulacra et figmenta terrena captivum corpus incurvas? Rectum te Deus fecit, et cum caetera animalia prona et ad terram situ vergente depressa sint, tibi subli-

---

1) Vulgo: Aut. Sed recipienda videbatur coniectura Ant. de Rooy spicilegia crit. p. 32. 2) Exod. 22, 19. 3) Ies. 2, 8. 9.

mis status et ad coelum atque ad Deum sursum vultus erectus est. Illuc intuere, illuc oculos tuos erige, in supernis Deum quaere. Ut carere inferis possis, ad alta et coelestia suspensum pectus attolle. Quid te in lapsum mortis cum serpente, quem colis, sternis? Quid in ruinam diaboli per ipsum et cum ipso cadis? Sublimitatem serva, qua natus es. Persevera talis, qualis a Deo factus es. Cum statu oris et corporis animum tuum statue. Ut cognoscere Deum possis, te ante cognosce. Relinque idola, quae humanus error invenit. Ad Deum convertere, quem si imploraveris, subvenit. Christo crede, quem vivificandis ac reparandis nobis pater[1]) misit. (14) Laedere servos Dei et Christi persecutionibus tuis desine, quos laesos ultio divina defendit.

XVII. Inde est, quod nemo nostrum, quando apprehenditur, reluctatur nec se adversus iniustam violentiam vestram, quamvis nimius et copiosus noster sit populus, ulciscitur. Patientes facit de secutura ultione securitas. Innocentes nocentibus cedunt, insontes poenis et cruciatibus acquiescunt certi et fidentes, quod inultum non remaneat, quodcunque perpetimur, quantoque maior fuerit persecutionis iniuria, tanto et iustior fiat et gravior pro persecutione vindicta. Nec unquam impiorum scelere in nostrum nomen exsurgitur, ut non statim divinitus vindicta comitetur. Ut memorias taceamus antiquas et ultiones pro cultoribus Dei saepe repetitas nullo vocis praeconio revolvamus, documentum recentis rei satis est, quod sic celeriter quodque in tanta celeritate sic granditer nuper secuta defensio est ruinis rerum[2]), iacturis opum, dispendio militum, diminutione castrorum. Nec hoc casu accidisse aliquis existimet, aut fuisse fortuitum putet, cum iam pridem scriptura divina posuerit et dixerit: Mihi vindictam, ego retribuam, dicit Dominus[3]) et iterum Spiritus sanctus praemoneat et dicat: Ne dixeris; ulciscar me de inimico meo; sed exspecta Dominum, ut tibi auxilio sit[4]). Unde clarum est atque manifestum, quia non per nos, sed pro nobis accidunt cuncta ista, quae de Dei indignatione descendunt.

XVIII. (15) Nec ideo quis putet christianos iis, quae accidunt, non vindicari, quod et ipsi videantur accidentium

---

1) Pam. caet. interiiciunt: filium. 2) Sic Bal. Caet. e paucorum cdd. auctoritate: regum. 3) Rom. 12, 19. 4) Prov. 20, 22.

incursione perstringi. Poenam de adversis mundi illo sentit, cui et laetitia et gloria omnis in mundo est. Ille moeret et deflet, si sibi male sit in saeculo, cui bene non potest esse post saeculum, cuius vivendi fructus omnis hic capitur, cuius hic solatium omne finitur, cuius caduca et brevis vita hic aliquam dulcedinem computat et voluptatem, quando istinc excesserit, poena iam sola superest ad dolorem. Caeterum nullus iis dolor est de incursione malorum praesentium, quibus fiducia est futurorum bonorum. Denique nec consternimur adversis nec frangimur nec dolemus neque in ulla aut rerum clade aut corporum valetudine mussitamus. Spiritu magis quam carne viventes firmitate animi infirmitatem corporis vincimus. Per ipsa, quae nos cruciant et fatigant, probari et corroborari nos scimus et fidimus.

XIX. (16) Putatis nos adversa vobiscum aequaliter perpeti, cum eadem adversa videatis a nobis et vobis non aequaliter sustineri? Apud vos impatientia clamosa semper et querula est, apud nos fortis et religiosa patientia quieta semper et semper in Deum grata est, nec quidquam istic laetum aut prosperum sibi vindicat, sed mitis et lenis et contra omnes fluctuantis mundi turbines stabilis divinae pollicitationis tempus exspectat. Quamdiu enim corpus hoc permanet commune cum caeteris, sit necesse est et corporalis conditio communis, nec separari generi humano ab invicem datur, nisi si istinc de saeculo recedatur. Intra unam domum boni et mali interim continemur. Quidquid intra domum evenerit, pari sorte perpetimur, donec aevi temporalis fine completo ad aeternae vel mortis vel immortalitatis hospitia dividamur. Non ergo idcirco compares vobis et aequales sumus, quia in isto adhuc mundo et carne hac constituti mundi et carnis incommoda vobiscum pariter incurrimus. Nam cum in sensu doloris sit omne, quod punit, manifestum est, eum non esse participem poenae tuae, quem tecum videas aequaliter non dolere [1]).

XX. (17) Viget apud nos spei robur et firmitas fidei, inter ipsas saeculi labentis ruinas erecta mens est et im-

---

1) Sequimur ant. edd. et Bal. Solus Pam.: quem tecum non videas non dolere. Rig. Ox.: quem tecum videas non dolere. Caeterum A. de Rooy p. 33. verba: in sensu dol. sit emendari iubet: in s. d. situm sit.

mobilis virtus et nunquam non laeta patientia et de Deo suo semper anima secura, sicut per prophetam Spiritus sanctus loquitur et hortatur spei ac fidei nostrae firmitatem coelesti voce corroborans. Ficus, inquit, non afferet fructum, et non erunt nascentia in vineis. Mentietur opus olivae, et campi non praestabunt cibum. Deficient a pabulo oves, et non erunt in praesepibus boves. Ego autem in Domino exsultabo et gaudebo in Deo salutari meo [1]). Dei hominem et cultorem Dei subnixum spei veritate et fidei stabilitate fundatum negat mundi huius et saeculi infestationibus commoveri. Vinea licet fallat et olea decipiat et herbis siccitate morientibus aestuans campus arescat, quid hoc ad christianos, quid ad Dei servos, quos paradisus invitat, quos gratia omnis et copia regni coelestis exspectat? Exsultant semper in Domino et laetantur et gaudent in Deo suo et mala atque adversa mundi fortiter tolerant, dum dona et prospera futura prospectant. Nam qui exposita nativitate terrena spiritu recreati et renati sumus nec iam mundo, sed Deo vivimus, non nisi cum ad Deum venerimus, Dei munera et promissa capiemus. Et tamen pro arcendis hostibus et imbribus impetrandis et vel auferendis vel temperandis adversis rogamus semper et preces fundimus, et pro pace ac salute vestra propitiantes ac placantes Deum diebus ac noctibus iugiter atque instanter oramus.

XXI. (18) Nemo itaque sibi blandiatur, quod nobis et profanis Dei cultoribus et Deo adversantibus [2]) sit interim per aequalitatem carnis et corporis laborum saecularium conditio communis, ut ex hoc opinetur, non omnia ista, quae accidunt, vobis irrogari, cum Dei ipsius praedicatione et prophetica contestatione ante praedictum sit, venturam super iniustos iram Dei, et persecutiones, quae nos humanitus laederent, non defuturas, sed et ultiones, quae laesos divinitus defenderent, secuturas.

XXII. Et quanta sunt, quae istic pro nobis interim fiunt! In exemplum aliquid datur, ut Dei vindicis ira noscatur. Caeterum retro est iudicii dies, quem scriptura sancta denuntiat dicens: Ululate. Proximus est enim dies Domini, et obtritio a Deo aderit. Ecce enim dies Domini ve-

1) Hab. 3, 17. 18. 2) Ox. ratione non allata: nobis Dei cultoribus et profanis Deo advers.

nit insanabilis indignationis et irae, ponere orbem terrae desertum et peccatores perdere ex eo [1]). Et iterum: Ecce dies Domini venit ardens velut clibanus, eruntque omnes alienigenae et omnes iniqui stipula, et succendet illos adveniens dies, dicit Dominus [2]). Succendi et cremari alienigenas praecinit Dominus id est alienos a divino genere et profanos, spiritaliter non renatos nec Dei filios factos. (19) Evadere enim eos solos posse, qui renati et signo Christi signati fuerint, alio in loco Deus loquitur, quando ad vastationem mundi et interitum generis humani angelos suos mittens gravius in ultimo comminatur dicens: Vadite et caedite et nolite parcere oculis vestris. Nolite misereri senioris aut iuvenis, et virgines et parvulos et mulieres interficite, ut perdeleantur. Omnem autem, super quem signum scriptum est, ne tetigeritis [3]). Quod autem sit hoc signum et qua in parte corporis positum, manifestat alio in loco Deus dicens: Transi per mediam Hierusalem, et notabis signum super frontes virorum, qui ingemunt et moerent ob iniquitates, quae fiunt in medio ipsorum [4]). Et quod ad passionem et sanguinem Christi pertineat hoc signum, et ille salvus atque incolumis reservetur, quisquis in hoc signo invenitur, item Dei testimonio comprobatur dicentis: Et erit sanguis in signo vobis super domos, in quibus vos eritis, et videbo sanguinem et protegam vos, et non erit in vobis plaga diminutionis, cum percutiam terram Aegypti [5]). Quod ante occiso agno praecedit in imagine, impletur in Christo secuta postmodum veritate. Ut illic percussa Aegypto Iudaicus populus evadere non nisi sanguine et signo agni potuit, ita et cum vastari coeperit mundus et percuti, quisquis in sanguine et signo Christi inventus fuerit, solus evadet.

XXIII. (20) Respicite [6]) itaque, dum tempus est, ad veram et aeternam salutem et, quia iam mundi finis in proximo est, ad Deum mentes vestras Dei timore convertite. Nec vos delectet in saeculo inter iustos et mites impotens ista et vana dominatio, quando et in agro inter cultas et fertiles segetes lolium et avena dominetur, nec dicatis mala accidere, quia dii vestri a nobis non colantur, sed

1) Ier. 13, 6. 9. 2) Mal. 3, 19. 3) Ezech. 9, 5. 6. 4) Ib. 4. 5) Exod. 12, 13. 6) Ox. ratione non allata: resipiscite.

sciatis hanc irae Dei esse censuram, ut qui beneficiis non intelligitur, vel plagis intelligatur. Deum vel sero quaerite, quia iam pridem per prophetam Deus praemonens hortatur et dicit: Quaerite Deum, et vivet anima vestra [1]. Deum vel sero cognoscite, quia Christus adveniens hoc admonet et docet dicens: Haec est autem vita aeterna, ut cognoscant te solum verum Deum et quem misisti Iesum Christum [2]. Credite illi, qui omnino non fallit. Credite illi, qui haec omnia futura praedixit. Credite illi, qui credentibus praemium vitae aeternae dabit. Credite illi, qui incredulis aeterna supplicia gehennae ardoribus irrogabit.

XXIV. (21) Quae tunc erit fidei gloria, quae poena perfidiae, cum iudicii dies venerit, quae laetitia credentium, quae moestitia perfidorum, noluisse istic prius credere et, ut credant, iam redire non posse! Cremabit addictos ardens semper gehenna et vivacibus flammis vorax poena, nec erit, unde habere tormenta vel requiem possint aliquando vel finem. Servabuntur cum corporibus suis animae infinitis cruciatibus ad dolorem. Spectabitur illic a nobis semper, qui hic nos spectavit ad tempus, et in persecutionibus factis oculorum crudelium brevis fructus perpetua visione pensabitur secundum scripturae sanctae fidem dicentis: Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur, et erunt ad visionem universae carni [3]; et iterum: Tunc stabunt iusti in magna constantia adversus eos, qui se angustiaverunt et qui abstulerunt labores eorum. Videntes turbabuntur timore horribili et mirabuntur in subitatione insperatae salutis dicentes inter se, poenitentiam habentes et prae angustia spiritus gementes: „Hi sunt, quos habuimus aliquando in derisum et in similitudinem improperii. Nos insensati vitam illorum aestimabamus insaniam et finem illorum sine honore. Quomodo computati sunt inter filios Dei, et inter sanctos sors eorum est? Ergo erravimus a via veritatis, et iustitiae lumen non luxit nobis, et sol non ortus est nobis. Lassati sumus in iniquitatis via et perditionis, ambulavimus solitudines difficiles, viam autem Domini ignoravimus. Quid nobis profuit superbia, aut quid divitiarum iactatio contulit nobis? Transierunt omnia illa tanquam umbra [4].“ Erit tunc sine fructu poenitentiae do-

---

1) Amos. 5, 6. 2) Io. 17, 3. 3) Ies. 66, 24. 4) Sap. 5, 1—9.

lor poenae, inanis ploratio et inefficax deprecatio. In aeternam poenam sero credent, qui in vitam aeternam credere noluerunt.

XXV. (22) Securitati igitur et vitae, dum licet, providete. Offerimus vobis animi et consilii nostri salutare munus. Et quia odisse non licet nobis, et sic Deo plus placemus, dum nullam pro iniuria vicem reddimus, hortamur, dum facultas adest, dum adhuc aliquid de saeculo superest, Deo satisfacere et ad verae religionis candidam lucem de profundo tenebrosae superstitionis[1]) emergere. Non invidemus commodis vestris nec beneficia divina celamus. Odiis vestris benevolentiam reddimus, et pro tormentis ac suppliciis, quae nobis inferuntur, salutis itinera monstramus. Credite et vivite et qui nos ad tempus persequimini, in aeternum gaudete nobiscum. Quando istinc excessum fuerit, nullus iam poenitentiae locus est, nullus satisfactionis effectus. Hic vita aut amittitur aut tenetur. Hic saluti aeternae cultu Dei et fructu fidei providetur. Nec quisquam aut peccatis retardetur aut annis, quominus veniat ad consequendam salutem. In isto adhuc mundo manenti poenitentia nulla sera est. Patet ad indulgentiam Dei aditus, et quaerentibus atque intelligentibus veritatem facilis accessus est. Tu sub ipso licet exitu et vitae temporalis occasu pro delictis roges et Deum, qui unus et verus est, confessione et fide agnitionis eius implores, venia confitenti datur, et credenti indulgentia salutaris de divina pietate conceditur, et ad immortalitatem sub ipsa morte transitur.

XXVI. Hanc gratiam Christus impertit, hoc munus misericordiae suae tribuit subigendo mortem trophaeo crucis, redimendo credentem pretio sanguinis sui, reconciliando hominem Deo patri, vivificando mortalem regeneratione coelesti. Hunc, si fieri potest, sequamur omnes, huius sacramento et signo censeamur. Hic nobis viam vitae aperit, hic ad paradisum reduces facit, hic ad coelorum regna perducit. Cum ipso semper vivemus facti per ipsum filii Dei. Cum ipso semper exsultabimus ipsius cruore reparati. Erimus christiani cum Christo simul gloriosi, de Deo patre beati, de perpetua voluptate laetantes sem-

---

1) Sic ant. edd. et Bal. Pam. caet.: de profunda et tenebrosa nocte superstitionis.

per in conspectu Dei et agentes Deo gratiás semper. Neque enim poterit nisi laetus esse semper et gratus, qui cum morti fuisset obnoxius, factus est immortalitate securus.

XI.

DE OPERE ET ELEEMOSYNIS.

(Routhii scriptorum ecclesiasticorum opuscula praecipua quaedam. I. p. 283—303. 333—339.)

I. Multa et magna sunt, fratres carissimi, beneficia divina, quibus in salutem nostram Dei patris et Christi larga et copiosa clementia et operata sit et semper operetur, quod conservandis ac vivificandis nobis Pater Filium misit, ut reparare nos posset, quodque Filius missus esse et hominis filius voluit[1]), ut nos Dei filios faceret, humiliavit se, ut populum, qui prius iacebat, erigeret, vulneratus est, ut vulnera nostra curaret, servivit, ut ad libertatem servientes extraheret, mori sustinuit, ut immortalitatem mortalibus exhiberet. Multa haec sunt et magna divinae misericordiae munera. Sed adhuc qualis providentia illa et quanta clementia est, quod nobis salutari ratione prospicitur, ut homini, qui redemtus est, reservando plenius consulatur! Nam cum Dominus adveniens sanasset illa, quae Adam portaverat, vulnera et venena serpentis antiqua curasset, legem dedit sano et praecepit, ne ultra iam peccaret, ne quid peccanti gravius eveniret. Coartati eramus et in angustum innocentiae praescriptione conclusi. Nec haberet, quid fragilitatis humanae infirmitas atque imbecillitas faceret, nisi iterum pietas divina subveniens iustitiae et misericordiae operibus ostensis viam quandam tuendae salutis aperiret, ut sordes, postmodum quascunque contrahimus, eleemosynis abluamus.

---

1) Restituimus lectionem antiquam. Ox. e 8 cdd.: missus esset et hom. filius dici vol. Bal. et Routh auctoritate non allata missus esse et h. f. fieri vol.

II. Loquitur in scripturis divinis Spiritus sanctus et dicit: Eleemosynis et fide delicta purgantur [1]). Non utique illa delicta, quae fuerant ante contracta; nam illa Christi sanguine et sanctificatione purgantur. Item denuo dicit: Sicut aqua exstinguit ignem, sic eleemosyna exstinguit peccatum [2]) Hic quoque ostenditur et probatur, quia sicut lavacro aquae salutaris gehennae ignis exstinguitur, ita eleemosynis atque operationibus iustis delictorum flamma sopitur. (2) Et quia semel in baptismo remissa peccatorum datur, assidua et iugis operatio baptismi instar imitata Dei rursus indulgentiam largitur. Hoc et in evangelio Dominus docet. Nam cum denotarentur discipuli eius, quod ederent nec prius manus abluissent, respondit et dixit: Qui fecit, quod intus est, fecit et quod foris est. Verum date eleemosynam, et ecce vobis munda omnia [3]); docens scilicet et ostendens, non manus lavandas esse, sed pectus, et sordes intrinsecus potius quam extrinsecus detrahendas, verum qui purgaverit, quod est intus, eum quoque id, quod foris est, repurgasse et emundata mente cute quoque et corpore mundum esse coepisse. Porro autem monens et ostendens, unde mundi et purgati esse possimus, addidit eleemosynas esse faciendas. Misericors docet et monet, misericordiam fieri, et quia servare quaerit, quos magno pretio redemit, post baptismi gratiam sordidatos docet denuo posse purgari.

III. Agnoscamus itaque, fratres carissimi, divinae indulgentiae munus salubre et emundandis purgandisque peccatis nostris, qui sine aliquo conscientiae vulnere esse non possumus, medelis spiritalibus vulnera nostra curemus. (3) Nec quisquam sic sibi de puro atque immaculato pectore [4]) blandiatur, ut innocentia sua fretus medicinam non putet adhibendam esse vulneribus, cum scriptum sit: Quis gloriabitur castum se habere cor, aut quis gloriabitur mundum se esse a peccatis [5])? et iterum in epistola sua Ioannes ponat et dicat: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos decipimus, et veritas in nobis non est [6]). Si autem nemo esse sine peccato potest, et quisquis inculpatum se esse dixerit, aut superbus aut stultus est, quam neces-

---

1) Prov. 16, 6 (15, 27. LXX). 2) Sir. 3, 30. 3) Luc. 11, 40. 41. 4) Sic Bal. ad sat multos cdd. Antea: corde. 5) Prov. 20, 9. 6) I Io. 1, 8. Ante Bal. vulgo adiiciebatur comma 9: Si autem confessi fuerimus peccata nostra, fidelis et iustus est Dominus, qui nobis peccata dimittat.

saria, quam benigna est divina clementia, quae cum sciat non deesse sanatis quaedam postmodum vulnera, dedit curandis denuo sanandisque vulneribus remedia salutaria!

IV. (4) Nunquam denique, fratres dilectissimi, admonitio divina cessavit, nunquam tacuit, quominus in scripturis sanctis tam veteribus quam novis semper et ubique ad misericordiae opera Dei populus provocaretur, et canente atque exhortante Spiritu sancto quisquis ad spem regni coelestis instruitur, facere eleemosynas iubetur. Mandat et praecipit Esaiae Deus: Exclama, inquit, in fortitudine et noli parcere. Sicut tuba exalta vocem tuam et annuntia plebi meae peccata ipsorum et domui Iacob facinora eorum. Et cum peccata eis sua exprobrari praecepisset cumque eorum facinora pleno indignationis impetu protulisset dixissetque eos, nec si orationibus et precibus et ieiuniis uterentur, satisfacere pro delictis posse, nec si in cilicio et cinere volverentur, iram Dei posse lenire, in novissima tamen parte demonstrans, solis eleemosynis Deum posse placari, addidit dicens: Frange esurienti panem tuum et egenos sine tecto induc in domum tuam. Si videris nudum, vesti eum et domesticos seminis tui non despicias. Tunc erumpet temporaneum lumen tuum, et vestimenta tua cito orientur, et praeibit ante te iustitia, et claritas Dei circumdabit te. Tunc exclamabis, et Deus exaudiet te. Dum adhuc loqueris, dicet: Ecce adsum [1]).

V. (5) Remedia propitiando Deo ipsius Dei verbis data sunt, quid deberent facere peccantes, magisteria divina docuerunt, operationibus iustis Deo satisfieri, misericordiae meritis peccata purgari. Et apud Salomonem legimus: Conclude eleemosynam in corde pauperis, et haec pro te exorabit ab omni malo [2]). Et iterum: Qui obturat aures, ne audiat imbecillum, et ipse invocabit Deum, et non erit, qui exaudiat eum [3]). Neque enim promereri misericordiam Domini poterit, qui misericors ipse non fuerit, aut impetrabit de divina pietate aliquid in precibus, qui ad precem pauperis non fuerit humanus. Quod item in psalmis Spiritus sanctus declarat et probat dicens: Beatus, qui intelligit super egenum et pauperem, in die mala liberabit eum Dominus [4]). Quorum praeceptorum memor Daniel, cum rex

---

1) Ies. 58, 1. 7—9. 2) Sir. 29, 12. 3) Prov. 21, 13. 4) Ps. 41, 2.

Nabuchodonosor adverso somnio territus aestuaret, pro avertendis malis ad divinam opem impetrandam remedium dedit dicens: Propterea, rex, consilium meum placeat tibi, et peccata tua eleemosynis redime et iniustitias tuas miserationibus pauperum, et erit Deus parcens [1]) peccatis tuis [2]). Cui rex non obtemperans adversa, quae viderat, et infesta perpessus est: quae evadere et vitare potuisset, si peccata sua eleemosynis redemisset. (6) Raphael quoque angelus paria testatur et, ut eleemosyna libenter ac largiter fiat, hortatur dicens: Bona est oratio cum ieiunio et eleemosyna, quia eleemosyna a morte liberat et ipsa purgat peccata [3]). Ostendit orationes nostras ac ieiunia minus posse, nisi eleemosynis adiuventur, deprecationes solas parum ad impetrandum valere, nisi factorum et operum accessione satientur [4]). Revelat angelus et manifestat et firmat, eleemosynis petitiones nostras efficaces fieri, eleemosynis vitam de periculis redimi, eleemosynis animas a morte liberari.

VI. (7) Nec sic, fratres carissimi, ista proferimus, ut non, quod Raphael angelus dixit, veritatis testimonio comprobemus. In Actibus apostolorum facti fides posita est, et quod eleemosynis non tantum a secunda, sed a prima morte animae liberentur, gestae et impletae rei probatione compertum est. Tabitha operationibus iustis et eleemosynis praestandis plurimum dedita cum infirmata esset et mortua, ad cadaver exanime Petrus accitus est. Qui cum impigre pro apostolica humanitate venisset, circumsteterunt eum viduae flentes et rogantes, pallia et tunicas et omnia illa, quae prius sumserant, indumenta monstrantes nec pro defuncta suis vocibus, sed ipsius operibus deprecantes. Sensit Petrus impetrari posse, quod sic petebatur, nec defuturum Christi auxilium viduis deprecantibus, quando esset in viduis ipse vestitus. Cum itaque genibus nixus orasset et viduarum ac pauperum idoneus advocatus legatas sibi preces ad Dominum pertulisset, conversus ad corpus, quod in tabula iam lotum iacebat, Tabitha, inquit, exsurge in nomine Iesu Christi [5]). Nec defuit Petro, quominus statim ferret auxilium, qui in evangelio dari dixerat, quidquid

1) Sic ant. edd. et Bal. Pam. caet.: patiens. 2) Dan. 4, 24. 3) Tob. 12, 8. 9. 4) Sic ant. edd. et Bal. Pam. caet.: farciantur. Cdd. aliquot: socientur. 5) Act. 9, 40.

fuisset eius nomine postulatum. Mors itaque suspenditur, et spiritus redditur, et mirantibus ac stupentibus cunctis ad hanc mundi denuo lucem redivivum corpus animatur. Tantum potuerunt misericordiae merita, tantum opera iusta valuerunt! Quae laborantibus viduis largita fuerat subsidia vivendi, meruit ad vitam viduarum petitione revocari.

VII. (8) Itaque in evangelio Dominus doctor vitae nostrae et magister salutis aeternae vivificans credentium populum et vivificatis consulens in aeternum inter sua mandata divina et praecepta coelestia nihil crebrius mandat et praecipit, quam ut insistamus eleemosynis dandis nec terrenis possessionibus incubemus, sed coelestes thesauros potius recondamus. Vendite, inquit, res vestras et date eleemosynam [1]). Et iterum: Nolite vobis condere thesauros super terram, ubi tinea et comestura exterminat, et ubi fures effodiunt et furantur. Thesaurizate autem vobis thesauros in coelo, ubi neque tinea neque comestura exterminat, et ubi fures non effodiunt nec furantur. Ubi enim fuerit thesaurus tuus, ibi erit et cor tuum [2]). Et cum observata lege perfectum et consummatum vellet ostendere: Si vis, inquit, perfectus esse, vade et vende omnia tua et da egenis, et habebis thesaurum in coelo, et veni, sequere me [3]). Item alio loco negotiatorem coelestis gratiae et comparatorem salutis aeternae distractis omnibus rebus suis pretiosam margaritam hoc est vitam aeternam Christi cruore pretiosam de quantitate patrimonii sui dicit debere mercari. Simile est, inquit, regnum coelorum homini negotiatori quaerenti bonas margaritas. Ubi autem invenit pretiosam margaritam, abiit et vendidit omnia, quae habuit, et emit illam [4]).

VIII. Eos denique et Abrahae filios dicit, quos in iuvandis alendisque pauperibus operarios cernit. Nam cum Zachaeus dixisset: Ecce dimidium ex substantia mea do egenis et, si cui quid fraudavi, quadruplum reddo; respondit Iesus et dixit: Quia salus hodie huic domui facta est, quoniam et hic filius est Abrahae [5]). Nam si Abraham credidit Deo, et deputatum est ei ad iustitiam, utique qui secundum praeceptum Dei eleemosynas facit, Deo credit;

1) Luc. 12, 33. 2) Matth. 6, 19—21. 3) Ib. 19, 21. 4) Ib. 13, 45. 46. 5) Luc. 19, 8. 9

et qui habet fidei veritatem, servat Dei timorem; qui autem Dei timorem servat, in miserationibus pauperum Deum cogitat. Operatur enim ideo, quia credit, quia scit vera esse, quae praedicta sunt verbis Dei, nec scripturam sanctam posse mentiri, arbores infructuosas id est steriles homines excidi et in ignem mitti, misericordes autem ad regnum vocari. Qui et alio in loco operarios et fructuosos fideles appellat, infructuosis vero et sterilibus fidem derogat dicens: Si in iniusto mammona fideles non fuistis, quod est verum, quis credet vobis? Et si in alieno fideles non fuistis, quod est vestrum, quis dabit vobis [1])?

IX. (9) Si vereris et metuis, ne si operari plurimum coeperis, patrimonio tuo larga operatione finito ad penuriam forte redigaris, esto in hac parte intrepidus, esto securus. Finiri non potest, unde in usus Christi impenditur, unde opus coeleste celebratur. Nec hoc tibi de meo spondeo, sed de sanctarum scripturarum fide et divinae pollicitationis auctoritate promitto. Loquitur per Salomonem Spiritus sanctus et dicit: Qui dat pauperibus, nunquam egebit; qui autem avertit oculum suum, in magna penuria erit [2]); ostendens misericordes atque operantes egere non posse, magis parcos et steriles ad inopiam postmodum devenire. Item beatus apostolus Paulus dominicae inspirationis gratia plenus: Qui administrat, inquit, semen seminanti, et panem ad edendum praestabit et multiplicabit seminationem vestram et augebit incrementa frugum iustitiae vestrae, ut in omnibus locupletemini. Et iterum: Administratio huius officii non tantum supplebit ea, quae sanctis desunt, sed et abundabit per multam gratiarum actionem in Deum [3]); quoniam dum gratiarum actio ad Deum pro eleemosynis atque operationibus nostris pauperum oratione dirigitur, census operantis Dei retributione cumulatur. (10) Et Dominus in evangelio iam tunc eiusmodi hominum corda considerans et perfidis atque incredulis praescia voce denuntians contestatur et dicit: Nolite cogitare dicentes: Quid edemus aut quid bibemus aut quid vestiemur? Haec enim nationes quaerunt. Scit autem pater vester, quia omnium horum indigetis. Quaerite primum regnum Dei et iustitiam eius, et omnia ista apponentur vobis [4]). Eis omnia apponi dicit et

1) Luc. 16, 11. 12. 2) Prov. 28, 27. 3) II Cor. 9, 10—12. 4) Matth. 6, 31—33.

tradi, qui regnum et iustitiam Dei quaerunt. Eos enim Dominus, cum iudicii dies venerit, ad percipiendum regnum dicit admitti, qui fuerint in ecclesia eius operati.

X. Metuis, ne patrimonium tuum forte deficiat, si operari ex eo largiter coeperis, et nescis miser, quia dum times, ne res familiaris deficiat, vita ipsa et salus deficit, et dum, ne quid de rebus tuis minuatur, attendis, non respicis, quod ipse minuaris, amator magis mammonae quam animae tuae, ut dum times, ne pro te patrimonium tuum perdas, ipse pro patrimonio tuo pereas. Et ideo bene apostolus clamat et dicit: Nihil intulimus in hunc mundum, verum nec auferre quid possumus. Habentes itaque exhibitionem et tegumentum his contenti simus. Qui autem volunt divites fieri, incidunt in tentationem et in muscipulam et desideria multa et nocentia, quae mergunt hominem in perditionem et in interitum. Radix enim omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes naufragaverunt a fide et inseruerunt se doloribus multis [1]).

XI. (11) Metuis, ne patrimonium tuum forte deficiat, si operari ex eo largiter coeperis? Quando enim factum est, ut iusto possent deesse subsidia [2]), cum scriptum sit: Non occidet fame Dominus animam iustam [3])? Helias in solitudine corvis ministrantibus pascitur, et Danieli in lacu ad leonum praedam iussu regis incluso prandium divinitus apparatur, et tu metuis, ne operanti tibi et Dominum promerenti desit alimentum, quando ipse in evangelio ad exprobrationem eorum, quibus mens dubia est et fides parva, contestetur et dicat: Adspicite volatilia coeli, quoniam non seminant neque metunt neque colligunt in horrea, et pater vester coelestis alit illa. Nonne vos pluris illis estis [4])? Volucres Deus pascit, et passeribus alimenta diurna praestantur, et quibus nullus divinae rei sensus est, eis nec potus nec cibus deest. Tu christiano, tu Dei servo, tu operibus bonis dedito, tu domino suo caro aliquid existimas defuturum?

XII. Nisi si putas, quia qui Christum pascit, a Christo ipse non pascitur, aut eis terrena deerunt, quibus coelestia et divina tribuuntur. (12) Unde haec incredula cogitatio,

---

1) I Tim. 6, 7—10. 2) Sic antiqu. edd. et Routh. Caeteri post Manutium: subsidia vitae. 3) Prov. 10, 3. 4) Matth. 6, 26.

unde impia et sacrilega ista meditatio? Quid facit in domo fidei perfidum pectus? Quid qui Christo omnino non credit, appellatur et dicitur christianus? Pharisaei tibi magis congruit nomen. Nam cum Dominus in evangelio de eleemosynis disputaret et, ut nobis amicos de terrestribus lucris provida operatione faceremus, qui nos postmodum in tabernacula aeterna susciperent, fideliter ac salubriter praemoneret, addidit post haec scriptura dicens: Audiebant autem haec omnia Pharisaei, qui erant cupidissimi, et irridebant eum[1]). Quales nunc quosdam in ecclesia videmus, quorum praeclusae aures et corda coecata nullum de spiritalibus ac salutaribus monitis lumen admittunt, de quibus mirari non oportet, quod contemnant in tractatibus servum, quando a talibus ipsum Dominum videamus esse contemtum.

XIII. (13) Quid tibi in istis ineptis et stultis cogitationibus plaudis, quasi metu et sollicitudine futurorum ab operibus retarderis? Quid umbras et praestigias quasdam vanae excusationis obtendis? Confitere imo, quae vera sunt, et quia scientes non potes fallere, secreta et abdita mentis exprome. Obsederunt animum tuum sterilitatis tenebrae, et recedente inde lumine veritatis carnale pectus alta et profunda avaritiae caligo coecavit. Pecuniae tuae captivus et servus es, catenis cupiditatis et vinculis alligatus es et quem iam solverat Christus, denuo vinctus es. Servas pecuniam, quae te servata non servat. Patrimonium cumulas, quod te pondere suo onerat[2]), nec meministi, quid Deus responderit diviti exuberantium fructuum copiam stulta exsultatione iactanti. Stulte, inquit, hac nocte expostulatur anima tua a te. Quae ergo parasti, cuius erunt[3])? Quid divitiis tuis solus incubas, quid in poenam tuam patrimonii tui pondus exaggeras, ut quo locupletior saeculo fueris, pauperior Deo fias? Reditus tuos divide cum Domino Deo tuo, fructus tuos partire cum Christo, fac tibi possessionum terrestrium Christum participem, ut et ille te sibi faciat regnorum coelestium cohaeredem.

XIV. Erras et falleris, quisquis te in saeculo divitem credis. Audi in Apocalypsi Domini tui vocem eiusmodi homines iustis obiurgationibus increpantem. Dicis, inquit,

---

1) Luc. 16, 14. 2) Manut. Pam. caet.: gravius onerat. 3) Luc. 12, 20

dives sum et dilatus sum et nullius rei egeo; et nescis, quoniam tu es miser et miserabilis et pauper et coecus et nudus. Suadeo tibi emere a me aurum ignitum de igni, ut sis dives, et vestem albam, ut vestiaris, et non appareat in te foeditas nuditatis tuae, et collyrio inunge oculos tuos, ut videas[1]. (14) Qui ergo locuples et dives es, eme tibi a Christo aurum ignitum, ut sordibus tuis tanquam igne decoctis esse aurum mundum possis, si eleemosynis et iusta operatione purgeris. Eme tibi albam vestem, ut qui secundum Adam nudus fueras et horrebas ante deformis, indumento Christi candido vestiaris. Et quae matrona locuples[2] et dives es, inunge oculos tuos non stibio diaboli, sed collyrio Christi, ut pervenire ad videndum Deum possis, dum Deum et operibus et moribus promereris.

XV. Caeterum quae talis es, nec operari in ecclesia potes. Egentem enim et pauperem non vident oculi tui superfusi nigroris tenebris et nocte contecti. Locuples et dives es, et dominicum celebrare te credis, quae corban omnino non respicis, quae in dominicum sine sacrificio venis, quae partem de sacrificio, quod pauper obtulit, sumis? Intuere in evangelio viduam praeceptorum coelestium memorem, inter ipsas pressuras et angustias egestatis operantem, in gazophylacium duo, quae sola sibi fuerant, minuta mittentem, quam cum animadverteret Dominus et videret, non de patrimonio, sed de animo opus eius examinans et considerans, non quantum, sed ex quanto dedisset, respondit et dixit: Amen dico vobis, quoniam vidua ista plus omnibus misit in dona Dei. Omnes enim isti ex eo, quod abundavit illis, miserunt in dona Dei. Haec autem de inopia sua omnem quemcumque habuit victum, misit[3]. Multum beata mulier et gloriosa, quae etiam ante diem iudicii meruit iudicis voce laudari! Pudeat divites sterilitatis atque infidelitatis suae. Vidua et inops vidua in opere invenitur[4], cumque universa, quae dantur, pupillis et viduis conferantur, dat illa, quam oportebat accipere, ut sciamus, quae poena sterilem divitem maneat, quando hoc ipso do-

---

1) Apoc. 3, 17. 18. 2) Ita vett. edd. et Routh. Manutius caeterique recentiores: matrona in ecclesia Christi locuples. Sed obsunt cdd. plures. 3) Luc. 21, 3. 4. 4) Locus impeditus, in quo antiquissimarum edd. lectio revocanda videbatur cdd. ab Ox. editore laudatorum auctoritate satis comprobata. Manut. Pam. caet.: in opere larga inv. Bal. ad 2 cdd: Vidua, et vid. inops, rebus dives in op. inv. Routh: Vidua et inops in op. inv.

cumento operari etiam pauperes debeant. Atque ut intelligamus, haec opera Deo dari et eum, quisquis haec faciat, Dominum promereri, Christus illud Dei dona appellat et in dona Dei viduam duos quadrantes misisse significat, ut magis ac magis possit esse manifestum, quia qui miseretur pauperis, Deum foenerat.

XVI. (15) Sed nec illa res, fratres carissimi, a bonis operibus et iustis refraenet et revocet christianum, quod excusari se posse aliquis existimet beneficio filiorum, quando in impensis spiritalibus Christum cogitare, qui accipere se professus est, debeamus nec conservos liberis nostris, sed Dominum praeferamus, ipso instruente et monente: Qui diligit, inquit, patrem aut matrem super me, non est me dignus, et qui diligit filium aut filiam super me, non est me dignus[1]). Item in Deuteronomio ad corroborationem fidei et dilectionem Dei paria conscripta sunt. Qui dicunt, inquit, patri aut matri: Non novi te, et filios suos non agnoverunt, hi custodierunt praecepta tua et testamentum tuum servaverunt[2]). Nam si Deum toto corde diligimus, nec parentes nec filios Deo praeferre debemus. Quod et Ioannes in epistola sua ponit, caritatem Dei apud eos non esse, quos videamus operari in pauperes nolle. Qui habuerit, inquit, substantiam mundi et viderit fratrem suum desiderantem et clauserit viscera sua, quomodo caritas Dei manet in illo[3])? Si enim Deus eleemosynis pauperum foeneratur, et cum datur minimis, Christo datur, non est, quod quis terrena coelestibus praeferat nec divinis humana praeponat.

XVII. (16) Sic vidua illa in tertio Regnorum libro cum in siccitate et fame consumtis omnibus de modico farre et oleo, quod superfuerat, fecisset subcinericium panem, quo absumto moritura cum liberis esset, supervenit Helias et petiit sibi prius ad edendum dari, tunc quod superfuisset, inde illam cum filiis suis vesci. Nec obtemperare illa dubitavit, aut Heliae filios mater in fame et egestate praeposuit. Fit imo in conspectu Dei, quod Deo placeat, promte ac libenter, quod petebatur, offertur, nec de abundantia portio, sed de modico totum datur, et esurientibus liberis alter prius pascitur, neque in penuria et fame cibus ante quam misericordia cogitatur, ut dum in opere salutari car-

1) Matth. 10, 37. 2) Deut. 33, 9. 3) I Io. 3, 17.

naliter vita contemnitur, spiritaliter anima servetur. Helias itaque typum Christi gerens et, quod ille pro misericordia vicem singulis reddat, ostendens respondit et dixit: Haec dicit Dominus: Fidelia farris non deficiet, et capsaces olei non minuetur usque in diem, quo dabit Dominus imbrem super terram[1]). Secundum divinae pollicitationis fidem multiplicata sunt viduae et cumulata, quae praestitit, et operibus iustis ac misericordiae meritis augmenta et incrementa sumentibus farris et olei vasa completa sunt. Nec filiis abstulit mater, quod Heliae dedit, sed magis contulit filiis, quod benigne et pie fecit. Et illa nondum Christum sciebat, nondum praecepta eius audierat, non cruce et passione eius redemta cibum et potum pro sanguine rependebat; ut ex hoc appareat, quantum in ecclesia peccet, qui se et filios Christo anteponens divitias suas servat nec patrimonium copiosum cum indigentium paupertate communicat.

XVIII. (17) Sed enim multi sunt in domo liberi, et retardat te numerositas filiorum, quominus largiter bonis operibus insistas. Atqui hoc ipso operari amplius debes, quo multorum pignorum pater es. Plures sunt, pro quibus Dominum depreceris, multorum delicta redimenda sunt, multorum purgandae conscientiae, multorum animae liberandae. Ut in hac vita saeculari alendis sustinendisque pignoribus quo maior est numerus, hoc maior et sumtus est, ita et in vita spiritali atque coelesti, quo amplior fuerit pignorum copia, esse et operum debet maior impensa. Sic et Iob sacrificia numerosa pro liberis offerebat, quantusque erat in domo pignorum numerus, tantus dabatur Deo et numerus hostiarum. Et quoniam quotidie deesse non potest, quod peccetur in conspectu Dei, sacrificia quotidiana non deerant, quibus possent peccata tergeri[2]). Probat scriptura divina dicens: Iob homo verus et iustus habuit filios septem et filias tres, et emundabat illos offerens pro eis hostias Deo secundum numerum illorum et pro peccatis eorum vitulum unum[3]). (18) Si ergo vere filios tuos diligis, si eis exhibes plenam et paternam dulcedinem caritatis, operari magis debes, ut filios tuos Deo iusta operatione commendes.

---

1) I Reg. 17, 14. 2) Sic ant. edd. et Bal. e multis cdd. Pam. caet.: tergi. 3) Iob. 1, 2. 3. 5 (LXX).

XIX. Nec eum liberis tuis cogites patrem, qui et temporarius et infirmus est, sed illum pares, qui aeternus et firmus filiorum spiritalium pater est. Illi assigna facultates tuas, quas haeredibus servas. Ille sit liberis tuis tutor, ille curator, ille contra omnes iniurias saeculares divina maiestate protector. Patrimonium Deo creditum nec respublica eripit, nec fiscus invadit, nec calumnia aliqua forensis evertit. In tuto haereditas ponitur, quae Deo custode servatur. Hoc est caris pignoribus in posterum providere, hoc est futuris haeredibus paterna pietate consulere secundum fidem scripturae sanctae dicentis: Iunior fui et senui et non vidi iustum derelictum neque semen eius egens pane. Tota die miseretur et foenerat, et semen eius in benedictione est[1]). Et iterum: Qui conversatur sine vituperatione in iustitia, beatos post se filios relinquet[2]). Praevaricator itaque et proditor pater es, nisi filiis tuis fideliter consulas, nisi conservandis eis religiosa et vera pietate prospicias. Qui studes terreno magis quam coelesti patrimonio filios tuos diabolo magis commendare quam Christo, bis delinquis et geminum ac duplex crimen admittis, et quod non praeparas filiis tuis Dei patris auxilium, et quod doces filios patrimonium plus amare quam Christum.

XX. (18) Esto potius liberis tuis pater talis, qualis Tobias exstitit. Da utilia et salutaria praecepta pignoribus, qualia ille filio dedit, manda filiis tuis, quod et ille filio mandavit dicens: Et nunc, fili, mando tibi, servi Deo in veritate et fac coram illo, quod illi placet, et filiis tuis manda, ut faciant iustitiam et eleemosynas et sint memores Dei et benedicant nomen eius omni tempore[3]). Et iterum: Omnibus diebus vitae tuae, fili dilectissime, Deum in mente habe et noli praeterire praecepta eius. Iustitiam fac omnibus diebus vitae tuae et noli ambulare viam iniquitatis, quoniam agente te ex veritate erit respectus operum tuorum. Ex substantia tua fac eleemosynam et noli avertere faciem tuam ab ullo paupere. Ita fiet, ut nec a te avertatur facies Dei. Prout habueris, fili, sic fac. Si tibi fuerit copiosa substantia, plus ex illa fac eleemosy-

1) Ps. 37, 25. 26. Scripsi cum Bal. et aliis: foenerat. Ant. edd. et Ox., et in vulgata vers. legitur: commodat. 2) Prov. 20, 7. 3) Tob. 14, 10. 11.

nam. Si exiguum habueris, ex hoc ipso exiguo communica. Et ne timueris, cum facis eleemosynam. Praemium enim bonum reponis tibi in diem necessitatis, quia eleemosyna a morte liberat et non patitur ire in gehennam. Munus bonum est eleemosyna omnibus, qui faciunt eam coram summo Deo[1]).

XXI. (19) Quale munus est, fratres carissimi, cuius editio Deo spectante celebratur! Si in gentilium munere grande et gloriosum videtur, proconsules vel imperatores habere praesentes, et apparatus ac sumtus apud munerarios maior est, ut possint placere maioribus, quanto illustrior muneris et maior est gloria Deum et Christum spectatores habere! Quanto istic et apparatus uberior et sumtus largior exhibendus est, ubi ad spectaculum conveniunt coelorum virtutes, conveniunt angeli omnes, ubi munerario non quadriga vel consulatus petitur, sed vita aeterna praestatur, nec captatur inanis et temporarius favor vulgi, sed perpetuum praemium regni coelestis accipitur

XXII. Atque ut pigros et steriles et cupiditate nummaria nihil circa fructum salutis operantes magis pudeat, ut plus conscientiam sordidam dedecoris ac turpitudinis suae rubor caedat, ponat unusquisque ante oculos suos, diabolum cum servis suis id est cum populo perditionis ac mortis in medium prosilire, plebem Christi praesente et iudicante ipso comparationis examine provocare dicentem: „Ego pro istis, quos mecum vides, nec alapas accepi nec flagella sustinui nec crucem pertuli nec sanguinem fudi nec familiam meam pretio passionis et cruoris redemi, sed nec regnum illis coeleste promitto nec ad paradisum restituta immortalitate denuo revoco; et munera mihi quam pretiosa, quam grandia, quam nimio et longo labore quaesita sumtuosissimis apparatibus comparant rebus suis vel obligatis in muneris comparatione vel venditis, ac nisi editio honesta successerit, conviciis ac sibilis eiiciuntur et furore populari nonnunquam paene lapidantur! (20) Tuos tales munerarios, Christe, demonstra[2]), illos divites, illos copiosis opibus affluentes, an in ecclesia praesidente et spectante te eiusmodi munus edant oppignoratis vel distra-

1) Tob. 4, 5—11. 2) Manut. Pam. caet. adiiciunt: praeceptis tuis monitos et pro terrenis coelestia recepturos. Verum haec in edd. permultis desunt.

ctis rebus suis, imo ad coelestes thesauros mutata in melius possessione translatis! In istis muneribus meis caducis atque terrenis nemo pascitur, nemo vestitur, nemo cibi alicuius aut potus solatio sustinetur. Cuncta inter furorem edentis et spectantis errorem prodiga et stulta voluptatum frustrantium vanitate depereunt. Illic in pauperibus tuis tu vestiris et pasceris, tu aeternam vitam operantibus polliceris; et vix tui meis pereuntibus adaequantur, qui a te divinis mercedibus et praemiis coelestibus honorantur."

XXIII. Quid ad haec respondemus, fratres carissimi? Sacrilega sterilitate et quadam tenebrarum nocte coopertas divitum mentes qua ratione defendimus, qua excusatione purgamus, qui diaboli servis minores sumus, ut Christo pro pretio passionis et sanguinis vicem nec in modicis rependamus? Praecepta ille nobis dedit, quid facere servos suos oporteret, instruxit, operantibus praemium pollicitus et supplicium sterilibus comminatus sententiam suam protulit, quid iudicaturus sit, ante praedixit. (21) Quae potest excusatio esse cessanti, quae defensio sterili? Nisi quod non faciente servo, quod praecipitur, Dominus faciet, quod minatur, qui et dicit: Cum venerit filius hominis in claritate sua et omnes angeli cum eo, tunc sedebit in throno claritatis suae, et colligentur ante eum omnes gentes, et segregabit eos ab invicem, quemadmodum pastor segregat oves ab haedis, et statuet oves ad dexteram suam, haedos autem ad sinistram. Tunc dicet rex iis, qui ad dexteram suam erunt: Venite benedicti patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare, sitivi, et potastis me, hospes fui, et adduxistis me, nudus, et vestistis me, infirmatus sum, et visitastis me, in carcere fui, et venistis ad me. Tunc respondebunt ei iusti dicentes: Domine, quando te vidimus esurientem et pavimus, sitientem et potavimus? Quando te vidimus hospitem et adduximus, nudum et vestivimus? Quando autem te vidimus infirmari et in carcere et venimus ad te? Tunc respondens rex dicet eis: Amen dico vobis, quamdiu fecistis uni horum ex fratribus meis minimis, mihi fecistis. Tunc dicet et illis, qui ad sinistram eius erunt: Discedite a me, maledicti, in ignem aeternum, quem paravit Pater meus diabolo et angelis eius. Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare, sitivi, et non pota-

stis me, hospes fui, et non adduxistis me, nudus, et non vestistis me, infirmus et in carcere, et non visitastis me. Tunc respondebunt et ipsi dicentes: Domine, quando te vidimus esurientem aut sitientem aut hospitem aut nudum aut infirmum aut in carcere et non ministravimus tibi? Et respondebit illis: Amen dico vobis, quamdiu non fecistis uni ex minimis his, neque mihi fecistis. Et abibunt isti in ambustionem aeternam, iusti autem in vitam aeternam[1]). (22) Quid potuit nobis maius Christus edicere? Quomodo magis potuit iustitiae ac misericordiae nostrae opera provocare, quam quod praestari dixit sibi, quidquid egenti praestatur et pauperi, et se dixit offendi, nisi egenti praestetur et pauperi, ut qui respectu fratris in ecclesia non movetur, vel Christi contemplatione moveatur, et qui non cogitat in labore atque in egestate conservum, vel Dominum cogitet in ipso illo, quem despicit, constitutum?

XXIV. Et idcirco, fratres carissimi, quibus metus in Deum pronus est, et spreto calcatoque iam mundo ad superna et divina animus erectus est, fide plena, mente devota, operatione continua promerendo Domino obsequium praebeamus. Demus Christo vestimenta terrena indumenta coelestia recepturi. Demus cibum et potum saecularem cum Abraham et Isaac et Iacob ad convivium coeleste venturi. Ne parum metamus, plurimum seminemus. Securitati ac saluti aeternae, dum tempus est, consulamus, Paulo apostolo admonente et dicente: Ergo dum tempus habemus, operemur, quod bonum est, ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei. Bonum autem facientes non deficiamus, tempore enim suo metemus[2]).

XXV. (23) Cogitemus, fratres dilectissimi, quid sub apostolis fecerit credentium populus, quando inter ipsa primordia maioribus virtutibus mens vigebat, quando credentium fides novo adhuc fidei calore fervebat. Domicilia tunc et praedia venundabant et dispensandam pauperibus quantitatem libenter ac largiter apostolis offerebant, terreno patrimonio vendito atque distracto fundos illuc transferentes, ubi fructus caperent possessionis aeternae, illic comparantes domos, ubi inciperent semper habitare. Talis tunc fuit in operationibus cumulus, qualis in dilectione consen-

1) Matth. 25, 31—46. 2) Gal. 6, 10. 9.

sus, sicut legimus in Actis apostolorum: Turba autem eorum, qui crediderant, anima ac mente una agebant, nec fuit inter illos discrimen ullum, nec quidquam suum iudicabant ex bonis, quae eis erant, sed fuerunt illis omnia communia[1]). Hoc est nativitate spiritali vere Dei filios fieri, hoc est lege coelesti aequitatem Dei patris imitari. Quodcunque enim Dei est, in nostra usurpatione commune est, nec quisquam a beneficiis eius et muneribus arcetur, quominus omne humanum genus bonitate ac largitate divina aequaliter peifruatur. Sic aequaliter dies illuminat, sol radiat, imber rigat, ventus adspirat, et dormientibus somnus unus est, et stellarum splendor ac lunae communis est. Quo aequitatis[2]) exemplo qui possessor in terris reditus ac fructus suos cum fraternitate partitur, dum largitionibus gratuitis communis ac iustus est, Dei patris imitator est.

XXVI. (24) Quae illa erit, fratres carissimi, operantium gloria, quam grandis et summa laetitia, cum populum suum Dominus coeperit recensere et meritis atque operibus nostris praemia promissa contribuens pro terrenis coelestia, pro temporalibus sempiterna, pro modicis magna praestare, offerre nos Patri, cui nos sua sanctificatione restituit, aeternitatem nobis immortalitatemque largiri, ad quam nos sanguinis sui vivificatione reparavit, reduces ad paradisum denuo facere, regna coelorum fide et veritate suae pollicitationis aperire! Haec haereant firmiter sensibus nostris, haec intelligantur plena fide, haec corde toto diligantur, haec indesinentium operum magnanimitate redimantur. Praeclara et divina res, fratres carissimi, salutaris operatio, solatium grande credentium, securitatis nostrae salubre praesidium, munimentum spei, tutela fidei, medela peccati, res posita in potestate facientis, res et grandis et facilis, sine periculo persecutionis corona pacis, verum Dei munus et maximum, infirmis necessarium, fortibus gloriosum, quo christianus adiutus perfert gratiam spiritalem, promeretur Christum iudicem, Deum computat debitorem. Ad hanc operum salutarium palmam libenter ac promte certemus, omnes in agone iustitiae Deo et Christo spectante curramus et, qui saeculo et mundo maiores esse

---

1) Act. 4, 32. 2) Sic edd. ant. et cdd. longe plurimi. Vulgo aequalitatis.

iam coepimus, cursum nostrum nulla saeculi et mundi cupiditate tardemus. Si expeditos, si celeres, si in hoc operis agone currentes dies nos vel reditionis[1]) vel persecutionis invenerit, nusquam Dominus meritis nostris ad praemium deerit, in pace vincentibus coronam candidam pro operibus dabit, in persecutione purpuream pro passione geminabit.

XII.

DE BONO PATIENTIAE.

(Cypr. de bono patientiae cum notis Ierem. Stephani. Oxonii. 1638. 8.)

I. De patientia locuturus, fratres dilectissimi, et utilitates eius et commoda praedicaturus unde potius incipiam, quam quod nunc quoque ad audientiam vestram patientiam video esse necessariam, ut nec hoc ipsum, quod auditis et discitis, sine patientia facere possitis? Tunc enim demum sermo et ratio salutaris efficaciter discitur, si patienter, quod dicitur, audiatur. Nec invenio, fratres dilectissimi, inter caeteras coelestis disciplinae vias, quibus ad consequenda divinitus praemia spei ac fidei nostrae secta dirigitur, quid magis sit vel utilius ad vitam vel maius ad gloriam, quam ut qui praeceptis dominicis obsequio timoris ac devotionis innitimur, patientiam maxime tota observatione tueamur.

II. Hanc se sectari philosophi quoque profitentur, sed tam illic patientia falsa est, quam et falsa sapientia est. Unde enim vel sapiens esse vel patiens possit, qui nec sapientiam nec patientiam Dei novit, quando ipse de his, qui sibi sapere in mundo videntur, moneat et dicat: Perdam sapientiam sapientium et prudentiam prudentium reprobabo[2]); item beatus apostolus Paulus plenus Spiritu sancto et vocandis formandisque gentibus missus contestetur et instruat dicens: Videte, ne quis vos depraedetur per philo-

---

1) Restituimus cum Routhio lectionem edd. antiquiorum libris mss. haud paucis probatam. Recentiores: redditionis. 2) Ies. 29, 14.

sophiam et inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi et non secundum Christum, quia in ipso habitat omnis plenitudo divinitatis[1])? Et alio loco: Nemo se, inquit, decipiat. Si quis se putat sapientem esse in vobis, mundo huic stultus fiat, ut fiat sapiens. Sapientia enim mundi huius stultitia est apud Deum. Scriptum est enim: Reprehendam sapientes in astutia ipsorum. Et iterum: Cognovit Dominus cogitationes sapientium, quia sunt stultae [2]). Quare si sapientia illic vera non est, esse non potest et vera patientia. Nam si patiens[3]) ille est, qui est humilis et mitis, philosophos autem nec humiles videmus esse nec mites, sed sibi multum placentes et hoc ipso, quod sibi placeant, Deo displicentes, apparet illic veram non esse patientiam, ubi sit insolens affectatae libertatis audacia et exerti ac seminudi pectoris inverecunda iactantia.

III. (2) Nos autem, fratres dilectissimi, qui philosophi non verbis, sed factis sumus, nec vestitu sapientiam, sed veritate praeferimus, qui virtutum conscientiam magis quam iactantiam novimus, qui non loquimur magna, sed vivimus, quasi servi et cultores Dei patientiam, quam magisteriis coelestibus discimus, obsequiis spiritalibus praebeamus. Est enim nobis cum Deo virtus ista communis. Inde patientia incipit, inde claritas eius et dignitas caput sumit. Origo et magnitudo patientiae Deo auctore procedit. Diligenda res homini, quae Deo cara est; bonum, quod amat maiestas divina, commendat. Si dominus nobis et pater Deus est, sectemur patientiam domini pariter et patris, quia et servos oportet esse obsequentes et filios non decet esse degeneres.

IV. Qualis vero in Deo et quanta patientia, quod in contumeliam suae maiestatis et honoris instituta ab hominibus profana templa et terrena figmenta et sacra sacrilega patientissime sustinens super bonos et malos aequaliter facit diem nasci et lumen solis oboriri, et cum imbribus terras rigat, nemo a beneficiis eius excluditur, quominus iustis similiter et iniustis indiscretas pluvias largiatur! Videmus inseparabili aequalitate patientiae nocentibus et innoxiis, religiosis et impiis, gratias agentibus et ingratis Dei

---

1) Col. 2, 8. 9. 2) I Cor. 3, 18—20. 3) Sic scribendum putavimus cum edd. ant. et. Ox. Adspirant edd. multi. Pam. Rig. Bal.: sapiens.

nutu tempora obsequi, elementa famulari, spirare ventos, fontes fluere, grandescere copias messium, fructus maturescere[1]) vinearum, exuberare pomis arbusta, nemora frondescere, prata florere. Et cum crebris imo continuis exacerbetur offensis Deus, indignationem suam temperat, et praestitutum semel retributionis diem patienter exspectat. Cumque habeat in potestate vindictam, mavult diu tenere patientiam sustinens scilicet clementer et differens, ut si fieri potest, multum malitia protracta aliquando mutetur, et homo in errorum et scelerum contagione volutatus vel sero ad Deum convertatur, ipso monente et dicente: Nolo mortem morientis, quantum ut revertatur et vivat[2]). Et iterum: Revertimini ad me, dicit Dominus[3]). Et iterum: Revertimini ad Dominum Deum vestrum, quoniam misericors et pius est et patiens et multae miserationis et qui sententiam flectat adversus malitias irrogatas[4]). Quod item beatus apostolus Paulus commemorans et peccatorem ad poenitentiam revocans proponit et dicit: An numquid opulentiam bonitatis eius et sustinentiam et patientiam[5]) contemnis ignorans, quoniam patientia et bonitas Dei ad poenitentiam te adducit? Tu autem secundum duritiam tuam et cor impoenitens thesaurizas tibi iram in die irae et revelationis iusti iudicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera sua[6]). Iustum iudicium Dei dixit esse, quia serum est, quia diu multumque differtur, ut homini ad vitam longa Dei patientia consulatur. Tunc repraesentatur poena impio et peccatori, quando iam non potest poenitentia prodesse peccati.

V. (3) Atque ut plenius intelligere possimus, fratres dilectissimi, quia patientia Dei res est, et quisquis lenis et patiens et mitis est, Dei patris imitator est, cum in evangelio suo Dominus praecepta in salutem daret et divina monita depromens ad perfectum discipulos erudiret, posuit et dixit: Audistis, quia dictum est: Diliges proximum tuum et odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros et orate pro eis, qui vos persequuntur, ut sitis filii patris vestri, qui in coelis est, qui so-

---

1) Sequimur ant. edd. et Bal. Caeteri Erasmo auspice: mitescere. 2) Ezech. 32, 18 (V. lat.). 3) Mal. 3, 7. Hunc locum, quem edd. a Manut. ad Ox. usque omittunt, restituimus cum ant. edd. et Bal. In sqq. eaedem illae: et iterum propheta. 4) Ioel. 2, 13. 5) Sic Bal. recte. Antea: sustinentiae et patientiae. 6) Rom. 2, 4—6.

lem suum oriri facit super bonos et malos et pluit super iustos et iniustos. Si enim dilexeritis eos, qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? Nonne sic et publicani faciunt? Et si salutaveritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis? Nonne et ethnici id ipsum faciunt? Estote itaque vos perfecti, sicut pater vester coelestis perfectus est[1]). Sic perfectos dixit fieri Dei filios, sic consummari ostendit et docuit coelesti nativitate reparatos, si patientia Dei patris maneat in nobis, si similitudo divina, quam peccato Adam perdiderat, manifestetur et luceat in actibus nostris. Quae gloria est similem Deo fieri, qualis et quanta felicitas habere in virtutibus, quod divinis laudibus possit aequari!

VI. Nec hoc, fratres dilectissimi, Iesus Christus Deus et Dominus noster tantum verbis docuit, sed implevit et factis. Et quia ad hoc descendisse se dixerat, ut voluntatem Patris faceret, inter caetera admirabilia virtutum suarum, quibus indicia divinae maiestatis expressit, paternam quoque patientiam tolerantiae tenore servavit. Omnes denique actus eius ab ipso statim adventu patientia comite signantur, quod primum de illa sublimitate coelesti ad terrena descendens non adspernatur Dei Filius carnem hominis induere et, cum peccator ipse non esset, aliena peccata portare. Immortalitate interim posita fieri se et mortalem patitur, ut innocens pro nocentium salute perimatur. Dominus baptizatur a servo et remissam peccatorum daturus ipse non dedignatur lavacro regenerationis corpus abluere. Diebus quadraginta ieiunat, per quem caeteri saginantur, esurit et famem sentit, ut qui in fame sermonis et gratiae fuerant, coelesti pane saturentur. Cum diabolo tentante congreditur et inimicum tantum vicisse contentus nihil ultra verba conatur. Discipulis non ut servis dominica potestate praefuit, sed benignus et mitis fraterna eos caritate dilexit. Dignatus est etiam pedes apostolorum lavare, ut dum circa servos talis est dominus, exemplo suo doceret, qualis circa compares et aequales debeat esse conservus. (4) Nec mirandum, quod circa obedientes[2]) talis exstiterit, qui Iudam potuit usque ad extremum longa patientia sustinere, cibum cum inimico capere, hostem domesticum scire nec palam ostendere, traditoris osculum non re-

---

1) Matth. 5, 43—48. 2) Ita edd. longe plurimae. Bal. ratione non allata: compares obaudientes.

cusare. In Iudaeis vero tolerandis aequanimitas quanta et quanta patientia, incredulos ad fidem suadendo flectere, obsequio ingratos fovere, contradicentibus respondere leniter, superbos sustinere clementer, humiliter persequentibus cedere, prophetarum interfectores et adversum Deum semper rebelles usque ad crucis et passionis horam velle colligere!

VII. Sub ipsa autem passione et cruce, priusquam ad crudelitatem necis et effusionem sanguinis veniretur, quae conviciorum probra patienter audita, quae contumeliarum tolerata ludibria, ut insultantium sputamina[1]) exciperet, qui sputo suo coeci oculos paulo ante formasset, et in cuius nomine a servis nunc eius diabolus cum angelis suis flagellatur, flagella ipse pateretur, coronaretur spinis, qui martyres floribus coronat aeternis, palmis in faciem verberaretur, qui palmas veras vincentibus tribuit, spoliaretur veste terrena, qui indumento immortalitatis caeteros vestit, cibaretur felle, qui cibum coelestem dedit, aceto potaretur, qui salutare poculum propinavit! Ille innocens, ille iustus, imo innocentia ipsa et ipsa iustitia inter facinorosos deputatur, et testimoniis falsis veritas premitur, iudicatur iudicaturus, et Dei sermo ad victimam tacens ducitur. Et cum ad crucem Domini confundantur sidera, elementa turbentur, contremiscat terra, nox diem claudat, sol, ne Iudaeorum facinus adspicere cogatur, et radios et oculos suos subtrahat, ille non loquitur nec movetur nec maiestatem suam sub ipsa saltem passione profitetur; usque ad finem perseveranter ac iugiter tolerantur omnia, ut consummetur in Christo plena et perfecta patientia.

VIII. Et post ista omnia adhuc interfectores suos, si conversi ad eum venerint, suscipit et patientia salutari ad conservandum benignus[2]) ecclesiam suam nemini claudit. Illos adversarios, illos blasphemos, illos nominis sui semper inimicos, si poenitentiam delicti agant, si admissum facinus agnoscant, non solum ad indulgentiam criminis, sed ad praemium regni coelestis admittit. Quid potest patientius, quid benignius dici? Vivificatur Christi sanguine etiam, qui fudit sanguinem Christi. Talis est Christi ac tanta patientia; quae nisi talis ac tanta exsisteret, Paulum quoque apostolum ecclesia non haberet.

---

1) Erasm. caet. adiiciunt: patienter. Bal. delevit. 2) Sic ant. edd. et Ox. ad multos edd. Caet.: benignus et patiens.

IX. (5) Quodsi et nos, fratres dilectissimi, in Christo sumus, si ipsum induimus, si ipse est salutis nostrae via, qui Christum vestigiis salutaribus sequimur, per Christi exempla gradiamur, sicut Ioannes apostolus instruit dicens: Qui dicit se in Christo manere, debet, quomodo ille ambulavit, et ipse ambulare[1]). Item Petrus, super quem ecclesia Domini dignatione fundata est, in epistola sua ponit et dicit: Christus passus est pro nobis relinquens vobis exemplum, ut sequamini vestigia eius, qui peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore eius, qui cum malediceretur, non remaledicebat, cum pateretur, non comminabatur, tradebat autem se iudicanti se iniuste[2]).

X. Invenimus denique et patriarchas et prophetas et iustos omnes, qui figuram Christi imagine praeeunte portabant, nihil magis custodisse in laude virtutum suarum, quam quod patientiam forti et stabili aequanimitate tenuerunt. Sic Abel originem martyrii et passionem iusti hominis initians primus et dedicans adversus fratrem parricidam[3]) non resistit nec reluctatur, sed humilis et mitis patienter occiditur. Sic Abraham Deo credens et radicem ac fundamentum fidei primus instituens tentatus in filio non dubitat neque cunctatur, sed praeceptis Dei tota patientia devotionis obsequitur. Et Isaac ad hostiae dominicae similitudinem praefiguratus, quando a patre immolandus offertur, patiens invenitur. Et Iacob fugatus a fratre de terra sua patienter excedit et maiore patientia postmodum supplex adhuc magis impium et persecutorem muneribus pacificis ad concordiam redigit. Ioseph venundatus a fratribus et relegatus non tantum patienter ignoscit, sed et gratuita frumenta venientibus largiter et clementer impertit. Moyses ab ingrato et perfido populo contemnitur frequenter et paene lapidatur, et tamen lenis et patiens pro eisdem Dominum deprecatur. In David vero, ex quo secundum carnem Christi nativitas oritur, quam magna et mira et christiana patientia, habuisse in manu saepe, ut Saul regem persequentem se et interficere concupiscentem posset occidere, et tamen subditum sibi et traditum maluisse servare nec rependisse inimico vicem, sed occisum adhuc insuper et vindi-

1) I Io. 2, 6. 2) I Petr. 2, 21—23. 3) Sic Pam. caet. cum edd. quibusdam Ant. edd. et Bal.: fratricidam.

casse. Tot denique prophetae interfecti, tot martyres gloriosis mortibus honorati, qui omnes ad coelestes coronas patientiae laude venerunt. Neque enim potest accipi dolorum et passionum corona, nisi praecedat in dolore et passione patientia.

XI. (6) Quam sit autem patientia utilis et necessaria, fratres dilectissimi, ut manifestius possit et plenius nosci, Dei sententia cogitetur, quam in origine statim mundi et generis humani Adam praecepti immemor et datae legis transgressor accepit. Tunc sciemus, quam patientes esse in isto saeculo debeamus, qui sic nascimur, ut pressuris istic et conflictationibus laboremus. Quia audisti, inquit, vocem mulieris tuae, et manducasti ex illa arbore, de qua sola praeceperam tibi ne manducares, maledicta terra erit in omnibus operibus tuis, in tristitia et gemitu edes ex ea omnibus diebus vitae tuae. Spinas et tribulos eiiciet tibi, et edes pabulum agri. In sudore vultus tui edes panem tuum, donec revertaris in terram, de qua sumtus es; quia terra es et in terram ibis [1]). Huius sententiae vinculo colligati omnes et constricti sumus, donec expuncta morte de isto saeculo recedamus. In tristitia et gemitu simus necesse est omnibus diebus vitae nostrae, edamus panem necesse est cum sudore et labore.

XII. Unde unusquisque nostrum, cum nascitur et hospitio mundi huius excipitur, initium sumit a lacrymis et quamvis adhuc omnium nescius et ignarus nihil aliud novit in illa ipsa prima nativitate, quam flere. Providentia naturali lamentatur vitae mortalis anxietates et labores, et procellas mundi, quas ingreditur, in exordio statim suo ploratu et gemitu rudis anima testatur. Sudatur enim, quamdiu istic vivitur, et laboratur. Nec sudantibus et laborantibus possunt alia magis quam patientiae subvenire solatia: quae cum apta sint et necessaria in isto mundo universis, tum magis nobis, qui diabolo impugnante plus quatimur, qui in acie quotidie stantes inveterati et exercitati hostis colluctationibus fatigamur, quibus praeter varias et assiduas tentationum pugnas in persecutionum quoque certamine patrimonia relinquenda sunt, subeundus carcer, portandae catenae, animae impendendae, gladius, bestiae, ignes, cruces,

1) Gen. 3, 17–19.

omnia denique tormentorum ac poenarum genera fide et virtute patientiae perferenda, Domino ipso instruente et dicente: Haec locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis. In mundo autem pressuram habebitis; sed fidite, quoniam ego vici mundum[1]). (7) Si autem qui diabolo et mundo renuntiavimus, pressuras et infestationes diaboli et mundi crebrius ac violentius patimur, quanto magis patientiam tenere debemus, qua adiutrice et comite omnia infesta toleremus!

XIII. Domini et magistri nostri salutare praeceptum est: Qui toleraverit, inquit, usque ad finem, hic salvus erit[2]). Et iterum: Si permanseritis, inquit, in verbo meo, vere discipuli mei eritis; et cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos[3]). Tolerandum et perseverandum est, fratres dilectissimi, ut ad spem veritatis et libertatis admissi ad veritatem et libertatem ipsam pervenire possimus, quia hoc ipsum, quod christiani sumus, fidei et spei res est. Ut autem spes et fides ad fructum sui possint pervenire, patientia opus est. Non enim praesentem gloriam sequimur, sed futuram, secundum quod et Paulus apostolus monet dicens: Spe salvati sumus. Spes autem, quae videtur, non est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem, quod non videmus, speramus, per patientiam exspectamus[4]). Propterea exspectatio et patientia necessaria est, ut id, quod esse coepimus, impleamus et, quod credimus et speramus, Deo repraesentante[5]) capiamus. Denique alio in loco idem apostolus iustos et operantes et divini foenoris incremento coelestes thesauros sibi recondentes, ut patientes quoque sint, instruit et docet dicens: Ergo dum tempus habemus, operemur, quod bonum est, ad omnes, maxime vero ad domesticos fidei. Bonum autem facientes non deficiamus. Tempore enim suo metemus[6]). Admonet, ne quis impatiens in operatione deficiat, ne quis tentationibus aut avocatus aut victus in medio laudis et gloriae itinere desistat, et pereant praeterita, dum quae coeperant, desinunt esse perfecta, sicut scriptum est: Iustitia iusti non liberabit eum, in quacunque die exerraverit[7]); et iterum: Tene, quod habes, ne alius accipiat co-

---

1) Io. 16, 33. 2) Matth. 10, 22. 3) Io. 8, 31. 32. 4) Rom. 8, 24. 25. 5) Sic Bal. secundum permultos cdd. Vulgo: praestante. 6) Gal. 6, 10. 9. 7) Ezech. 33, 12.

ronam tuam [1]). Quae vox adhortatur patienter et fortiter perseverare, ut qui ad coronam laude iam proxima nititur, durante patientia coronetur.

XIV. (8) Patientia autem, fratres dilectissimi, non tantum bona custodit, sed et repellit adversa. Spiritui sancto favens et coelestibus ac divinis cohaerens contra facta carnis et corporis, quibus anima expugnatur et capitur, virtutum suarum propugnaculo reluctatur. Inspiciamus denique pauca de multis, ut de paucis intelligantur et caetera. Adulterium, fraus, homicidium mortale crimen est. Sit fortis et stabilis in corde patientia, et nec adulterio sanctificatum corpus et Dei templum polluitur, nec iustitiae dicata innocentia contagione fraudis inficitur, nec post gestatam [2]) eucharistiam manus gladio et cruore maculatur

XV. Caritas fraternitatis vinculum est, fundamentum pacis, tenacitas ac firmitas unitatis, quae et spe et fide maior est, quae et opera et martyria praecedit, quae nobiscum semper aeterna apud Deum in regnis coelestibus permanebit. Tolle illi patientiam et desolata non durat. Tolle sustinendi tolerandique substantiam, et nullis radicibus ac viribus perseverat. Apostolus denique cum de caritate loqueretur, tolerantiam illi et patientiam iunxit. Caritas, inquit, magnanima est, caritas benigna est, caritas non aemulatur, non inflatur, non irritatur, non cogitat malum, omnia diligit, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet [3]). Ostendit inde illam perseverare tenaciter posse, quod noverit omnia sustinere. Et alio in loco: Sustinentes, inquit, invicem in dilectione, satis agentes servare unitatem spiritus in coniunctione pacis [4]). Probavit nec unitatem servari posse nec pacem, nisi se invicem fratres mutua tolerantia foveant et concordiae vinculum patientia intercedente custodiant.

XVI. (9) Quid deinde, ut non iures neque maledicas, ut tua ablata non repetas, ut accepta alapa et alteram maxillam verberanti praebeas, ut fratri in te peccanti non tantum septuagies septies [5]), sed et omnia omnino peccata dimittas, ut diligas inimicos tuos, ut pro adversariis et persecutoribus precem facias? Poterisne ista perficere, nisi pa-

---

1) Apoc. 3, 11. 2) Ita recentiores omnes haud dubie recte, licet e paucis mss. Edd. ant. et edd. longe plurimi: gustatam. 3) I Cor. 13, 4. 5. 7. 4) Eph. 4, 2. 3. 5) Sic Manut. Pam. caet. Edd. ant. et Bal. 2 e edd.: non tantum septies, sed septuagies septies.

tientiae et tolerantiae teneas firmitatem [1])? Quod factum videmus in Stephano, qui cum a Iudaeis vi et lapidibus necaretur, non sibi vindictam, sed interfectoribus veniam postulabat dicens: Domine, ne statuas illis hoc peccatum [2]). Sic esse oportuit primum martyrem Christi, qui martyres secuturos gloriosa morte praecurrens non tantum dominicae passionis praedicator esset, sed et patientissimae lenitatis imitator. Quid dicam de ira, de discordia, de simultate, quae in christiano esse non debent? Sit patientia in pectore, et haec illic locum habere non possunt aut, si adire tentaverint, cito exclusa discedunt, ut domicilium pacificum perseveret in corde, ubi Deum pacis delectet habitare. Admonet denique apostolus et docet dicens: Nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in diem redemtionis. Omnis amaritudo et ira et indignatio et clamor et blasphemia auferatur a vobis [3]). Si enim christianus a furore et contentione carnali tanquam de maris turbinibus excessit et tranquillus ac lenis in portu Christi esse iam coepit, nec iram nec discordiam debet intra pectus admittere, cui nec malum pro malo reddere liceat nec odisse.

XVII. Nec non ad varia quoque carnis incommoda et crebros corporis durosque cruciatus, quibus humanum genus quotidie fatigatur et quatitur, patientia necessaria est. Nam cum in illa prima transgressione praecepti firmitas corporis cum immortalitate discesserit, et cum morte infirmitas venerit, nec possit firmitas recipi, nisi cum recepta et immortalitas fuerit, oportet in hac fragilitate atque infirmitate corporea luctari semper et congredi, quae luctatio et congressio non nisi patientiae viribus potest sustineri. Examinandis autem nobis atque explorandis diversi importantur dolores et multiplex tentationum qualitas irrogatur de iacturis facultatum, de ardoribus febrium, de cruciatibus vulnerum, de amissione carorum. (10) Nec aliud magis inter iniustos discernit et iustos, quam quod in adversis per impatientiam queritur et blasphemat iniustus, patientia iustus probatur, sicut scriptum est: In dolore sustine et in humilitate tua patientiam habe, quoniam in igne probatur aurum et argentum [4]).

---

1) Ita ant. edd. et Bal. Pam. caet.: tolerantiae firmitate. 2) Act. 60. 3) Eph. 4, 30. 31. 4) Sir. 2, 4. 5 (V. lat.).

XVIII. Sic Iob examinatus est et probatus et ad summum fastigium laudis patientiae virtute provectus. Quanta adversus eum diaboli iacula emissa, quanta admota tormenta! Iactura rei familiaris infligitur, numerosae sobolis orbitas irrogatur; dives in censu dominus et in liberis pater ditior nec dominus repente nec pater est. Accedit vulnerum vastitas, et tabescentes ac fluentes artus edax quoque vermium poena consumit. Ac ne quid omnino remaneret, quod non Iob in suis tentationibus experiretur, armat diabolus et uxorem illo antiquo nequitiae suae usus ingenio, quasi omnes per mulierem decipere posset et fallere, quod fecit in mundi origine. Nec tamen Iob gravibus ac densis conflictationibus frangitur, quominus inter illas angustias et pressuras suas Dei benedictio victrice patientia praedicetur. Tobias quoque post iustitiae et misericordiae suae opera magnifica luminum amissione tentatus, in quantum patienter coecitatem pertulit, in tantum granditer Deum patientiae laude promeruit.

XIX. (11) Atque ut magis, fratres dilectissimi, patientiae bonum luceat, quid mali e contrario impatientia importet, consideremus. Nam ut patientia bonum Christi est, sic e contra impatientia diaboli malum; et sicut in quo habitat et manet Christus, patiens invenitur, ita impatiens semper exsistit, cuius mentem diaboli nequitia possidet. Exordia denique ipsa videamus. Diabolus hominem ad imaginem Dei factum impatienter tulit. Inde et periit primus et perdidit. Adam contra coeleste praeceptum cibi letalis impatiens in mortem cecidit nec acceptam divinitus gratiam patientia custode servavit; et ut fratrem Cain perimeret, sacrificii eius et muneris impatiens fuit; et quod Esau de maioribus ad minora descendit, primatus suos per impatientiam lentis amisit. Quid Iudaicus populus circa beneficia divina perfidus et ingratus? Nonne quod a Deo primum recessit, impatientiae crimen fuit? Dum Moysi cum Deo conloquentis moras non potest ferre, profanos deos ausus est postulare [1]), ut itineris sui duces nuncuparet caput bubulum et terrestre figmentum. Nec unquam ab eadem impatientia destitit, quominus semper docilitatis et divinae admonitionis impatiens prophetas suos et iustos quosque per-

---

1) Rig. Ox.: ausus postulare.

imendo ad crucem quoque et ad sanguinem Domini prosiliret. Impatientia etiam in ecclesia haereticos facit et ad Iudaeorum similitudinem contra Christi pacem et caritatem rebelles ad hostilia et furiosa odia compellit. Et ne longum sit singula recensere, omnia omnino, quae patientia operibus suis aedificat ad gloriam, impatientia destruit ad ruinam.

XX. (12) Quare, fratres dilectissimi, et bonis patientiae et impatientiae malis diligenter expensis patientiam, per quam in Christo manemus, ut venire cum Christo ad Deum possimus, plena observatione teneamus; quae copiosa et multiplex non angusto fine concluditur nec brevibus terminis coercetur. Late patet patientiae virtus, et ubertas eius et largitas de unius quidem nominis fonte proficiscitur, sed exundantibus venis per multa gloriarum itinera diffunditur; nec proficere aliquid in actibus nostris potest ad consummandam laudem, nisi inde consummationis accipiat firmitatem. Patientia est, quae nos Deo et commendat et servat. Ipsa est, quae iram temperat, quae linguam frenat, mentem gubernat, pacem custodit, disciplinam regit, libidinis impetum frangit, tumoris violentiam comprimit, incendium simultatis exstinguit, coercet potentiam divitum, inopiam pauperum refovet, tuetur in virginibus beatam integritatem, in viduis laboriosam castitatem, in coniunctis et maritatis individuam caritatem. Facit humiles in prosperis, in adversis fortes, contra iniurias et contumelias mites. Docet delinquentibus cito ignoscere, si ipse delinquas, diu et multum rogare. Tentationes expugnat, persecutiones tolerat, passiones et martyria consummat. Ipsa est, quae fidei nostrae fundamenta firmiter munit. Ipsa est, quae incrementa spei sublimiter provehit. Ipsa actum dirigit, ut tenere possimus viam Christi, dum per eius tolerantiam gradimur. Ipsa efficit, ut perseveremus filii Dei, dum patientiam patris imitamur.

XXI. (13) Sed quoniam plurimos scio, fratres dilectissimi, vel pondere iniuriarum angentium vel dolore de iis, qui adversum se grassantur et saeviunt, vindicari velociter cupere, nec illud in extrema parte reticendum est, ut[1]) in

---

1) Sequimur lectionem ant. edd. et Bal. permultorum codd. auctoritate confirmatam. Morell. Pam. caet: c u p e r e, n e c i n i l l u m e x t r e m i i u d i c i i d i e m m a l o r u m r e t r i b u t i o n e m d i f f e r r e; n o b i s c u m, h o r t a m u r, i n t e r i m a m p l e c t i m i n i p a t i e n t i a e b o n u m, ut.

istis fluctuantis mundi turbinibus et Iudaeorum sive gentilium et haereticorum quoque persecutionibus constituti patienter exspectemus ultionis diem nec ad vindictam doloris nostri querula[1]) festinatione properemus, cum scriptum sit: Exspecta me, dicit Dominus, in die resurrectionis meae in testimonium, quoniam iudicium meum ad congregationes gentium, ut excipiam reges et effundam super eos iram meam[2]). Exspectare nos iubet Dominus et futurae ultionis diem forti patientia sustinere, qui et in Apocalypsi loquitur dicens: Ne signaveris verba prophetiae libri huius, quia iam tempus in proximo est, ut et ii, qui perseverant nocere, noceant, et qui in sordibus est, sordescat adhuc, iustus autem adhuc iustiora faciat, similiter et qui sanctus est, sanctiora. Ecce venio cito, et merces mea mecum est, reddere unicuique secundum facta sua[3]). Unde etiam clamantes martyres et ad vindictam suam dolore erumpente properantes exspectare adhuc iubentur et temporibus consummandis implendisque martyribus praebere patientiam. Et cum aperuisset, inquit, quintum sigillum, vidi sub ara Dei animas occisorum propter verbum Dei et martyrium suum, et clamaverunt voce magna dicentes: Quousque, Domine sanctus et verus, non iudicas et vindicas sanguinem nostrum de iis, qui in terris inhabitant? Et datae sunt eis singulae stolae albae, et dictum est eis, ut requiescerent brevi adhuc tempore, donec impleatur numerus conservorum et fratrum eorum, qui postea occidentur exemplo ipsorum[4]).

XXII. (14) Quando autem veniat sanguinis iusti divina vindicta, declarat per Malachiam prophetam Spiritus sanctus dicens: Ecce dies Domini venit ardens velut clibanus, eruntque omnes alienigenae et omnes iniqui stipula, et succendet illos adveniens dies, dicit Dominus[5]). Quod item legimus in psalmis, ubi Dei iudicis praedicatur adventus censurae suae maiestate venerandus. Deus manifestus veniet, Deus noster, et non silebit. Ignis ante eum ardebit, et in circuitu eius procella nimia. Advocabit coelum sursum et terram deorsum, ut separet populum suum. Colligite illi iustos eius, eos, qui disponunt testamentum eius

---

1) Pam. caet. ex uno cd. adiiciunt: et invidiosa. 2) Zeph. 3, 8. 3) Apoc. 22, 10—12. 4) Ib. 6, 9—11. 5) Mal. 3, 19.

in sacrificiis. Et annuntiabunt coeli iustitiam eius, quoniam Deus iudex est[1]). Et Esaias eadem praenuntiat dicens: Ecce enim Dominus sicut ignis veniet, et sicut procella currus eius, retribuere in ira vindictam. In igne enim Domini iudicabuntur, et in gladio eius vulnerabuntur[2]). Et iterum: Dominus Deus virtutum prodibit et comminuet bellum, excitabit certamen et clamabit super inimicos suos cum fortitudine: Tacui, numquid semper tacebo[3])?

XXIII. Quis autem est hic, qui tacuisse se prius dicit et non semper tacebit? Utique ille, qui sicut ovis ad victimam ductus est et sicut agnus coram tondente se sine voce non aperuit os suum. Utique ille, qui non clamavit, neque in plateis vox eius audita est. Utique ille, qui non fuit contumax neque contradixit, cum dorsum suum poneret ad flagella et maxillas ad palmas, faciem autem suam non avertit a foeditate sputorum. Utique ille, qui cum accusaretur a sacerdotibus et senioribus, nihil respondit et admirante Pilato patientissimum silentium tenuit. Hic est, qui cum in passione tacuerit, in ultione postmodum non tacebit. Hic est Deus noster id est non omnium, sed fidelium et credentium Deus, qui cum in secundo adventu manifestus venerit, non silebit. Nam cum in humilitate prius fuerit occultus, veniet in potestate manifestus.

XXIV. (15) Hunc exspectemus, fratres dilectissimi, iudicem et vindicem nostrum ecclesiae suae populum et ab initio mundi iustorum omnium numerum secum pariter vindicaturum. Qui ad vindictam suam nimium festinat et properat, consideret, quia necdum vindicatus est ipse, qui vindicat. Pater Deus praecepit Filium suum adorari, et apostolus Paulus divini praecepti memor ponit et dicit: Deus exaltavit illum et donavit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur coelestium, terrestrium et infernorum[4]). Et in Apocalypsi angelus Ioanni volenti adorare se resistit et dicit: Vide, ne feceris, quia conservus tuus sum et fratrum tuorum. Iesum Dominum adora[5]). Qualis Dominus Iesus et quanta patientia eius, ut qui in coelis adoratur, necdum vindicetur in terris! Huius patientiam, fratres dilectissimi, in persecutioni-

---

1) Ps. 50. 3–6. 2) Ies. 66, 15. 16. 3) Ib. 42, 13. 14. 4) Phil. 2, 9. 10. 5) Apoc. 22, 9.

bus et passionibus nostris cogitemus. Huius adventui plenum exspectationis obsequium praebeamus nec defendi ante Dominum servi irreligiosa et inverecunda festinatione properemus. Insistamus potius et elaboremus et toto corde vigilantes atque ad omnem tolerantiam stabiles dominica praecepta servemus, ut cum ille irae et vindictae dies venerit, non cum impiis et peccatoribus puniamur, sed cum iustis et Deum timentibus honoremur.

XIII.

DE ZELO ET LIVORE.

(Routhii scriptorum ecclesiasticorum opuscula praecipua quaedam. I. p. 304—316. 340—343.)

I. Zelare, quod bonum videas, et invidere melioribus, leve apud quosdam et modicum crimen videtur, fratres dilectissimi, dumque existimatur leve esse et modicum, non timetur, dum non timetur, contemnitur, dum contemnitur, non facile vitatur, et fit coeca et occulta pernicies, quae dum minus perspicitur, ut caveri a providentibus possit, improvidas mentes latenter affligit. Porro autem Dominus prudentes esse nos iussit et cauta sollicitudine vigilare praecepit, ne adversarius vigilans semper et semper insidians, ubi in pectus obrepserit, de scintillis conflet incendia, de parvis maxima exaggeret et, dum remissis et incautis leniore aura et flatu molliore blanditur, procellis ac turbinibus excitatis ruinas fidei et salutis ac vitae naufragia moliatur. Excubandum est itaque, fratres dilectissimi, atque omnibus viribus elaborandum, ut inimico saevienti et iacula sua in omnes corporis partes, quibus percuti et vulnerari possumus, dirigenti sollicita et plena vigilantia repugnemus, secundum quod Petrus apostolus in epistola sua praemonet et docet dicens: Sobrii estote et vigilate, quia adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit aliquem devorare quaerens [1]).

---

1) I Petr. 5, 8.

II. (2) Circuit ille nos singulos et tanquam hostis clausos obsidens muros explorat et tentat, an sit pars aliqua membrorum [1]) minus stabilis et minus fida, cuius aditu ad interiora penetretur. Offert oculis formas illices et faciles voluptates, ut visu destruat castitatem. Aures per canora musica tentat, ut soni dulcioris auditu solvat et molliat christianum vigorem. Linguam convicio provocat, manum iniuriis lacessentibus ad petulantiam caedis instigat. Ut fraudatorem faciat, lucra opponit iniusta; ut animam pecunia capiat, ingerit perniciosa compendia; honores terrenos promittit, ut coelestes adimat; ostentat falsa, ut vera subripiat; et cum latenter non potest fallere, exerte atque aperte minatur, terrorem turbidae persecutionis intentans, ad debellandos Dei servos inquietus semper et semper infestus, in pace subdolus, in persecutione violentus.

III. Quamobrem, fratres dilectissimi, contra omnes diaboli vel fallaces insidias vel apertas minas stare debet instructus animus et armatus, tam paratus semper ad repugnandum, quam est ad impugnandum semper paratus inimicus. (3) Et quoniam frequentiora sunt tela eius, quae latenter obrepunt, magisque occulta et clandestina iaculatio quo minus perspicitur, hoc et gravius et crebrius in vulnera nostra grassatur, ad haec quoque intelligenda et depellenda vigilemus. Ex quibus est zeli et livoris malum. Quod si quis penitus inspiciat, inveniet nihil magis christiano cavendum, nihil cautius providendum, quam ne quis invidia et livore capiatur, ne quis fallentis inimici coecis laqueis implicatus, dum zelo frater in fratris odia convertitur, gladio suo nescius ipse perimatur. Quod ut colligere plenius et manifestius perspicere possimus, ad caput eius atque originem recurramus. Videamus, unde zelus et quando et quomodo coeperit. Facilius enim a nobis malum tam perniciosum vitabitur, si eiusdem mali et origo et magnitudo noscatur.

IV. Hinc diabolus inter initia statim mundi et periit primus et perdidit. Ille [2]) angelica maiestate subnixus, ille Deo acceptus et carus, postquam hominem ad imaginem Dei factum conspexit, in zelum malivolo livore prorupit, non prius alterum deiiciens instinctu zeli, quam ipse zelo

1) Admodum dubito, an recte e 2 cdd. Baluz. scripserit: murorum. Routh. tamen eum imitatus est. 2) Pam. caet. adiiciunt: dudum.

ante deiectus, captivus ante quam capiens, perditus ante quam perdens, dum stimulante livore homini gratiam datae immortalitatis eripit, ipse quoque id, quod prius fuerat, amisit. (4) Quale malum est, fratres dilectissimi, quo angelus cecidit, quo circumveniri et subverti alta illa et praeclara sublimitas potuit, quo deceptus est ipse, qui decepit! Exinde invidia grassatur in terris, dum livore periturus magistro perditionis obsequitur, dum diabolum, qui zelat, imitatur, sicut scriptum est: Invidia autem diaboli mors introivit in orbem terrarum[1]). Imitantur ergo illum, qui sunt ex parte eius.

V. Hinc denique novae fraternitatis prima odia, hinc parricidia nefanda coeperunt, dum Abel iustum Cain zelat iniustus, dum bonum malus invidia et livore persequitur. Tantum valuit ad consummationem facinoris aemulationis furor, ut nec caritas fratris nec sceleris immanitas nec timor Dei nec poena delicti cogitaretur. Iniuste oppressus est, qui iustitiam primus ostenderat, odia perpessus est, qui odisse non noverat, occisus est impie, qui moriens non repugnabat. Et quod Esau fratri suo Iacob inimicus exstitit, zelus fuit. Nam quia ille benedictionem patris acceperat, hic in odium persecutionis facibus livoris exarsit. Et quod Ioseph fratres sui vendiderunt, causa vendendi de aemulatione descendit. Postquam id, quod sibi in visionibus prosperum fuerat ostensum, simpliciter ut fratribus frater exposuit, in invidiam malivolus animus erupit. Saul quoque rex ut David odisset, ut persecutionibus saepe repetitis innocentem, misericordem, mitem, lenitate patientem necare cuperet, quid aliud quam zeli stimulus provocavit? Quia Goliath interfecto et ope ac dignatione divina tanto hoste deleto populus admirans in laudes David praedicationis suffragio prosiliit, Saul simultatis atque insectationis furias de livore concepit. Et ne longum faciam singulos recensendo, pereuntis simul[2]) populi attendamus interitum. Iudaei nonne inde perierunt, dum Christo malunt invidere quam credere? Obtrectantes magnalibus, quae ille faciebat, zelo excoecante decepti sunt nec ad divina noscenda cordis oculos aperire potuerunt.

---

1) Sap. 2, 24. 2) Restituimus cum Routhio lectionem antiquissimam. Recentiores edd.: semel. In cdd. utrumque invenitur.

VI. (5) Quae nos considerantes, fratres dilectissimi, contra tantam mali perniciem vigilanter et fortiter dicata Deo pectora muniamus. Aliorum mors proficiat ad nostram salutem, imprudentium poena providentibus conferat sanitatem. Non est autem, quod aliquis existimet, malum istud una specie contineri aut brevibus terminis et angusto fine concludi. Late patet zeli multiplex et foecunda pernicies. Radix est malorum omnium, fons cladium, seminarium delictorum, materia culparum. Inde odium surgit, animositas inde procedit. Avaritiam zelus inflammat, dum quis suo non potest esse contentus videns alterum ditiorem. Ambitionem zelus excitat, dum cernit quis alium in honoribus altiorem[1]). Zelo excoecante sensus nostros atque in ditionem suam mentis arcana redigente Dei timor spernitur, magisterium Christi negligitur, iudicii dies non providetur, inflat superbia, exacerbat saevitia, perfidia praevaricatur, impatientia concutit, furit discordia, ira fervescit, nec se iam potest cohibere vel regere, qui factus est potestatis alienae. Hinc dominicae pacis vinculum rumpitur, hinc caritas fraterna violatur, hinc adulteratur veritas, unitas scinditur, ad haereses atque ad schismata prosilitur, dum obtrectatur sacerdotibus, dum episcopis invidetur, dum quis aut queritur non se potius ordinatum aut dedignatur alterum ferre praepositum. Hinc recalcitrat, hinc rebellat de zelo superbus, de aemulatione perversus, animositate et livore non hominis, sed honoris inimicus.

VII. (6) Qualis vero est animae tinea, quae cogitationum tabes, pectoris quanta rubigo, zelare in altero vel virtutem eius vel felicitatem id est odisse in eo vel merita propria vel beneficia divina, in malum proprium bona aliena convertere, illustrium prosperitate torqueri, aliorum gloriam facere suam poenam et velut quosdam pectori suo admovere carnifices, cogitationibus et sensibus suis adhibere tortores, qui se intestinis cruciatibus lacerent, qui cordis secreta malivolentiae ungulis pulsent! Non cibus talibus laetus, non potus potest esse iucundus. Suspiratur semper et ingemiscitur et doletur, dumque ab invidis nunquam livor exponitur, diebus ac noctibus pectus obsessum sine intermissione laniatur. Mala caetera habent terminum, et

---

1) Manut. Pam caet. auctiorem

quodcunque delinquitur, delicti consummatione finitur. In adultero cessat facinus perpetrato stupro, in latrone conquiescit scelus homicidio admisso, et praedoni rapacitatem statuit praeda possessa, et falsario modum ponit impleta fallacia. Zelus terminum non habet, permanens iugiter malum et sine fine peccatum, quantoque ille, cui invidetur, successu meliore profecerit, tanto invidus in maius incendium livoris ignibus inardescit.

VIII. Hinc vultus minax, torvus adspectus, pallor in facie, in labiis tremor, stridor in dentibus, verba rabida, effrenata convicia, manus ad caedis violentiam promta, etiamsi a gladio interim vacua, odio tamen furiatae mentis armata. (7) Et idcirco Spiritus sanctus dicit in psalmis: Noli zelare bene ambulantem in via sua. Et iterum: Observabit peccator iustum et stridebit ad eum dentibus suis. Deus autem irridebit eum, quoniam providet, quia veniet dies eius [1]. Hos beatus apostolus Paulus designat et denotat dicens: Venenum aspidum sub labiis eorum, et os eorum maledictione et amaritudine plenum est. Veloces ad effundendum sanguinem pedes eorum, contritio et calamitas in viis eorum, qui viam pacis non agnoverunt, nec est timor Dei ante oculos eorum [2].

IX. Multo malum levius et periculum minus est, cum membra gladio vulnerantur. Facilis cura est, ubi plaga perspicua est, et cito ad sanitatem medela subveniente perducitur [3], quod videtur. Zeli vulnera abstrusa sunt et occulta, nec remedium curae medentis admittunt, quae se intra conscientiae latebras coeco dolore clauserunt. Quicunque es invidus et malignus, videris, quam sis eis, quos odisti, insidiosus, perniciosus, infestus. Nullius magis quam tuae salutis inimicus es. Quisquis ille est, quem zelo persequeris, subterfugere et vitare te poterit. Tu te non potes fugere, ubicunque fueris, adversarius tuus tecum est, hostis semper in pectore tuo est, pernicies intus inclusa est, ineluctabili catenarum nexu ligatus et vinctus es, zelo dominante captivus es, nec solatia tibi ulla subveniunt. Perseverans malum est hominem persequi ad Dei gratiam pertinentem, calamitas sine remedio est odisse felicem.

X. (8) Et idcirco, fratres dilectissimi, huic periculo

---

1) Ps. 37, 7. 12. 13. 2) Rom. 3, 13—18. 3) Ita ant. edd. Bal. Routh. et permulti cdd. Erasm. caet. adiiciunt: vulnus.

consulens Dominus, ne quis zelo fratris in laqueum mortis incurreret, cum eum discipuli interrogarent, quis inter illos maior esset: Qui fuerit, inquit, minimus in omnibus vobis, hic erit magnus[1]). Amputavit omnem aemulationem responso suo, omnem causam et materiam mordacis invidiae eruit et abscidit. Discipulo Christi zelare non licet, non licet invidere. Exaltationis apud nos non potest esse contentio. De humilitate ad summa crescimus, didicimus, unde placeamus. Denique et apostolus Paulus instruens et monens, ut qui illuminati Christi lumine tenebras nocturnae conversationis evasimus, in factis atque in operibus luminis ambulemus, scribit et dicit: Nox transivit, dies autem appropinquavit. Abiiciamus ergo opera tenebrarum et induamus arma lucis. Tanquam in die decenter ambulemus, non in comessationibus et ebrietatibus, non in concupiscentiis et impudicitiis, non in certaminibus et zelo[2]). Si recesserunt de pectore tuo tenebrae, si nox inde discussa est, si caligo detersa est, si illuminavit sensus tuos splendor diei, si homo lucis esse coepisti, quae sunt Christi, gere, quia lux et dies Christus est.

XI. Quid in zeli tenebras ruis, quid te nubilo livoris involvis, quid invidiae coecitate omne pacis et caritatis lumen exstinguis, quid ad diabolum, cui renuntiaveras, redis, quid Cain similis exsistis? (9) Homicidii namque facinore constringi eum, quisquis[3]) zelaverit et odio habuerit fratrem suum, declarat Ioannes apostolus in epistola sua dicens: Qui fratrem suum odit, homicida est; et scitis, quia omnis homicida non habet in se vitam manentem[4]). Et iterum: Qui dicit se in luce esse et fratrem suum odit, in tenebris est usque adhuc et in tenebris ambulat et non scit, quo eat, quoniam tenebrae excoecaverunt oculos eius[5]). Qui odit, inquit, fratrem suum, in tenebris ambulat et non scit, quo eat. It enim nescius in gehennam, ignarus et coecus praecipitatur in poenam, recedens scilicet a Christi lumine monentis et dicentis: Ego sum lumen mundi. Qui me secutus fuerit, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vitae[6]). Sequitur autem Christum, qui praeceptis eius insistit, qui per magisterii eius viam graditur, qui ve-

1) Luc. 9, 48. 2) Rom. 13, 12. 13. 3) Bal. nescio cur: qui. 4) 1 Io. 3, 15. 5) Ib. 2, 9. 11. 6) Io. 8, 12.

stigia eius atque itinera sectatur, qui id, quod Christus et docuit et fecit, imitatur, secundum quod Petrus quoque hortatur et monet dicens: Christus passus est pro nobis relinquens vobis exemplum, ut sequamini vestigia eius[1]).

XII. (10.) Meminisse debemus, quo vocabulo plebem suam Christus appellet, quo titulo gregem suum nuncupet. Oves nominat, ut innocentia christiana ovibus aequetur. Agnos vocat, ut agnorum naturam simplicem simplicitas mentis imitetur. Quid sub vestitu ovium lupus latitat, quid gregem Christi, qui christianum se mentitur, infamat? Christi nomen induere et non per Christi viam pergere quid aliud quam praevaricatio est divini nominis, quam desertio itineris salutaris, quando ipse doceat et dicat, eum ad vitam venire, qui mandata servaverit, et eum esse sapientem, qui verba eius audierit et fecerit, doctorem quoque eum maximum in regno coelorum vocari, qui fecerit et sic docuerit, tunc praedicanti profuturum, quod bene atque utiliter praedicatum fuerit, si id, quod ore promitur, factis sequentibus impleatur? Quid vero insinuavit crebrius discipulis suis Dominus, quid inter salutaria monita et praecepta coelestia custodiendum magis servandumque mandavit, quam ut eadem dilectione, qua discipulos ipse dilexit, nos quoque invicem diligamus? Quomodo autem vel pacem Domini vel caritatem tenet, qui intercedente zelo nec pacificus potest esse nec carus?

XIII. (11) Ideo et apostolus Paulus cum pacis et caritatis merita depromeret cumque asseveraret firmiter et doceret, nec fidem sibi nec eleemosynas nec passionem quoque ipsam confessoris et martyris[2]) profuturam, nisi caritatis foedera integra atque inviolata servasset, adiecit et dixit: Caritas magnanima est, caritas benigna est, caritas non zelat[3]); docens scilicet et ostendens, eum posse caritatem tenere, quisquis magnanimus fuerit et benignus et zeli ac livoris alienus[4]). Item alio loco cum moneret, ut homo iam sancto Spiritu plenus et nativitate coelesti Dei filius factus non nisi spiritalia et divina sectetur, ponit et dicit: Et ego quidem, fratres, non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, quasi infantibus in Christo.

---

1) I Petr. 2. 21. 2) Ita Bal. e cdd. sat multis. Accedit Routh. Antea legebatur: confessionis et martyrii. 3) I Cor. 13, 4. 4) In edd. Manutianam antecedentibus: a zelo ac livore alienus est.

Lacte vos potavi, non cibo[1]). Nondum enim poteratis, sed neque nunc potestis. Adhuc enim estis carnales. Ubi enim in vobis zelus et contentio et dissensiones sunt, nonne carnales estis et secundum hominem ambulatis[2])?

XIV. (12) Obterenda sunt, fratres dilectissimi, vitia et peccata carnalia, et terreni corporis infesta labes spiritali vigore calcanda, ne dum iterum ad veteris hominis conversationem revolvimur, letalibus laqueis implicemur, apostolo hoc idem providenter et salubriter praemonente. Itaque, inquit, fratres, non secundum carnem vivamus. Si enim secundum carnem vixeritis, incipietis mori. Si autem spiritu opera carnis mortificaveritis, vivetis. Quotquot enim spiritu Dei aguntur, hi filii Dei sunt[3]). Si filii Dei sumus, si templa eius esse iam coepimus, si accepto Spiritu sancto sancte et spiritaliter vivimus, si de terris oculos ad coelum sustulimus, si ad superna et divina plenum Deo et Christo pectus ereximus, non nisi quae sunt Deo et Christo digna, faciamus, sicut et apostolus excitat et hortatur: Si consurrexistis, inquit, cum Christo, quae sursum sunt, quaerite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; quae sursum sunt, sapite, non quae super terram. Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum autem Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria[4]). Qui ergo in baptismo secundum hominis antiqui peccata carnalia et mortui et sepulti sumus, qui regeneratione coelesti Christo consurreximus, quae sunt Christi, et cogitemus pariter et geramus, sicut idem apostolus docet rursus et monet dicens: Primus homo de terrae limo, secundus homo de coelo. Qualis ille de limo, tales et qui de limo, et qualis coelestis, tales et coelestes. Quomodo portavimus imaginem eius, qui de limo est, portemus et imaginem eius, qui de coelo est[5]). Imaginem autem coelestem portare non possumus, nisi in eo, quod esse iam coepimus, Christi similitudinem praebeamus.

XV. Hoc est enim mutasse, quod fueras, et coepisse esse, quod non eras, ut in te divina nativitas luceat,

---

1) Ita Bal. e permultis cdd. Accedit Routh. Antea: Lac vobis potum dedi, non cibum. In antecedd. vero verba: quasi carnalibus per errorem quendam e textu Bal. excidisse videntur. 2) I Cor. 3, 1—3. 3) Rom. 8, 12—14. 4) Col. 3, 1—4. 5) I Cor. 15, 47—49.

ut ad patrem Deum deifica disciplina respondeat, ut honore et laude vivendi Deus in homine clarescat, ipso exhortante et monente et eis, qui se clarificant, vicem mutuam pollicente. Eos, inquit, qui clarificant me, clarificabo, et qui spernit me, spernetur [1]). (13) Ad quam clarificationem formans nos ac praeparans Dominus et filius Dei similitudinem Dei patris insinuans in evangelio suo dicit: Audistis, quia dictum est: Diliges proximum tibi et odio habebis inimicum tibi. Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros et orate pro his, qui vos persequuntur, ut sitis filii patris vestri, qui in coelis est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos et pluit super iustos et iniustos [2]). Si hominibus laetum est et gloriosum filios habere consimiles, et tunc magis generasse delectat, si ad patrem lineamentis paribus soboles subsiciva respondeat, quanto maior in Deo patre laetitia est, cum quis sic spiritaliter nascitur, ut in actibus eius et laudibus divina generositas praedicetur! Quae iustitiae palma est, quae corona, esse talem [3]), de quo Deus non dicat: Filios generavi et exaltavi, ipsi autem spreverunt me [4]); collaudet te potius Christus et invitet ad praemium dicens: Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi [5])!

XVI. (14) His meditationibus corroborandus est animus, fratres dilectissimi, eiusmodi exercitationibus contra omnia diaboli iacula firmandus. Sit in manibus divina lectio [6]), in sensibus dominica cogitatio, oratio iugis omnino non cesset, salutaris operatio perseveret. Spiritalibus semper actibus occupemur, ut quotiescunque inimicus accesserit, quoties adire tentaverit, et clausum adversum se pectus inveniat et armatum. Non enim christiani hominis corona una est, quae tempore persecutionis accipitur. Habet et pax coronas suas, quibus de varia et multiplici congressione victores prostrato et subacto adversario coronamur. Libidinem subegisse continentiae palma est. Contra iram, contra iniuriam repugnasse corona patientiae est. De avaritia triumphus est pecuniam spernere. Laus est fidei fidu-

---

1) I Sam. 2, 30. 2) Matth. 5, 43—45. 3) Ita cdd. quidam licet pauci apud Ox. et Routh. Bal.: esse se talem. Antea: esse te t. 4) Ies. 1, 2. 5) Matth. 25, 34. 6) Revocavimus cum Bal. et Routhio lectionem edd. ant. Pam. caet. e 4 cdd.: Sit ante oculos divina lectio, in manibus bona operatio.

cia futurorum mundi adversa tolerare. Et qui superbus in prosperis non est, gloriam de humilitate consequitur. Et qui ad pauperum fovendorum misericordiam pronus est, retributionem thesauri coelestis adipiscitur. Et qui zelare non novit quique unanimis et mitis fratres suos diligit, dilectionis et pacis praemio honoratur. In hoc virtutum stadio quotidie currimus, ad has iustitiae palmas et coronas sine intermissione temporis pervenimus.

XVII. (15) Ad quas ut pervenire tu etiam possis, qui fueras zelo et livore possessus, omnem illam malitiam, qua prius tenebaris, abiice, ad viam vitae aeternae vestigiis salutaribus reformare. Evelle de pectore tuo spinas et tribulos, ut te dominicum semen fertili fruge locupletet, ut divina et spiritalis seges in copiam foecundae messis exuberet. Venena fellis evome, discordiarum virus exclude, purgetur mens, quam serpentinus livor infecerat, amaritudo omnis, quae intus insederat, Christi dulcedine leniatur. Si de sacramento crucis et cibum sumis et potum, lignum, quod apud Merrham [1]) profecit in imagine ad saporis dulcedinem, tibi in veritate proficiat ad mulcendi pectoris lenitatem, nec ad medelam prosperandae valetudinis laborabis. Unde vulneratus fueras, inde curare. Ama eos, quos ante oderas, dilige illos, quibus iniustis obtrectationibus invidebas. Bonos imitare, si sectari potes. Si sectari [2]) non potes, collaetare certe et congratulare melioribus. Fac te illis adunata dilectione participem, fac te consortio caritatis et fraternitatis vinculo cohaeredem [3]). Dimittentur tibi debita, quando et ipse dimiseris, accipientur sacrificia tua, cum pacificus ad Deum veneris. (16) Sensus atque actus tui divinitus dirigentur, quando ea, quae divina et iusta sunt, cogitaveris, sicut scriptum est: Cor viri cogitet iusta, ut a Domino dirigantur gressus eius [4]).

XVIII. Habes autem multa, quae cogites. Paradisum cogita, quo Cain non redit [5]), qui zelo fratrem peremit. Cogita coeleste regnum, ad quod non nisi concordes atque unanimes Dominus admittit. Cogita, quod filii Dei hi soli possint vocari, qui sint pacifici, qui nativitate coelesti [6])

1) Sic Bal. e 4 cdd. Accessit Routh. Ant. edd.: mirrham. Pam. caet.: Mara. 2) Ita ant. edd. et Routh. Caet.: Si autem eos sectari. 3) Haec lectio cdd. longe plurimorum. Ant. edd. Bal. et Routh.: cohaerentem. 4) Prov. 16, 9 (15, 29. LXX). 5) Solus Bal. e 3 cdd.: ingreditur. 6) Hanc vocem Routh. delevit ex auctor. 14 cdd.

et lege divina ad similitudinem Dei patris et Christi respondeant adunati. Cogita sub oculis Dei nos stare, spectante ac iudicante ipso conversationis ac vitae nostrae curricula decurrere, pervenire nos tunc demum posse, ut eum videre contingat, si ipsum nunc videntem delectemus actibus nostris, si nos dignos gratia eius et indulgentia praebeamus, si placituri semper in regno in hoc mundo ante placeamus

---

XIV.

SENTENTIAE EPISCOPORUM LXXXVII

DE HAERETICIS BAPTIZANDIS

SIVE

CONCILIUM CARTHAGINENSE.

(Routhii reliqu. sacrae. III. p. 91—107. 148—174.)

Cum in unum Carthagini convenissent Kalendis Septembris episcopi plurimi ex provincia Africa, Numidia, Mauritania, cum presbyteris et diaconibus, praesente etiam plebis maxima parte, et lectae essent literae Iubaiani ad Cyprianum factae, item Cypriani ad Iubaianum rescriptae de haereticis baptizandis quidque postmodum Cypriano Iubaianus idem rescripserit, Cyprianus dixit: Audistis, collegae dilectissimi, quid mihi Iubaianus coepiscopus noster scripserit consulens mediocritatem nostram de illicito et profano haereticorum baptismo, et quid ego ei rescripserim, censens scilicet, quod semel atque iterum et saepe censuimus, haereticos ad ecclesiam venientes ecclesiae baptismo baptizari et sanctificari oportere. Item lectae sunt vobis et aliae Iubaiani literae, quibus pro sua sincera et

religiosa devotione ad epistolam nostram rescribens non tantum consensit, sed etiam instructum se esse[1]) gratias egit. Superest, ut de hac ipsa re singuli, quid sentiamus, proferamus neminem iudicantes aut a iure communicationis aliquem, si diversum senserit, amoventes. Neque enim quisquam nostrum episcopum se esse episcoporum constituit aut tyrannico terrore ad obsequendi necessitatem collegas suos adigit, quando habeat omnis episcopus pro licentia libertatis et potestatis suae arbitrium proprium tamque iudicari ab alio non possit, quam nec ipse potest alterum iudicare[2]). Sed exspectemus universi iudicium Domini nostri Iesu Christi, qui unus et solus habet potestatem et praeponendi nos in ecclesiae suae gubernatione et de actu nostro iudicandi.

I. Caecilius a Bilta dixit: Ego unum baptisma in ecclesia sola scio et extra ecclesiam nullum. Hic erit unum, ubi spes vera est et fides certa, sic enim scriptum est: Una fides, una spes, unum baptisma[3]); non apud haereticos, ubi spes nulla est et fides falsa, ubi omnia per mendacium aguntur, ubi exorcizat daemoniacus, sacramentum interrogat[4]), cuius os et verba cancer emittunt, fidem dat infidelis, veniam delictorum tribuit sceleratus, et in nomine Christi tingit antichristus, benedicit a Deo maledictus, vitam pollicetur mortuus, pacem dat impacificus, Deum invocat blasphemus, sacerdotium administrat profanus, ponit altare sacrilegus. Ad haec omnia accedit et illud malum, ut antistites diaboli audeant eucharistiam facere. Aut qui illis assistunt, dicant haec omnia falsa esse de haereticis. Ecce ad qualia cogitur ecclesia consentire! Et sine baptismo ac venia delictorum communicare compellitur. Quam rem, fratres, fugere ac vitare debemus et a tanto scelere nos separare et unum baptisma tenere, quod soli ecclesiae a Domino concessum est.

II. Primus a Misgirpa dixit: Censeo omnem hominem ab haeresi venientem baptizandum. Frustra enim illic putat se esse baptizatum, cum non sit baptisma nisi in ecclesia unum et verum, quia et Deus unus et fides una et ecclesia una est, in qua stat unum baptisma et sanctitas et

---

1) Bal. ratione non significata adiecit: confessus. Accessit Routh.
2) Rig. Ox.: potest iudicare. 3) Eph. 4, 5. 4) Solus Bal. addit: sacrilegus. Idem pro aguntur scripsit: geruntur.

caetera. Nam quae foris exercentur, nullum habent salutis effectum.

III. Polycarpus ab Adrumeto dixit: Qui haereticorum baptisma probant, nostrum evacuant[1]).

IV. Novatus a Thamugade dixit: Licet sciamus omnes scripturas sibi testimonium[2]) reddere de salutari baptismo, debemus tamen fidem nostram exprimere, haereticos et schismaticos ad ecclesiam venientes, qui pseudobaptizati videntur, debere eos in fonte perenni baptizari, et ideo secundum testimonium scripturarum et secundum decretum collegarum nostrorum sanctissimae memoriae virorum omnes schismaticos et haereticos, qui ad ecclesiam conversi sunt, baptizari, sed et eos, qui ordinati videbantur, inter laicos recipi.

V. Nemesianus a Thubunis dixit: Baptisma, quod dant haeretici et schismatici, non esse verum, ubique in scripturis sanctis declaratum est, quoniam ipsi praepositi eorum falsi Christi[3]) sunt et falsi prophetae, dicente Domino per Salomonem: Qui fidens est in falsis, hic pascit ventos, idem autem ipse sequitur aves volantes. Deserit enim vias vineae suae, a semitis vero agelli sui erravit. Ingreditur autem per avia loca atque arida et terram destinatam in sitim, contrahit autem manibus infructuosa. Et iterum: Ab aqua aliena abstine te, et de fonte extraneo[4]) ne biberis, ut longum vivas tempus, adiiciantur etiam tibi anni vitae[5]). Et in evangelio divina sua voce Dominus noster Iesus Christus locutus est dicens: Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu, non potest introire in regnum Dei[6]). Hic est Spiritus, qui ab initio ferebatur super aquas. Neque enim Spiritus sine aqua operari potest neque aqua sine Spiritu. Male ergo sibi quidam interpretantur, ut dicant, quod per manus impositionem Spiritum sanctum accipiant et sic recipiantur, cum manifestum sit, utroque sacramento debere eos renasci in ecclesia catholica. Tunc quippe poterunt filii Dei esse, dicente apostolo: Curantes servare unitatem spiritus in coniunctione pacis, unum corpus et unus spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis ve-

---

1) Erasmus, qui primus haec acta edidit: haereticis communicant. Accedunt Harduin. et Mansi. 2) Erasm. Concil. et Routh.: omnem scripturam test. 3) Sic vulgo. Bal. e cdd.: christiani. 4) Sic Bal. e permultis cdd. Vulgo: alieno. 5) Prov. 9, 12. 18 (LXX). 6) Io. 3, 5.

strae, unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus[1]). Haec omnia ecclesia catholica loquitur. Et iterum in evangelio dicit Dominus: Quod natum est de carne, caro est, et quod natum est de spiritu, spiritus est, quia Deus spiritus est, et de Deo natus est[2]). Ergo omnes haeretici et schismatici omnia quaecunque faciunt, carnalia sunt, dicente apostolo: Manifesta enim sunt opera carnis, quae sunt fornicationes, immunditiae, incestum, idololatriae[3]), veneficia, inimicitiae, certamina, zelus, ira, divisiones, haereses et his similia; de quibus praedixi vobis, sicut praedico, quoniam quicunque haec faciunt, regnum Dei non hereditabunt[4]). Condemnat itaque apostolus cum omnibus malis et eos, qui divisionem faciunt, hoc est schismaticos et haereticos. Nisi ergo acceperint baptisma salutare in ecclesia catholica, quae una est, salvi esse non possunt, sed cum carnalibus in iudicio Domini Christi damnabuntur.

VI. Ianuarius a Lambese dixit: Secundum scripturarum sanctarum auctoritatem decerno haereticos omnes baptizandos et sic in ecclesiam sanctam admittendos.

VII. Lucius a Castra Galbae dixit: Cum Dominus in evangelio suo dixerit: Vos estis sal terrae. Si autem sal infatuatum fuerit, in quo salietur? Ex eo ad nihilum valebit, nisi ut proiiciatur foras et conculcetur ab hominibus[5]); et iterum post resurrectionem suam mittens apostolos suos mandaverit dicens: Data est mihi omnis potestas in coelo et in terra. Ite et docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti[6]); cum ergo manifestum sit, haereticos id est hostes Christi non integram sacramenti confessionem habere, item schismaticos non posse condire sapientia spiritali, cum ipsi ab ecclesia, quae una est, recedendo infatuati contrarii facti sint; fiat, sicut scriptum est: Domus contrariorum legis debet emundationem[7]); et consequens est, eos, qui a contrariis baptizati inquinati sunt, primo purgari et tunc demum baptizari.

VIII. Crescens a Cirta dixit: In tanto coetu sanctissimorum consacerdotum lectis literis Cypriani dilectissimi nostri ad Iubaianum itemque ad Stephanum, quae tantum in

---

1) Eph. 4, 3—5. 2) Io. 3, 6 (V. ant.). 3) Solus Bal.: idol. servitus. 4) Gal. 5, 19—21. 5) Matth. 5, 13. 6) Ib. 28, 18. 19. 7) Prov. 14, 9 (LXX).

se sanctorum testimoniorum descendentium ex scripturis deificis continent, ut merito omnes per Dei gratiam adunati consentire debeamus, censeo omnes haereticos et schismaticos, qui ad catholicam ecclesiam voluerint venire, non ante ingredi, nisi exorcizati et baptizati prius fuerint, exceptis his sane, qui in ecclesia catholica fuerint ante baptizati, ita tamen, ut per manus impositionem in poenitentiam ecclesiae reconcilientur.

IX. Nicomedes a Segermis dixit: Mea sententia haec est, ut haeretici ad ecclesiam venientes baptizentur, eo quod nullam foris apud peccatores remissionem peccatorum consequantur.

X. Munnulus a Girba dixit: Ecclesiae catholicae matris nostrae veritas semper apud nos, fratres, et mansit et manet, et vel maxime in baptismatis trinitate, Domino nostro dicente: Ite et baptizate gentes in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti [1]. Cum ergo manifeste sciamus, haereticos non habere nec Patrem nec Filium nec Spiritum sanctum, debent venientes ad ecclesiam matrem nostram vere renasci et baptizari, ut cancer, quod habebant, et damnationis ira et erroris offectura [2] per sanctum et coeleste lavacrum sanctificetur.

XI. Secundinus a Cedias dixit: Cum Dominus noster Christus dicat: Qui non est mecum, adversus me est [3], et Ioannes apostolus eos, qui ab ecclesia exeunt, antichristos dicat [4], indubitanter hostes Christi, quique antichristi nominati sunt, gratiam baptismi salutaris ministrare non possunt. Et ideo censeo eos, qui de insidiis haereticorum confugiunt ad ecclesiam, baptizandos esse a nobis, qui amici appellati sumus Dei de eius dignatione.

XII. Felix a Bagai dixit: Sicut coecus coecum ducens simul in foveam cadunt, ita haereticus haereticum baptizans simul in mortem cadunt. Et ideo haereticus baptizandus est et vivificandus [5], ne nos vivi mortuis communicemus.

XIII. Polianus a Mileo dixit: Iustum est haereticum baptizari in ecclesia sancta.

XIV. Theogenes ab Hippone regio dixit: Secundum

---

1) Matth. 28, 19. 2) Sic Bal. e pluribus cdd. Accessit Routh. Antea: effectura vel offensa. 3) Matth. 12, 30. 4) 1 Io. 2, 18. 19. 5) Ita Erasm. Bal. et Routh. Antea: iustificandus. Ox.: innovandus.

sacramentum Dei gratiae coelestis, quod accepimus, unum baptisma, quod est in ecclesia sancta, credimus.

XV. Dativus a Badis dixit: Nos quantum in nobis est haereticis non communicamus, nisi baptizati in ecclesia fuerint et remissionem peccatorum acceperint.

XVI. Successus ab Abbir Germaniciana dixit: Haereticis aut nihil licet aut totum licet. Si possunt baptizare, possunt dare et Spiritum sanctum. Si autem Spiritum sanctum dare non possunt, quia non habent Spiritum sanctum, nec baptizare spiritaliter possunt. Propterea censemus haereticos baptizandos esse.

XVII. Fortunatus a Tuchabori dixit: Iesus Christus Dominus et Deus noster Dei patris et creatoris filius super petram [1]) aedificavit ecclesiam suam, non super haeresim, et potestatem baptizandi episcopis dedit, non haereticis. Quare qui extra ecclesiam sunt et contra Christum stantes oves eius et gregem spargunt, baptizare foris non possunt.

XVIII. Sedatus a Tuburbo dixit: In quantum aqua sacerdotis prece in ecclesia sanctificata abluit delicta, in tantum haeretico sermone velut cancere infecta cumulat peccata. Quare omnibus pacificis quidem viribus nitendum est, ne quis haeretico errore infectus et tinctus singulare et verum ecclesiae baptismum detrectet accipere, quo quisquis non fuerit baptizatus, regno coelorum fiet alienus.

XIX. Privatianus a Sufetula dixit: Qui haereticos potestatem baptizandi habere dicit, dicat prius, quis haeresim condiderit. Si enim haeresis a Deo est, habere et indulgentiam divinam potest. Si vero a Deo non est, quomodo gratiam Dei aut habere aut conferre alicui potest?

XX. Privatus a Sufibus dixit: Qui haereticorum baptismum probat, quid aliud quam haereticis communicat?

XXI. Hortensianus a Laribus dixit: Quot sint baptismi, viderint aut praesumtores aut fautores haereticorum. Nos unum baptisma, quod non nisi in ecclesia novimus, ecclesiae vindicamus. Aut quomodo possunt in nomine Christi aliquem baptizare, quos ipse Christus dicit adversarios suos esse?

XXII. Cassius a Macomadibus dixit: Cum baptismata

---

1) In cdd. haud paucis legitur: super Petrum. Nihilominus nexus vulgarem lectionem servari iubet.

duo esse non possint, qui haereticis baptisma concedit, sibi tollit. Censeo itaque flebiles et tabidos haereticos baptizandos esse, cum ad ecclesiam venire coeperint, et sacra et divina lavatione lotos et lumine vitae illuminatos non hostes, sed pacificos, non alienos, sed fidei Domini domesticos, non adulteros, sed Dei filios, non erroris, sed salutis effectos in ecclesiam recipi, absque his, qui de ecclesia fideles supplantati ad haeresis tenebras transierant, sed eos per manus impositionem restituendos.

XXIII. Alius Ianuarius a Vico Caesaris dixit: Si non obtemperat error veritati, multo magis veritas non consentit errori. Et ideo nos ecclesiae assistimus, in qua praesidemus, ut baptismum eius ipsi soli vindicantes eos, quos ecclesia non baptizavit, baptizemus.

XXIV. Alius Secundinus a Carpis dixit: Haeretici christiani sunt an non? Si christiani sunt, cur in ecclesia Dei non sunt? Si christiani non sunt, quomodo christianos faciunt? Aut quo pertinebit sermo Domini dicentis: Qui non est mecum, adversus me est, et qui non mecum colligit, spargit[1])? Unde constat, super filios alienos et soboles antichristi Spiritum sanctum per manus impositionem tantummodo non posse descendere, cum manifestum sit, haereticos baptisma non habere.

XXV. Victoricus a Thabraca dixit: Si licet haereticis baptizare et remissam peccatorum dare, quid illos infamamus et haereticos appellamus[2])?

XXVI. Alius Felix ab Uthina dixit: Nemini dubium est, sanctissimi consacerdotes, non tantum posse humanam praesumtionem, quantum Domini nostri Iesu Christi adorandam et venerabilem maiestatem. Memores ergo periculi hoc quoque non tantum observare, verum etiam ab omnibus nobis confirmare debemus[3]), ut omnes haeretici, qui ad sinum matris ecclesiae accurrunt, baptizentur, ut mens haeretica, quae diuturna tabe polluta est, sanctificatione lavacri purgata in melius reformetur.

XXVII. Quietus a Buruch dixit: Qui fide vivimus, ob-

---

1) Matth. 12, 30. 2) Sic Erasm. Bal. et Routh. Pam. caet.: ut haereticos appellemus. 3) Restitui Erasmi lectionem, quam etiam concilia referunt. Pam. caet. vocem debemus prius post observare posuerunt. Bal. vero, cui Routh. accessit, nulla cdd. auctoritate allata scripsit: observ. debemus, verum — confirmari oportet.

sequi iis, quae instruendis nobis ante praedicta sunt, credula observatione debemus. Nam scriptum est apud Salomonem: Qui baptizatur a mortuo et iterum tangit mortuum, quid proficit lavatio eius[1])? Quod utique de his, qui ab haereticis tinguntur, et de tingentibus loquitur. Si enim qui apud illos baptizantur, per remissionem peccatorum vitam aeternam consequuntur, cur ad ecclesiam veniunt? Si vero a mortuo salutis nihil accipitur, ac propterea agnito errore pristino ad veritatem cum poenitentia revertuntur, uno vitali baptismate, quod in ecclesia catholica est, sanctificari debebunt.

XXVIII. Castus a Sicca dixit: Qui contemta veritate praesumit consuetudinem sequi, aut circa fratres invidus est et malignus, quibus veritas revelatur, aut circa Deum ingratus est, cuius inspiratione ecclesia eius instruitur.

XXIX. Euchratius a Thenis dixit: Fidem nostram et baptismatis gratiam et legis ecclesiasticae regulam Deus et Dominus noster Iesus Christus suo ore apostolos docens perimplevit dicens: Ite et docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti[2]). Falsum ergo haereticorum baptisma et iniquum a nobis pellendum est et omni detestatione refutandum, de quorum ore virus, non vita, nec gratia coelestis, sed blasphemia trinitatis exprimitur. Et ideo venientes ad ecclesiam haereticos integro et catholico baptismate baptizari debere manifestum est, ut a blasphemia suae praesumtionis[3]) purificati possint Spiritus sancti gratia reformari.

XXX. Libosus a Vaga dixit: In evangelio Dominus: Ego sum, inquit, veritas[4]). Non dixit: Ego sum consuetudo. Itaque veritate manifesta cedat consuetudo veritati, ut etsi in praeteritum quis in ecclesia haereticos non baptizabat, nunc baptizare incipiat.

XXXI. Lucius a Thebeste dixit: Haereticos blasphemos atque iniquos verbis variis decerpentes sancta et adorabilia scripturarum verba exsecrandos censeo et ideo exorcizandos et baptizandos esse.

---

1) Sir. 31, 30 (34, 25). Verba: et iterum tangit mortuum, quae omittuntur a Pam. Rig. Bal. et Routhio, revocavimus cum Erasmo, Ox. et Concill., quamvis desunt apud Aug. de bapt. contra Don. VI. 34 (65). Nam quia inepte allata sunt, demi facilius quam addi potuerunt. 2) Matth. 28, 19. 3) Ita Bal. ad 15 cdd. Accessit Routh. cll. August. l. l. 36 (69). Antea: a blasphemiae suae praesumtione. 4) Io. 14, 6.

XXXII. Eugenius ab Ammedera dixit: Et ego hoc idem censeo, haereticos baptizandos esse.

XXXIII. Item alius Felix a Bamaccura dixit: Et ipse secutus divinarum scripturarum auctoritatem baptizandos haereticos esse censeo, sed et eos, qui apud schismaticos baptizatos se esse contendunt. Si enim secundum cautum Christi privatus fons noster est, intelligant cuncti ecclesiae nostrae adversarii, quia alienus esse non potest[1]). Nec duobus populis salutarem aquam tribuere potest ille, qui unius gregis pastor est. Et ideo manifestum est, nec haereticos nec schismaticos aliquid coeleste posse suscipere, qui a peccatoribus hominibus et ab ecclesia extraneis audeant accipere. Quando danti locus non est, utique nec accipienti prodest.

XXXIV. Item alius Ianuarius Muzulensis dixit: Miror, quod cum omnes confiteantur unum esse baptisma, non omnes intelligant eiusdem baptismatis unitatem. Ecclesia enim et haeresis duae et diversae res sunt. Si haeretici habent baptisma, nos non habemus. Si autem nos habemus, haeretici habere non possunt. Dubium autem non est, ecclesiam solam baptismum Christi possidere, quae sola possideat et gratiam Christi et veritatem.

XXXV. Adelphius a Thasvalte dixit: Sine causa quidam falso et invidioso verbo impugnant veritatem, ut rebaptizare nos dicant, quando ecclesia haereticos non rebaptizet, sed baptizet.

XXXVI. Demetrius a Leptiminus dixit: Unum baptisma nos custodimus, quia ecclesiae catholicae soli rem suam vindicamus. Qui autem dicunt, quia haeretici vere et legitime baptizant, ipsi sunt, qui non unum, sed multa baptismata faciunt. Nam cum haereses multae sint, pro earum numero et baptismata computabuntur.

XXXVII. Vincentius a Thibari dixit: Haereticos scimus esse peiores quam ethnicos. Si ergo conversi ad Dominum venire voluerint, habemus utique regulam veritatis, quam Dominus praecepto divino mandavit apostolis dicens: Ite, in nomine meo manum imponite, daemonia expellite[2]).

---

1) Ita Pam. Rig. Bal. et Routh., praeter quod duo priores scripserunt: alienis. Erasm. et Concill.: qui (Ox.: quia) alieni sunt, nobiscum esse non possunt (Ox.: potest). Caeterum cfr. Cantic. 4, 12. 2) Videtur respici locus Marc. 16, 17. 18.

Et alio loco: Ite et docete gentes baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti [1]). Ergo primo per manus impositionem in exorcismo, secundo per baptismi regenerationem, tunc possunt ad Christi pollicitationem venire. Alias autem fieri censeo non debere.

XXXVIII. Marcus a Mactari dixit: Mirandum non est, si haeretici hostes atque impugnatores veritatis rem sibi vindicant potestatis et dignationis alienae. Sed illud mirandum est, quod quidam nostri praevaricatores veritatis haereticis suffragantur et christianis adversantur. Propterea decernimus haereticos baptizandos esse.

XXXIX. Sattius a Sicilibba dixit: Si haereticis in baptismo sua peccata donantur, sine causa ad ecclesiam veniunt. Nam cum in die iudicii peccata sint, quae puniuntur, nihil est, quod timere possint haeretici de iudicio Christi, si sunt remissionem peccatorum consecuti.

XL. Victor a Gor dixit: Cum peccata non nisi in ecclesiae baptismo remittantur, qui haereticum ad communicationem sine baptismo admittit, utrumque contra rationem facit, nec haereticos purgat, et christianos inquinat.

XLI. Aurelius ab Utica dixit: Cum dicat apostolus non communicandum peccatis alienis, quid aliud quam peccatis alienis communicat, qui haereticis sine ecclesiae baptismo communicat? Et ideo censeo baptizandos esse haereticos, ut accipiant remissam peccatorum, et sic illis communicetur.

XLII. Iambus a Germaniciana dixit: Qui haereticorum baptisma probant, nostrum improbant, ut extra ecclesiam non dicam lotos, sed sordidatos negent in ecclesia baptizari oportere.

XLIII. Lucianus a Rucuma dixit: Scriptum est: Et vidit Deus lucem, quia bona est, et divisit inter lucem et tenebras [2]). Si potest luci et tenebris convenire, potest nobis et haereticis aliquid esse commune. Propterea censeo haereticos baptizandos esse.

XLIV. Pelagianus a Luperciana dixit: Scriptum est: Aut enim Dominus Deus est, aut Baal Deus est [3]). Ita et nunc aut ecclesia ecclesia est, aut haeresis ecclesia est.

---

1) Matth. 28, 19. 2) Gen. 1, 4. 3) I Reg. 18, 21. Vulgo scribitur: Dominus tuus. Sequimur Routhium.

Porro si haeresis ecclesia non est, quomodo esse apud haereticos baptisma ecclesiae potest?

XLV. Iader a Midila dixit: Scimus non esse nisi unum baptisma in ecclesia catholica, et ideo non debemus admittere haereticum, nisi baptizatus apud nos fuerit, ne se putet extra ecclesiam catholicam baptizatum esse.

XLVI. Item alius Felix a Marazana dixit: Una fides, unum baptisma, sed ecclesiae catholicae, cui soli licet baptizare.

XLVII. Paulus a Bobba[1]) dixit: Me non movet, si aliquis ecclesiae fidem et veritatem non vindicat, quando apostolus dicat: Quid enim, si exciderunt a fide quidam illorum? Numquid infidelitas eorum fidem Dei evacuavit? Absit. Est enim Deus verax, omnis autem homo mendax[2]). Si autem Deus verax est, quomodo esse apud haereticos baptismi veritas potest, apud quos Deus non est?

XLVIII. Pomponius a Dionysiana dixit: Manifestum est, haereticos non posse baptizare et remissionem peccatorum dare, qui potestatem non habent, ut aut solvere aut ligare aliquid in terris possint.

XLIX. Venantius a Timisa dixit: Si maritus peregre proficiscens amico suo commendasset uxorem suam custodiendam, commendatam sibi ille quanta posset diligentia conservaret, ne ab aliquo castitas eius et sanctitas adulteraretur. Christus Dominus et Deus noster ad patrem proficiscens sponsam suam nobis commendavit. Utrumne eam incorruptam et inviolatam custodiemus an integritatem eius et castitatem moechis et corruptoribus prodemus? Qui enim baptisma ecclesiae commune cum haereticis facit, sponsam Christi adulteris prodit.

L. Ahymnus ab Ausvaga dixit: Nos unum baptisma accepimus, et ipsum tenemus et exercemus[3]). Qui autem dicit, quia et haereticis licet baptizare, ipse duo baptismata facit.

LI. Saturninus a Victoriana dixit: Si licet haereticis baptizare, excusati sunt et defensi illicita facientes, nec video, quare eos aut Christus adversarios suos aut apostolus antichristos appellaverit.

---

1) Ita Pam. caet. Erasm. Conc. Bal. Routh.: ab Obba. 2) Rom. 3, 3. 4. 3) Bal. ad edd. aliquot: et ipsum exercemus. Sed vulgarem lectionem cum Routhio restituimus.

LII. Saturninus a Thucca dixit: Gentiles quamvis idola colant, tamen summum Deum patrem creatorem cognoscunt et confitentur. In hunc Marcion blasphemat; et quidam non erubescunt, Marcionis baptismum probare! Quomodo tales sacerdotes sacerdotium Dei aut servant aut vindicant, qui hostes Dei non baptizant et sic illis communicant?

LIII. Marcellus a Zama dixit: Cum peccata non nisi ecclesiae baptismo remittantur, qui haereticum non baptizat, peccatori communicat.

LIV. Irenaeus ab Ululis dixit: Si ideo ecclesia haereticum non baptizat, quod dicatur iam baptizatus esse, haeresis maior est.

LV. Donatus a Cibaliana dixit: Ego unam ecclesiam et unum baptisma eius novi. Si est, qui dicat esse apud haereticos baptismi gratiam, ante est, ut ostendat et probet esse illic ecclesiam.

LVI. Zosimus a Tharassa dixit: Revelatione facta veritatis cedat error veritati, quia et Petrus, qui prius circumcidebat, cessit Paulo veritatem praedicanti.

LVII. Iulianus a Telepte dixit: Scriptum est: Nemo potest aliquid accipere, nisi datum fuerit illi de coelo [1]. Si haeresis de coelo est, potest et baptisma dare.

LVIII. Faustus a Timida regia dixit: Non sibi blandiantur, qui haereticis patrocinantur. Qui pro haereticis ecclesiastico baptismati intercedit, illos christianos et nos haereticos facit.

LIX. Geminius a Furnis dixit: Quidam de collegis haereticos praeponere sibi possunt, nobis non possunt. Et ideo quod semel decrevimus, tenemus, ut ab haereticis venientes baptizemus.

LX. Rogatianus a Nova dixit: Ecclesiam Christus instituit, haeresim diabolus. Quomodo potest habere baptismum Christi synagoga Satanae?

LXI. Therapius a Bulla dixit: Qui haereticis ecclesiae baptisma concedit et prodit, quid aliud quam Iudas sponsae Christi exstitit?

LXII. Item alius Lucius a Membresa dixit: Scriptum est: Deus peccatorem non audit [2]. Haereticus, qui peccator est, quomodo audiri in baptismo potest?

---

1) Io. 3, 27. 2) Ib. 9, 31.

LXIII. Item alius Felix a Bussacenis dixit: In haereticis sine ecclesiae baptismo admittendis nemo consuetudinem rationi et veritati praeponat, quia consuetudinem ratio et veritas semper excludit.

LXIV. Alius Saturninus ab Avitinis dixit: Si potest antichristus dare alicui gratiam Christi, possunt et haeretici baptizare, qui appellati sunt antichristi.

LXV. Quintus ab Aggya dixit: Ille potest dare aliquid, qui aliquid habuerit. Haeretici autem quid possunt dare, quos constat nihil habere?

LXVI. Alius Iulianus a Marcelliana dixit: Si potest homo duobus dominis servire, Deo et mammonae, potest et baptisma duobus servire, christiano et haeretico.

LXVII. Tenax ab Horreis Caeliae dixit: Baptisma unum est, sed ecclesiae. Ubi ecclesia non est, baptisma illic esse non potest.

LXVIII. Alius Victor ab Assuris dixit: Scriptum est, quia Deus unus est et Christus [1]) unus et ecclesia una et baptisma unum. Quomodo ergo illic baptizari aliquis potest, ubi Deus et Christus et ecclesia una non est?

LXIX. Donatulus a Capse dixit: Et ego semper hoc sensi, ut haeretici, qui nihil foris consequi possunt, quando ad ecclesiam convertuntur, baptizentur.

LXX. Verulus a Rusiccade dixit: Homo haereticus dare non potest, quod non habet; multo magis schismaticus, qui quod habuit, amisit.

LXXI. Pudentianus a Cuiculi dixit: Novitas episcopatus effecit, fratres dilectissimi, ut sustinerem, quid maiores iudicarent. Nam haereses nihil habere nec posse manifestum est. Atque ita si qui ex eis venerint, baptizari aequissime statutum est.

LXXII. Petrus ab Hippone diarrhyto [2]) dixit: Cum baptisma unum sit in catholica ecclesia, manifestum est non posse extra ecclesiam baptizari. Et ideo in haeresi tinctos sive in schismate venientes ad ecclesiam censeo baptizari oportere.

LXXIII. Item alius Lucius ab Ausafa dixit: Secundum motum animi mei et Spiritus sancti, cum sit unus Deus pa-

---

1) Erasm. et Concil.: spiritus. 2) Sic Erasm. Pam. caet. et Concil. Bal. et Routh.: Diarrhytorum.

ter Domini nostri Iesu Christi et unus Christus et una spes et unus Spiritus et una ecclesia, unum debet esse et baptisma. Et ideo dico, si quid ab haereticis motum aut factum fuerit, rescindi debere, et eos, qui inde veniunt, in ecclesia baptizandos esse.

LXXIV. Item alius Felix a Gurgitibus dixit: Ego censeo, ut secundum sanctarum scripturarum praecepta baptizatus ab haereticis illicite extra ecclesiam, cum ad ecclesiam confugere voluerit, gratiam baptismi, ubi licite datur, consequatur.

LXXV. Pusillus a Lamasba dixit: Ego credo baptisma salutare non esse nisi in ecclesia catholica. Quidquid absque catholica fuerit, simulatio est.

LXXVI. Salvianus a Gazaufala dixit: Haereticos nihil habere constat, et ideo ad nos veniunt, ut possint accipere, quod non habent.

LXXVII. Honoratus a Thucca dixit: Cum Christus veritas sit, magis veritatem quam consuetudinem sequi debemus, ut haereticos, qui ideo ad nos veniunt, quia foris nihil accipere potuerunt, ecclesiae baptismo sanctificemus.

LXXVIII. Victor ab Octavo dixit: Quod et ipsi scitis, non olim sum episcopus constitutus, et ideo exspectabam praecessorum consilium. Hoc itaque existimo, ut quicunque ex haeresi venerint, sine dubio baptizentur.

LXXIX. Clarus a Mascula dixit: Manifesta est sententia Domini nostri Iesu Christi apostolos suos mittentis et ipsis solis potestatem a patre sibi datam permittentis, quibus nos successimus eadem potestate ecclesiam Domini gubernantes et credentium fidem baptizantes. Et ideo haeretici, qui nec potestatem foris nec ecclesiam Christi habent, neminem baptizare baptismo eius possunt.

LXXX. Secundianus a Thambeis dixit: Non debemus haereticos nostra praesumtione decipere, ut in ecclesia Domini nostri Iesu Christi non baptizati ac per hoc remissionem peccatorum non consecuti, cum iudicii dies venerit, nobis imputent, quod per nos non sint baptizati et indulgentiam divinae gratiae consecuti [1]). Propter quod, cum sit una ecclesia et unum baptisma, quando ad nos conver-

---

1) Sic omnes edd. ante Baluzium. Hic auctoritate non allata: non sint consecuti.

tuntur, simul cum ecclesia et ecclesiae baptismum consequantur.

LXXXI. Item alius Aurelius a Chullabi dixit: Ioannes apostolus in epistola sua posuit dicens: Si quis ad vos venit et doctrinam Christi non habet, nolite eum admittere in domum vestram et ave illi ne dixeritis. Qui enim dixerit illi ave, communicat factis eius malis[1]). Quomodo admitti tales temere in domum Dei possunt, qui in domum nostram privatam admitti prohibentur? Aut quomodo cum eis sine ecclesiae baptismo communicare possumus, quibus si ave tantum dixerimus, factis eorum malis communicamus?

LXXXII. Litteus a Gemellis dixit: Coecus si coecum ducat, ambo in foveam cadunt. Cum ergo haereticos constet non posse illuminare quemquam utpote coecos, baptisma eorum non valet.

LXXXIII — LXXXV. Natalis ab Oëa dixit: Tam ego praesens, quam Pompeius Sabratensis, quam etiam Dioga Leptimagnensis, qui mihi mandaverunt corpore quidem absentes, spiritu praesentes, censemus, quod et collegae nostri, quod haeretici communicationem habere nobiscum non possunt, nisi ecclesiastico baptismo baptizati fuerint.

LXXXVI. Iunius a Neapoli dixit: Ab eo, quod semel censuimus, non recedo, ut haereticos venientes ad ecclesiam baptizemus.

LXXXVII. Cyprianus a Carthagine dixit: Meam sententiam plenissime exprimit epistola, quae ad Iubaianum collegam nostrum scripta est, haereticos secundum evangelicam et apostolicam contestationem adversarios Christi et antichristos appellatos, quando ad ecclesiam venerint, unico ecclesiae baptismo baptizandos esse, ut possint fieri de adversariis amici et de antichristis christiani.

1) II Io. 10. 11.

IMPRESSIT BERNH. TAUCHNITZ JUN.